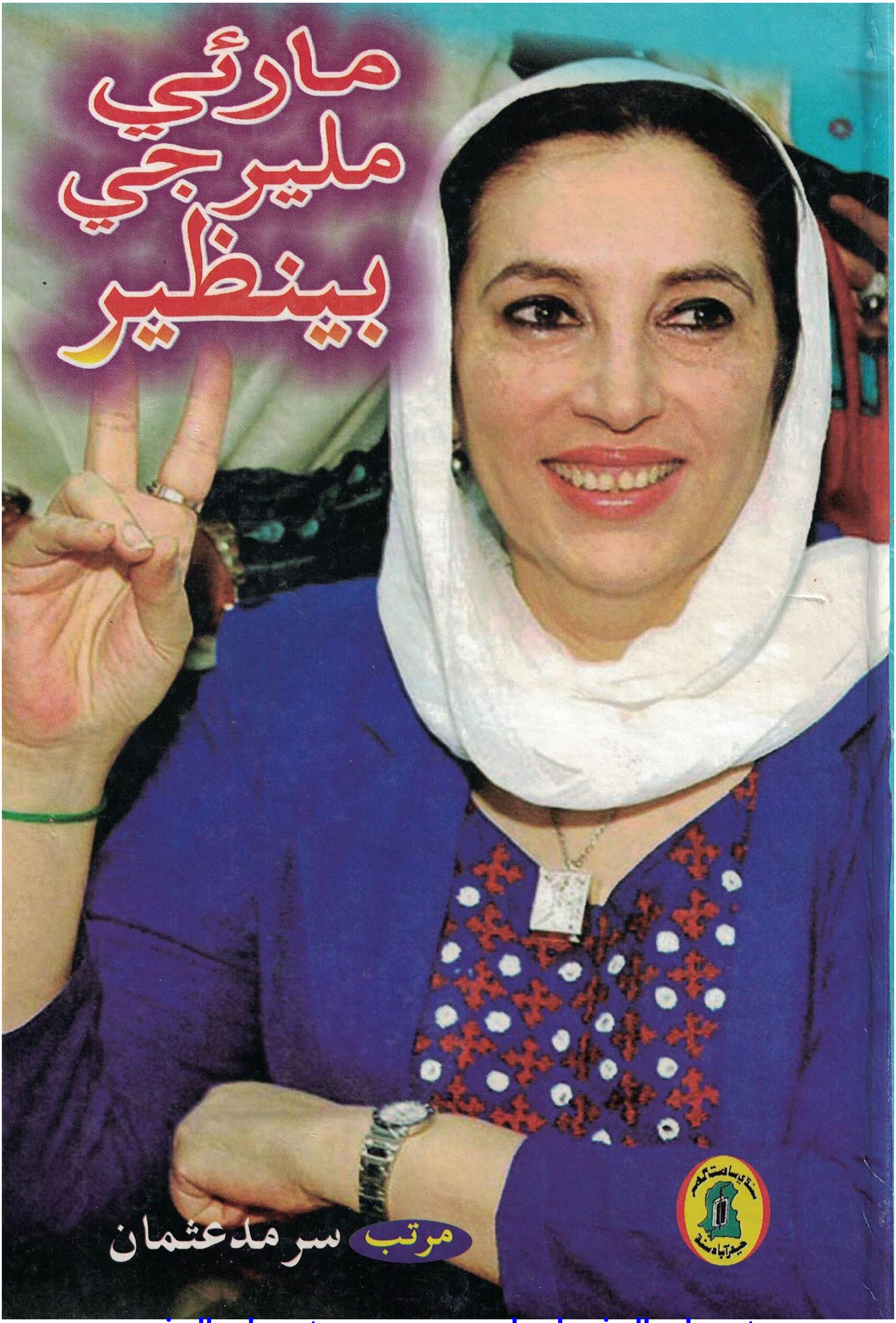

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مارئي ملير جي - بينظير

مرتب:

سرمد عثمان

سنڌي ساهت گهر
حيدرآباد، سنڌ
2008ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سمورا حق ۽ واسطا اداري وٽ محفوظ

سنڌي ساهت گهر - ڪتاب نمبر 199

ڪتاب جو نالو: مارئي ملير جي بينظير

ليکڪ: سرمد عثمان

ڪمپوزنگ راض لغاري

ڇاپو: پهريون

ڇپجڻ جي تاريخ: مارچ 2008ع

قيمت 150/- هڪ سو پنجاهه روپيا فقط

ڪتاب ملڻ جا هنڌ

آئيڊيل ڪتاب گهر: رابعه اسڪوائر، حيدر چوڪ، گاڏي کاتو حيدرآباد، سنڌ
Ph: 022-2780701 - Mob: 0300-3946518

پوسٽل ائڊريس: پوسٽ باڪس نمبر 58، جنرل پوسٽ آفيس، حيدرآباد، سنڌ

- سنڌي ادبي بورڊ بوڪ اسٽال تلڪ چاڙهي حيدرآباد 022-2633679
- ڀٽائي ڪتاب گهر، گاڏي کاتو حيدرآباد 0345-3587391
- رابيل ڪتاب گهر، لاڙڪاڻو 0307-3471205
- عزيز ڪتاب گهر، ٻراج روڊ، سکر 0712007402
- سنڌ بوڪ ڪلب نواب شاهه 0300-3006469
- قاسميه لئبرري ڪنڊيارو 0300-3144668
- المنعم لئبرري - 17، پبلڪ هيلٿ انجنيئرنگ ڪالوني ذوالفقار باغ لاڙڪاڻو 0333-7541193
- بوڪ ورلڊ رابعه سينٽر لڳ عسڪري بئنڪ بندر روڊ لاڙڪاڻو 0333-7548804
- المهراڻ ادبي ڪتاب گهر ٿاڻو روڊ سانگهڙ 0235-542182
- گل ڪتاب گهر لکيدر شڪارپور 0346-3701659
- العزيز ڪتاب گهر، ٽر بازار عمرڪوٽ 0238570345

MARVI MALEER JEE BENAZEER

By: Sarmad Usman
Published by: Naz Sanai
Sindhi Sahat Ghar Rabia Siqure
Gari Khato, Hyderabad Sindh.
March: 2008 - Book No: 199
Per Copy: Rs: 150/=

فهرست

نمبر	مضمون	ليکڪ	صفحو
1	بينظير ڀٽي جي شهادت تي لکين ماڻهن جو ماتم	تاجل بيوس	5
2	اُميد جو قتل	عبدالواحد آريسر	7
3	سوريءَ سڏ ٿيو ڪا هلندي جيڏيون	پروانو ڀٽي	11
4	گلي ۾ قاتل سُڏڪو	شوڪت حسين شورو	18
5	هميشه لاءِ فريز ٿي ويل لازوال مرڪ	شوڪت حسين شورو	21
6	ويساهه گهاتيءَ سان ماريل عوامي ويساهه جي علامت!	نثار احمد کهڙو	26
7	محترمه جو مشن ۽ سندس ڪجهه يادگيريون	جام ساقي	31
8	اسان وڙهڻ بند نه ڪيو	جاويد سومرو	35
9	چنو هيءَ چا نه ڳل آهي!	نصير مرزا	39
10	جي ويا ڀهرڻين ڀور	طارق عالم	43
11	سهڻو ڪير ميار اويار!	مونس اياز	49
12	بينظير، بينظير جهڙي هئي	زيب سنڌي	56
13	عوام جي بهادر راڻيءَ جو قتل	حسن مجتبيٰ	61
14	ادي!	محمود مغل	66
15	الامان اڏري ويندي سانءَ	جاويد قاضي	70
16	اهڙي قرباني نه فقط ماءُ ٿي ڏئي سگهي ٿي	عرفان علي شاهه	75
17	مات ڏئي وئي موت کي!	فياض چند ڪليري	79
18	اي سنڌ! جن تو کي پنهنجو رت ڏنو	سهيل ميمڻ	84
19	هن پنهنجي ڳالهه تي قائم رهي ڏيکاريو	سڪندر بلوچ	88
20	ڀٽي جي پنڪيءَ جو وڇوڙو ۽ سنڌ!	ذوالفقار قادري	93
21	رنڊيون رئڻ واريون	سيد ماڪن شاهه رضوي	96
22	هڪڙي هئي بينظير	اسحاق سميجو	100

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نمبر	مضمون	ليکڪ	صفحو
23	جمهوريت لاءِ وڙهندڙ هڪ ديو مالائي ڪردار جي شهادت ۽ سنڌ جو ڏک	ڊاڪٽر ايوب شيخ	105
24	پنڊيءَ کان لاڙڪاڻي موڪيل هڪ ٻيو لاش	منظور ميراڻي	111
25	بينظير جي شهادت: وارتا ۽ ڪجهه تاثر	رئوف نظاماڻي	118
26	هوءَ سنڌ جي آخري اُميد هئي	لطيف جمال	122
27	تاريخ رت جو ڪفن اوڍي سمهي پئي آهي	مظهر ابڙو	127
28	بينظير دلين اندر آخري ڏيئو ٿي ٻرندي رهندي	فقير محمد ڍول	133
29	بينظير ڀٽو جو وڇوڙو- اُميد جو قتل	حميد سومرو	136
30	درد اور جنگ مين ڪڄ ميل نهين هي اي دل	امداد سومرو	141
31	خوابن ۽ اميدن جي شهادت	نياز نديم	145
32	هوءَ ديس جي وجود ۾ ڀڳي هڏ جيئن ڏکندي رهندي	امير منڊرو	149
33	مادر! مون موت پسٽا پرائيو	آڪاش سنتوراڻي	154
34	خوشبوءِ جو قتل	جڳ پرڪاش موراڻي	157

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بينظير ڀٽي جي شهادت تي لکين ماڻهن جو ماتم

تاجل بيوس

ڳوٺ اعتبار خان چانڊيو اهو ڳوٺ آهي، جتي اسان جي ڳوٺ پير حيات شاهه جو گادي نشين ننڍڙو حيات شاهه اڌ صدي اڳ مريدن کان ڏن، پٽ وٺڻ لاءِ مون کي به وٺي هليو هو. ان وقت اسان ٻنهي جي عمر اٽڪل ٻارنهن سال هئي. هي اهو زمانو هو جڏهن رئيس اعتبار خان، حاجي علي حسن، رئيس عطا محمد خان ۽ رئيس لطف علي زنده هئا. هن ڳوٺ سان گڏ اسان لشڪري، ڳوٺ ڀنيو خان، ڳوٺ بچل چانڊيو ڳوٺ شاهل خان ۽ اوسطي محمد به مريدن کي دعا ڪرڻ ويا هياسون. هڪ دفعي ٻيڙيءَ ذريعي درياهه اڪري باقراڻي کان ۽ ٻئي دفعي ريل گاڏيءَ ذريعي لاڙڪاڻي پهچي، ذڪر ڪيل ڳوٺن ڏانهن ويا هياسون. 26 ڊسمبر 2007ع تي اسان ڳوٺ اعتبار خان کان ڳڙهي خدا بخش وياسون. جتي شهيد ذوالفقار علي ڀٽي تي جوڙايل قبو ڏسي مون کان آڳري وارو تاج محل وسري ويو هو. شهيد ڀٽي ۽ سندس ٻن شهيد پٽن جون قبرون به بهترين نموني جوڙايل ۽ سينگاريل هيون. ڳڙهي خدا بخش کان اسان موهن جو دڙو گهمڻ وياسون. جتان موٽي اچڻ کانپوءِ ٻئي ڏينهن تي ٽي ويءَ تان بينظير ڀٽو جي شهادت جون لونءُ ڪانڊاريندڙ خبرون نشر ٿيڻ لڳيون. هي اهو ڏينهن هو جنهن ڏينهن تي اسان ڪراچي واپس ٿيڻا هئاسون. بس پوءِ پوريءَ سنڌ ۾ هنگاما

شروع ٿي ويا. ٽن ڇئن ڏينهن اندر ست. اٺ ريل گاڏيون ساڙيون ويون. هڪ ريل گاڏي نئين ديري ۾ سڙيل ڏٺي سون. خبر پئي ته اڌ درجن کان مٿي فيڪٽريون به جلايون ويون آهن. رستي ۾ شهداد ڪوٽ کان ڪراچيءَ تائين بي شمار سڙيل گاڏيون ڏسڻ ۾ آيون فوجي حڪمران (جنهن بيان ڏنو آهي ته بينظير ڀٽو کي القاعده مارايو آهي) هنگاما ڪندڙن کي گوليءَ جو نشانو بڻائڻ جو حڪم جاري ڪيو آهي. جنهن ڪي پنجاهه کان وڌيڪ ماڻهو قتل ٿي چڪا آهن. جو قتل ڪارساز بلوچ ڪالوني، لال مسجد، بلوچستان ۾ نواب اڪبر بگٽي، سندس عزيزن، رڪوالن، بالاچ مري ۽ سوات ۾ ٿيندڙ قتل گريءَ جي ياد تازي ڪري ٿو.

نئين ديري ۾ شهيد بينظير ڀٽو جي ٽيجهي ۾ شريڪ ٿيڻ، سندس مزار ڏسڻ ۽ قبر تي شاهه جا به بيت پڙهڻ لاءِ اسان آچر ڏينهن (30 ڊسمبر 2007ع) ڳڙهي خدا بخش ۽ نئين ديري وياسون. ٽيجهي جي موقعي تي اسان ڏٺو ته ڀٽي خاندان جا عاشق لک کان مٿي اچي ڪٺا ٿيا هئا. هر گهٽي گام ۾ پير سان پير ملائي هلڻو ٿي پيو ماڻهو ماتم ڪندا ته آيا پئي پر واپس ٿيڻ وقت به سندن هٿ ڇاتين تي ڪڙڪيا ٿي. مردن سان گڏ عورتن به ريهون ۽ رانيات ٿي ڪيا. ڪي ماڻهو شهيد بينظير ڀٽو کي سنڌ جي راڻي پيا سڏين ته ڪن ڪيس دختر مشرق جي مچتا ٿي ڏني. ڪجهه ماڻهو چوڻ لڳا ته هو منهنجا ڀٽي خاندان تي جوڙيل شعر پڙهي چڪا آهن. ڪجهه شاعري ٻڌايان. مون سندن خواهش کي اکين تي رکي کين شهيد ذوالفقار علي ڀٽي تي جوڙيل چوڏهن سٽن جو بيت ۽ هڪ وائي ٻڌايم جا وائي کين ٻيهر ٻڌائڻ جي به هنن فرمائش ڪئي ان وائيءَ جي پهرين سٽ هن طرح آهي:

"باندي آئون بينظير

سيڻ منهنجا ڀل هئن سگهارا

مون ڏٺو ته ماڻهن جا هڪڙا ميڙاڪا آيا ٿي ته پيا هزارن جي تعداد ۾ داخل ٿي ٿيا. هر وقت لکن کان مٿي ماڻهو محسوس ٿي ٿيا.

(روزاني خبرون، حيدرآباد، 4 جنوري 2008ع)

امید جو قتل

عبدالواحد آريسر

هوءَ 8 ورهين ڪانپوءِ آسن، اميدن، جذبن ۽ خوبصورت خواهشن ڪي ڪٺي پنهنجي ماتر ڀومي موٽي هئي ۽ ڪراچي ايئرپورٽ تي لهڻ وقت تہ هوءَ مياٽيءَ جي گل وانگر تازي ۽ بهار وانگر حشاس بشاش لڳي رهي هئي شايد ڪيس خبر نہ هئي تہ جنهن اسٽيٽ ۾ هوءَ گل پوکڻ آئي هني، اتي گولين جو فصل اڳ ئي تيار ٿي چڪو هو ۽ هن جو ڦهريون استقبال گولين جي وسڪاري ۽ گلاب جي تارين ۾ ڇٽندڙ گلن وانگر ڪِرندڙ لاشن سان ٿيو.
•هن پوءِ بہ چيو تہ آئون پنهنجي ماٽهن سان ملڻ چاهيان ٿي ۽ سنجها ويلي لاڙڪاڻي جي سارين جي خوشبوءِ سُنگهڻ چاهيان ٿي پر سندس اها تمنا پوري نہ ٿي سگهي، ڇو تہ هن جي لاءِ تاڙ ۾ ويٺل شڪاريءَ جي گولي تيار ٿي چڪي هئي ۽ هن گولي هلائيندڙ هٿيار جو ٽريگر ايڏو تپي چڪو هو جو قاتل جا هٿ بہ سڙڻ لڳا هئا. ان ڪري هو گهڻو وقت اهو هٿيار پنهنجي هٿ ۾ رکي نہ ٿي سگهيو ۽ هوءَ جيڪا سارين جي خوشبوءِ پنهنجي ذهن ۾ جذب ڪرڻ آئي هئي، سا جلد ئي سنڌ جي مٽيءَ جي خوشبوءَ ۾ ويڙهجي ويئي.
مسئلو هي آهي تہ هن ڪي گهرائي ايترو جلد ڇو مٽيءَ ۾ ملايو ويو؟! جيستائين آئون سمجهي سگهيو آهيان تہ جڏهن هوءَ ملڪ کان ٻاهر هئي، ان وقت هن ۾ تبديلي اچڻ شروع ٿي ويئي هئي پر پوءِ هن جو لهجو حاڪمن لاءِ سمجهوتي وارو هو. ان تبديليءَ جو احساس مون کي ان وقت

ٿيو جڏهن هن ٻاهر رهندي سنڌ جي منگل پانڌي يعني شهيد سميع الله ڪلهوڙي جي شهادت واري واقعي جي مذمت ڪئي. نہ تہ اڳي پ پ وارن لاءِ قومپرست جو قتل پاڪستان جي سالميت لاءِ ضروري هوندو هو. ان ڪانپوءِ هن ٻاهر رهندي ئي جسقم جي باندي اڳواڻ ڊاڪٽر صفدر سرڪي ۽ بلوچستان جي اڳوڻي وزيراعليٰ اختر مينگل لاءِ همدرديءَ وارا بيان ڏنا. ان جي باوجود بہ هن کي حڪمرانن جي واعدن تي اعتبار هو جو هوءَ چوندي رهي تہ "جنرل صاحب اسان جي مطالبي تي وردي لاٿي ۽ مون کي اميد آهي تہ هو چونڊون بہ صاف ڪرائيندو." اهڙيون اميدون ۽ آسرا ڪٽي هوءَ ذڪر ايشيا جي عمر مختيار نواب خير بخش مريءَ سان ملي هئي ۽ کيس ڪجهہ صلاحون پڻ ڏنيون هئائين. نواب صاحب اسان جي وفد کي ٻڌايو تہ "هيءَ کهڙي سنڌياڻي آهي، جيڪا پنهنجي پيءُ ۽ ڀائرن جي قاتلن جي مزاج کي نہ سمجهي سگهي آهي. ڪٿي ائين نہ ٿئي تہ اسان کي بچائڻ کان اڳ هوءَ پاڻ هلي نہ وڃي. ڇو تہ پنجاب جي مزاج کي جيترو اسان مظلومن سمجهيو آهي، ايترو اقتدار ۾ شريڪ رهندڙن نہ سمجهيو آهي." پر پوءِ بہ هوءَ پاڻ ۾ تبديليءَ واري عمل کي تيز ڪندي ويئي. هن بلوچستان جي "چي گويرا" بالاچ خان مريءَ کي خراج تحسين پيش ڪيو. شهيد نواب اڪبر بگٽيءَ جو کيس بہ ڪٽندي رهي ۽ حڪمرانن ڏانهن ان جو لهجو انتهائي تلخ ٿيندو ويو ڇو تہ شايد ٻاهر رهڻ وقت کيس خبر نہ هئي، جنهن ملڪ کي هوءَ گلستان ڇڏي ويئي هئي، سو کنڊرن ۾ تبديل ٿي چڪو آهي ۽ عوام کي مهانگائي ۽ بيروزگاريءَ جي راڪاس ڳڙڪائي ڇڏيو آهي. اٽو ۽ کنڊ جنهن جون قيمتون هوءَ 6 روپيا ڪلو تائين ڇڏي ويئي هئي ۽ پيٽرول جيڪو هن جي دور ۾ 10 روپيا ليٽر هو انهن جا اگهہ وڌي 30 کان 60 روپين تائين پهچي چڪا هئا ۽ سنڌ جو نوجوان بيروزگاريءَ جي طوفان ۾ ايترو وڪوڙجي چڪو آهي جو خودڪشين تي مجبور آهي. انهن حالتن هن کي حڪمرانن ڏانهن پنهنجو لهجو ۽ رويو وڌيڪ سخت ڪرڻ تي مجبور ڪيو ۽ پاڪستان جا حڪمران پنهنجي آقائن جي چوڻ تي جي ايم سيد کان وٺي اڪبر بگٽي ۽ نواب خير بخش تائين ڪنهن بہ سخت لهجي اختيار ڪرڻ واري ليڊر کي پسند ڪرڻ لاءِ تيار نہ هئا. نہ آهن ۽ نہ وري رهندا. نتيجي طور هنن سنڌ کي هن جو گلابي

وجود لاش جي صورت ۾ ڏياري موڪليو ۽ پوءِ سنڌ ٻـ پاڻ ملهايو. آئون ائين چوندس تـ هوءَ ويندي ويندي جيئن پاڻ احتجاج جي پيداوار هئي، تيئن سنڌي قوم کي احتجاج جو هڪ نئون رنگ ڍنگ سيکاري ويئي ۽ ان سان گڏوگڏ فڪرِ سيد کي نئين تازگي بـ ڏيئي ويئي. جنهن جا نعرا سندس تدفين وقت ۽ ڳڙهي خدا بخش ۾ پڌرڻ ۾ آيا ۽ پنجاب جي چوڌرين پنهنجي اشتهارن ذريعي سنڌي قوم کي الڳ تلڳ ڪري بيهاريو. اهو ئي فڪرِ سيد جو بنيادي نقطو آهي.

بينظير ڀٽو جي روانگيءَ جو انتقام اسلام آباد جي ڪرسي حاصل ڪرڻ ناهي پر سائين جي ايم سيد. ذوالفقار علي ڀُٽي جي ڦاسيءَ تي چيو هو تـ ڀُٽي جو انتقام بهتر طريقي سان ائين ونئي سگهجي ٿو تـ سنڌ جي سرزمين تي غير ملڪي بالادستيءَ جو ڪوبـ نالو ۽ نشان نـ رهي. آئون سمجهان ٿو تـ ڪنهن آدرش لاءِ قرباني ڏيندڙ ليڊر جي اها انتهائي بدنصيبي ٿيندي، جو ان جي لاش کي اقتدار جي ڪرسيءَ تائين پهچڻ جو ذريعو بڻايو وڃي. ان ڪري سنڌين کي کپي تـ جيڪڏهن توهان بينظير سان محبت ڪريو ٿا تـ ان جي ديس جي سارين جي خوشبوءِ کي آزاد ڪرايو. ماڻهن کي ذلتن، بيروزگارين ۽ بدحالين کان آزاد ڪرايو.

اسان جي سنڌ جي هيءَ روايت مشهور آهي تـ دودي سومري جي شهادت کانپوءِ سنڌ جي هڪڙي قبيلي (جنهن کي ريباڙي سڏيو وڃي ٿو) قسم کنيو هو تـ جيستائين اسان دودي جي ڌرتيءَ تان دوديءَ جي دشمنن کي ناس نـ ڪنداسين، تيستائين ڪارو ويس پائيندا رهنداسين ۽ ان قبيلي جا مرد ۽ عورتون ڪارو ويس ئي استعمال ڪري رهيا آهن ۽ اهڙو ئي قسم راڻا پرتاب سنگهه جي هٿيار ڏاهيندڙ قبيلي (جنهن کي ڪاريا سڏيو وڃي ٿو) کنيو هو تـ جيستائين اسان مها راجا پرتاب سنگهه جي دشمن مغلن کي ناس نـ ڪنداسين، تيستائين ٿانوَ ۾ ماني نـ کائينداسين. کٽ تي نـ سمهنداسين ۽ سنُو گهر ناهي نـ رهنداسين- ۽ هو ان وقت تائين ان تي عمل ڪندا رهيا. جڏهن 47ع ۾ هندستان آزاد ٿيو ۽ جواهر لعل نهرو ان قبيلي جي ماڻهن کي گهرائي اعلان ڪيو تـ هاڻي هندستان تي حڪومت مها راجا پرتاب سنگهه جي آهي، ڏاريا سڀ ختم ٿي ويا آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌين کي بہ دودي جي "ريباڙين" ۾ پرتاب سنگھ جي "ڪارين" وانگر اهو وچن ڪرڻ گھرجي تہ اسان بہ تيستائين سک سان نہ سُمهنداسين، جيستائين سنڌ ۾ ڪنهن بہ غلامي ۾ بالادستيءَ جو نشان باقي آهي.

چنيسر تون ڇا بہ چوين مان مَرڻو ناهيان،
ويس مٽائي ورڻو آهيان،
تنهنجي منهنجي جنگ ازل کان،
هر نئين ويس بدل سان،
جاري آهي جاري رهندي،
جنگ اسان جي جاري رهندي

(اياز)

(روزاني ڪوشش، حيدرآباد، 15 جنوري 2008ع)

سوريءَ سڏ ٿيو، ڪا هلندي جيڏيون

پروانو ڀٽي

پنج ڏينهن گذري ويا پر ذهن اڃا بہ قبول نٿو ڪري تہ محترمہ بينظير ڀٽو جي لاءِ شهيد جو لقب لڳائن. سنڌ جي غيرت واري نياڻي، دختر مشرق، عالمي سطح جي سالار ٽن شهيدن جي وارث ذوالفقار علي ڀٽو مير شاهنواز ڀٽو مير مرتضيٰ ڀٽو لکن انسانن جي ميڙ ڪي "ڪل ڀي ڀٽو زندهہ تا آج ڀي ڀٽو زندهہ هي" جي نعرن تي تاڙيون وڄرائيندڙ ۽ سنڌن سرد جذبن کي بيدار ڪندڙ بي باڪ، بااصول نڊر اڳواڻ اسان جي لاءِ مرحوم بڻجي ويندي، اسان سڀني جي لاءِ شهيد بڻجي، ڳاڙهي خون سان اصولن جي سچائي ۽ زبان جي پڪائي کي امر بڻائي ويندي. انهيءَ ڪڙي سچ جي گوري هضم ڪرڻ لاءِ آئون اڃا تيار نہ آهيان!! منهنجي اڳيان 18 آڪٽوبر کان 27 ڊسمبر تائين ٻن مهينن جو سفر ڊائري جي ورقن جيان اڀري اچي ٿو 18 آڪٽوبر تي ڪيس ڪراچي ۾ مارائڻ لاءِ رنگ ۽ منهن جي ڪارن انسانن ڪوشش ڪئي، جيڪا ناڪام ٿي پر 27 ڊسمبر تي سندس هڪ ساٿي رنگ جي اڇي چاڪليٽي هيرو ذهنيت جي بدبودار گندي انسان راولپنڊي ۾ شهيد ڪرائي وڌو.

وقت ثابت ڪندو تہ هي هيڏو وڏو ٿهر ڪيئن ٿيو هيڏي وڏي واردات جي رٿابندي ڪٿي ٿي، پر جيڪڏهن پيرا کڻبا تہ هاڻي ڳالهہ صاف ٿيندي

پئي وڃي تہ راولپنڊي واري راتاهي کان هڪ ڏينهن اڳ سنڌ مان ڪارو ڪانگ اڏري وڃي دبئي پهتو جيڪو اڃا تائين اتي موجود آهي ۽ وينو ڪان ڪان ڪري

پاڪستان جي سٺ سالن جي تاريخ عجيب حادثن ۽ واقعن سان ڀري پئي آهي. اسان ڪهڙي ليڊر کي سک ڏنو آهي، اها ڳالهہ هاڻي ڪنهن بہ شڪ شبهي کان بالاتر نہ آهي تہ قائداعظم بہ ڪو فطري موت نہ مئو هو قائداعظم جو تعلق بہ سنڌ سان هو لياقت علي خان کي راولپنڊي جي ئي باغ ۾ گولي هڻي ماريو ويو جنهن جي رهائشگاهہ بہ ڪراچي ۾ هئي، ٻنهين قائدين جا مزار سنڌ ۾ آهن، خواجہ ناظم الدين، حسين شهيد سهروردي سان ڇا ٿيو جيڪي اوير پاڪستان جا هئا، اهو ڪو پراڻو داستان نہ آهي، اسان ٽن ڊڪٽيٽرن جي آجيان ڪئي پر هڪ آمر 12 سالن کان گهٽ عرصو حڪومت نہ ڪئي. موجوده فوجي بہ 13 سالن لاءِ تخت تي ويهڻ جو شوق پورو ڪرڻ لاءِ ملڪ جي عوام سان مذاق ڪري رهيو آهي ۽ نہ معلوم ڪهڙين راندين ۾ مصروف آهي، سنڌس اڳيان وانڙين، ٻولڙين جي قطار هر دور ۾ موجود رهي ٿي، 1999ع کان وٺي 2007ع تائين سوين لانڙيا، وانڙيا، حڪم جا توبچي آيا پر هليا ويا، اڄ سنڌ ڪير بہ نالو وٺڻ وارو نہ آهي پر اسان شهيد ذوالفقار علي ڀٽو بہ ڏٺو جنهن 7 سالن جي مختصر عرصي ۾ قوم جي تقدير بدلائي ڇڏي

مون کي ڪڏهن پاڻ تي ڪاوڙ ايندي آهي تہ تاريخي حقيقتن کي يا اڻ وسرندڙ واقعن کي جيڪي عام طرح سان ماڻهن جي ذهن تان لهي وڃن ٿا. ان کي وري بيان ڇو ڪندو آهيان!! تاريخي لفظ، تاريخي جملا، تاريخي واعدا ائين وسارڻ جهڙا نہ هوندا آهن، سال 1969ع ـ 1979ع جي ڳالهہ آهي، گهٽ ۾ گهٽ 38 سال اڳ جو واقعو خيرپور شهر جي هڪ بنگلي تي شهيد ذوالفقار علي ڀٽو موجود هو ۽ سنڌس پرسان اهڙا شخص موجود هئا، جن مان گهڻا رب جي حضور ۾ وڃي حاضر ٿيا. انهيءَ محفل ۾ ڪجهہ دانشورن، اديبن بہ شرڪت ڪئي هئي. ذوالفقار علي ڀٽو ان وقت هڪ يادگار جملو چيو هو جڏهن ڪانئس اهو سوال ڪيو ويو تہ وفاقي سياست سنڌ کي ڪڏهن بہ پنهنجا حق نہ ڏياريندي، توهان وفاقي سياست جو شوق پلي پورو ڪريو پر سنڌ جو ڇا ٿيندو؟ جواب ۾ نهايت سنجيدگي سان

هڪ جملو چيائين "ليٽ مي پلي" اسان کي راند کيڏڻ ڏيو نهايت مدبرانه انداز ۾ چيائين ته جيڪڏهن ڪامياب ٿيس ته نه رڳو سنڌ پر پوري ملڪ کي سرسبز بڻائيندس ترقي ڏياريندس، نوڪريون ڏياربيون، روزگار جا موقعا فراهم ڪرائيا پر جي راند هارايم ته ڳڙهي خدا بخش توهان کان پري نه آهي. انهيءَ ساڳي موضوع تي مون 1977ع ۾ به مضمون لکيو هو جڏهن آئون پاڪستان پيپلز پارٽي جي اليڪشن سيل جو ميمبر هئس ۽ اهو مضمون ان وقت ڪراچي جي سنڌي اخبار ۾ شايع ٿيو هو. جنهن مضمون کي پسند ڪندي چام صادق علي خان مرحوم مون کي اليڪشن سيل جي آفيس گهرائي ڪراچي ۾ انعام به ڏنو هو. هن واقعي جي لکڻ جو مقصد اهو آهي ته جيڪا شمع ذوالفقار علي ڀٽي ٻاري هئي، ان تي ڪروڙين پتنگ اچي گڏ ٿيا هئا. جولاءِ 1979ع تي جڏهن ان شمع کي وسايو ويو. جڏهن راولپنڊي مان هڪ لاش سنڌ کي تحفو ڪري موڪليو ويو تڏهن به ڪيترن ئي پروانن پاڻ کي زنده جلايو هو مرشد لطيف سرڪار جي ارشاد موجب:

پتنگن پهه ڪيو مڙيا مٿي مچ
پسي لهس نه لڇيا، سڙيا مٿي سچ
سندا ڳچن ڳچ، ويچارن اچا ٿيا.

ساڳي صورتحال 27 ڊسمبر تي به ٿي، ڪيترن ئي جمهوريت جي عاشقن ۽ پيپلز پارٽي جي پتنگن نه رڳو پاڻ کي ماري ڇڏيو پر ڪيترائي هن دردناڪ واقعي جو ٻڌندي ئي الله کي پيارا ٿي ويا. هي هڪ عجيب انداز جو نذرانو عقيدت هو جيڪو جيالن ۽ باشعور ورڪرن طرفان پيش ڪيو ويو.

محترمه بينظير ڀٽو نه رڳو سنڌ ۽ پاڪستان پر عالمي سطح جي نالي واري هڪ اهڙي دلير اڳواڻ هئي جنهن جي قدر و منزلت جي ڄاڻ هاڻي انهن عقل جي انڌن، دانشمندي جي دشمنن اندر جي ڪارن ڪوئلن کي پئي هوندي جن کيس سندس زندگيءَ ۾ الائجي ڇا مان ڇا ٺي ڇيو ۽ گند ڪيو. هن وقت پاڪستان ٽه واٽي تي بيٺل آهي، هڪ رستو جمهوريت طرف آهي، هڪ رستو آمريت ڏانهن ۽ هڪڙو رستو تباهي طرف. محترمه

بينظير ڀٽو جي لاش جو تحفو موڪلي سنڌ کي مجبورن تباهي واري رستي تي هلڻ لاءِ آماده ڪيو پيو وڃي. قاتلن کي هر واري راند ڦٻي وڃي ٿي. ذوالفقار علي ڀٽي شهيد جو تحفو بہ انهن وٽان مليو. شهيد مير مرتضيٰ ڀٽو کي ڪراچي جي هڪ ڪليل رستي تي شهيد ڪري اسٽيبلشمينٽ خون کي ڳٽڙڪائي وئي. شهيد شاهنواز کي بہ جلاوطن ڪري ماريو ويو ۽ ان کان پوءِ انهن سيني شهيدن جي وارث. سنڌن پيغام کي ملڪ جي ڪنڊ ڪڙڇ تائين پهچائيندڙ سنڌن نقش قدم تي هلندي ڪنهن بہ آمر آڏو سر نہ جهڪائيندڙ اڏول، هماليہ جبل کان بہ وڌيڪ سخت ارادن جي مالڪ محترمہ بينظير ڀٽو کي شهيد ڪري ان جو مڙهہ سنڌ وارن کي تحفي طور پيش ڪيو پر انهن ڊڪٽيٽرن، بي اصول، سياستدانن، آمرن جي اڳيان ڪنڌ جهڪائي هر حڪم مڃيندڙن کي شاهہ صاحب جو بيت ياد رکڻ گهرجي تہ "ٻيڙياتا ٻيئي، تو نہ ڦٻنديون ڳالهيون" ٻيڙي هلائيندڙ کي ٻئي ڳالهيون هضم نہ ٿينديون جو هو ٻيڙي بہ هلائي، ۽ سمهي ننڊون بہ ڪري، هاڻي انهن جمهوريت جي قاتلن کي حساب ڪتاب ڏيڻو پوندو. اڄ نہ سڀاڻي، هڪ ڏينهن هنن کان سنڌ جو باغيرت ۽ باشعور عوام پائي پائي جو حساب ضرور وٺندو. جيڪا اسٽيلشمينٽ پنهنجي ملڪ جي پهرئين وزيراعظم جا قاتل گرفتار ڪرڻ تہ پري جي ڳالهہ ظاهر ڪري نہ سگهي آهي، اها محترمہ جي قاتلن کي گرفتار ڪرڻ، ڪيفرِ ڪردار تائين پهچائڻ وارا بيان ٿي وي تان ڏيڻ بند ڪري تہ ان ۾ ٿي سندس عزت رهجي ويندي، نہ تہ:

نہ خنجر اٺي گا نہ تلوار ان سي
يہ بازو ميري آزمائي هوئي هين

مون پنهنجي حياتي ۾ هند ۽ سنڌ جي اهڙن مقررن کي بہ ٻڌو آهي، جن جي تقرير ماڻهن ۾ جوش ۽ ولولو ايترو تہ پيدا ٿي ڪيو جو سالن جا سال انهن تقريرن جي اثر هيٺ قومي ڪاج ۾ مصروف هوندا هئا. جن مان سائين عطاءُ الله شاهہ بخاري کي وساري نٿو سگهجي، جيڪو تقرير ڪندي جوش ۾ اچي جنهن وقت ڪهاڙي کي ايو ڪندو هو تہ ٻڌندڙن جي ڪيفيت ڪنٽرول ۾ نہ رهندي هئي. نعرن ۽ داد تحسين جو آواز بلند

هوندو هو. سنڌ ۾ به ويجهڙائي ۾ مون تمام گهٽ نالي وارن انسانن جي تقريرن کي ٻڌو پر شهيد ذوالفقار علي ڀٽو جي خطابت جو انداز ڇا ڳالهه ڪجي، سندس تقرير دوران ائين ڪٿي چئجي ته ٻڌندڙن جو سرد خون به گرم ٿي ويندو هو ته هو غلط نه آهي. سندس تقريرن کي ملڪ جي هر هڪ انسان پسند ڪيو ۽ ڏسندي ڏسندي ستن سالن جي مختصر عرصي اندر ملڪ جي تقدير بدلائي ڇڏيائين. ڪارخانا، رستا، بجلي، روزگار جا لاتعداد ذريعا، سڀ کان وڏي ڳالهه ته ملڪ جي وقار کي چار چنڊ لڳائڻ ۾ پنهنجو رت ۽ ست ڏئي ملڪ کي ايٽمي طاقت بڻائڻ جو اعزاز حاصل ڪيو. پر اهي سڀ ڳالهيون جڏهن رهيل اقتدار ڏٺين کي پسند نه آيون ته لاش جو تحفو موڪليو ويو ساڳي ريت محترمه 1977ع کان 1988ع تائين 11 سال ڀيءُ جي وڇوڙي کي برداشت ڪيو ۽ هڪ ماڊل ڊڪٽيٽر جي حڪومت کي للڪاريندي رهي، نيٺ اهو ڊڪٽيٽر جڏهن بهاولپور جي واريا‌سي ميدان ۾ اهڙي ريت ڪريو جو سندس لاش جو هڪ حصو به سلامت نه هو. تڏهن ڪيس اقتدار مليو پر اهو به ڪيترا ڏينهن، 1988ع کان 1999ع تائين 11 سالن ۾ ڇهن نگران حڪومتن . جو هڪ سال ڪڍجي ته باقي ڏهن سالن تائين به پيرا محترمه بينظير ڀٽو شهيد ۽ ٻه پيرا نواز شريف وزيراعظم رهيا. يعني اڍائي سالن جو عرصو حڪومت 11 ڊڪٽيٽر اچن ته ڏهن سالن کان گهٽ حڪمراني نه ڪرڻ جو واعدو ڪري ڇڏين. پر جي چونڊيل نمائندا اچن ته اڍائي سال به وڏو عرصو آهي. چونڊيل نمائندن جي ڳالهه نڪتي آهي ته پاڪستان تي آيل اهڙي وقت جي به ڳالهه ڪري ذهنن کي تازو ڪري ڇڏجي جڏهن ڪنهن ٻار کان سوال ڪبو هو ته ٻڌاءِ پاڪستان جو وزيراعظم ڪير آهي ته جواب ملندو هو ته سائين مون اڄ صبح جو اخبار نه پڙهي آهي؟ ٻن مهينن اندر وزيراعظم تبديل ٿيندا رهيا پر آمريت جا علمبردار ڏهن سالن کان گهٽ عرصي ۾ نه ويا. جيڪڏهن ويا ته ڪي هاءِ هاءِ ٿي ويا ۽ ڪي جهاز مان ڪرندي واري ۾ واري جي ذرن جيان پرزا پرزا ٿي ويا.

ملڪ اندر سياسي صورتحال کهڙي به رهي هجي، محترمه انهيءَ کان بي خبر نه هئي، 8 سال ملڪ کان ٻاهر رهندي به ڪيس ملڪ جي

حالتن جي مڪمل جاڻ هئي. 18 آڪٽوبر تي ملڪ اچڻ کان اڳ هوءَ پهرين سيپٽمبر تي نوازشريف جي ملڪ اچڻ ۽ واپس ٽيڙڻ جا منظر ڏسي چڪي هئي تہ جن ماڻهن نوازشريف کي دلاسا ۽ دلبا ڏئي گهرايو انهن مان هڪڙو بہ ايئرپورٽ تي موجود نہ هو. نواز شريف جيڪو ان خيال سان آيو هو تہ سندس پرجوش ڪارڪن لکن جي تعداد ۾ اچي آجيان ڪندا پر سرزمين تي ڪجهہ ٻي نظارو هو.

اسير نڪلي تو بدلا هوا زمانا ٿا
نہ شاخ تي نا چمن ٿا نہ آشيانا ٿا

محترمہ بينظير ڀٽو انهيءَ بي رخي کي ڏسندي بہ وطن ورڻ جو فيصلو ڪيو ۽ جڏهن 18 آڪٽوبر تي دبئي مان سوار ٿي هونديءَ ڪيس امام ضامن ٻڌو ويو هوندو تڏهن شاهہ صاحب جو اهو بيت ذهن تي تري اچي ٿو هن پنهنجن دوستن، ساٿين ۽ سهيلن کي هيئنڻ ضرور چيو هوندو تہ

سوري سڏ ٿيو ڪا هلندي جيڏيون
وڃڻ تت پيو نالو نينهن ڳنهن جي

ڪراچي ايئرپورٽ تي ٿيل والهانہ ۽ پرجوش استقبال ڪيترن ئي اندر جي ڪارن ۽ حاسدن جون ننڊون حرام ڪري ڇڏيون ۽ انهن نيٺ کيس ختم ڪرڻ واسطي ڀرپور ڪوشش ڪئي، ”جنهن کي الله رکي تنهن کي ڪير چکي“ پر دشمنن جي مسلسل ڪوشش آخر رنگ لاتو ۽ هو پنهنجي ڪڌن ۽ ڪريل حرڪتن ۾ ڪامياب ٿيا.

محترمہ بينظير ڀٽو شهيد سنڌ، پنجاب، بلوچستان ۽ سرحد صوبن ۾ جيڪي جلسا ڪيائين، گهٽن جون اکيون کولي ڇڏيون، عوام جو سمنڊ هو جيڪو محترمہ جي خواب کي ٻڌڻ ۽ سندس تقرير جي انداز کي ڏسڻ لاءِ ملڪ جي ڪنڊ ڪڙڇ کان اچي حاضر ٿيندا رهيا. ان مان سندس عوامي مقبوليت جو اندازو ٿي سگهيو ٿي. ”ڪل ڀي ڀٽو زندهہ ٿا، آج ڀي ڀٽو زندهہ هي“ جا نعرا لکن جي تعداد ۾ عوام جي ذهنن کي پنهنجي طرف مائل ڪرڻ ۾ ايتري حد تائين ڪامياب ٿي وئي جو سيني کي اهو اندازو ٿي ويو تہ چونڊن ۾ جيڪڏهن ڌانڌلي نہ ٿي تہ پيپلز پارٽي ايتري ڪاميابي حاصل ڪندي جو تجزيہ نگار بہ حيرت ۾ اچي ويندا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

محترمہ جي بي انتها ڪوشش ۽ محنتن سبب پارٽي طاقتور بڻجي وئي ۽ پوري ملڪ ۾ جتي جتي بہ پارٽي جا اميدوار هئا. تن کي اهو يقين هو تہ هو اليڪشن ۾ مخالف اميدوار کي اهڙي شڪست ڏيندا. جو سندن پيڙهيون ان کي ياد ڪنديون. اليڪشن ۾ کي ڏينهن بہ نہ بچيا هئا ۸ جنوري ڪا پري تہ نہ هئي پر اوچتو هڙوڪو وريو واءُ جو سنڌ لتجي وئي ۽ سنڌو درياهہ مان پاڻي سڪي ويو.

۲۷ ڊسمبر تي دشمن پنهنجي وار ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيو تہ شهيد ذوالفقار علي ڀٽو جي فڪر ۽ سياست کي ملڪ اندر رائج ڪرڻ واري سندس وارث. سندس نياڻي. سنڌ جي سپوت راڻي. اسان کان جدا ٿي وئي. پنج ڏينهن ٿي ويا آهن. پر ڪيترن گهرن ۾ چلهہ نہ ٻري سگهي آهي ڳڙهي خدا بخش جيڪو شهيدن جو قبرستان آهي. اتي. رات ڏينهن هزارين رويئندڙ ۽ ماتم ڪندڙ موجود آهن. واقع ڪربلا کان اڳ جيڪو ۱۱ جنوري کان شروع ٿيندو مجلسون ۽ شام غريبان جون ڳالهيون ٿي رهيون آهن. ملڪ جي پريس توڙي اليڪٽرانڪ ميڊيا جيڪو ڪردار ادا ڪيو آهي. ان تي کين سلام آهي. هن وقت ضرورت انهيءَ ڳالهہ جي آهي تہ جيڪا شمع شهيد ذوالفقار علي ڀٽو ٻاري ۽ جنهن کي طوفانن. مصيبتن کان شهيد بينظير ڀٽو بچائيندي رهي. انهيءَ جي روشني ۾ هن قافلي کي اڳتي هلڻ کپي. همت ۽ مڙسي سان يقينن اها منزل حاصل ٿي سگهي ٿي. پنهنجن لاءِ انهن شهيدن پنهنجي نعرن جو نذرانو پيش ڪيو آهي. ملڪ کي هن وقت اهڙن ئي اڳواڻن جي ضرورت آهي. جيڪي جدوجهد ۽ محنت سان آمريت جي ڪوٽ کي ڊاهي پرزا ڪن ۽ اهو ئي محترمہ شهيد بينظير ڀٽو جو مشن هو.

[۱] روزاني خبرون. حيدرآباد. 2 جنوري 2008ع)

گلي ۾ قاتل سڏڪو

شوڪت حسين شورو

27 ڊسمبر جي شام جي ان منحوس گهڙيءَ جو رڳو راولپنڊي جي لياقت باغ جي ٻاهران ٻم ڪونہ ڦاٽو هو پر هر شهر ۾، هر ڳوٺ ۾ هر گهٽيءَ ۾ ۽ هر گهر ۾ ٻم جو ڌماڪو ٿيو هو. حيرت وچان ۽ هراس وچان ماڻهن جا وات ڦاٽي ويا هئا. محترمہ بينظير ڀٽو کي لڳل گولين جي بارود جي بوءِ سڄي ملڪ ۾ ڪڙجي وئي هئي. ۽ انهن گولين جا ٺڪاءَ ڪنن ۾ ۽ دماغ ۾ ٻري رهيا هئا.

اها ڪا حيرت جي ڳالهہ ڪانهي تہ سڄي ملڪ ۾ ڏک ۽ ڪاوڙ جي جذبن پاڳلپن حد تائين هڪ ئي وقت طوفان بنجي ماڻهن کي هوش حواس مان ڪڍي ڇڏيو پر ان ڳالهہ جي شدت سنڌ ۾ سڀ کان وڌيڪ هئي. ماڻهو چرين جهڙا بنجي ويا هئا. اهي بينظير ڀٽو جي شهادت تي ماتم ڪري رهيا ۽ ڪاوڙ وچان هر سامهون ايندڙ شيءِ کي تهس نهس ڪري رهيا هئا. سڄو ملڪ ڌانڌا ڌانڌا هو شعلا ٻاهيون هيون ۽ فضا ۾ چوطرف دونهون هو.

آئون ۽ گهر جا ڀاتي ٻارن سميت ٽي وي جي اڳيان بت بنيا ويٺا هئاسين. سمجهہ ۾ نہ ٿي آيو تہ هي اوچتو ڇا ٿي ويو هو. ذهن ان ڳالهہ کي مڃڻ لاءِ تيار ڪونہ هو پر دل ۾ ڪا ڇيت ڇُپي چڪي هئي. هاڻ تي هڪ ڳنڍ ڳري ويو هو. رات جو نہ ماني وڻي، ۽ نہ ننڊ آئي. رکي رکي بينظير جو مرڪندڙ منهن ذهن ۾ ڦرڻ لڳو. جڏهن پنهنجي آخري جلسي ۾ تقرير ڪرڻ کان پوءِ هوءَ اسٽيج تان لهي واپس وڃي رهي هئي تہ ڪيڏي

۽ خوش هئي! ٻار جڏهن ميلي تان واپس گهر موٽڻ لڳندا آهن ۽ خوشيءَ وچان ڪلندا ڪڏندا هڪ ٻئي سان ميلي جون ڳالهيون ڪندا ويندا آهن. مون کي بينظير پٽو اها ٻارڙي لڳي. جيڪا جلسي مان خوش ٿي گهر وڃي رهي هئي. هن جي منهن تي ٻارن واري معصوم مرڪ هئي ۽ هوءَ مرڪي پنهنجو ڪارڪنن ۽ ساٿين سان خوشي ونڊي رهي هئي، هنن کان موڪلائي رهي هئي. مون سوچيو ۽ جڏهن هوءَ لينڊ ڪروزر جي سن روف مان نڪري ڪارڪنن جي نعرن جي جواب ۾ مرڪي ٻانهن لوڏي رهي هئي ۽ اوچتو هن تي گولين جو وسڪارو ٿيو ان وقت هن جي چپن تي لازوال مرڪ هوندي ۽ هن جو هٿ هوا ۾ گل وانگر لڏي رهيو هوندو. منهنجي هانءَ تي چڙهيل ڳوڙهو منهنجي گلي ۾ اٽڪي بيهي رهيو. نڙي ۾ ڦاٿل ڳوڙهو ٻئي ڏينهن به اٽڪيل رهيو رات وارو هينگ اوور ٻئي ڏينهن وڏي ويو هو. ٽي وي اسڪرين ڏنڍلي نظر اچڻ لڳي. اخبارن ۾ ڇپيل اکر ماڪوڙيون بڻجي سڙڻ تي لڳا. ڇا ڪجي جو من جي مونجهه گهٽجي ۽ گلي ۾ ڦاٿل ڳوڙهو لهي وڃي! ڪا جان هجي، ڪو دل گهريو دوست هجي، جنهن سان اهو بيپناهه درد ونڊجي ۽ ورهائجي. خيال آيو ۽ دوستن کي ايس ايم ايس ڪجي، موبائل جي فون بڪ مان سئو کن دوستن جن ۾ اديب ۽ غير اديب شامل هئا. تن کي هيءُ ايس ايم ايس ويو: "اسين سنڌي، سنڌ جي نياڻي بينظير ڀٽو جي شهادت تي هڪ ٻئي سان تعزيت ڪريون ٿا." جواب ۾ ڇڻ مينهن وسي پيو ڇڻ سمورا دوست درد ونڊڻ ۽ ورهائڻ جي انتظار ۾ هئا. امر جليل لکيو: "قاتل ڪٽي ڪير به هجي، ڪيترو به طاقتور هجي توڙي آمر ۽ ان جا ٻگهڙ هجن. سنڌين کي نڪري نروار ٿي انهن جي خلاف پنهنجي ڪاوڙ ۽ نفرت جو اظهار ڪرڻ کپي." شمشير الحيدري لکيو: "سنڌين جي اڳيان هاڻي بدترين ڏينهن آهن پر ان ناحق خون جو نتيجو سڄي پاڪستان کي ڀوڳڻو پوندو." قمر شهباز لکيو: "بي بي سنڌين جي اميد جو آخري ڪرٽو هئي، اميد مري وئي، اسين آخري ڀيرو يتيم بڻجي وياسين ۽ اسان جي ڌرتي ڳجهن جي حوالي ٿي وئي." آغا رفيق لکيو: "ها يار ڳالهه سچي آهي." اعجاز قريشي لکيو: "منهنجا به اهي ئي احساس آهن. سنڌين کي هاڻي سنجيدگيءَ سان ٻيهر سوچڻو پوندو." عنايت بلوچ

لکيو: "ها، سنڌ جي نياڻي جي شهادت تي اڃو تہ پاڻ ۾ گڏجي ڏک، غم ۽ تعزيت ونڊيون ۽ ورهايون." اياز گل لکيو: "سنڌ جي آخري اميد بہ ختم ٿي وئي، تون، مان ۽ رڳو ڳوڙها. . . ناول جي پڇاڙي آ. . ." اسحاق سميجي لکيو: "آئون اوهان کي اسان سڀني جي ڀيڻ جي گذاري وڃڻ تي، پرچاڻي ڏيان ٿو." تاج جويي جواب ۾ شيخ اياز جو هي شعر لکي موڪليو:

سارا سور سلينديون يار
اکڙيون ڪيئن اليندديون يار
تارا ڪيئن نہ تڪينديون يار
سارَ سمرڻي سرندي رهندي
ڳوڙها ڪونہ ڳڙينديون يار.

قاضي خادم لکيو: "بينظير رڳو سنڌ جي نہ پر دنيا جي بهادر ۽ باهمت خاتون هئي." قاضي منظر حيات لکيو: "ڳوڙها. . . ڳوڙها. . . ۽ گهرو غم. . ." تون سدا حيات آهين، موت جي شڪست آهين. . . هڪڙي دوست لکيو: سنڌ، سسئي ۽ سور ويا پٽيندا پاڻ ۾. . . الوداع ڀيڻ بينظير بئڊ مارننگ. . . ورسٽ مارننگ. . . ۽ ٻيا ڪيترا ايس ايم ايس پڙهندي من پرجي آيو پر روئڻ چاهيندي بہ روئڻ ڪونہ آيو گلي ۾ سڏڪو قاتل ٿي رهيو. ان وقت هڪ انتهائي پياري دوست نواب منظور حسين ٽالپر جو فون آيو "ادا" هن اوچنگار ڏئي چيو "اسين ڦرجي وياسين. . . ظالمن اسان جي چيلهہ ڀڃي ڇڏي. . ." منهنجي ڳلي ۾ قاتل سڏڪو ٻاهر نڪري آيو ۽ اسين ٻئي روئڻ لڳاسين. "سنڌ سان قهر ٿي ويو. . . اسين نڌڻڪا ٿي وياسين."

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 4 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هميشه لاءِ فريز ٿي وِيل لازوال مرڪ

شوڪت حسين شورو

ڳڙهي خدا بخش، شهيد بينظير ڀٽو جي تازي ٺهيل قبر. سنڌي اديبن ۽ دانشورن جو وفد گُل پڙهي رهيو آهي. قبر مٽين گلن سان جنجهيل آهي. ان جي ڪابي طرف شهيد ذوالفقار علي ڀٽي جي چبوتري هيٺان قبر آهي ۽ ٻئي پاسي ساڄي طرف شهيد مير مرتضيٰ ڀٽو ۽ شهيد شاهنواز جون قبرون آهن. وولپرٽ پنهنجي ڪتاب "ذلفي ڀٽو" ۾ لکيو آهي ته "ڀٽي خاندان جي تاريخ غير فطري موتن سان ڀريل آهي." گذريل 28 سالن اندر بينظير ٻهرين پنهنجي شهيد پيءُ کي ۽ پوءِ پنهنجن ٻن شهيد ڀائرن کي ڳڙهي خدا بخش ۾ دفنايو ۽ آخر ۾ هوءَ پاڻ هنن جي نقش قدم تي هلنديءَ شهيد ٿي، هنن جي پاسي ۾ ابدي آرام پئي ڪري. هن وڏو پنڌ ڪيو هو پر هوءَ اڃا ٽڪي ڪانه هئي. هن وٽ اٿاهه حوصلو هو همت هئي ۽ هن اهو حوصلو ۽ همت پنهنجي ملڪ جي عام ماڻهن کي ڏيڻ ٿي چاهيو هوءَ ٻه ڀيرا وزيراعظم ٿي. جيتوڻيڪ هوءَ عام ماڻهن، غريبن ۽ مسڪينن جي قسمت بدلائي نه سگهي، هنن جي غربت مٽائي نه سگهي، پر هن انهن کي جيڪا همت ڏني، حوصلو ڏنو ۽ سڀ ڪان وڌيڪ پنهنجائپ ڏني، اها سڀ ڪان وڏي ميراث آهي. هوءَ سڀني جي ڀيڻ هئي. ان ڪري ته ماڻهو هن جي شهادت تي، سنڌس بي وقتائتي موت تي چريا ٿي پيا هئا. "پڇاڻان پرين، ڏجي باهه ڀنڀور کي" وانگر هنن سڀ ڪجهه جلائي، خاڪ ڪري ڇڏڻ ٿي چاهيو. هنن جي ڏکويل بدحال زندگيءَ ۾ باقي بچيو به ڇا هو!

پاڪستان جي 60 سالن جي مختصر تاريخ ۾ ڪڏهن به اهڙو لقاءُ ڏسڻ ۾ ڪونه آيو آهي، پر سنڌ جي تاريخ ته لکين سالن تائين پکڙيل آهي. سنڌي ماڻهن عربن جي ڪاهه کان وٺي هزارين سالن تائين غلاميءَ جا بدترين دور ڏٺا آهن. جن ۾ ارغونن، ترخانن، پورچوگيزن مغلن ۽ افغانن جي هٿان قتل عام جا خوفناڪ منظر آهن. سنڌي ماڻهن جي نفسيات جيڪا نهي هوندي، سا سمجهڻ ڏکي ڪانهي. تاريخ هنن کي ساڻو ڪري ڇڏيو. سست بنائي، سمهاري ڇڏيو اهي ماڻهو بينظير ڀٽو جي شهادت واري خبر تي ڇرڪ ڀري جاڳي پيا آهن، رد عمل ۾ هُنن جيڪي ڪجهه ڪيو ان جو ماضيءَ ۾ مثال ڪونه ٿو ملي. اسين پڙهيل لکيل سفيد پوش سنڌيءَ جيڪي پنهنجن گهرن ۾ ڏک وچان روئون ٿا تڏهن به لکي، تن کي حيرت آهي ته "عام سنڌي ماڻهو اهڙا ته ڪونه آهن، اهي ايئن ڪيئن ٿا ڪري سگهن" پر هنن ائين ڪيو آهي ۽ اڃا گهڻو ڪجهه ڪري سگهن ٿا. جن هنن جا حق کسيا آهن ۽ هنن کي بربادي ۽ پستيءَ جي کاهيءَ ۾ ڌڪي رکيو آهي، تن جي ظلمن جا ڏينهن اڃي پنا آهن.

سنڌ سان جيڪي سياسي، معاشي ۽ ثقافتي ناانصافيون ٿيون آهن، تن جو ڪاٿو ئي ڪونهي. هن ڏکويل ماڙيءَ جي سورن جي ڪا پڇاڻي نظر نٿي اچي. ان وچ ۾ ڪيترا ڪونڌر ڪسجي ويا. 1979ع کان وٺي 2007ع جي ختم ٿيڻ تائين رڳو 28 سالن جي مختصر عرصي ۾ چٽن سنڌ جاول اڳواڻن کي مختلف طريقن سان ماريو ويو.

ذوالفقار علي ڀٽو هن ڌرتيءَ جو اهو پهريون سياسي اڳواڻ هو جنهن غريب ماڻهن جي لاءِ اٿي، لٽي ۽ اجهي جو نعرو هنيو جنهن عام ماڻهوءَ کي سياسي شعور ڏنو دنيا جي هن مڃيل ذهين شخص جو عدالتي قتل ڪيو ويو 4 اپريل 1979ع جي صبح جو سندس لاش سنڌ ڌرتيءَ ڏانهن روانو ڪيو ويو ان پيغام سان ته ملڪي سيٽ اپ ۾ هڪ سنڌي اڳواڻ ناقابل قبول آهي. 17 جنوري 1987ع تي سنڌ جي هڪ عوامي اڳواڻ فاضل راهوءَ کي مارايو ويو ڇو ته هو انقلابي هو ۽ ملڪ ۾ مروج ڦرلٽ واري نظام خلاف هن بغاوت ڪئي هئي. فاضل راهو جي سياست روايتي وڏيرڪي سياست کان بلڪل مختلف هئي. هن اقتداري سياست بدران ڪوڙ ۽ ڦرلٽ جي بنياد تي بيٺل سياسي ۽ معاشي نظام کي بدلائڻ جي جدوجهد ۾ پئي ڪئي.

هن هاري ۽ پورهيت کي مالڪي ڏيارڻ ۽ جمهوري لبرل روين جي ڳالهه ڪرائي. هن فوجي جنتا سان ٽڪر ڪاڌو. اسٽيبلشمينٽ هن جي ويري بنجي ويئي ۽ هن کي شهيد ڪرائي. سنڌي ماڻهن کي هڪ ڀئي بهادر ۽ پرخلوص اڳواڻ کان محروم ڪيو ويو. ٽيون اڳواڻ جي ايم سيد آهي، جنهن سنڌي ماڻهن کي قومي شعور ۽ قومي سڃاڻپ ڏني. جيتوڻيڪ هن جو موت فطري هو پر ان لاءِ ذميوار اسٽيبلشمينٽ ئي آهي. هن کي سندس زندگيءَ جو وڏو عرصو نظربند ڪري رکيو ويو سندس چرپر تي پابنديون مڙهيون ويون. بيمارين هن جي ڪمزور جسم کي ساڻو ڪري ڇڏيو. جي ايم سيد جنهن نئين سنڌ اڏڻ جا خواب ڏٺا هئا. تن خوابن کي 25 اپريل 1995ع ۾ ماريو ويو.

انهن ٽن اڳواڻن کي ميدان تان هٽائڻ کان پوءِ هڪ وڏو خال پيدا ٿي پيو هو محرومي ۽ مايوسيءَ واري ان دور ۾ بينظير ڀٽو ميدان تي آئي. هن سنڌي ماڻهن جي ڦٽن تي ڀهو رکيو. هنن کي ڪنڌ مٿي ڪٽي جيئڻ سيکاريو. هن حوصلو ڏنو همت ڏني. ان ڏوهه ۾ هن جي مٿان جلاوطني مڙهي وئي. هن کي پنهنجي ڌرتيءَ کان پري رکڻ جي لاءِ سوين حيلا هلايا ويا. پر ملير کان سواءِ مارئيءَ جي زندگي بي معنيٰ هئي. ولايت ۾ هر قسم جي سهوليتن ۽ آرام آسائش هوندي به بينظير ڀٽو کان پنهنجا مارو ۽ پنهنجي ڌرتي ڪانه وسري.

18 آڪٽوبر 2007ع تي جڏهن بينظير ڀٽو پنهنجي ماڳ تي موٽي آئي ته هوءَ هڪ بدليل ۽ نئين بينظير هئي. هن جي ڳالهائڻ ۾، هن جي مرڪ ۾ سچائي، خلوص ۽ پيار هو هن ڌرتيءَ تي پهچڻ سان ئي موت جي اکين ۾ اکيون وجهي، ان کي للڪاريو. هن دهشتگردي، مذهبي انتها پسند توڙي غربت، بدحالي ۽ بيروزگاريءَ خلاف جهاد ڪرڻ جو سڏ ڏنو. هن بنان رک رکاءَ جي لبرلزم، سيڪيولرزم ۽ جمهوري روين جي ڳالهه ڪئي، جن کي هن مملڪت مان نيڪالي ڏنل آهي. دنيا کي بيوقوف بڻائڻ لاءِ "روشن خيالي" جو ڪوڙو نعرو هڻندڙ پريشان ٿي ويا. سنڌن پول پڌرا ٿيڻ وارا هئا. بينظير ڀٽو هنن کي دنيا جي اڳيان وائکو ڪري ڇڏيو ته هو سچا ناهن ۽ مڪار هئا. هنن ڳجهن ادارن جي مدد سان چونڊن ۾ ڌانڌلين ڪرڻ جون رٿائون جوڙيون هيون. بينظير انهن عوام دشمن سازشن کي بي نقاب ڪري

ڇڏيو. انتها پسند تہ برابر هن جي جان جا ويري هئا، پر اسٽيبلشمينٽ جنهن کي پنهنجو وجود خطري ۾ نظر آيو. سا بہ انتها پسندن سان ان ڳالهہ ۾ سهمت هئي تہ بينظير ڀٽو کي وڌيڪ وقت برداشت نٿو ڪري سگهجي.

بينظير ڀٽو ٻين سياسي اڳواڻن وانگر روبوٽ ڪانہ هئي. هن جي ڳالهائڻ، تقرير ڪرڻ جي انداز ۾ زندگي هئي، تحرڪ هو جوش ۽ ولولو هو. هن ماڻهن کي اتساهہ ڏنو سندس جلسا جلوس ٻين کان بلڪل مختلف هئا. عام خلق جيڪا اتي، لٽي ۽ اجهي جي ڳولا ۾ پريشان ۽ سرگردان هئي، جنهن جي سياست سان دلچسپي ختم ٿي وئي هئي ۽ هڪ لاتعلقي پيدا ٿي وئي هئي، سا ٻيهر ڇڪجي بينظير ڀٽو جي جلسن جلوسن ۾ آئي. هن ماڻهن جي دلين ۾ اميدن ۽ آسن جا وسائل ڏيئا ٻيهر ٻاريا. سندس اچڻ سان سڄي ملڪ جو وايو منڊل بدلجي ويو. هن جي شخصيت ۾ هڪ عجيب ڪشش هئي ۽ هن جي اها ڪشش، اها ڪرزما لاتعلق ماڻهن کي ڇڪي، گهرن مان ڪڍي، سياست جي ميدان تي وٺي آئي. ان ڳالهہ اسٽيبلشمينٽ کي ڊيڄاري ڇڏيو هنن بينظير جي ڪرپشن بابت بي پناهہ پروپيگنڊه ڪئي هئي، هو گوئبلز کان بہ گوءِ کٽي ويا هئا. ان ڪري هنن کي يقين هو تہ سندن پروپيگنڊه جي ڪري ماڻهو بينظير کان بدظن ٿي چڪا هوندا ۽ سندن جلوس توڙي جلسن ۾ ماڻهو ڪونہ ايندا، پر بينظير جو والهانہ استقبال ڏسي، اسٽيبلشمينٽ واٽڙي ٿي وئي ۽ ان کي پنهنجين چال بازين جا ڏينهن پورا ٿيندي ڏسڻ ۾ آيا. لياقت باغ راولپنڊيءَ ۾ پنهنجي آخري تقرير ۾ بينظير چيو هو تہ "راولپنڊي مونکي خوشيون بہ ڏنيون آهن، تہ ڏک بہ ڏنا آهن. شهيد بابا جڏهن وزير هو تہ اسين راولپنڊي ۾ رهندا هئاسين. آئون هتي اسڪول ۾ پڙهندي هيس، ان وقت مون کي هتان خوشيون مليون، پر پوءِ هن شهر ڏک بہ گهڻا ڏنا. ذوالفقار علي ڀٽي کي هن ئي شهر ۾ شهيد ڪيو ويو."

ان وقت ڪنهن کي خبر هئي تہ ٿوري دير کان پوءِ هي بيدرد شهر ڪيڏو وڏو ڏک پهچائڻ وارو هو. موت برحق آهي. هر جيوَ کي هڪ ڏينهن مرڻو آهي. پر اهو موت ڪيڏو نہ شاندار آهي، جنهن ۾ ماڻهو پنهنجن پيارن کي کلندي، مرڪندي ۽ هٿ لوڏيندي الوداع ڪري وڃي.

سنڌالاجي جي "بينظير ڀٽو گئلريءَ" ۾ هن جون ڪيترين يادگار

شيون محفوظ ڪيل آهن. سندس فوٽن جا البم آهن. انهن تصويرن ۾ سندس خوبصورت مرڪندڙ منهن هر ايندڙ جي آجيان ڪري ٿو. سندس اها مرڪ جيڪا مونا ليزا جي مرڪ کان وڌيڪ خوبصورت آهي، سا گولي لڳڻ سان فريز ٿي وئي آهي. ماڻهن جي دلين ۾ ذهنن ۾ ۽ يادگيرين ۾ اها لازوال مرڪ هميشه زنده رهندي ۽ هڪڙي نسل کان ٻئي نسل تائين منتقل ٿيندي رهندي.

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 10 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويساھہ گھاتيءَ سان ماربل عوامي ويساھہ جي علامت!

نثار احمد کھڙو

ڪنھن وڏڙي جي قضئي تي ان جي اولاد، يا ڪنھن اولاد جي موت تي ان جا والدين جيڪي پار ڪڍن ٿا، ان جي وڇوڙي جو سوچي سوچي جيئن بيحال ٿين ٿا، تيئن اهي ان مري ويل جي موت جا سبب سڏڪن ۾ پڌائيندا رهن ٿا. "ها ادا بس الله سائين جي مرضي هئي، جوان هيو، گڙدن جو مرض ماري ويس." يا ڪنھن ڪي اوچتو دل جو سور پوندو تہ ماڻهو ان اوچتي لاڏاڻي کي الله جي منشا سمجهي روئي پٽي، آهستي آهستي وري پنھنجي ڪم ڪار سان لڳي ويندا آهن. پر مان پنھنجي اڳواڻ، بہ دفعا وزيراعظم رهندڙ شهيد پيءُ جي نياڻي، پيپلزپارٽي جي چيئرپرسن محترمہ بينظير ڀٽو صاحبہ جي قتل وسيلي شهادت کي ائين نٿو سمجهان. اهو هتان جي قاتلن جو ڪم آهي. الله سائين ڪنھن بہ انسان جي قتل کي ڪنھن بہ معنيٰ ۾ ۽ ڪنھن بہ حالت ۾ جائز ۽ بخشڻ قابل نہ ٿو سمجهي، ان ڪم کي ڪڏهن بہ معاف نہ ٿو ڪري. قاتل پاڪستاني هجي، يا غيرپاڪستاني، اهو الله تعاليٰ جي دربار ۾ ناقابلِ معافي آهي.

اسان سمورا ماڻهو جيڪي محترمہ سان سڪئي ۽ ڏکئي دور ۾ گڏ رهيا آهيون، انهن سڀني لاءِ اهو تمام وڏي انسانَ جو قتل اسان جي سمورين خواهشن، آئيندي واسطي آئيڊيان پاڪستان ۾ سک، امن، خوشحالي ۽

روادار توڙي جمهوريت جو قتل آهي. جڻ ته 2000 ورهيه پراڻو سماج هجي. جتي ماڻهو سياسي طور پڇي نه سگهي. يا مقابلو نه ڪري سگهي ته پنهنجي مخالف کي ڪوڙ ۽ دوکي سان مارائي ڇڏي اهي قاتل جي روادار هجن ها. باظرف هجن ها. باوصف هجن ها. جمهوريت پسند هجن ها آمريت جا انڪاري هجن ها ۽ ان جا دلال ۽ زرخريد غلام نه هجن ها ته اسانجي ليڊر ۽ چيئرپرسن صاحب قتل نه ڪئي وڃي ها ۽ ساڳي محترم بينظير ڀٽو صاحب ٽيون ڀيرو به وزير اعظم ٿي پنهنجي جمهوريت ۽ عوامي آزادي جا نوان رڪارڊ قائم ڪري ها جنهن تمام وڏي ليڊر جو قتل ڪيو ويو آهي. اها اسان جي يادن جو وڏو ۽ زرخيز سرمايو آهي. هن جون هزارين ڳالهيون، هدايتون، هيءُ ڪريو هيءُ نه ڪريو هيڏي وڃو هن سان ملو. . . پر هن سان نه ملو فلاڻو بيان فلاڻي جي تالي سان ڏيو فلاڻي ليڊر کي صاف لفظن ۾ نياپو ڏيو ته. "بي بي جو خيال هي آهي" فلاڻن فلاڻن صحافين سان ملڻ گهرجي. انهن کي فلاڻيون ڳالهيون بنا دير سمجهائڻ گهرجن ته جيئن اهي اصل ڳالهيون بنا نقصان جي سمجهي وڃن. وڪيلن، اديبن، شاگردن، عورتن، هارين ۽ ليبر جا محاذ ڪم گهٽ ڪن ٿا. اهي ڪيئن وڌائڻ گهرجن. اهڙيون ۽ ٻيون تمام گهڻيون ڳالهيون.

4 اپريل 1997ع

هر سال جيئان شهيدِ قائد ذوالفقار علي ڀٽي جي ورسي ملهائڻ لاءِ محترم بينظير ڀٽو صاحب ڳڙهي خدا بخش ڀٽو ايندي هئي. 4 اپريل تي "ڀٽو هائوس" ۾ دانشورن، شاعرن ۽ اديبن سان نشست رکي ويندي هئي. اتان محترم ڳڙهي خدا بخش ڀٽو جي قبرستان پهچي پنهنجي شهيد والد ۽ شهيد ڀائرن جي مزارن تي گل رکي وري مشاعري ۽ سياسي نشست ۾ موجود هوندي هئي. شام جو پارٽي جي سينٽرل ايگزيڪيوٽو ڪميٽيءَ جو اجلاس سڏائي نيون راهون ۽ نوان طريقا سوچيا ويندا هئا.

4 اپريل 1997ع تي شهيد ڀٽي جي 18 هين ورسي نه رڳو منفرد ۽ اهم ورسي هئي، پر اها پيپلزپارٽي سان هڪ خطرناڪ کيڏ کان پوءِ ٿيندڙ ورسي هئي. ان ورسي کان ست مهينا اڳ 20 سيپٽمبر 1996ع تي شهيد ڀٽي صاحب جو وڏو فرزند شهيد ڪيو ويو هو. پارٽي جا مخالف ان سازش

۾ ڪامياب ويا هئا ۽ هنن "هڪ ڀٽو قتل ڪرائي. ٻئي ڀٽو کي اقتدار کان الڳ ڪريو" واري پاليسي تي عمل ڪري ڇڏيو. محترمه ۽ سموري پارٽي مير جي قتل تي نه رڳو پريشان ۽ ڏکاري هئي. پر هن کي هر گهڙي ان قتل جي اصل سببن جانچڻ جي اون هوندي هئي. هوءَ هر گهڙي پنهنجي ان ڳالهه کي ورجائيندي هئي ته. "مون کيس ان ڪري ملڪ ۾ واپس اچڻ کان جهليو هو." ڪنهن به قاتل کي پڪڙڻ بدران هنن وڏي سازش جي اسڪيم نمبر به تي عمل ڪندي محترمه جي ڀٽو فيملي ۾ شگاف وجهڻ واسطي سندس ور آصف علي زرداري جي خلاف طوفانن کان به تيز پروپيگنڊا شروع ڪرائي ڇڏي. پنهنجي ڀاءُ جي قتل ۽ قاتل جي نشاندهي واسطي محترمه اسڪاٽلينڊ يارڊ وارن کي گهرائي انهن کان شهيد ڀاءُ جي جانچ ڪرائي. پر جيئن ئي پ پ پ سرڪار ختم ڪئي وئي ته اهي جانچون به ختم ڪرائي انهن ٽيمن کي واپس موڪليو ويو.

رات جو دير سان پارٽي اليڪشن جو رزلٽ ڏسي محترمه مون کي چيو هو ته. "مخدوم صاحب سنڌ صدارت لاءِ سڀ کان وڌيڪ ووٽ کنيا آهن. پر هو سنڌ جي صدارت نه ٿو وٺڻ چاهي. تنهنجو پنهنجي باري ۾ ڇا خيال آهي؟" سندس اهو سوال ڇپ کان ڳرو هو پارٽي صدارت جي وزن کان به وڌيڪ. منهنجي ذهن ۾ پراڻا صدر عبدالوحيد ڪٽپر. جتوئي صاحب. مخدوم خليق. هزار خان بجاراڻي وغيره ڦري آيا. مان جيتوڙيڪ اليڪشن جو اميدوار نه هيس. پر محترمه جي سواليه مرضي ڏسي مون "ها" ڪئي. ٻئي ڏينهن اخبارن ۾ منهنجي صوبائي صدارت جو پڙهي سئو سيڪڙو ماڻهو حيران ٿيا هئا ته لاڙڪاڻي جي کهڙي کي ايڏي وڏي ذميواري ڪيئن ڏنائين؟ منهنجي ذهن تي اڪثر ڪري منهنجي چاچي مرحوم خانبهادر محمد ايوب خان کهڙي جي سنڌ سان ڪيل ويڏن ياد رهي ٿي. الله کان پناهه به گهرندو آهيان ته اهڙو مون کي ته ڇا. پر ڪنهن کي به نه ڪري جيتوڻيڪ منهنجي والد جي وفات سبب خانبهادر صاحب مون کي ننڍي هوندي کان پاليو هو پر سندس ان "ذاتي" مهرباني جي ڪري "قومي ڏوهه" کي وساري نٿو سگهجي. ان ڪري پيپلز پارٽي جي صوبائي ڪمان ملڻ ڪري منهنجي ذهن تي سنڌ سوار رهي ۽ مون سمورن صوبائي صدرن کان گهٽ ڪم ڪري پيپلزپارٽي کي عوام سان ڳنڍڻ جو ڪم ڪرڻ جي

ڪوشش ڪئي. جنهن لاءِ محترمه شهيد مون کي 5 اپريل 1997ع تي نئون ديرو ۾ مقرر ڪيو هو.

10 جولاءِ 1997ع بلاول هائوس ڪراچي

صبح جي پهر تي ڪالاباغ ڊيم خلاف جوڙيل "اينٽي ڪالاباغ ڊيم فرنٽ" جا اڳواڻ محترمه بينظير ڀٽو صاحبه پاران چانهه جي دعوت تي سڏايل هئا رسول بخش پليجو، اجمل خٽڪ ، قادر مگسي، ايڊوڪيٽ يوسف لغاري وغيره موجود هئا. اجمل خٽڪ محترمه کي ٻڌايو ته "خان عبدالولي خان اٽڪ پل تي پاڻ کي ڪٽ تي ڪٽائي ايندو." ٻين ليڊرن ان اشوءَ تي محترمه کي الاهي تفصيل ڏنا. اوچتو انهن ليڊرن جي هٿن تي رکيل ساسر چانهه جي ڪوپن سميت لرزش ۾ اچي ويا، جڏهن محترمه چيو ته جيڪڏهن پيرسن ولي خان پاڻ ڪٽائي جدوجهد ڪري سگهي ٿو ته مان ته اڃا جوان آهيان. ايئن چئي هن اعلان ڪيو هو ته "سنڌ-پنجاب بارڊر ڪمون شهيد تي ڊئم مخالف ڌرتي جي اڳواڻي مان پاڻ ڪنديس." هنن مون تي خاص مهرباني ڪندي انهن اڳواڻن جي روبرو انگريزي ۾ چيو هو: Nisar , I follow you. (نثار! مان تنهنجي ڳالهه مڃيان ٿي). پنپهرن جو محترمه ڪراچي پريس ڪلب ۾ اها تاريخي پريس ڪانفرنس ڪندي ان ڊئم جي بنيادن کي هميشه لاءِ ڪوڪلو ڪري ڇڏيو ۽ پنهنجي ڪيل واعدي هيٺ سنڌ-پنجاب بارڊر تي، ڪمون شهيد وٽ تاريخي ڌرڻو هنيو، هن سنڌو درياءَ جي بچاءَ واسطي پنهنجي تاريخ رقم ڪري ڇڏي هئي.

دبئي آڪٽوبر 2007ع

محترمه بينظير ڀٽو صاحبه 18 آڪٽوبر تي جلاوطني ختم ڪري وطن واپس اچڻ جو اعلان ڪري ڇڏيو هو. اسان سڀ تياريون ۾ لڳل هئاسين. هڪڙي ڏينهن اسان کي دبئي ۾ سڏ ٿيو ته اسان استقبال جي تيارين جي سلسلي ۾ اوڏانهن وياسين. پنجاب، سرحد ۽ بلوچستان مان به مرڪزي عيرضي آيا هئا. استقبال جي باري ۾ مون محترمه کي ايترو چوڪس نه ڏٺو جيترو ڪيس هجڻ گهرجي ها. فطري طور هن جي خوشي ڏسڻ وٽان هئي. پر هن جي سموري رٿابندي ۾ هر گهڙي اها ڳالهه هئي

تہ "جنھن گاڏيءَ ۾ مان هونديس. ان ۾ مون سان گڏ ڪوئي بہ نہ هوندو." اسان سندس اها ڳالهہ ٻڌي اول چپ ۽ پوءِ مڪمل احتجاجي تي وياسين. اسان محترمہ کي چيو تہ اهو ڪيئن ٿو ٿي سگهي تہ ان استقبالي گاڏيءَ تي رڳو اوهان هجو؟ اها ڳالهہ ماڻهن کي سٺي نہ لڳندي. محترمہ ان تي پنهنجي لاجڪ کان آگاهہ ڪندي چيو تہ " ان استقبال ۾ مون تي حملو بہ ٿي سگهي ٿو پارٽي جي باقي قيادت کي بچڻ گهرجي."

اسان اها ڳالهہ ٻڌي ويتر ضد ڪيو تہ پوءِ جيڪڏهن حملو ٿئي ٿو تہ اوهان تي اڪيلي سر ڇو ٿئي؟ اسان جي ان ضد کي ڏسي هن فيصلو ڪيو تہ "ايئرپورٽ کان هر ٻن ٽن فرلانگن لاءِ گاڏيءَ ۾ پنجن پنجن جو گروپ مون سان گڏ هوندو ۽ هر ٽن فرلانگن کان پوءِ اهو گروپ تبديل ٿيندو." پيپلزپارٽي جي رواج پيل ڪلچر جي خلاف اها ڳالهہ ٻڌي اسان سڀ چپ ٿي وياسين. ان چپ جي ماحول کي محترمہ جي اڳئين جملي ٽوڙيو جڏهن هن چيو هو تہ "اها انهن جي بدنصيبي ٿيندي، جيڪي مون سان گڏ حملي ۾ شڪار ٿيندا" ان ڳالهہ ٻڌڻ کانپوءِ مون کي "مشرف ڊيل" جي خطرناڪ پروپيگنڊا ۽ محترمہ پاران امڪاني جاني نقصانن واري احتياط ڪنفيوز ڪري ڇڏيو. مان دٻئي مان منجهيل منجهيل موٽي آيو هوس.

27 ڊسمبر تي شام جو عوامي جلسي ۾ خطاب ڪندي محترمہ بينظير ڀٽو اوچي ڳاٽ عوام سان خوشيون ۽ مرڪون ورهائيندي اڪيلي سر پنهنجي جان ڏئي عوام جي پارٽيءَ کي بچائيندي پاڪستان لاءِ شهيد ٿي وئي. سندس شهيد ٿيڻ کان پوءِ 40 منٽن تائين گهرو وزارت اهو اعلان ڪندي رهي تہ "محترمہ بينظير ڀٽو مڪمل محفوظ آهي، بم ڌماڪي مهل هوءَ جلسو ختم ڪري وڃي چڪي آهي." ان سان ان وقت بہ ويساهہ گهاتي ڪئي پئي وئي. ايئن ئي جيئن ملڪي تاريخ ۾ ڀٽو فيملي سان اسٽيبلشمينٽ ويساهہ گهاتيون ڪندي آئي آهي.

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 18 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

محترم جو مشن ۽
سندس ڪجھ يادگيريون

چام ساقي

مون سمجهيو هو تہ محترمہ جيترو پائينديءَ آهي ان جي پيش نظر تيندو هينئن جو جڏهن آئون موڪلائي ويندس تہ هوءَ جيڪا اسان جي شهزادي بہ آهي ۽ راڻي بہ آهي اها منهنجي قبر تي ايندي ۽ اوچنگارون ڏيئي دعا گهرندي، پر ٿيو ان جي ابتڙ جو مونکي هن جي قبر تي وڃي اوچنگارون ڏيئي دعا گهرڻي پئي. يادگيريون ايتريون آهن جو لکڻ جي همت نہ آهي

1983ع ۾ جڏهن اسان تي نظريہ پاڪستان جي خلاف ورزيءَ جو ڪيس فوجي ڪورٽ ۾ هلايو پئي ويو ان ڪيس ۾ مون سان گڏ نوجوان ۽ هاڻوڪو وڏو وڪيل شبير شر، صحافي سهيل سانگي، امر لال، مشهور اديب بدر ابڙو احمد ڪمال وارثي ۽ مشهور ڪميونسٽ رهنما پروفيسر جمال نقوي هئا.

اسان لڳ ڀڳ بہ سئو ڪن پنهنجي بچاءَ جي شاهدن جا نالا ڏنا هئا. جن ۾ ملڪ جا اڪثر مشهور رهنما هئا. فوجي ڪورٽ وارن محترمہ بينظير صاحبہ جي اچڻ جي منظوري ڏيڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو پر پوءِ جڏهن مير غوث بخش بزنجو خان عبدالولي خان، معراج محمد خان، فتحياب علي خان، منهاج برنا ۽ ٻيا اچي ويا ۽ بيماريءَ جي ڪري خان غفار خان ۽ فيض احمد فيض نہ اچي سگهيا تہ اسان نئين سر درخواست ڏني تہ جيئن تہ بہ اهم رهنما بيماريءَ ڪري نہ اچي سگهيا آهن. ان ڪري

بينظير صاحبه کي گهرايو ويجي. ڪورٽ اخلاقي ۽ عالمي دٻاءَ جي ڪري اهڙي اجازت ڏني. جنهن تي اسان جي امان آپا ممتاز نوراني جهڙوڪر نچڻ لڳي. چئي ضياءَ پلي پيو بڪواس ڪري ته عورت جي اڌ شاهدي آهي. پر هن عمل ثابت ڪيو ته اسان جي ڇوڪري محترمه بينظير) ٻن مردن جي برابر آهي.اهو فوجي ڪورٽ کي به مڃڻو پيو.

محترمه کي سمن پهتو ته ان تي نوٽ لکيائين ته "ڪيس اهم آهي ان ڪري مونکي پنهنجي وڪيلن سان مشورو ڪرڻ جي به اجازت ڏني وڃي ۽ تياري لاءِ هڪ هفتو ڏنو وڃي." سمن ان نوٽ سان واپس آئي ته ڪورٽ جي پريزيڊنٽ ڪرنل عتيق مون کي طعنو ڏيندي چيو ته مائنهن کي اڄ شاهديءَ ۾ به اچڻ ڪان عذر آهي. سڀاڻي تاريخ ۾ دعوي ڪندا ته اسان به گڏ هئاسين (هو ايترو سمجهي چڪو هو ته اسان اقتدار جا نه پر تاريخ جا مسافر آهيون.) آئون طعني تي ٻاهر نڪتس ته ٻاهر محترمه جو سيڪريٽري اشرف مرحوم مليو. هن کي چيم ته ادا محترمه کي چئو ته نه اچڻو آهي ته نه اچي باقي بهانو نه ڏي. ڪورٽ هفتي جو ٽائيم ڏنو ۽ وڪيلن سان ملاقات جي موڪل به ڏني. جيڪو پوءِ محترمه ٻڌايو ته مون کي ڪيسن لاءِ ضرورت هئي ته وڪيلن سان مشورو ڪريان. پر حڪومت نظربندي سبب موڪل نه پئي ڏني.

محترمه مقرر تاريخ تي آئي ته مون گلن جو هار وڌومانس. هن صاحبه قرب ڪري اهو منهنجي ڪنڌ ۾ وڌو (اهو ڪم هوءَ ئي ڪري ٿي سگهي. جهڙي تهڙي ليڊر جي جاءِ نه هئي جو ايئن ڪري) وري الڳ گئلريءَ ۾ وڃي ويناسين ته هڪ برگيڊيئر (شايد جلال) ۽ هڪ ميجر جنرل اچي پهتا ۽ چوڻ لڳا ته محترمه سان ڄام ساقيءَ جي ملاقات ٽيڻ نه ڏيندا سين. جنهن تي منهنجا نوجوان ساٿي اٿيا. شايد شبير شر چيو ته اڳتي وڌيا آهيو ته هٿڪڙين سان مٿو ڦاڙي ڇڏينداسين. پوءِ هو وڃي پريزيڊنٽ ڪرنل وٽ پهتا ۽ چيائيون ته اها ملاقات بند ڪراءِ. جنهن تي ڪرنل چيو ته شاهديءَ واري قانون Evidence Act ۾ لکيل آهي ته ملزم ۽ ان جو بچاءَ جو شاهد خلاصو ڳالهائي سگهن ٿا. اهو ڪرنل ڳالهائي رهيو هو هو جيڪي قانون ته نندي ڳالهه آهي آئين جو بيڙو ٻوڙي ڇڏيندا آهن. هو صاحب به دوستن ڪان متاثر ٿي چڪو هو.

محترمه اڪيلائيءَ ۾ ويهڻ شرط مون کي چيو "چا توکي ايترو خراب لڳو هو جو اهو چورايئه ته بهانو نه ڪر. نه اچڻو آهي ته نه اچ. چو؟"

مون عرض ڪيو ته اسان ڪافي سياستدان گهرايا آهن. ڪن اچڻ کان انڪار ڪيو ته افسوس نه ٿيندو ڪن منٿون ڪيون آهن ته گهرايو (ان وقت اهوئي اڪيلو سياسي پليٽ فارم هو ۽ اخبارن ۾ ڇپجڻ جو موقعو هو) پر اسان نه گهرايو آهي. پر توهان بينظير آهيو. پڻي شهيد جي ڌيءُ آهين. تنهنجي هفتو دير به ڏکي پئي لڳي. وري اهو به ٻڌايومانس ته منصور حلاج شهر جي وچ ۾ ٻڌو پيو هو ۽ بادشاهه جو حڪم هو ته جيڪو اتان لنگهي هن کي پٿر هڻي. ايئن ٿيندو رهيو تان جو اتان شبلي لنگهيو جنهن گلاب جو گل ڪڍي ڪيس هنيو. منصور رڙ ڪئي ته "گهوڙا ماري چڏيئه" ماڻهن پڇيو ته منصور ماٺو پٿر پيا هڻن ته رڙ نٿو ڪرين. شبلي جي گل تي رڙ ڪئي اٿئي. منصور جواب ڏنو ته هي ته منهنجو دوست ۽ سمجهڻ وارو آهي. اها ڳالهه پوري ٿي ته محترمه روئي پئي، هوءَ رُني ته آئون به روئي پيس. آئون به اهو هيس جنهن کي ظالم پيا ڪٽيندا ستيندا هئا پر شڏڪو ڪونه پريندو هئس. سو هتي روئي پيس. وري چوڻ لڳي ته تون جذباتي آهين. منهنجو بابا به جذباتي هو اسين سڀ جذباتي ٿيندا آهيون. وري اهو به ٻڌايو هئائين ته تو ڪورٽ ۾ جيڪو چيو هو ته آئون پنج هزارن سالن کان سنڌي آهيان. پندرنهن سئو سالن کان مسلمان آهيان ۽ 28 سالن کان پاڪستاني آهيان. اهو شهيد بابا اڪثر دهرائيندو رهندو هو ۽ چوندو هو "اهو چار ئي ڪورٽ ۾ چئي سگهي ٿو."

هڪ ڀيري جڏهن راڻي سانئڻ ٿر جي ڪوئلي جي افتتاحي تقريب ۾ ٿر پهچي رهي هئي ته اسان کي به حڪم ٿيو ته ٿر هلو. هوءَ نه رڳو وزيراعظم هئي پر اسان سڀني جي روحن جي راڻي هئي. سو اسلام ڪوٽ جي پاسي ۾ تاريو هاليپوٽو پهتاسين. اتي جڏهن لنچ جو ٽائيم ٿيو ته مون کي به سڏ ٿيو. پهتس ته پتو پيو ته اتي سڏ ٿيو آهي جتي محترمه معاهدو ڪندڙ ڪمپنيءَ جي مالڪ مسٽر گورڊن سان لنچ ڪري رهي آهي ۽ اتي سنڌ جو وڏو وزير عبدالله شاهه به آهي. محترمه مسٽر گورڊن سان منهنجو تعارف ڪرائيندي چيو ته هي همراهه فولادي ارادي وارو آهي. ضياءُ الحق وارو تقريبن سڄو عرصو جيلن ۽ اذيتن ۾ گذاريو اٿس. پوءِ مون کي چيائين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ هيليڪاپٽر ۾ چڙهجانءِ جيڪو هلي سنڌڙي لاهيندو جتي منهنجو جهاز (فالڪن) بيٺو آهي، اتان ڪراچيءَ هلنداسين. مون گاڏي ڪٺي پنهنجي پرائيويٽ سيڪريٽري فيض سوڍو جي حوالي ۽ هيليڪاپٽر ۾ چڙهي پيس. مطلب تہ محترمہ جا هر ورڪر تي ايترا احسان آهن جيڪي ڳڻائي بہ ڳڻائي نٿا سگهجن.

تازو جڏهن نئين ميمبرشپ جا فارم بڪ شايع ٿيا تہ انهن ۾ پوتارن فارم جي پويان ڪجهہ جملا هٽائي ڇڏيا هئا. پهرين لکيل هوندو هو تہ "سوشلزم اسان جي معيشت آهي". پر انهن فارمن ۾ نہ لکيل هو. جنهن تي پي ٽي يو ڊي سي جي صدر چوڌري منظور احمد ايم اين اي ۽ سينيٽ جي قائد حزب اختلاف رضا رباني صاحب محترمہ کي دبئي فون ڪري شڪايت ڪئي. ان تي محترمہ حڪم جاري ڪيو تہ هاڻي جيڪي بہ نوان بوڪ شايع ٿين انهن ۾ اهو ضرور لکيو وڃي.

هن جي شهادت نہ رڳو سنڌ، نہ رڳو پورهيتن، نہ رڳو پاڪستان پر هر عورت. سڄي ۽ عالمي سطح تي سيني جمهوريت پسندن ۽ غريب پورهيتن کي يتيم ڪري ڇڏيو آهي.

ذوالفقار علي ڀٽي جو پيغام ۽ محترمہ شهيد جو انتقام هڪ سوشلسٽ نظام آهي. محترمہ جو انتقام انقلاب آهي. پارٽ محترمہ جي مشن کي ڪامياب ڪرڻ جو عهد ڪيون ٿا.

تازو محترمہ غنوئ ڀٽو چيو آهي تہ مون هميشہ بينظير ڀٽو جي خلاف ڳالهايو پر هن ڪڏهن بہ منهنجي خلاف نہ ڳالهايو. ان ڪان بہ وڌيڪ اهم ڳالهہ اها چئي اٿس تہ پارٽي کي هڪ ڪرڻ جو فيصلو ورڪر ڪندا. پارٽيءَ جي وڏن کي انهن ڳالهين جو جائزو بہ وٺڻ گهرجي. هيءُ وقت ڪن اختلافن ۾ پوڻ جو بلڪل ناهي. هن وقت پارٽي کي مضبوط ڪرڻ جي وڏ کان وڏ ڪوشش جي بہ ضرورت آهي. ڪجهہ اخبارون نظر مان گذريون آهن. سنڌ جا ڪجهہ منڪر هاڻي پيپلز پارٽيءَ جي نئين قيادت تي آڱريون کڻي رهيا آهن. پر منهنجو کين عرض آهي تہ ائين ڪرڻ بند ڪن. ان سان هو پارٽي کي مضبوط نہ پر وڌيڪ ڪمزور ڪري رهيا آهن.

هونئن اجا اعتبار نٿو اچي تہ هوءَ جسماني طرح اسان ۾ ناهي

روزاني عبرت. حيدرآباد: جنوري ...

اسان وڙهڻ بند نہ ڪيو

جاويد سومرو

منهنجي مُن سان سدائين ويڙهہ ٿيندي رهي هئي. ڪڏهن وڏيرن کي ٽڪيٽ ڏيڻ تي، ڪڏهن آصف زرداريءَ کي قابو ۾ نہ رکڻ تي، ڪڏهن حسين حقاني کي پارٽيءَ ۾ جاءِ ڏيڻ تي تہ ڪڏهن پردي پٺيان جنرل مشرف سان ڳالهيون ڪرڻ تي، پر بينظير ڀٽو سدائين چوندي هئي تہ "توهان منهنجي شهر جا آهيو. توهان سان ملي مون کي سدائين نج محسوس ٿيندو آهي. مون کي خبر آهي تہ توهان جي ناراضگي ان ڪري آهي ڇاڪاڻ تہ توهان سڀ ڪجهہ اعليٰ قدرن تي پرکيو ٿا. جيڪو پاڪستان جي عملي سياست ۾ هر وقت ممڪن ناهي هوندو."

اسين ڪڏهن متفق نہ ٿياسين پر نہ هڪ ٻئي جي عزت ڪرڻ ڇڏيسين، نہ ملڻ ڇڏيوسين ۽ نہ وري وڙهڻ ڇڏيون بہ ڪيئن، ڪجهہ ڏينهن يا مهينن جو رشتو تہ ڪونہ هو سترنهن سال تي ويا هئا.

سترنهن سال اڳ 1990ع ۾ هن جو پهريون اقتداري دور ختم ڪيو ويو هو. انهن ڏينهن کان ئي مون بہ باقاعده صحافت جو آغاز ڪيو هو. هر نوجوان صحافيءَ وانگر مون کي بہ وهم هو تہ قلم سان سماج جون سڀ خرابيون ختم ڪري سگهجن ٿيون. ان ڪري بينظير قلم جي زد ۾ رهندي هئي، ڇاڪاڻ تہ اسان کي لڳندو هو تہ هن اقتدار ۾ اچڻ ڪانپوءِ سنڌ کي نيڪ نہ ڪيو.

بلاول هائوس ۾ هڪ ملاقات ۾ بينظير ڀٽو صاحبہ پڇيو "توهان کي

باقي سياستدانن جون خرابيون نظر نٿيون اچن. هر وقت مون سان الجهندا رهندا آهيو.“ مون وڌي صاف گوئيءَ سان کيس چيو ته. ”ڏسو بين سياستدانن مان اسان کي اميدون به ناهن ته پوءِ شڪايتون ڪهڙيون ڪريون. توهان مان اميد آهي ته جهيڙو ڪريون ٿا.“ جنهن تي هن مسڪرايو ۽ چيو ”توهان جي اميد مون کي ڏاڍي مهانگي پئي پوي.“

بينظير ڀٽو صاحب جي شخصيت جا اهڙا حساس پاسا مون ڏٺا، جو ڪڏهن شڪ تيڻ لڳندو هو ته هيءَ اها ئي رهنما آهي، جنهن جي جاهه وا جلال جا قصا سندس پارٽيءَ جا ڪيترا ئي اعليٰ رهنما ۽ ڪيترائي بيورو ڪريٽ بيان ڪندا رهن ٿا. مون سيڪريٽري سطح جي آفيسرن جون نڙيون هن جي آڏو خشڪ ٿيندي ڏٺيون ۽ ڪيترائي ڊنگ وڏيرا هن جي آڏو اچڻ کان لهرائيندا رهندا هئا.

بينظير ڀٽو واجد شمس الحسن صاحب سان گڏ هڪ ڀيري لنڊن ۾ واقع بش هائوس آئي. ڪافي ڳالهيون ٿيون، سندس انٽرويوز ٿيا ۽ جڏهن وڃڻ لڳي ته چيائين ”جاويد ڪهڙو سنڌي آهين، مهمانن کان چانهه جو به نه ٿو پڇين؟“

ڪافي شرمندگي ٿي. مون چيو ”بي بي چانهه جو ان ڪري نه پڇيم، جو توهان جو گهڻو ٽائيم ورتو اٿم. هاڻي شايد توهان وٽ وقت نه هجي.“ پر چيائين ”توهان صلاح ته هڻو پوءِ اسان جي مرضي.“

مون چيو ”پوءِ اچو هلون ٿا. هيٺ ڪيفي ٽيريا ۾ اتي توهان چانهه پيئو ڪافي پيئو يا ڪجهه بيو وٺو توهان جي مرضي. . .“ واجد صاحب، بينظير ڀٽو صاحب ۽ آئون جيئن ئي ڪيفي ٽيريا ۾ داخل ٿياسين بينظير ڀٽو جي نظر ڪيفي جي فرج تي پئي. هن هڪدم اعلان ڪيو ته ”آئون ڪولڊ ڊرنڪ پيئنديس.“ وري مون ڏانهن پوئتي مڙي پڇڻ لڳي ”چا هتي فانٽا ملي ٿي؟ پاڪستان ۾ مون کي فانٽا پيئڻ وٽندي هئي، هتي ڏکهي زماني کان ناهي پيتي.“

مون کيس ٻڌايو ته ”جي ها! هتي فانٽا ملي ٿي“ اهو ٻڌندي ئي هن جي اکين ۾ چمڪ اچي ويئي. ٻارڙن جهڙي معصوميت سان جهٽ هٽي فرج جو دروازو کوليائين ۽ هڪدم فانٽا جي بوتل کنيائين. انتهائي مسرور نظر

اڇي رهي هئي. آئون ڪيس ڏسندو رهيس، ڪيفي ٽيريا ۾ ڪيترائي انگريز آفريقي ۽ ايشيائي ماڻهو ڪيس سڃاڻندا هئا، اهي به حيران ٿيا. اڃا هن ڪرسيءَ تي ويهي فانٽا جا ڪجهه ڍُڪ پيتا ئي هئا ته ڪيترائي ماڻهو ڪانئس آٽوگراف وٺڻ لاءِ اچي ويا. هن مزي سان پنهنجي ڪولڊ ڊرنڪ ختم ڪئي، آٽوگراف ڏنا ۽ اُٿي بيٺي. آئون ڪيس ٻاهرئين دروازي تائين ڇڏڻ لاءِ آيس.

ان کي اتفاق چئجي جو هن جو پاءُ مير مرتضيٰ ڀٽو پاڪستان واپس آيو ته ان سان به منهنجي سني دعا سلام ٿي. صحافتي حوالي سان ان تي نقط چيني ڪرڻ کان نه گهٻرايم، پر ذاتي سطح تي ڪجهه قربت رهي. هڪ ڀيري ڪراچيءَ کان لاڙڪاڻي ويندڙ فوڪر جهاز ۾ مرتضيٰ ڀٽو مليو. مون کي ڏنائين ته پاڻ سان گڏ ويٺل پنهنجي هڪ ڪارڪن کي چيائين ته تون جاويد جي جڳهه تي وڃي ويهه ۽ هُن کي هيڏانهن موڪل. ان جهاز ۾ پيپلز پارٽيءَ جو لاڙڪاڻي جو هڪ اڳواڻ به هو. ان شايد اسان جي ان ملاقات جو ذڪر بينظير ڀٽو سان ڪيو. ڪجهه ڏينهن کانپوءِ بي بي سان ملاقات ٿي ته چيائين "ٻڌو آهي ته مير صاحب جا توهان سان سٺا تعلقات آهن، ان کي چئو آئون تنهنجي ڀيڻ آهيان، تنهنجي ٻُرو نٽي چاهيان پر هو بندوق ٻارن کان پنهنجي پچر ڇڏائي." مون ڪيس ورندي ڏيندي چيو ته "بي بي! هي اوهان جو اندروني معاملو آهي. توهان هُن جي ڀيڻ آهيو پاڻ ئي ڳالهايوس." ڪيس اها ڳالهه نه وڻي پر ڪلندي چيائين "مون کي خبر هجڻ کپي ته توهان مان ڪو فائدو نه پوندو." پر مون پوءِ بينظير ڀٽو جي ڳالهه ٻولهه تي مشتمل هڪ خبر هلائي ته جيڪڏهن مرتضيٰ ڀٽو هٿيارن مان جان ڇڏائي ته معاملا نبي سگهن ٿا. پر ڀاءُ ڀيڻ ۾ معاملا نبي نه سگهيا ۽ پوءِ اها رات آئي جڏهن آئون ڪراچيءَ جي مڊايسٽ اسپتال ۾ هئس. پاسي واري ڪمري ۾ مرتضيٰ ڀٽو جو لاش پيو هو. فجر کان ڪجهه ڪلاڪ اڳ وزيراعظم بينظير ڀٽو اوڇنگارون ڏيندي، روئندي، اگهاڙي پيرين اسپتال ۾ پهتي. ان زماني ۾ ڪيترائي ماڻهو الزام هڻي رهيا هئا ته بينظير ڀٽو وزيراعظم آهي ۽ هن پنهنجي ڀاءُ کي مارايو هوندو. پر جنهن به بينظير ڀٽو کي ان رات اوڇنگارون ڏيندي روئندي ڏٺو هوندو، سو اهو نٿو چئي سگهي ته هيءَ پنهنجي ڀاءُ جي قتل ۾ ملوث ٿي

سگهي ٿي. بينظير ڀٽو جي شهادت تي ملڪ ۾ ڪروڙين ماڻهو اوچنگارون ڏيئي روئي رهيا آهن. هو هڪ اهڙي خاتون جي لاڏاڻي جو سوڳ ملهائي رهيا آهن، جيڪا سياست جا سڀ گر ڄاڻڻ سان گڏوگڏ هڪ اهڙي دل به رکندي هئي، جيڪا انساني جذبن سان لبريز هئي.

سياست، نظريا ۽ فلسفا سڀ بي معنيٰ آهن "صرف زندگي بامعنيٰ آهي." اهي معصوم جذبا بامعنيٰ آهن، جيڪي زندگيءَ جي رنگن کي نويد ڏين ٿا. آئون هڪ اهڙي ئي جذبي جي اظهار ڪرڻ جي جستجو ۾ آهيان. هن ٻم ڌماڪي کان پوءِ اها جستجو جاري هئي پر نيٺ آئون هارائجي ويس، ڇو ته لڙڪ پنهنجو رستو ٺاهي چڪا هئا.

(بي بي سي اردو ڊاٽ ڪام 28 ڊسمبر 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇنو هيءَ ڇا تہ ڳل آهي!

نصير مرزا

هي منهنجو موبائل فون آهي، جنهن تي شهيد پيڻ محترمہ بينظير ڀٽو بابت تعزيتي ايس ايم ايس آهن، جيڪي هڪ ٻئي پٺيان مسلسل اچن پيا ۽ انهن کي پڙهندي، پانئيان پيو تہ سنڌ جي ليکڪن اديبن ۽ شاعرن پاران مون ڏانهن موڪليا ويندڙ اهي محض ايس ايم ايس ئي ڪونہ آهن، ڇڻ لڙڪن جون زنجيرون آهن، جن ۾ اسان سڀني جون دليون جڪڙجي ويون آهن.

ان سانحي جي دکدائڪ خبر مون کي پهريون پيرو ڏني ڪنهن ۽ ڪٿي؟ تہ عرض ڪريان تہ خميس ستاويهين ڊسمبر جي شام جو پنهنجي ڌيءَ سماش زهره جي سالگرهہ جو ڪيڪ وٺڻ لاءِ حيدرآباد جي هڪ مشهور بيڪريءَ جي دروازي تائين اچا آئون پهتو ئي مس هوس تہ اتان موٽر سائيڪل تي تيزيءَ سان لانگهائو ٿيندڙ روزاني "ڪاوش" جي فوٽو گرافر اشتياق شديد پريشانيءَ مان چيو هو "نصير صاحب! جلدي گهر هليا وڃو. ملڪ ۾ وڏو سانحو ٿي چڪو آهي." ۽ تيزيءَ سان اتان لنگهي ويندڙ اشتياق جي ان جملي تي اڃا سوچيم ئي پئي، جو ڪراچيءَ مان ياسر قاضي جو موڪليل پهريون ايس ايم ايس موبائل جي اسڪرين تي نمودار ٿيو. "Benazir is killed" اوچتو دماغ کي گهومانٽي اچي وئي. لڳم ڄڻ زمين پيرن هيٺان کسڪي وئي آهي. بيڪريءَ جي دروازي مان ٽڪڙو ٽڪڙو ٻاهر آيس تہ ڏٺم تہ حيدرآباد جا رستا ڪربلا جو ميدان نظر آيا. گاڏي کاتو چوڪ تائين ايندي ايندي ڏٺم ٽريفڪ جام ۽ هرطرف ڏهڪاءُ، هجوم، افراتفري . . لڳم ڪنهن ڀيجاريندڙ خواب مان ڇرڪ ڀري جاڳيو

آهيان. اهڙيءَ صورتحال ۾ ڪجهه به سمجهه ۾ ڪونه پئي آيو. منهنجو ننڍڙو شهباز حيدر مون سان گڏ هو ۽ گهر ننڍي نوڙهي پهچڻ لاءِ ڪاب واهه نظر ڪانه پئي آئي. تڏهن اوچتو مون کي هندي افسانه نگار اميتائو گهوش جو اندرا گانڌيءَ جي قتل واري ڏينهن تي لکيل مضمون ياد پيو. جنهن ۾ هن لکيو هو ته. هو اها خبر ٻڌڻ سان ئي تيزيءَ سان لنگهندڙ هڪ بس ۾ ڊوڙي چڙهي پيو هو ۽ هن بس جي دريءَ مان ڏٺو ته دهلي هر طرف مقتل گاهه بڻيل هئي، سکن کي چونڊي چونڊي هندو قتل ڪري رهيا هئا. . . ۽ هيڏانهن حيدرآباد جي شهر ۾ بيشڪ ته مون کي قتل گاهه جو ڏيک نه پئي نظر آيو پر ستاويهين ڊسمبر جي ان شام جو حيدرآباد جي گهٽين ۽ پراسرار پاڙن ۾ ساهه مٺ ۾ جهلي ۽ انهن منجهان لنگهندي، لڳم پئي ته هر طرف ۽ گهر گهٽيءَ ۾ ڄڻ ماتم برپا هو ۽ ڄڻ گهر گهر ۾ صف ماتم وڇائبي پئي وئي. هي ساهه مٺ ۾ ڪٽي آئون جيڪو شام جو ستين وڳي گاڏي کاتي مان هليو هوس، پنڌ ئي پنڌ هلندو رات جو يارهين وڳي ڌاري لڪندو ڇپندو اچي ننڍي نوڙهي پنهنجي گهر پهتو هوس. ٺيڪ ان وقت ڪنهن ٽي وي چئنل تان ٻڌايو پئي ويو ته بينظير صاحبه جو مڙهه چڪ لالا ايئربيس ڏانهن موڪلڻ جون تياريون مڪمل. . . ۽ مون يڪدم دل ۾ سوچيو: هر دفعي هُو اسان کي ڪنهن نه ڪنهن ڪونڌر جو لاش اتان موڪليندا پئي رهيا آهن ۽ هِن دفعي وري هنن هڪ بهادر نياڻيءَ جو لاش اسان ڏانهن موڪليو آهي، لهوءَ ۾ لال لاش. ۽ ان ئي گهڙيءَ موبائل ڏانهن ڏٺم، سکر مان اياز گل جو هنيانءَ نپوڙيندڙ ايس ايم ايس پهتو هو: ”سنڌ جي آخري اميد به ختم ٿي وئي. نصيرا!

تون مان ۽ رڳو ڳوڙها
ناول جي پڄاڻي آ. . .“

تڏهن مون دلگير ٿي سوچيو 28 هين ڊسمبر 2007ع ڇا واقعي به سنڌ جي دکدائڪ تاريخ جي المناڪ ڏينهن طور تاريخ ۾ رقم ٿي چڪو! ۽ ان سوچ سان گڏ ئي مون کي شهيد محترمه بينظير ڀٽو صاحبه جي سفر جي پڄاڻيءَ واري هن مهيني، ڊسمبر جي ”ر“ سان شروع ٿيندڙ چنڊ جي مهيني ”رجب“ جي اناويهين تاريخ ۽ سن سٺ هجري ياد پيو. جڏهن امام

حسين عليہ السلام جنابِ زينب خاتون کي ساڻ ڪري مديني مان ڪربلا جو اذيتن ڀريو سفر شروع ڪيو هو ۽ 28 هين ڊسمبر ۽ 28 هين رجب جي تاريخن جي هيءَ مشابهت پنهنجيءَ جاءِ تي، پر هي ڇا؟ ان ئي تاريخ تي جڏهن بينظير صاحبہ جو مڙهہ موهن جي دڙي ايئرپورٽ تان ڳڙهي خدا بخش آندو پئي ويو تہ هجوم ۾ هزارين ڪارڪنن ماتم ڪندي چيو پئي: "يا حسين، يا حسين"! تڏهن ٽي وي اسڪرين تي اهو سڀ ڪجهہ لائيو ڏسندي مون کي لڳو. جڻ محرم هن سال سنڌ ۾ ڏهين جنوري 2008ع کان نہ 27 هين ڊسمبر 2007ع کان ئي شروع ٿي چڪو آهي. ٽي وي اسڪرين تان نظرون هٽائي، هاٿي موبائيل تي ايندڙ هيءَ ايس ايم ايس پڙهيم ۽ اهو دوست اسحاق سميجي پاران هو. لکيل هو: "نصير! سنڌ هڪ ڀيرو وري يتيم ٿي وئي، يا حسين!" تڏهن ڪمري ۾ اوچتو گهڙي ايندڙ منهنجي پيڻ ٻڌايو ٿي، اج 16 هين ذوالحج آهي ۽ اجوڪو ڏينهن جناب زينب خاتون جي شهادت جو ڏينهن بہ آهي ۽ جناب زينب خاتون وانگر ئي ڏس نصير! هي هڪڙي عجيب هڪ جهڙائي آهي تہ جناب زينب خاتون جي عقيدتمند هيءَ محترمہ بينظير پڻ بہ، سانئڻ زينب وانگر ئي، مٽي ۾ ڏک لڳڻ باعث شهيد ٿي آهي. . . ۽ اجا اسان ڀيڻ ڀاءُ وچ ۾ اها گفتگو جاري ئي هئي، جو شاعر ڪهاڻيڪار دوست قاضي اياز مهيسر جو اڪيون آليون ڪندڙ هيءَ ايس ايم ايس مون کي پهتو: "سانئڻ زينب خاتون! تنهنجي عقيدت مند ۽ تنهنجي زوار اج تو وٽ اچي پيئي. . . سانئڻ زينب! هي شهيد جي ڏيءَ اٿئي، شهيدن جي ڀيڻ ۽ خود پاڻ بہ شهيد. سانئڻ زينب! اسان جي بينظير ڀيڻ جي پارت اٿئي، ان جي پيشانيءَ تي ضرور پنهنجا مبارڪ چپ رکجانءِ. . ." ۽ اياز مهيسر جو ايس ايم ايس پڙهنديہ اوچتو مون کي وفا ناٿن شاهيءَ جو هيءُ شعر ياد پيو!

عمر گذري وئي حسين جيان
جو مٽي ۾ لڳو يزيد لڳو.

۽ 1977ع کان وٺي 2007ع تائين بينظير صاحبہ جي راهہ ۾ ڪيڏا نہ يزيد آيا ۽ هر يزيد تي جناب زينب خاتون جي هيءَ پوئلڳ، فتح پائيندي وئي. اهو سڀ ڪجهہ منهنجي ذهن ۾ ان وقت پئي آيو. جنهن وقت دوست

طارق عالم جو بينظير صاحب جي پُرسي طور هي ايس ايم ايس مون وٽ پهتو هو: "نصير! يزيد اڄ ڪربلا جي تاريخ کي ورجائي ڇڏيو آهي. اڇو ته منهن تي مٽي ملي، واويلا ڪريون." ۽ طارق عالم جي انهيءَ ايس ايم ايس کي پڙهي پورو ڪيم ته عزيز دوست زيب سنڌيءَ جو جيءَ جياريندڙ ايس ايم ايس پهتو: "سنڌ جي مٽي پٽي صاحب جهڙا سوين سورما ۽ بينظير جهڙي بهادر هستي پيدا ڪرڻ جي صلاحيت رکي ٿي، ان ڪري هڪ قوم جي حيثيت ۾ هن دکدائڪ سانحي تي اسان کي شڪست هرگز تسليم نه ڪرڻ گهرجي" ۽ زيب سنڌيءَ جي ايس ايم ايس کان پوءِ شوڪت حسين شوري جو هيءُ ايس ايم ايس رسيو ڪيم: "اچو ته پاڻ سنڌي گڏجي سنڌ جي عظيم نياڻي شهيد بينظير ڀٽو جو هڪ ٻئي کي پرسو ڏيون." ۽ شوڪت شوري جي ايس ايم ايس کان پوءِ دوست غلام محمد ميمڻ ميجر، موهن مدهوش ۽ شاعر دوست نور چاڪرانيءَ جا ايس ايم ايس پهتا: ڏريان ٿي ڏاريا، مٿ مٺيءَ جا نه ٿيا!

۽ 28 هين ڊسمبر مغرب جي نماز کان ٿورو وقت اڳ، جڏهن سنڌ جي هيءَ سون ورڻ نياڻي سنڌو ماءُ جي هنج ۾ آرامي ٿي چڪي، ته ڪراچيءَ مان هڪ دفعو ٻيهر ياسر قاضيءَ جو هڪ ٻيو هنيانءُ ڏاري ڇڏيندڙ ايس ايم ايس پهتو. ياسيم، اهو ايس ايم ايس مون کي ياسر قاضي ناهي موڪليو اهي لفظ مون ٿي پنهنجي موبائل تي پنهنجو پاڻ کي ايس ايم ايس ڪيا آهن:

چنو هيءُ چا ته گل آهي
رکيم جو هٿ سيني تي
لڳو بغداد دل آهي.

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 30 ڊسمبر 2007ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي ويا پهرئين پور

طارق عالم

پُرهجوم چوڪ تان واپس ورنديءَ يقين ۾ نہ ايندڙ جملو ٻڌم: "چون ٿا بينظير کي گولي لڳي آهي. . .!!"

ڪجهہ گهڙين لاءِ سماعت تي گهري ماٺ ڇانئجي وئي. نظر ايندڙ سمورو منظر اسٽاپ فريم ٿي ويو. ماڻهو گاڏيون، فضا ۾ آسمانن ۾ اڏامندڙ پکي ۽ پوءِ جڻ ڪنهن گهري ماٺ ۾ گولي هلائي ۽ نفيس گلدان سميت گلدان ۾ سجايل سمورا گل پنکڙيون ٿي، هر طرف هوا ۾ وکري اڏامڻ لڳا.

دل پڇي يا بسنت رُت پهتي،
ٿي لهو رنگ ريگذار آهي.

مان بلٽ پروف ٽويوٽا جي سن روف ۾ سدا ڀهڪندڙ چهري ۽ چوگرد بيٺل عوام جي پرجوش نعرن جي جواب ۾ امام ضامن ٻڌل همتون ٻيٽيون ڪندڙ ٻانهن کي، آخري پيرو فضا ۾ بلند ٿيندي ۽ هميشہ لاءِ سن روف ۾ غائب ٿيندي ڏٺو.

ماحول ۾ هڪ اڻ لکو خوف ۽ اضطراب پيدا ٿيو. ڪن پلڪ ۾ سامهون نظر ايندڙ شيل پيٽرول پمپ جون بتيون اجهامي ويون. دڪانن جا شٽر بند ٿيڻ لڳا. روڊن تان ٽريفڪ غائب ٿيڻ لڳي. هر شخص غير محفوظ ٿي وڃڻ واري احساس هيٺ محفوظ هنڌ جو رخ رکيو. گهر ڏانهن واپسيءَ تي گهرن مٿان، چونڪن تي ۽ بجليءَ جي پولز تي پيپلز پارٽي جو ٽہ رنگو

ڪنهن گهريءَ سوچ ۾ گم سم نظر آيم. وڏن وڏن هورڊنگز تي لڳل سنڌ راڻيءَ جا پرامید پورٽريٽس ڏسندو پنهنجي جڏي جيءَ کي آٿت ڏيندو گهر واري روڊ ڏانهن مڙيس ته ٽوليون ڪري بيٺل نوجوانن، اڌڙوٽ ۽ پڪن جي چهرن تي هڪ ٿي مهل شديد رنج ۽ ڪاوڙ جا مليل جليل رنگ ڏسي، هر شيءِ کي پنهنجي محور تان هٽيل محسوس ڪيم. گهر پهتم ته رضيه کي ٽي وي آڏو پنڊ پهڻ ٿيل ڏٺم ۽ سندس ٻنهي پاسي ويٺل ٻارڙن کي حيران ۽ وائڙو. ٽي وي تي ڪربلا جا منظر هئا. روح کي چيٿيون ڪندڙ انهن بدلجندڙ منظرن مان ڪنهن مهل اسپتال ٻاهران ڪا بهتر خبر ٻڌڻ جي اميد سانڊيل هجوم آڏو سينيٽر بابر اعواڻ ظاهر ٿئي ٿو ۽ مشڪل سان اچاري ٿو: "هماري محترمه وفات پا. . ." ۽ سڏڪي ۾ سڀ ڪجهه ٻڏي وڃي ٿو.

اهو سڀ ڪجهه ڏسي، منهنجو ڪاڪڙو سڪي وڃي ٿو ۽ حواس جواب ڏيڻ لڳن ٿا. اوچتو آڏو رکيل موبائيل وائبريٽ ڪري ٿو ڏڪندڙ هٿن سان ميسيج پڙهان ٿو. رومن انگلش ۾ لکيل آهي "ياثو طارق، اسان سنڌي نڌڻڪا ٿي وياسين." مون کي لڳي ٿو منهنجو نروس بريڪ ڊائون ٿي ويندو. چرڪ ڀري اٿي دوائن جي خاني مان "زينڪس" ڪڍي، ذري گهٽ رڙ ڪيان ٿو: "مون کي پاڻي ته ڏيو. . ." رضيه ڊوڙي پاڻي ڪڍي اچي ٿي. هڪ ئي ڍڪ ۾ سمورو گلاس پي وڃان ٿو. پر اڃ پوءِ به رهجي وڃي ٿي. رضيه بيڊ روم ۾ وڃي قرآن شريف جو ورد ڪرڻ لڳي ٿي ۽ ايس ايم ايس موبائيل تي اٿلي پون ٿا:

سِر سَرچيو ساٿيهه سان، مٿيءَ سان ماٿو
ڪونهي تنهن ڪاٿو اوچو آهي اپ ڪان.

❋

ظلم پهر ظلم هي، بڑهتا هي تو مٹ جاتا هي
خون پهر خون هي، ٹپڪي گا تو جم جائيگا

مظهر ابڙو اياز مهيسر، حبدار سولنگي، اياز گل، سميع بلوچ، سوييا ڪئلاش، رخسانا بلوچ، قاضي منظر، ذوالفقار هاليپوٽو محمد صديق منگيو امر اقبال، محمد علي قادري، شبانا قريشي ۽ اڻ سڃاتل نمبرن جا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آيل ايس ايم ايس. گهر کان ٻاهر نڪري آيو آهيان. سمجهه ۾ ڪجهه به نٿو اچي. سڄي پرتوي لانونءَ جيان گهوماتيون کائي رهي آهي. گهر ٻاهران ميدان اوندهه ۾ ٻڏل آهي. موبائيل جي وائبريشن تي، آن ڪري ڪن تي رکان ٿو. هوءَ لاهور مان پنهنجي يانڪيز جهڙي اڻ چتي ۽ ڏک ۾ ورتل لهجي ۾ چوي ٿي "خبر ٻڌو. . .!؟"

مان ڳالهائڻ لاءِ چپ کوليان ٿو ته امالڪ سڏڪو ڇڏائجي وڃي ٿو ۽ روئندي، سڏڪندي، ميدان ۾ ويهي رهان ٿو. اوڪڙو ويٺي منهنجو جسم سڏڪن سبب ڏڏي رهيو آهي. هوءَ مون کي پرچائڻ جي جستجو ۾ پاڻ به روئڻ لڳي ٿي ۽ مان ڪنبندڙ آواز ۾ چوڻ لڳان ٿو: "ضدي . . سفاڪ، جنوني قاتل. . هن ديس جي سورنهن ڪروڙ عوام جي سيني ۾ پنهنجيءَ هوڏ جي سنگين ڪپاتي چڏي . . اڄ سڄو ديس ڪاوڙ ۽ ڏک سبب ڪنل پکيءَ وانگر ڦٿڪي رهيو آهي."

هوءَ لڙڪن هاڻي لهجي ۾ چئي ٿي "امان جي حالت نيڪ ناهي، گهر ۾ ماتم ڇانئجي ويو آهي. عمران پنهنجي ٻارڙن جي وچ ۾ زارو قطار روئي پيو." ۽ هوءَ پاڻ به روئڻ لڳي ٿي.

لاڙڪاڻي جي دڙي محلي مان پندرهن سال اڳ لاهور جي لاله زار لڏي ويل هن پنجابي ڪٽنب جي سمورن ٻارن جي اورَ دڙي محلي ۾ پوريل آهي. پارٽيشن ۾ پنجاب مان لڏي لاڙڪاڻي ۾ اچي آباد ٿيل هن خاندان جي گهر ڏياڻي پنهنجي مڙس جي جماعت اسلاميءَ جي همدرد هجڻ باوجود 1971ع ۾ بيگم نصرت ڀٽو جي اهم ورڪرز مسز عبدالرزاق سومرو، بيگم اشرف عباسي ۽ مسز ايس ڪي خان سان گڏ اليڪشن جي هر ڪارنر ميٽنگ ۽ جلسن ۾ حصو ورتو. مسز سلطان مغل جيڪا اڄ هن دردناڪ خبر ٻڌڻ سان هڪ پيرو ٻيهر جهري پئي آهي. سندن گهر ۾ هر طرف لڙڪ ۽ سڏڪا آهن. اڄوڪي رات لاڙڪاڻي جي دڙي محلي ۽ لاهور جي نوڪر نياز بيگ جي لاله زار سوسائٽي جي گهرن مٿان شامِ غريبان وانگر ڇانئجي وئي آهي.

اوچتو فضا نعرن سان گونجڻ لڳي ٿي ۽ ٽائرن جلڻ جي بوءِ سان گڏ اوري پري کان فائرنگ جا آواز گونجڻ لڳن ٿا. پرپاسي کان ايڪڙ ٻيڪڙ لنگهي ويندڙ پاڇا، هر آواز کان بي نياز هڪ ئي درد ۾ مبتلا، ٽڙندا ٽاپڙندا،

وچايل وچايل اڄ وچ ڪندا رهن ٿا. بيڊروم مان رضيه جو قرآن پاڪ جو ورد. درد ۾ وڏيڪ تقدس پيدا ڪرڻ لڳي ٿو. ٽي وي اسڪرين تي شهيدِ جمهوريت ۽ سنڌ راڻي جي جسدِ خاڪي کي هڪ تابوت ۾ بند هزارن هٿن جي لهرن تي ڪنهن لوڪ ڪهاڻيءَ جي تصوراتي ٻيڪيءَ جيان اڏامندي ڏسڻ لڳان ٿو. هيءَ بينظير آهي. شهيد ذوالفقار علي ڀٽي جي نياڻي. جنهن جو وجود موهن جي دڙي جي مٽيءَ مان ڳوهيل آهي. ڪير ٿو چوي هي تابوت آهي! هيءَ ته سنڌ جي هزارن سالن جي تاريخ جو تسلسل آهي. جيڪو اڄ عوام جي هٿن ۾ اونچو ڪچيل آهي. هن تابوت ۾ وفاق جي مضبوط علامت کي هميشه هميشه لاءِ گهري ننڊ سمهاريو ويو آهي. جنهن ڪجهه گهڙيون اڳ به ملڪ جي مظلوم عوام سان گڏجي جيئڻ مرڻ جو عهد ڪيو هو. گوليون هليون ۽ زنجير ٽٽي پئي. . ! ۽ هاڻي هو لياقت باغ جي ٻاهران تيز ڌار ڀاڻيءَ جي ڦوهاري سان سڀ ڪجهه ميساري رهيا آهن ۽ اسان بيوسي مان ڏسي رهيا آهيون.

میں کس کے ہاتھ پے اپنا لہو تلاش کروں
تمام شہر نے پہنے ہوئے ہیں دستانے.

سموري ملڪ کي اڌ رنگ ٿي پيو آهي. گهرن تي الم جي گهري شام ڇانيل آهي. سنڌ جي روڊن، رستن ۽ گلين ۾ راڪاس گهمي ويو آهي. جيڪا شيءِ جتي آهي، سا اتي ڄمي وئي آهي. هي ڪهڙي نه المناڪ گهڙي آهي. جنهن سنڌ کي سائبيريا بڻائي ڇڏيو آهي. سڀ ڪجهه درد جي برف ۾ دفن ٿي ويو آهي. محترمه بينظير ڀٽو شهيد جو تابوت چڪ لالہ ايئرپورٽ تان موهن جي دڙي جي ايئرپورٽ تي آندو وڃي ٿو ته مها ڪوي شيخ اياز ڀٽ شاهه تان پيرين اگهاڙو اٿي اچي سندس تابوت تي پنهنجا ٻئي هٿ رکي ٿو ڇڏي ۽ اکيون پوري جهونگاري ٿو:

گيت به مون وٽ تنهنجا ماتا، بيت به تنهنجا ٻانيان
تنهنجي مٽيءَ منجهه ملان جي، آءُ امرتا پايان.
سنڌو ديس جي ڌرتي توتي، پنهنجو سيس نمايان.
مٽي ماٿي لايان. .

شهيد بينظير ڀٽو پنهنجي ڪتاب "ڊاٽر آف ايسٽ" ۾ هڪ هنڌ لکيو آهي: "بابا جڏهن مون کي اعليٰ تعليم پرائڻ لاءِ انگلينڊ ڀيٽي موڪليو ته سڀ کان پهرين نئين ديري جي اباڻي قبرستان ۾ وٺي آيو ۽ چيو هئائين: "پنڪي! ڏس هي اسان جو اباڻو قبرستان آهي. هن جي مٽيءَ ۾ اسان جي وڏڙن جون هڏڙيون پوريل آهن. تون ڪٿي به وڃين، پر اهو بلڪل نه وسارجانءِ ته توکي آخر هتي موٽي اچڻو آهي." ۽ اي عظيم انسان! اڄ تنهنجي پياري ڌيءُ، اسان جي ڀيڻ ۽ سنڌ راڻي توسان ڪيل واعدي کي پاڙڻ لاءِ نئين ديري موٽي رهي آهي. هي به ڪهڙو نه عجيب سال آهي، جنهن ۾ محرم اچڻ کان اڳ ماتمي قافلن جو رخ نئين ديري طرف تي ويو آهي. سنڌ جي هر گهٽي ماتم ڪدو بڻيل آهي. نوجوان، ٻڍا، ٻار عورتون سڀ سينه ڪوبي ڪري رهيا آهن. اڇن برقعن ۾ اڌوراڻين پوتين جي پلئن سان لڙڪ اگهڻ جي باوجود رڪجن نه ٿا. غم زده قافلا پيرين اگهاڙن ٽولين جي صورت نئين ديري پهچن پيا. اڄ سمورا قطب نما پنهنجي معنيٰ وڃائي چڪا آهن.

هجوم ماڻهن جي سمنڊ ۾ تبديل ٿي وڃي ٿو. مون کي اوريانا فلاسي جو پانا گولس تي لکيل ناول A Man جو پهريون منظر ياد اچي ٿو. منهنجي ذهن ۾ ياسر عرفات جي آخري سفر جا منظر تري اچن ٿا. سڄي دنيا جي پرنٽ ۽ اليڪٽرانڪ ميڊيا جون نگاهون ۽ ڪئميرائن جا اپرچر هڪ نُڪتي تي مرڪوز آهن. شهيد عوام جي نياڻي پنهنجي بابا سائين جي پير ۾ وڃي آرامي ٿئي ٿي. سچ لڳي، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي اڱڻ ۾ شاهه جا فقير ماتمي لباس ۾ دنبوري تي ڏڪ هڻي رهيا آهن:

جان جان هئي جيئري، ورچي نه ويٺي
وڃي پونءِ پيٺي، سارينديِ کي سڄڻين.

بيت جا ورلاپ سنڌ جون سرحدون ڪراس ڪندا، سموري ڪائنات تي ڇانئجي رهيا آهن. شاهه لطيف مونن ۾ منهن هڻي، خبر ناهي ته ڇا سوچي رهيو آهي. منصور حلاج، ڪلاول کي ڀاڪر ۾ ڀري سندس مٽي تي سرخ جمي ڏيئي، پڙ ۾ ويهي رهي ٿو. وائيٽ هائوس ڪانوٽي سموريءَ دنيا جا ٿونصل خانن ۾ شهيد جمهوريت محترمه بينظير ڀٽو جي فريم ٿيل تصوير

آڏو رکيل بڪ تي دنيا جا صدر دانشور ۽ سياستدان لڙڪن سان تعزيتي نوٽ لکي رهيا آهن. ذوالفقار علي ڀٽو جنرل ضياءَ کي ڏسي مرڪي رهيو آهي ۽ منهنجي موبائيل تي وائبريشن ٿئي ٿي. مان ايس ايم ايس کولي پڙهان ٿو. اياز مهيسر لکيو آهي:

Tin-pot dictator have ravaged Asia, Latin America & Africa. They are the worst tyrants of post colonial period. They have destroyed institutions & treated people like animals. They have caused internal diveision & external Confusion. The dictator is one animal who needs to be caged. He betrays his profession & constitution. He betrays the people & destroys human values. He destroys culture. He rules by fluke & Freak. He is the upstart who is devoid of ideals & Ideology. (Bhutto).

(روزاني ڪاوش, حيدرآباد, 7 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

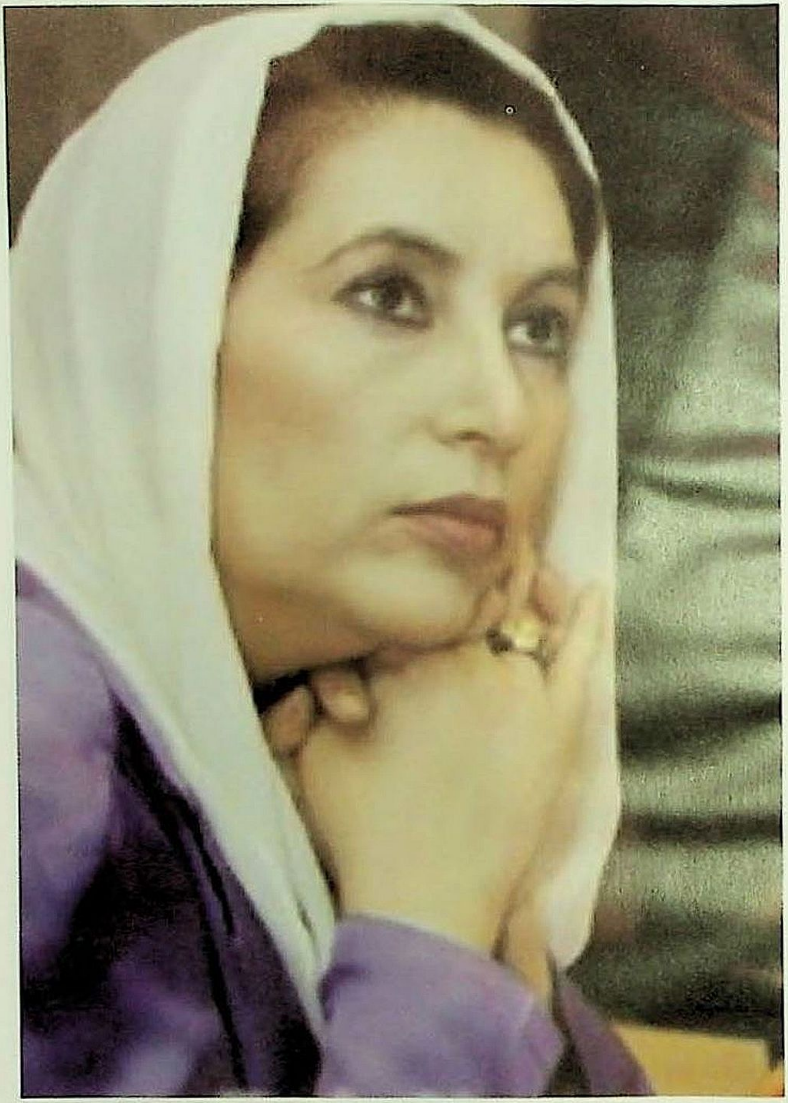

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

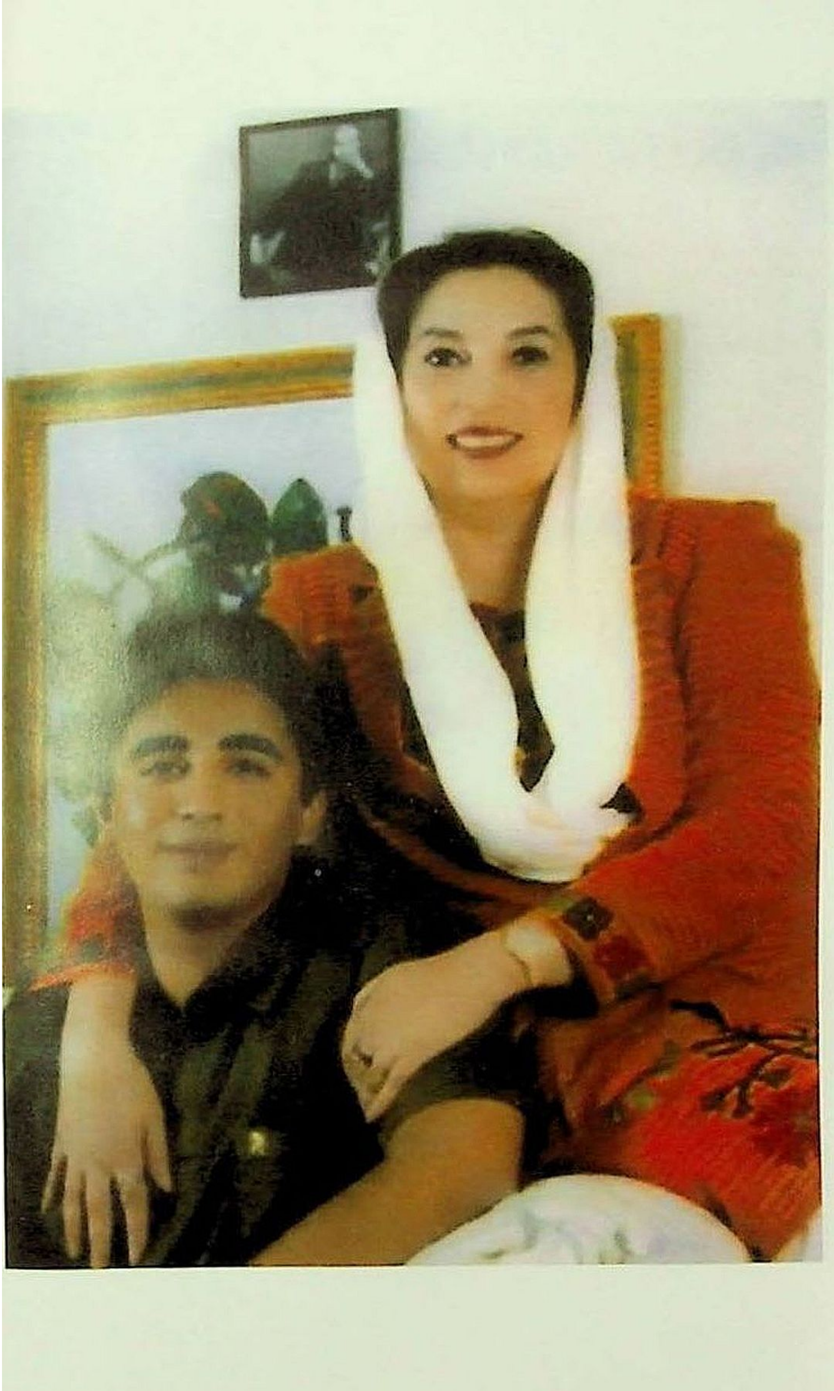

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

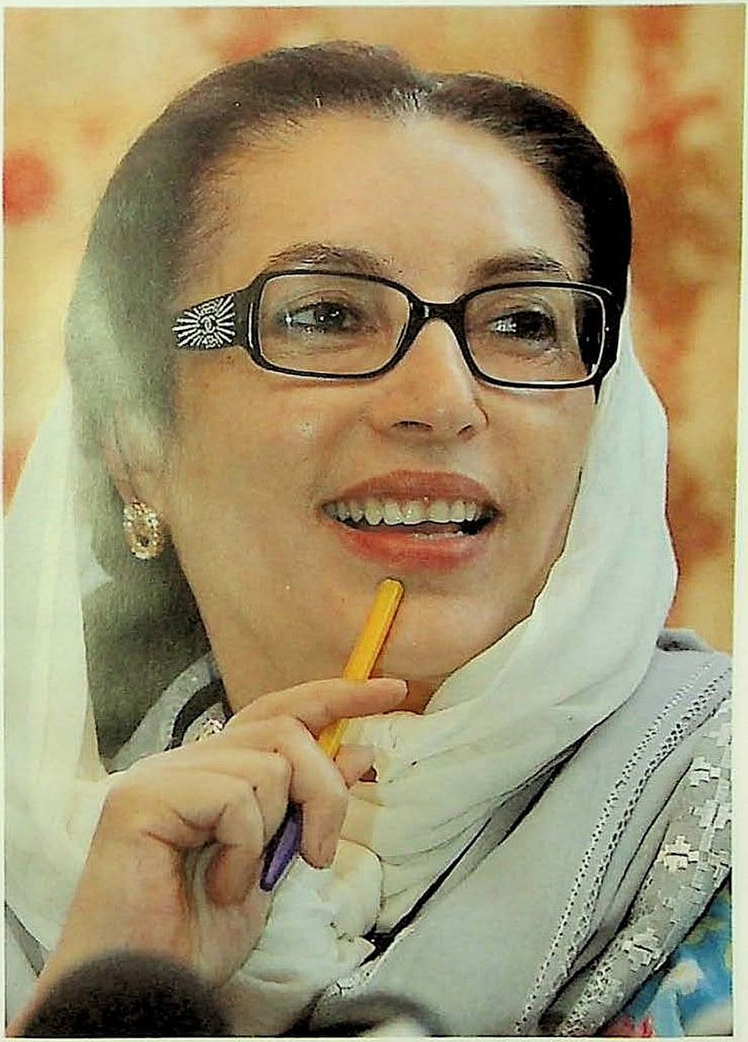

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

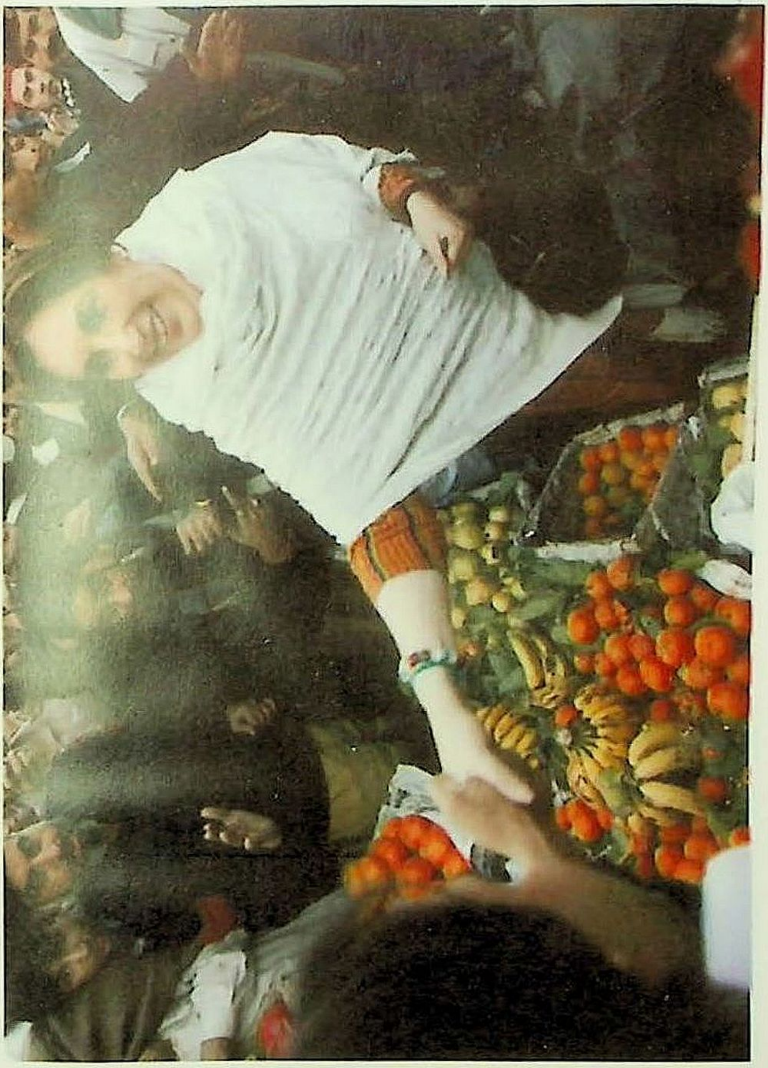

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

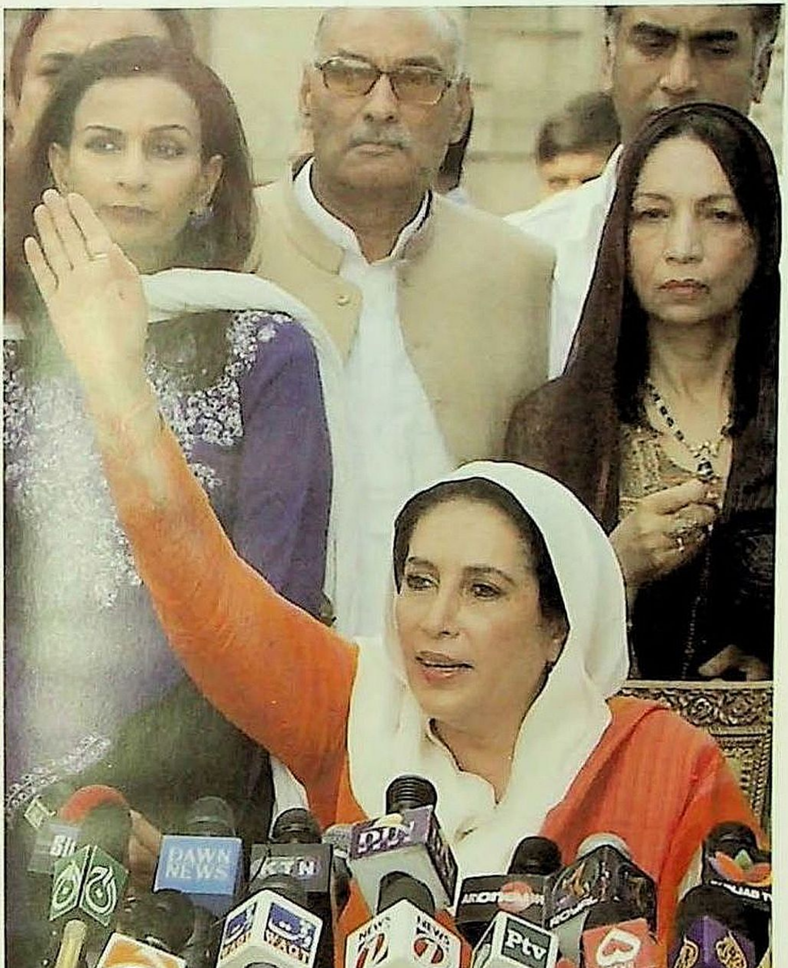

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”سهندو ڪير ميار او يار!“

مونس اياز

27 هين ڊسمبر شام جو چئين وڳي ڄامشوري لاءِ نڪتس ته، جيئن رات اتي گذاري ٻئي ڏينهن 28 هين تاريخ جي صبح جو ڀٽ شاهه تي پهچي والد جي ڏهين ورسيءَ تي حاضري ڏئي سگهان. ڪارڊ ۾ رٿيل پروگرام موجب مزار/ مقبري جو سنڌي اديبن پاران پيڙهه جو پٿر به رکڻو هيو جنهن لاءِ ڪجهه ڏهاڙا اڳ ئي سنڌ حڪومت جي ثقافت کاتي پاران ڪا اڍائي ڪروڙ روپيين جي اسڪيم منظور ڪئي وئي آهي، جنهن مان مزار به ٺهرائي ويندي ۽ ڇپيل/ اڻ ڇپيل ڪتاب به ڇپرايا ويندا. اهو ڪم اڳوڻي وزيراعليٰ سنڌ جي ميڊيا صلاحڪار ۽ شيخ اياز جي مداح مدد علي سنڌي صاحب جي ڪوشش سان ٿيو آهي، جيڪو افسوس سان فقط هڪ ٻن گهر ڀاتين سان سهمت ٿي ۽ بغير ڪنهن وصيت جي ايتري وقت کان پوءِ اهڙو ڪم باقي اولاد کي نظر انداز ڪرڻ برابر ۽ ناانصافي سمجهيو ويندو جيئن ته اڳ ۾ ئي بابا جي وصيت بغير کيس ڀٽ شاهه تي دفنايو ويو جيڪو خير اسان اولاد قبول ڪيو. ڇو ته کيس شاهه عبداللطيف ڀٽائي سائين جي مٽي نصيب ٿي. باقي اها ڳالهه واضح طور تي سمجهڻ گهرجي ته شيخ اياز صاحب جي ڪا به پنهنجي مال ملڪيت، ادب، ڪتاب، وفات ۽ تدفين جي باري ۾ قانوني لکت واري وصيت ناهي ڇڏيل ـ ها، پر شاعراڻي وصيت ضرور آهي ته:

"سوچئين تون متان
مون مٿان مقبرو؛
چنڊ، تارا، ڪتيون
سج جون مشعلون
مون مٿان روز ٻرنديون پيون!
هي خدائي مجاور جيان
روز مون تي ڪندا سوجهرو. . .

سو اُس ۾ ميٺهن ڪان ڪو ڇانءُ ڇپرو ضرور اڏڻ کپي ته جيئن قبر محفوظ رهي، نه ڪي ڪو وڏو مقبرو. پر هتي علم، ادب ۾ حق سچ لاءِ لکڻ وارن وٽ اهڙيءَ ريت ۾ وصيت جو پورائو ڪرڻ ڏکيو رهيو آهي. جيئن سنڌ جي هڪ ٻئي سڄاڻ شاعر ۾ ليکڪ جي اڻ پوري ٿيندڙ وصيت تي اسلام آباد جي هڪ انگريزي اخبار ۾ اهڙي ويڌن تي ڪنهن صحافي هن عنوان سان ڪالم لکيو ته:

"Where there is a will, there is not always the way!"

يعني هر وصيت (خواهش) تي عمل ڪرڻ شايد هميشه وس ۾ ناهي، جڏهن ته اسان وٽ روايتي طور تي وصيت کي پورو ڪرڻ لازمي ۾ فرض هوندو آهي، چاهي اها موت جي پاٿاريءَ تي هجي يا ڦاهي گهاٽ تي ڪيل هجي
شام جو سوا ڇهين ڏاري مورو شهر جي هاءِ وي تي هڪ ريسٽوران تي چانهه پيئڻ لاءِ ويٺس ته اوچتو حواس ٻتال ڪندڙ خبر پئي ته محترمه بينظير ڀٽو تي راولپنڊيءَ ۾ ڪنهن خودڪش حملو ڪيو آهي!! "مالڪ تون رحم ڪجانءِ!" انهيءَ گهڙيءَ سيل فون تي هڪ نياپو آيو ته "محترمه شديد زخمي ٿي آهي". . . ڪجهه آٿت مليو هڪدم وري ياءُ سرمد جو فون آيو ته خبر جي تصديق ٿي وئي آهي ته بينظير ڀٽو صاحبه شهيد ٿي وئي آهي!" ۽ مون کي گهر واپس ورڻ کپي. گاڏيءَ ۾ منهنجي پرسان ويٺل منهنجي گهرواري ته اوڇنگارن ۾ پئجي وئي. مون کي لڳو ته بابا جي ورسيءَ کان اڳ مان وري هڪ دفعو ٻيهر يتيم ٿي ويو آهيان. . . مون کي اياز صاحب جو نظم جيڪو مرتضيٰ ڀٽو جي مارجڻ تي سنڌس والده بيگم نصرت ڀٽو لاءِ لکيو هيو ته "ڪوئي هن ماءُ کان ته پڇي، جنهن جو

هڪ ور ۽ ٻه پٽ ماريا ويا آهن. "اڪين اڳيان تري آيو ۽ محترمه جي والده جو چهرو به. جيڪا چون ٿا ته پاڻ وساري ويٺي آهي. جيئري ئي مري چڪي آهي، ۽ هاڻي هي ٽيون ڀيرو شيردل نياڻي اولاد بينظير ڀٽو. جنهن لاءِ اياز صاحب چوندو هيو ته سموري پارٽيءَ ۾ هوءَ اڪيلي مڙس ماڻهو آهي ۽ وڏيڪ لکيو ته "مارئي، بنا ملير ڪهڙو آ" ۽ "مارئي ٽيڻ لاءِ توکي ڪوهه تان گهڻا گهڙا ڀرڻا پوندا!"

بيشڪ هن وڏا جبل جهاڳيا. شيخ اياز جي سچن اڳواڻ شهيد ذوالفقار علي ڀٽو جي ڌيءَ جيڪا مارئي ملير جي سڏبي آهي. ڪنهن به طرح پنهنجي والد کان پٺتي نه رهي. هوءَ بين الاقوامي شخصيت هئي ۽ هن ملڪ ۽ سنڌ جو شان ۽ اڳواڻ هئي پر اڄ هوءَ دهشتگردن هٿان مارجي وئي. ڪير ڪنهن ماريو؟ ۽ ڇو ماريو؟ اهڙو خطرو ته 18 آڪٽوبر تي قيامت صغرا جهڙي خودڪش ڌماڪي مان ئي ظاهر ٿي ويو هو ته ڪير انتهاپسند ڌريون ڪنهن ڳجهيءَ سازش تحت ڪراچيءَ ۾ لهڻ شرط ئي سموري قيادت سوڌو مارڻ گهرن ٿيون پر هوءَ خوش قسمتيءَ سان بچي وئي. ويچارا ڏيڍ سؤ مارو ماڻهو قربان ٿي ويا. سچ ته ان ڏينهن کان اندر ۾ ڪنبڻي هوندي هئي ته خدا ڪير سلامت رکي پر پوءِ شايد هن "سر جو سانگو لاهي، پوءِ عشق کي هٿڙو لاءِ" ڪيو تڏهن ته سنڌس هلت چلت ۾ فطري بهادري معصوميت ۽ بي باڪي هئي ۽ ڪنهن سچائيءَ سان عشق هو. نه ته ڪير ٿو اهڙي اوڙاهه ۾ پير وجهي سو به هڪ سنڌي عورت ٿي، جتي نياڻي ست قرآن به ليکبي آهي ته ڪارنهن جي الزام ۾ ڪهاڙيءَ جو ٻڪ به ٿيندي آهي. مارئي ۽ سهڻي به آهي ته سسئي ۽ نوري به آهي- اتي بينظير صاحبه اهوجهه سهميل سنڌي عورت ڇا سڄي پاڪستان جي عورتن جي سچارڻ ۽ اڳواڻ هئي. غريب ماڻهو جو وڏو ڏٽ هئي ۽ انتهاپسند جنوني مذهبي دهشتگردن سان هن مهاڏو اٽڪايو. هوءَ چادر ۽ رئي ۾ عورت دشمن انتهاپسند قوتن سان هٿ جي اشاري ۽ گفتار جي للڪار سان وڙهي رهي هئي. انهن اڻ جاڻ، گمراهه ۽ جاهل دهشتگردن سان.

"ٿا تنهنجا ٻاري ٻُرج لڏن. تون هيٺو آن هٿيارن سان
مان ڏوهي هان، مان ڏوهي هان. مون ڪيئي ڏوهه ڪيا آهن."
(اياز)

ان ڏوهه ۾ ڪيس ڏاڍو ريو ٿيو. جمهوريت. صوبن جي حقن ۽ انهن لٽو ۽ جهيڙو ريو. ڪيترا اورسڪتان جو وسيل نعرو ڪٿي جنگ جوڻ نڪتي ۽ وچ ضيائن ٻنهي ڪڙڪي جمهوريت جيڪو غربت ۽ انصاف لاءِ واحد رستو هي. اهو سنڌس منشور هو بينظير وانعي پاڪستان جي زنجير هئي ۽ هاڻي ته هن صوبائي خودمختياريءَ کي پنهنجي پارٽي منشور ۾ اوليت ڏني. جيڪو هن ملڪ جي اقتصادي مسئلن جي اصل پاڙ آهي- پر جيئن ته ان زنجير جا ڪڙا نٺيا وڏا آهن تن کي برابر نه ڪيو ويو ته ڪنهن به دٻاءَ ۽ ڇڪ هيٺ اهو زنجير ٽٽي پوندو. خود صدر پرويز مشرف به صوبائي خودمختياريءَ جو بل آخر تائين قومي اسيمبليءَ ۾ نه آڻائي سگهيو. جيڪو سنڌس ست نڪتن واري شروعاتي پروگرام جو هڪ اهم نڪتو هيو. پاڪستان جو فوجي صدر هوندي به هن پاڻ کي سنڌي سڏيو پر هن ملير جي مارئيءَ جو خاص خيال نه ڪيو جنهن دهشتگرديءَ خلاف جنگ ۾ اڪيلو ساٿ ڏنو.

يورپ ۾ ڪٽر ڪيٿولڪ (catholic) عيسائي پادرين جي ڇهه سؤ سال حڪمراني رهي. جيڪا سنڌن ڪڌن ڪرتوتن. مذهب جي غلط تشريح ۽ استحصال جي ڪري 16 هين صديءَ ۾ زوال پذير ٿي ته يورپ ٽٽڻ لڳو ۽ قومپرستيءَ جو رجحان پيو ۽ انهيءَ دؤر ۾ ٽيندڙ قومن جي وچ ۾ هڪ ويسٽ فيليا (westphalia) جي شهر ۾ معاهدو ٿيو جنهن تحت يورپ ۾ قومي رياست جو نظام وجود ۾ آيو ۽ مذهب کي ذات تائين محدود ڪري سياست کان الڳ ڪيو ويو. ان کي سيڪيولر ازم (Secularism) سڏيو ويجي ٿو ۽ اڄ ڏينهن تائين اولهه ۾ رائج آهي

هيءَ تاريخ آهي جيڪا شايد پاڻ ورجائي رهي آهي. مسلم دنيا ۾ پنهنجي ارتقا جي مرحلن ۾- جنهن جو اهو مقصد ناهي ته ڪو مذهب غلط آهي. پر بقول اجوڪي جديد مسلم تاريخدانن جي ته مذهبن جي تاريخ پاڻ کي خلفشار جو بنياد ثابت ڪري رهي آهي. معصوم ماڻهو جيڪي پنهنجي ايمان ۽ عقيدي جي غلط تعليم ۽ اثرن ڪري هو بنهنجي جان. جواني اڏائي رهيا آهن. تن جي ماءُ پيءُ تي ڇا نه گذرندو هوندو! پر هي جو ملڪ ۽ قوم جي پٽن کي هنن بي گناهه شهيد ڪري ڇڏيو ته ماڻهن تان ڇا نه گذرندو هوندو؟ قوم جي پيءُ. جنهن کي بي گناهه

شهيد ڪيو ويو تہ اسان تي ڇا نہ گذرندو!

مان روڊ جي پرئين پر هڪ پيٽرول پمپ تي ويهي ڪجهہ سامت ۾ اچڻ لاءِ ويٺس تہ ڪجهہ پنجاب ۽ سرحد ڏي ويندڙ بسون اچي بيٺيون ۽ موري دادو ٻاءِ پاس نيشنل هاءِ وي تي هڪ اڻ ڪٿ ٽرڪن ۽ ٽرالرن جي قطار بيهجي وئي. بسن مان بہ اڌائي سؤ کن ٻار، مايون ۽ مرد لهي وڃي پيٽرول پمپ اسٽيشن جي مسجد ۾ نڪا تہ اوچتو پندرنهن ويهہ کن مڇريل، ڪاوڙيل صفا آپي کان ٻاهر نڪتل نوجوان رڙيون ڪندا ڇوندا آيا. "توهان اسان جي پيڙ ماري آهي. توهان کي نہ ڇڏينداسين" ۽ هٿن ڏنڊن سان بسن ٽرڪن جا شيشا ڀڃي ڇڏيا. پر ڪنهن بہ ماڻهوءَ کي هٿ نہ لاتو. گڏوگڏ ٽائرن ڦاٽڻ جا ڌماڪا ٿيڻ لڳا. گيس جي ٽينڪرن هاڻ ڌهڪائيندڙ ڌماڪا ڪيا. هارن پنهنجي ليکي وڄڻ لڳا ۽ سڙندڙ گاڏيون هڪ وڏي مشعل بردار جلوس جو ڏيک ڏيڻ لڳيون. ٻاهر جا اُلا گيس اسٽيشن کي ويجهو ايندا پئي ويا ۽ ماڻهن کي خطرو ٿيڻ لڳو تہ ڪٿي ٻاهر پيٽرول پمپ ۽ سي اين جي (CNG) جي ٽانڪي کي نہ وٺي وڃي ۽ وڌندڙ گوڙ شور ڪنهن حملي جو پڙ بہ پئي ڏنو. ڪنهن شخص ماڻهن کي پمپ جي پٺيان پٽ ٽپي هڪ نظر ايندڙ وڏي مدرسي ۾ پناهہ وٺڻ لاءِ چيو ۽ اسان سڀ ماڻهو اتي وڃي نڪتاسين. جتي ڪجهہ مولانا ۽ طالبن اسان کي اندر وٺي ويهاريو. مدرسہ جيڪي اڄڪلهہ دهشتگرديءَ جا اڏا سمجهيا وڃن ٿا. محترمہ بينظير جو موت پڌري کان پوءِ ايذائهن وڃڻ تي روح ٿي نہ پيو ڪري پيون ٻوليون ڳالهائيندڙ ماڻهن کي ڏڪندو ڏسي ۽ سڪن پنيان آلا سڙڻ جو امڪان سمجهي، خوف ڏيکاريو تہ انسانيت ۽ دهشتگردي ڇا ٿيندي آهي.

ڪجهہ گهڙيءَ کان پوءِ ڪنهن مهربان دوست جو رابطو ٿيو ۽ ان جا ويجها مائٽ اسان کي پنهنجي گهر وٺي ويا. جيڪو اتفاق سان وري روڊ جي پرئين پر هيو. باقي ماڻهو بہ پرپاسي جي سنڌي ماڻهن ٻارڻ وٽ مهمان ڪري رهايا. باوجود ان وقت نفرت ۽ جذبات جي فضا جي. بہ شفر پنبيءَ مان سنڌي وزيراعظم جا لاش اچن ٿا. پر شايد اسان سنڌي ماڻهو ازل کان روايتي آهيون ۽ جيئن چيو ويندو آهي تہ Tradition is the democracy of

the dead (روايت اسان جي مري ويل بزرگن جي جمهوريت جو نالو آهي). سنڌ روايتن. ريتن جي جمهوري وادي آهي. سام جهلڻ، مهمان نوازي، پناهه ڏيڻ ۽ ان تي سر ڏيڻ ۽ ميار تي مري وڃڻ واري جمهوريت اڄا تائين اسان وٽ زنده آهي. توڙي جو محترمه بينظير ڀٽو جي شهادت سنڌين کي سخت صدمو رسايو آهي. غريب ماڻهوءَ کي ننڍڙو ڪري ڇڏيو آهي. جنهن ننڍڪائپ ٿي تہ پاڪستان جي فيڊريشن تائين پهچائڻ، رسائڻ ۽ موت ۾ شناخت ڏيارڻ تي عام سنڌي ماڻهوءَ جا پيپلز پارٽيءَ کي ووٽ ڏياريا آهن. ڀٽو خاندان جي قربانين کين "ساهه ڏئي ويساهه ڏنو" آهي. ذوالفقار علي ڀٽو کان بينظير ڀٽو تائين قربانين کي ڪير وساريندو. جيڪي هڪ روايت ٻڌجي ڇڪا آهن ۽ گڏوگڏ حقيقي جمهوريت لاءِ جدوجهد ۾ شامل ۽ يقين رکن ٿا تہ اظهار انصاف ۽ اختيار جي آزادي ۾ بہ يقين رکن ٿا. پنهنجي مذهبي عقيدي، ايمان سان گڏوگڏ، امن امان ۾ بہ يقين رکن ٿا.

"سنڌڙيءَ تي سِر ڪير نہ ڏيندو سهندو ڪير ميار او يار
جهول جهلي جنهن وقت پڇائي، ڪرندا ڪنڌ هزار او يار."

باڪ ڦٽي مهل شايد گذريل رات جي هانءُ ڏاريندڙ باهه جي الن ۽ ڏرتي ڏوڏيندڙ ڌماڪن. آسر ويل لاتيون لنوندڙ پکي ٻوليندڙ صفا ٻڌڻ ۾ ڪين آيا. شايد ڪنهن ڏورانهين پار ڏي هليا ويا هئا. مان واپس پنهنجي لطيف سائين جي نالي واري يونيورسٽي ڪالونيءَ جي گهر ڏانهن تيز ترين رفتار سان ورڻ لڳس. ٺٽ، پارو پوندڙ آلا روڊ رستا. پيٽرول پمپن تي فقط ٽرڪون ۽ ٽريلر دٻن وانگر ڪتل ۽ رستي تي سڙندڙ گاڏيون، اڳيان رستن تي ڪاوڙيل ماڻهن جون رنڊڪون ۽ باهيون. منٽ ميڙ ڪندا گهر پيڙا ٿياسين تہ خبر پئي تہ سڄو ملڪ اُٿلي پيو آهي پر سنڌ سڙي ٻري رهي آهي، غم ۽ غصي ۾ ٻڏي وئي آهي. آخر تہ سانحو بہ ڪربلاءِ صغرا ٿيو آهي.

ڪجهہ سال اڳ ڪنهن ليکڪ محترمہ بينظير ڀٽو شهيد کي سنڌ جي جون آف آرڪ (Joan of Arc) سڏيو هيو. بيشڪ کيس هن وقت فرانس جي 12 صديءَ جي لازوال ڪردار بهادر عورت سان ڀيٽي سگهجي ٿو پر ان وقت اهڙو دردناڪ انجام ٿيڻ جي بينظير ڀٽو لاءِ دل قطعي ڪونہ ٿي مڃيو. ڇو تہ جون آف آرڪ ان وقت فرانس تي قابض انگريزن خلاف

وڙهي هئي ۽ انگريزن کيس پڪڙي بغاوت جي الزام هيٺ عيسائي پادرين هٿان مذهب کان گمراهه (heretic) قرار ڏئي کيس باهه جي اوڙاهه ۾ زنده جلايو هيو ۽ سندس رک فرانسيس کي موڪلي ڏني. اهڙي اندوهناڪ حرڪت فرانسيس کي سخت برهم ڪري ڇڏيو ۽ هتن انگريزن کي تيش ۾ اچي. تحس نحس ڪري ڇڏيو. محترمه بينظير ڀٽو کي به افسوس جو اچ بم ۽ گوليءَ سان اڏايو ويو ۽ هن شهادت ماڻي. عام ماڻهوءَ جمهوريت لاءِ، صوبائي خودمختياريءَ لاءِ ۽ دهشتگرديءَ خلاف جنگ ۽ خاتمي لاءِ . . سندس جدوجهد ۽ مقصد سندس وڏي وصيت آهي. اسان کي سندس هر وصيت جو روايتي طور تي احترام ڪرڻ کپي ۽ کيس پورو ڪرڻ کپي.

"تون مون کي ڦاهيءَ چاڙهيندين،
مان توکان مور نه مرٽو هان
پيو پيجل بٽجي، چنگ ڪٽي
مان ورٽو هان، مان ورٽو هان."

(اياز)

اج توڙي جو مان شايد هر حال ۾ پنهنجي والد محترم جي آخري آرام گاهه تي پهچي به وڃان ها (جيڪو نيم ناممڪن هيو) ته هو مون کي ضرور چوي ها ته مون کي شهيد بينظير ڏي وجڻ کپي ها. جنهن جي تابوت تي راولپنڊيءَ جي جنرل اسپتال مان ڪچندي اڪيلو ڪپڙو ويڙهيل سيڙهيل اجرڪ پيو هيو جيڪو وچي پنهنجي اباڻي ڳوٺ زيتون جي باغن ۾ ڳيرن جي ٻوليءَ جي مٽيءَ واري ملڪ ۾ خلق خدا لاءِ ڪٺل پنهنجي ڪٽنب سان وچي گڏ ٿيو ۽ هوءَ ماڻهن جي دلين ۾ هميشه لاءِ زنده رهجي وئي ۽ ڪنهن آڳ جيان ٻرندي رهندي

(روزاني عبرت، حيدرآباد، 19 جنوري 2008ع)

بينظير
بينظير جهڙي هئي...!

زيب سنڌي

ستاويهين ڊسمبر تي منجهند جي ٽي لڳي ڏهن منٽن تي ريڊيو پاڪستان حيدرآباد جي اسٽوڊيوز ۾ جيئن ئي ڳاڙهي بتي بند ٿي ۽ آن ايئر مائيڪ مون کي مليو ته ڊسڪ جاڪي پروگرام جي ابتدا ۾ مون الائجي ڇو زندگيءَ ۽ موت جي فلسفي تي بي اختيار ڳالهائڻ شروع ڪيو. نه ڄاڻ ڇو منهنجي اها گفتگو ڪجهه طويل به ٿي وئي ۽ انهن لفظن سان وڃي پڇاڙي تي پهتي ته جيڪي ماڻهو پنهنجي ڌرتي ۽ قوم لاءِ پنهنجي زندگي قربان ڪندا آهن. اهي سدائين اسان جي دلين ۾ زنده رهندا آهن ۽ موت ڪڏهن به ڪين ماري ناهي سگهندو ۽ منهنجي هٿ جي اشاري سان اسٽوڊيو انجنيئر پهريون ڪلام آن ايئر ڪري ڇڏيو.

ٽڙي پوندا ٽارئين
جڏهن ڳاڙها گل
تڏهن ملنداسين.

شام جي ساڍي پنجين وڳي ريڊيو پاڪستان جي بلڊنگ مان ٻاهر نڪري جيمخاني واري چوڪ تي پهتس ته وري ڳاڙهي بتي نظر آئي. ٽريفڪ سگنل رستو روڪي ورتو. سگنل کلڻ کان پوءِ ٽنڊي سڙڪ تي پهتس ته آسمان کان ڌرتيءَ تائين سڀ ڪجهه ڳاڙهو ٿي چڪو هو. لهندڙ سج جي لالاڻ الائجي ڇو پنهنجي اندر ۾ لهندي محسوس ڪيم ۽ بي

اختيار ڪار جي ايڪسيليٽر تي منهنجي پير جو دٻاءُ وڌي ويو. گهر پهچي اچا لائونج ۾ وينس ئي مس ته ڪمري مان منهنجي پٽ جبران رڙ ڪئي، "بينظير شهيد ٿي وئي!" مون اعتبار ئي نه ڪيو ۽ سڪون سان ويٺو رهيس، ته انهيءَ لمحي ئي منهنجي ننڍڙي پٽ جانوءَ جي موبائيل تي سکر مان سندس ننڍڙي دوست عاصم جو ساڳيو ميسيج پهتو. هڪدم اتي ٽي وي آن ڪيم ته ڪي ٽي اين نيوز جي اسڪرين سامهون اچي وئي ۽ منهنجي اندر ۾ ايٽم بم جو ڌماڪو ٿيو ۽ پوءِ منهنجي زال پاڻ تي جبر ڪري مون کي سنڀالڻ ۾ پوري هئي. ڪافي دير کان پوءِ جڏهن ذهن ڪم ڪرڻ شروع ڪيو ته سامهون رکيل ٽي وي اسڪرين تي ڄميل منهنجون اکيون بند ٿي ويون ۽ دل جي اسڪرين تي ماضيءَ جا ڪيئي عڪس ڪنهن ڊرامي جي فليش بيڪ جيان هڪ ٻئي پويان پڌرا ٿيڻ لڳا.

1973ع جي هڪ شام لاڙڪاڻي ۾ موهن جو دڙو روڊ تي اتاترڪ ٽاور جي افتتاحي تقريب هئي. بابا سان ذوالفقار علي ڀٽي جي ويجهڙائيءَ سبب اتفاق سان مان به اتي موجود هئس. ان وقت صدرِ پاڪستان ڀٽو صاحب، غلام مصطفيٰ جتوئي، ممتاز ڀٽو ۽ ايوب کهڙي سان چانهن جي ڪپ تي ويٺي ڪچهري ڪندڙ ۽ مان. . . مان پنهنجي ٻاراڻي وهيءَ ۾ ڇئن قدمن جي فاصلي تي بيٺل. . . ڀٽي صاحب جي مقناطيسي شخصيت جي سحر ۾ گم. . . جڏهن ڀٽي صاحب جي نظر پاڻ ڏانهن گهوريندڙ ٻار تي پئجي وڃي ٿي. . . جنهن ٻار جي هٿ ۾ جهليل بسڪٽ سندس وات جي اڳيان اچي رڪجي ويو آهي. . . ۽ ڀٽو صاحب ٻار جي ڪيفيت کي محسوس ڪري ڪچهري اڌ ۾ ڇڏي، چار قدم پاڻ اڳتي وڌي اچي ٻار ڏانهن مرڪي هٿ وڌائي ٿو "هيلو ينگ مين!" تڏهن مان حيرتن جي سمنڊ ۾ ٻڏندي ڀٽي صاحب جو هٿ جهلي ٿو ونان. ٻئي لمحي کيس مان هڪ روپئي جو نوٽ ڪڍي ڀٽي صاحب ڏانهن وڌايان ٿو "پليز آٽو گراف سر!" (هڪ رپئي جو اهو نوٽ. . . ملين ڊالر جيان اڄ تائين سانڍي رکيل اٿم). . . ننڍا ننڍا کوڙ منظر ذهن جي اسڪرين تي نروار ٿيڻ لڳن ٿا. ڀٽو صاحب سڄو پروٽوڪول پاسي تي رکي لاڙڪاڻي جي رستن تي ڪار مان لهي پئي ٿو ۽ ماڻهن سان ملڻ لڳي ٿو. هڪ ٻاڪڙا هوٽل ۾ چانهن ٺاهيندڙ

پورهيت کي سجائي. وقت جو وزيراعظم گاڏين جي قافلو روڪي ڪار مان لهي وڃي پورهيت سان ملي ٿو ۽ پاڪڙا هوٽل جي بينچ تي ويهي پڳل ڪنارين واري ڪپ ۾ چانهن ٿو پيئي. منهنجي ئي پاڙي ۾ ڪار مان لهي هڪ سوڙهي گهٽيءَ ۾ پاڻ پنڌ ڪري وڃي هڪ دوست جي گهر جو زنجير وارو پراڻو ڪڙو ڪڙڪائي دوست جي پڇا ٿو ڪري. دوست جي غير موجودگيءَ سبب در جي اندران بيٺل عورت کي پنهنجو نالو ٻڌائي واپس هليو ٿو وڃي. . . محبتن ۽ خوشين جي اهڙن ڪيترن منظرن کان پوءِ منهنجي ذهن جي اسڪرين تي پنڊي صاحب جي شهادت واري ڏينهن جو لاڙڪاڻي شهر جو منظر فريز ٿي بيهي رهي ٿو ۽ فريز ٿيل منظر پويان فقط آهون. دانهون ۽ ظالمن لاءِ پاراتا ٻڌڻ ۾ اچن ٿا. انهن ئي پاراتن جي منظر مان شاهنواز جي شهادت وارو سڪتي ۾ ورتل لاڙڪاڻو ڏسڻ ۾ اچي ٿو. هر طرف درد پيو دکي. مان پنهنجي دوست ذوالفقار راشدي سان گڏ المرتضيٰ هائوس ۾ بينظير پٽو جي سامهون ويٺل آهيان ۽ راشدي صاحب توڙي منهنجي وات مان تعزيت جي چند لفظن لاءِ زبان ساٿ ئي نٿي ڏي بهادر بينظير الٽو پاڻ ئي اسان کي صبر جي تلقين پئي ڪري ۽ ان کان پوءِ منهنجي دل ۾ زنده سلامت هڪ منظر ايري اچي ٿو.

جلاوطني ختم ڪري آيل مرتضيٰ پٽي سان منهنجي اوچتو پريس ڪلب حيدرآباد اڳيان پهرين ملاقات ٿئي ٿي ۽ هڪ دوست ساٿس منهنجو تعارف ٿو ڪرائي. هڪ پريس فوٽوگرافر منظر کي پنهنجي ڪئمرا ۾ محفوظ ڪري ٿو وٺي ۽ شام جو اهو فوٽو گرافر ان تصوير جي ڪاپي به مهرباني ڪري مون کي پهچائي ٿو. ڪئمرا جي هڪڙي ڪلپ ۾ قيد ٿيل اها ملاقات ئي آخري به ثابت ٿي. جنهن کان پوءِ مرتضيٰ جي شهادت جون ئي تصويرون ڏسڻيون پيون. . .

27 ڊسمبر جي شام بينظير جو شهادت سبب دل اندر اينئم بم جو ڌماڪو ٿيو ته ائين لڳو ڄڻ زندگيءَ جي ڊرامي جون سڀ قسطون پڄاڻيءَ تي پهچي ويون. اکين ۾ فريز ٿي بيهي رهيو سنڌ جي شهيد راڻيءَ جي شهادت وارو منظر. . . ۽ اکين جي سامهون رکي ٽي وي سيٽ تي نظر آيا فقط تباهي ۽ بربادي جا منظر. . . آهون. ڪوڪون ۽ رڙيون. . . هر طرف ماتم. . . هر طرف ڄڻ ڪربلا. . . ۽ انهن ئي گذرندڙ پهرن ۾ منهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ليڪ دوستن جا درد ڀريا ميسيج منهنجي موبائيل جي اسڪرين تي پڌرا ٿيندا رهيا. سنڌ جي آخري اميد بہ ختم ٿي وئي. (اياز گل) الوداع! سنڌ جي شهيد رائي سنڌ ۽ سنڌي اڄ بہ يتيم آهن. (ماهتاب محبوب) هڪ دفعو وري اسان جي خوابن جي ٽارگيٽ ڪلنگ ڪئي وئي آهي. اسين ٻيهر بي خواب ٿي ويا آهيون. (طارق عالم) اهڙا ئي درد ڀريا ايس ايم ايس هيا ٻين دوستن جا بہ. جن گهاءَ کي وڌيڪ گهرو ٿي ڪيو. جو انهن ئي غم جي گهڙين ۾ نصير سارنگ جي لفظن زخم تي ڦهريون ڦهو رکيو. هڪ قوم جي حيثيت سان اسان ڪڏهن بہ شڪست نہ مڃيندا سين. پر. . . پر اسين تہ سڀ دل شڪستہ آهيون. اهو ئي ويٺي سوچيم تہ قمر شهباز جا لفظ سامهون آيا. سنڌين جي غم جي هن موقعي تي سنڌ جي ليکڪن کي پنهنجو ڀرپور ڪردار ادا ڪرڻ گهرجي.

چا ڪرڻ گهرجي. . . چا نہ ڪرڻ گهرجي؟ پر پنهنجي ئي اندر مان اٿيل سوال جو مون وٽ ڪوبہ جواب نہ هو. ٻيو تہ ڪجهہ نہ ڪري سگهجي. پر لاڙڪاڻي تہ وڃي سگهجي ٿو. شهيدن جي مزارن تي ڳاڙها گل تہ رکي سگهجن ٿا. . . پر حيدرآباد کان ڳڙهي خدا بخش تائين ڊرائيو ڪرڻ جي سگهہ ئي جسم ۾ نہ بچي هئي ۽ پوءِ جلندڙ سنڌ جا روڊ رستا ئي بند ٿي ويا. وقت هٿن مان ڇڏائي ويندو رهيو. (باقي بچيو ئي چا هو!!) ڊرتيءَ تي لٿل رات کان وڌيڪ اونداهيءَ اندر ۾ لهي آئي هئي. ڊبل بيڊ جي هيڊ بورڊ سان مٿو ٽيڪي خالي ديوار کي ئي تڪي رهيو هوس تہ رات جو ڏيڍ وڳي موبائل فون جي بيل وڳي. اسڪرين تي مهربان دوست مخدوم جميل الزمان صاحب جو نالو ڏسي هڪدم موبائيل آن ڪيم تہ مخدوم صاحب درد ونڊڻ کان پوءِ ٻڌايو تہ پاڻ هن مهل لاڙڪاڻي پيا وڃن. هڪدم خيال آيم تہ هن وقت مان پنهنجي اباڻي شهر لاڙڪاڻي تائين مخدوم صاحب جي سهاري سان ئي پهچي سگهان ٿو. . . پر ٻڌايائون تہ هو ان وقت موري شهر مان گذري رهيا هئا. دل وسامي وئي. ڪين الله واهي چئي موبائيل آف ڪري دل ئي دل ۾ جميل سائينءَ جي سلامتيءَ جي دعا گهريم تہ موبائيل جي اسڪرين روشن ٿي وئي. ناليواري ليکڪا ۽ چترڪار شگفتہ شاهہ اردو شاعر ذيشان ساحل جو نظم ايس ايم ايس ڪري موڪليو هو.

وقت کے گذرنے پر
وہ جو بھول جائیں گے
بینظیر کیسی تھی
ہم انہیں بتائیں گے
بینظیر دنیا میں
زندگی کے ماتھے پر
اک لکیر جیسی تھی
روز و شب کے زنداں میں
اک اسیر جیسی تھی
شہر کے غریبوں کی
اک امیر جیسی تھی
جبر کی نگاہوں میں
ایک تیر جیسی تھی
بی نظیر بھٹو بس
بینظیر جیسی تھی۔ ۔

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 2 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عوام جي بهادر راڻيءَ جو قتل!

حسن مجتبيٰ

"اڳلي جنم موهي بٽيا نہ ڪيجيو!"

اها ننڍڙي ٻارڙي جنهن المرتضيٰ لاڙڪاڻي ۾ پنهنجي پيءُ ٻاران بندوق مان فائر ڪري وڻ تي ويٺل هڪ طوطي کي مارڻ تي ٻن ڏينهن تائين ماني نہ کاڌي هئي، اها قتل ٿي وئي! قاتلن جي سرزمين تي هٿين خالي ۽ واقعي بندوق سان نفرت ڪندڙ ڇوڪري قتل ٿي وئي. "پنڪي، ٻيبي، سر، بي بي، محترمہ وزيراعظم بينظير" نيٺ ان خدشي جي سچ ٿيڻ جو نشانو بڻي، جنهن جو اظهار هوءَ پنهنجي زندگيءَ جي آخري لمحن تائين ڪندي رهي تہ مشرف حڪومت جي مجرماڻي غفلت شريڪ جرم ٿي پنهنجي قتل ٿي وڃڻ جا اهي ئي خدشا، جن جو اظهار (مبينہ طور تي) سندس ور آصف علي زرداري ۽ پ پ اڳواڻ (ر) جنرل نصير الله بابر اسٽيبلشمينٽ سان سندس ڊيل تي پنهنجا اختلاف ظاهر ڪري ڪيو هو.

پنهنجي قتل کان فقط ڪجهہ ڏينهن اڳ پنهنجي هڪ اي ميل ۾ هن آمريڪا ۾ پنهنجي دوست مارڪ سيگل کي لکيو "اگر آءٌ قتل ٿي وڃان تہ ان جو ذميوار صدر پرويز مشرف کي سمجهيو وڃي. جو منهنجي گهرڻ تي بہ هن گهربل سيڪيورٽي اوزار مهيا نہ ڪيا." اها ڳالهہ مارڪ سيگل سي اين اين تي چئي رهيو هو.

"رو منهنجا ديس رو جو تنهنجي هڪ سٺي ڌيءُ قتل ٿي وئي"

ڪيس القاعده يا طالبان ماريو يا اسٽيبلشمينٽ. پر راولپنڊي ڪان

هميشه مقبول ليڊرن جا لاش پاڪستاني عوام کي موڪليا ويا آهن. هوءَ ايئن قتل ٿي وئي، جيئن پاڪستان ۾ پاپولر پنوز قتل ٿيندا آهن. انڊيا ۾ اندرا گانڌي قتل ٿي. جيئن آمريڪا ۾ ڪينيڊي ۽ يوناني المياتي ڪردارن جو انجام.

پر ماڻهو! پتا ققنس پکي هئا. جيڪي پنهنجي رک مان بار بار پيدا ٿيا.

"پاڪستان بينظير کي قتل ڪري ڇڏيو." منهنجي هڪ دوست مون کي چيو.

مون کي ياد آيو گهٽا سال اڳ جڏهن ڪنهن چيو هو "(وڏي) پٽي کان پوءِ پاڪستان دنيا جي نقشي تان مِٽجي ويندو." آءٌ حيران آهيان ته پٽو فيملي ۽ سندس ڪروڙين چاهيندڙن سان اهڙين ڪربلائن ڪانپوءِ به پاڪستان جو باقي رهڻ معجزو ناهي ته ٻيو ڇا هي؟ اسلامي تاريخ ۾ رسول الله صه جي ڪٽنب کان پوءِ وقت جي حڪمرانن هٿان شايد ايڏا وڏا الميا فقط پٽو خاندان سان ٿي ٿيا آهن.

سنڌ کان وٺي سرينگر يعني بدين کان بارامولا تائين ماڻهو ماتم پيا ڪن. توهان کي ياد هوندو ته ان کان اڳ توهان اهڙو نظارو يا جمال ناصر جي موت تي ڏٺو هو يا پٽي جي موت تي.

اصل ۾ بينظير سر شاهنواز جي ان ڌيءَ جو نالو هو جيڪا جوانيءَ ۾ جهونا ڳڙهه ۾ بيماريءَ وگهي فوت ٿي وئي. ذوالفقار علي پٽي پنهنجي وڏي نياڻيءَ جو نالو پنهنجي ان لاڏلي ڀيڻ جي نالي تي رکيو هو. سڀ کان پهرين بينظير پٽو ان وقت مون جهڙن عام ماڻهن جي نظر ۾ آئي هئي، جڏهن هوءَ پنهنجي والد وزيراعظم ذوالفقار علي پٽو سان گڏ ڀارت جي وزير اعظم اندرا گانڌيءَ سان شملا ڳالهين لاءِ ويل وفد ۾ شامل هئي. جيڪڏهن ڪجهه شاعر ايندڙ ڏينهن کي ڏسي سگهن ٿا ته رئيس امروهيءَ بينظير پٽو جو مقام تاريخ ۾ جولاءِ اٺيهه سؤ ٻاهتر (1972ع) ۾ ڏسي ورتو هو جڏهن ناميارين شاعر رئيس امروهيءَ قطعو لکيو هو:

شملا مذاڪرات تي تاريخ گير ہي
پرعزم اور عظيم ہي ليڪن حقير ہي
آراسته تي محفل صدر و وزير ہي
تاريخ ڪي نگاهه ۾ تي بينظير ہي.

لاڙڪاڻي جي ماڻهن کي اهو بہ ياد هوندو تہ جڏهن هوءَ ان ئي راولپنڊي مان ان ئي ڊسمبر جي موڪلن ۾ پنهنجي لاڙڪاڻي ۾ نئين ديري وارن گهرن تي ايندي هئي. شيرين امير بيگم ڀٽو جي ڀنين تي گهوڙي سواري ۾ جيئن تہ ذوالفقار علي ڀٽي جي تمام پراڻي ذاتي ملازم عثمان سومرو عرف فليشمين مون کي ٻڌايو تہ "المرتضيٰ لاڙڪاڻي جي مني سئنيما هال ۾ پروجيڪٽر تي ذوالفقار علي ڀٽي کيس فلم "چاند اور سورج" گڏ ويهي ڏيکاري هئي. جڏهن اسان (ملازمن) بينظير ڀٽو سان ڳالهايو تہ اسين کيس "سر" چئي مخاطب ٿي رهيا هئاسين." عثمان چيو هو تہ "مون کي ياد آهي تہ جڏهن هوءَ آڪسفورڊ يونيورسٽي ڊبيٽنگ سوسائٽي جي صدر چونڊي هئي ۾ 1970ع جي ڍاڪي ۾ سندس بيل باٽم ۾ فلاور چائلڊ وارو آئوٽ لُڪ هو." عثمان فليشمين جي "سر" ۾ بينظير ڀٽو 1976ع ۾ اسلام آباد جي پرڏيهي وزارت ۾ خصوصي عيوضي بہ مقرر ڪئي وئي هئي. هڪ بي پرواهہ پر سنجيده ۽ ٻلين سان پيار ڪندڙ بينظير ڀٽو جي زندگي جي اسٽيشن تي ڏکن ۾ حادثن سان ڀريل ٽرين ان وقت داخل ٿي هئي، جڏهن هوءَ جولاءِ 1977ع جي گرمين جي موڪلن تي هئي ۽ سندس والد ذوالفقار علي ڀٽي جي حڪومت جو تختو سندس ئي ترقي ڏنل چيف آف آرمي اسٽاف جنرل ضياءَ الحق اونڌو ڪيو هو. ان ڏينهن کان 'وٺي منهنجي راءِ موجب هوءَ ريل جي پٽڙين تي هٽ پير ٻڌي اڇلايل هيروئن هئي ۽ هر وقت جو هي ولين! ضياءَ الحق کان جنرل پرويز مشرف ۽ مسٽر مشرف کان وٺي ڪياني تائين. آخري دم تائين اها ئي ڪهاڻي رهي.

آءٌ سوچيان پيو تہ صديون اڳ چانڊڪا پرڳڻي (موجوده لاڙڪاڻي) جي والي نواب ولي محمد چانڊيو جڏهن زمين جو هڪ وڏو رقبو ڀٽي فيملي جي سنگهار نالي سان سڃاتي ويندڙ هڪ عورت کي عطا ڪري رهيو هو تہ سنڌ جي ان حسين ۽ ذهين ماڻهن سان زندگي جي الميا ۽ منهنجي ديس جي ڏکن جي سُمفني بہ ڪو اڻ ڏٺل، پر بي پرواهہ موسيقار اتي ئي ترتيب ڏئي رهيو هوندو.

"اڳلي جنم موهي ڀٽيا نہ ڪيجيو!"

امدا علي ڀٽو سڪندر علي ڀٽو ذوالفقار علي ڀٽو شاهنواز ڀٽو مرتضيٰ ڀٽو ۽ هاڻ بينظير!

شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ چيو ھو تہ "ساماڻي تان سڪ ويا" ۽ اھو ئي ڪجھ بينظير سان ٿيو!

ذوالفقار علي ڀٽي جي ضياءَ حڪومت ھٿان گرفتاري ۽ پوءِ قتل ڪيس خلاف سنڌ ۾ احتجاجي دورن دوران ھالا ويجھو ڪيس گرفتار ڪري نظربند ڪيو ويو. پ پ جا جيالا تڏھن ڪيس "ٻيبي" سڏيندا ھئا.

پھرين ھوءَ سترڪلفٽن ۽ پوءِ سکر جيل ۾ نظربند ڪئي وئي. سکر جيل ۾ بہ ڪيس قتل ڪرڻ جي سازش ڪئي وئي. ان وقت سکر جيل جي قيدين پٽين تي چڙھي سندس حق ۾ نعريبازي ڪئي.

مون کي ياد آھي اھو بينظير جي نظربنديءَ بعد پھريون محرم ھو. جڏھن مجلس ۾ قديم مرثئي "ھاءِ ھاءِ رڻ ۾ بي بي بانو مٿي تي خاڪ وجھي ٿي" پڙھيو ويندو ھو تہ ماڻھو ان کي علامتي طور تي بينظير ڀٽو جي ذڪر سان جوڙيندا ھئا.

سترڪلفٽن جون پٽيون، تنھائي ۽ عجيب "ھيليوسينيشن" جن سان سندس ڪن بري طرح متاثر ٿيا. مشھور ماھر اي اين ٽي ڊاڪٽر امداد علي بلوچ سندس ڪنن جو معالج ھو. 1979ع ۾ ضياءَ الحق ڪيس نظربندي مان آزاد ڪيو ۽ ھن خيبر ميل ذريعي ڪراچي کان لاڙڪاڻي جو سفر ڪيو جڏھن سموري رستي تي ھزارين ماڻھو سندس ھڪ جھلڪ ڏسڻ لاءِ ھلندڙ ريل جي پٽڙين تي ليٽي پيا. ھر طرف ماتم ڪندڙ انساني مٿا ۽ ھٿ ھئا. ڪاري اجرڪ ۽ ڪاري چشمي ۾ ريل جي دٻي مان ھٿ لوڏيندي تقرير ڪندڙ بينظير، لاڙڪاڻي پھچندي ئي فوج ڪيس ٻيھر گرفتار ڪري ورتو.

جلاوطني ۾ لنڊن ويندڙ بينظير ۽ عوام سان پريس ذريعي اھو واعدو تہ "ميدان ۾ ملنداسين."

پنھنجي ڳڀرو ڀاءُ شاھنواز جي ذڪرڻ فرانس مان لاش کڻائي وطن ورندڙ ٽٽل ڦتل بينظير ڪيس لاڙڪاڻي ۾ لکين عوام طرفان پذيرائي حاصل ٿي. لنڊن مان ھڪ ننڍڙي فليٽ مان ضياءَ الحق خلاف ھلندڙ تحريڪ، ٻريل احتجاج ڪندڙ سنڌ.

جلاوطني کان واپس ايندڙ بينظير ڀٽو بينظير سان ھڪ سي ايس

ايس خوبرو سنڌي آفيسر جي مگٽي ۾ پوءِ ان آفيسر جو خط لکي ضياءُ الحق کان اجازت وٺڻ جنهن تي پنو خاندان رشتو ٽوڙي ڇڏيو هو.

سائين جي ايم سيد جي ڳوٺ ويجهو به سندس پڄيرو تي حملو ڪري کيس قتل ڪرڻ جو منصوبو جوڙيو ويو هو پر هوءَ بچي وئي هئي، جو پن انتظامي آفيسرن کيس اڳ ۾ ان سازش کان آگاهه ڪري ڇڏيو هو. بينظير پنو روڊ ذريعي پنهنجي سفر جو ارادو تبديل ڪري ڇڏيو پر پنهنجي گاڏيءَ کي وچڻ ڏنو هٽائين. جتي ان ئي جاءِ تي سندس گاڏيءَ مٿان حملو ٿيو هو. بعد ۾ سائين جي ايم سيد چيو ته کيس ڏاڙيل مريدن ٻڌايو هو ته بينظير جي گاڏيءَ تي هنن حملو ڳجهن ادارن جي هڪ آفيسر جي چوڻ تي ڪيو هو.

هوءَ تڏهن کان وٺي آخري دم تائين قاتلاڻن حملن جي گهيري ۾ رهي.

ڇا کيس اسٽيبلشمينٽ ۾ ملن گڏجي ماريو جيڪي چوندا آهن ته 30 ڏينهن کانپوءِ عورت جي ويهڻ سان ڪرسي نجس ٿي ويندي آهي؟ پر اها قتل ٿيندڙ عورت ماڻهن جي شهيد راڻي بڻجي چڪي آهي.

(بي بي سي اردو ڊاٽ ڪام، 28 ڊسمبر 2007ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ادي!

محمود مغل

ادي!

ٻُڌمي خدا بخش جي نرم مٽيءَ جي تهن ۾، گلابن سان ڍڪيل آخري مرقد ۾ بابا جو ياڪر ڪيئن لڳي ٿو؟ . . اهو عظيم الشان پيءُ، جنهن کي اٺيهه سال اڳ، جدائيءَ جي گهڙيءَ ۾ تون ڇُهي به ڪونه سگهي هئينءَ، هنن گهڙين ۾ مُن توکي ڪيئن نه ديوانن وانگر چاتيءَ سان لڳايو آهي. اهو عالي مرتب، قائد، جيڪو سياسي بصيرت ته ڪٿي ڪمال رکندڙ هو پر گڏوگڏ هڪ والد به ته ڀرپور هو، تنهن لاءِ توکي ڇڏڻ ۽ وري واپس ورائڻ جو تجربو ڪيڏو نه ڪمال هوندو.

ادي! تو جهڙي عالمي وجود کي "تون" چئي مخاطب ٿيڻ ۽ سونهون لڳي ٿو جتي سڀ "محترمه" کان گهٽ نه ٿا ڳالهائين ۽ توهان چوندي به سندن همٿون هر هر ميڙاڪا ڪن ٿيون، اتي مي پاڳل، چريو نادان ننڍو ڀاءُ، ڪيئن هجت مان "تون" ٿو چوي . . پر خالي مي اڪيلو ناهي، اهڙا هزارين ڀائر اها هجت ساڻ ڪٿي هلن ٿا . . چاڪاڻ ته هنن کي محبتن جو اهم معراج تو ڏنو آهي ۽ ائين، ان انداز ۾ موڪلائي ته تو اجا به سيني کي وڏيڪ ويجهو ڪري ڇڏيو آهي.

اجا وڏيڪ ڳالهين ڪرڻ کان پهرين، اهو چوڻ بنهه اهم آهي ته "انا لله وانا اليه راجعون . . " ڌڻي جل شانه جي فيصلي کي قبول ڪرڻو آهي. تون رخصت ٿي چُڪي آهين ۽ بين کي يقينن پنهنجي پنهنجي واري تي

هي جهان ڇڏئو آهي. . مٽيءَ جي هر پنوڙي کي آخر بہ تہ مٽيءَ سان ملڻو ئي آهي. دنيا، خساري جي جاءِ آهي پيڻ. . هي تہ بس پوک ئي پوکڻي آهي. لڏڻ جو جهان تہ پيو آهي. اها ڳالهہ تمام گهٽ ماڻهن کي سمجهہ ۾ اچي ٿي ۽ وري جن کي سمجهہ ۾ اچي ٿي، انهن کي اهو سڀ سمجهندي سمجهندي ورهيہ لڳي وڃن ٿا. تنهنجو والد محترم "قائدِ عوام" هڪ ذهين ترين وجود هو. ان راز کان هو واقف هو ۽ هاڻي سمجهہ اچي ٿي تہ پنهنجي مختصر ساٺ ۾ هن توکي بہ خوب سمجهائيون ڏنيون. تڏهن تہ اوهان ٻئي، سدائين رهندڙ واري "دارالبقا" لاءِ ايتري تياري ڪئي، ايترو ڪجهہ پوکيو اهو سڄو ثمر ڪنو ڪيو جيڪو اوهان کي ٻئي جهان ۾ پرپور نموني ڪم اچي. .

اسان جهڙا الائي ڪيترا وجود پيڻ، انهن سيني مرحلن کان ناآشنا هوندا آهن، جن کي "سياست" چئبو آهي. ذاتي طور تي هنن سٽن ۾ اهو اقرارُ ڪرڻ گهران ٿو تہ سياست، جو "سين" سمجهڻ بہ بي انتها ڏکيو ٿو لڳي، نہ ڪڏهن ڪو جلسو جلوس ڏٺو آهي، نہ ڪو ميلو نيلو سچ اهو ئي آهي ۽ جيڪو پڙهندو سو کلندو ضرور. . پر ڳالهہ تہ آهي نہ. . هاڻي جنهن ماڻهوءَ ڪڏهن ڪو سياسي پليٽ فارم نہ ڏٺو هجي، جنهن کي ڪنهن نعري وغيره جي سُڌ نہ هجي، تنهن کي اها حسرت هجي تہ ڪيئن بہ ڪري "شهيد پٽي" جي تصوير ضرور هٿ ڪجي. . اها تصوير، جيڪا ساهہ سان سانڍي رکجي. . جيڪڏهن لائبريري هجي تہ اتي ڪنهن روشن جاري ۾ ڪتابن جيان، دنيا جهان جي هر ڪند ڪڙڇ کان واقف ڪندڙ "پٽو" ضرور موجود هجي. . پٽو جيڪو هن ملڪ جي اڻ پڙهيل عوام لاءِ هڪ کليل ڪتاب هو. اهو نوجوان نسل، جيڪو تنهنجي آواز جي گونج ۾ وڏو ٿيو آهي، شايد اهو نٿو ڄاڻي تہ ڪتابي طور تي اڻ پڙهيلن، نندي حيثيت وارن ماڻهن ۽ عام عوام وٽ سمجهہ جو جيڪو درياءُ هاڻي بند آهي، اهو "ڪوزو" ڪين ذوالفقار علي پٽو ڏئي ويو هو. . اهو ئي پٽو جنهن پنهنجي پٽيان توکي، ان راهہ جي اڙانگي سفر لاءِ چونڊيو هو.

اٽيهہ سال پهرين ڏانهن ورون ٿا اديہ سکئي ستابي ٿاهيندڙ ملڪ جي چونڊيل وزيراعظم کي، جڏهن رات وگهي جهان مان رخصت ڪيو

ويو هوءَ گهٽين ماٺ جي چادر پهري هئي ته سڏڪا، سينن ۾ جڪڙجي ويا هئا. هاڻي، جڏهن ڪنڌ ڪڙڇ ڊڪرون تي ڏئي ته لڳي ٿو ته اهو غم به تازو تي نڪتو آهي. وسايل چلهين جا تاندا، چڻ وچ واري عرصي ۾ ٻريا ئي ڪونهن. انهن مٿان وقت جي اڇلايل پاڻيءَ، رڳو درد جا دونهان ڪڍيا آهن. انهن دونهن وري اکين جي آلاڻ کي جاڳايو آهي، اٽيهن سالن ۾ نيڻ کِليا گهٽ آهن، رت گهٽو رنا آهن. . .

هنن ساعتن ۾، توسان گفتگو ڪندي ادي. . قلم بار بار بيهجي ٿو وڃي. . دماغ خالي ٿو لڳي، بي ربط شيون، چڻ تال ڪڍنديون هجن. . . سڀ سمجهه ۾ اچي ٿو. . اهو به ڄاڻان ٿو ته مئي سان مرندو ڪوبه ناهي. . اها "ٻڪ" جيڪا ڪجهه دير لاءِ جهيڻي ٿي آهي، وري لڳي ويندي. . ڪارِ جهان وري شروع ٿي ويندو. هل هنگاما، نعرا، شاديون مراديون، سڀ وري ٿي ويندا، نه هوندينءَ ته تون. . ۽ اها به ڄاڻ اٿم ته تنهنجيءَ غير حاضري ۾ يقينن ڪنهن نه ڪنهن تي اها سڄي ذميواري به اچي ويندي. هاڻي اهو اها نڀائي سگهي يا نه، اها ٻي ڳالهه آهي. . پر اها پڪ ته هر ڪو رکي ٿو ته اهو بينظير تي نه سگهندو. .

حياتيءَ ۾ هڪڙي ڳالهه ڏاڍي عجيب آهي ادي. . ڪنهن وڏيءَ گهاٽي وڻ جي ڇانءَ هيٺان ننڍا ٻوٽا نسري ناهن سگهندا. . . هاڻي انهن لاءِ سبب ڪٿي ڪهڙو به هجي، اهو سڀ ائين ٿي ٿئي ٿو پر هڪ وڏي پيءُ جي ڇانءَ هيٺان، تنهنجي وجود جي ٻوٽي پاڻ ڪمال جو سنڀاليو. . ايتري حد تائين جو ان قدآور وڻ جي ڪچڙن ڪان پوءِ تو وري پاڙون مضبوط ڪيون ۽ پنهنجو قد اونچو ڪيو. . جيڪڏهن تنهنجي وجود جو وڻ قباءِ والد جي وڻ کان مٿي تي نه سگهيو ته به، ان جي لڳ ڀڳ ته پڳو آهي ادي. . هاڻي اهو سڀ ته سياسي تجزيه نگار ئي سمجهي سگهن ٿا، هيءَ ته هڪ عام ماڻهوءَ جي سوچ آهي.

شهادت کان ڪجهه ڏينهن پهرين، ڪراچيءَ جي هوائي اڏي تي ڪي ٽي اين سان ڳالهائيندي تو چيو هو. "مون کي وڏي خوشي آهي ته اڄ مان پنهنجي ڌرتيءَ تي لٿي آهيان. . " ته اهو سڀ ٻڌندي، تنهنجي ٻهڪندڙ مُک ساڻ ٻيا به هزارين چهرا، مهڪي اٿيا هئا. . تو مرڪيو پئي ته عوام نڙيو پئي. . ڪنهن کي به اهو اندازو ڪونه هو ته گلابي مُک کي، ڪجهه

ئي ڏينهن ۾ گلابن جي ڍير هيٺان آرامي ٿيٺو آهي. پنهنجي والد جي لاڏلي "پنڪي" ائين خوشبو بڻجي ويندي . . پر چاڪاڻ تہ ازل ابد جي ڪتاب ۾ سڀ اڳ ۾ ئي لکيل هوندو آهي، اهو سڀ ائين ٿيڻو هو . . هڪ عاشق پيءُ، پاڪر ۾ پرڻ لاءِ ڪيترو انتظار ڪري ها . . .

لاهور عدالت ۾، پنهنجي آخري تاريخي بيان ۾، مرحوم ذوالفقار علي ڀٽو شهيد، هڪ سٽ چئي هئي. . . جيڪا هر هر ڪنن ۾ گونجي ٿي. ڀٽي صاحب، عدالت کي مخاطب ٿيندي چيو هو "دردان دي ماريہ دلڙي عليل اي . . " اڄ، وقت کي مخاطب ٿيندي اها ئي سٽ سمجھہ ۾ اچي ٿي.

اسان جهڙن مجهولن کان ناراض نہ ٿجاءِ ادي . . اسين بيوقوف، سڪو رائج الوقت نٿا ڄاڻون. . . اهي ڦنڊ ڦير اسان کي نٿا اچن پيرڻ. . اسان جو نہ ڪنهن سان مخالفت جو حساب آهي، نہ موافقت جو تعلق. . . اسان کي تہ بس اها خبر آهي تہ جيئن سڳين پينرن جو ڏک سينو جڪڙيندو آهي، ائين ئي تنهنجي جدائيءَ جو غم بہ وڪوڙي ويو آهي. اڄ دل چوي ٿي تہ اديہ ادڙي، جيجل، امڙ، آئي، دادا ۽ اهي سڀ خطاب جيڪي گهرن ۾ پينرن کي ڏنا ويندا آهن، تنهنجي نانءُ ڪجن ۽ جيئن پينرن جي رخصت ٿيڻ تي، سندن هٿ وٺندڙن کي وينتي ڪبي آهي تہ "سائين. . ڏاڍي لاڏ سان پاليل آهي اسان جي نياڻي . . ان جي پارت اٿوَ. . ائين ئي ڌڻي مني کي عرض ڪجي تہ رب پاڪ، ڪيس بهتر کان بهتر جاءِ ڏجانءِ . . سندس پورهيو قبول ڪجانءِ ۽ ڪيس جنت الفردوس جي عاليشان باغن ۾ رکجانءِ . . هوءَ گلابي آهي ۽ گلابن ۾ ئي سندس جاءِ سونهين ٿي. . . منهنجا رب تون مالڪ آهين ۽ اهو سڀ تہ تون بهتر ڄاڻين ٿو اسان جو عرض قبول ڪجانءِ. آمين."

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 30 ڊسمبر 2007ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

الا مان اڏري ويندي ساڻ!

جاويد قاضي

هو ڏسو پنهنجي بابا وانگي سيني کي چرڪائي، سيني کي سڪتي ۾ ڏئي هلي وئي. اسان کي روئاري وئي، اسان جي پيڙهه بينظير پنو واقعي بي نظير ٿي وئي. ڪير هو جو هن جو ثاني هو جهڙو هن جو نالو هو هوءَ اهڙي ئي هئي. پنو جي پنڪي گلابي گل جيئان معطر ٿي هوءَ ڏسو اڏري وئي ۽ چئي وئي: "مان توهان کي ياد ڏاڍي ايندم. مان توهان جي مارئي هيم. لوڪن جي پياري جو هيم. بابا جي پنڪي جو هيم. مير مرتضيٰ، مير شاهنواز جي ادي هئم. مون تي ڪيڏا نه بار ها. امان بيمار ۽ مڙس قيد، پائر منهنجا ماري ڇڏين پر تڏهن به مون کي واپس اچڻو هو. انهيءَ مٽيءَ ڏي موٽڻو جو هو. انهن ماڻن ڏي، ريگستانن ۽ صحرائن ڏي، مٽيءَ هاڻن ماڻهن ڏي لاڙڪاڻي ۽ موهن جو دڙو ڏي مونکي موٽڻو جو هو. مان پنهنجي بلاول، بختاور ۽ ننڍڙي آصفه کي ڇڏي، توهان ڏي هلي آيس، جو مون کي هلڻو جو هو. مون کي رڪڻو نه هو پنڌ ۾ پيچرا اهڙا هئا جهڙا سسئي کي نصيب ٿيا هئا. جيڏانهن پئي نظر ڪيم تيڏانهن ڏونگر ئي ڏونگر ها. ۽ مون کي پنهنجي پنهون کي ڳولهڻو جو هو. بابا جو مشن هو ان سان وچن هو ۽ پوءِ ڏسو بابا جي ڦاهيءَ جي ڦندي تان مان هن کان اهي لڙيون ورتيون ۽ انهيءَ راولپنڊي ۾ اهي ساڳيا ئي قاتل منهنجو پيڇو ڪندا مون کي مارين ٿا، جت هنن بابا کي ماريو هو. ڏسو ڏسو بابا ۽ بينظير هڪ نه هيا ته پيو ڇا ها. ڏسو اسين پنوز ايئن ڪندا آهيون، اسين ايندا آهيون ۽ پوءِ هوائن ۾ اڏري ويندا آهيون، مهڪ بڻجي، هوائن جي هل ۾ پنن جي پازيب ۾ توهان جي

حواسن ۾ موتجي ايندا آهيون. توهان کي ياد ڏاڍو ايندا آهيون ۽ لڙڪن جي ترين ۾ اهي اسين ئي تہ هوندا آهيون. اسين پتوزائين ئي ڪندا آهيون."

واقعي بہ هي پتو ايئن ئي ڪندا آهن. پلا پتا جو ٿيا. لاڙڪاڻي جا پتا، رتوديرو جا پتا ۽ پوءِ رت ريتو جيڪو هنن نڇاور ڪيو ڪوئي ڪيئن ڪري! ذات پات جي وڙن ۾ وڪڙيل هي سنڌ برادرين ۽ پوتارن جي غلطانن ۾ ورتل هي سنڌ. وڏيرن، پيرن ميرن ۽ جرڳن واري هي سنڌ جنهن ۾ اهي پتا تہ ها جن انهن مسڪين ۽ لاچارن کي ووٽ جو حق ڏنو شعور ڏنو سجاڻپ ڏني. اتو لتو ۽ اجهي جو نعرو ڏنو سنڌين کي روزگار ڏنو ورهاڱي ۾ وڃايل مڊل ڪلاس جون وري پاڙون وڌيون، سنڌين جو ڳاٽ اوچو ڪيو. پر انهن پيرن ميرن ۽ وڏيرن سنڌ کي ڇا ڏنو. صرف ئي صرف غلاميون. ڪالهہ ورهاڱي ۾ هتان مذهب جي نالي تي ٿيل سازش ۾ مڊل ڪلاس کي پڇايو ۽ هاڻ سنڌ کي توڙڻ جي سازش ۾ هو برابر جا شريڪ آهن ۽ ان جي عيوض هنن کي حصوپتي ملي پيو.

ڇا ڪوئي هنن پيرن، وڏيرن ۽ ميرن مان ڪوئي بينظير جي جتي ۾ پير پائي سگهندو؟ ڪوئي آهي هاڻ سنڌ ۾ جيڪو ان الحق جو نعرو هٽي، نعرو نہ هٽي. اندر ۾ ان الحق ۽ ٻاهر بينظير وانگي سياست جا پوپل دائو پيچ ڪيڏي پل پوءِ بينظير وانگي ڪيڏي مون کي حيراني ٿي تہ سنڌ جي عام ماڻهن کي بينظير تي يقين هو تہ هو پل مشرف سان مذاڪرات ڪري هنن کي يقين هو تہ ان ۾ ڪابہ اصولن تي سوديبازي نہ ڪندي باقي سياست ۾ ايئن ڪبو آ. پر وڏو ڏک ان ڳالهہ جو موقعي پرستن ۽ قومپرستن کي هو.

موت جي پرواني ٻڌائڻ کان پوءِ ان ڪال ڪوٺڙيءَ ۾ امان سان گڏ بابا سان ملڻ اها پنڪي وئي هئي. جڏهن جيلر کان پتي پڇيو هو "ڇا هي منهنجي هنن سان آخري ملاقات آهي". ۽ جڏهن جيلر هنن کي ٻڌايو هو تہ اها هنن جي پتو سان آخري ملاقات آهي ۽ پوءِ پتو پنڪيءَ کي نصيحت تہ ڪري، وصيت تہ ڪري، آسرو ڏئي ۽ دلاسو تہ ڏئي. "پنڪي تون هي سڀ ڪٺي وڃ، بس منهنجي لاءِ رڳو هڪ سگار ۽ هڪ شاليمار Perfume ڇڏي وڃ، اهو سگار مان رات جو پيئندم ۽ اها خوشبو مان رات جو هڻندم. پنڪي تون پنهنجي ماءُ سان گڏ. جيڏانهن وڃڻ چاهين، هلي وڃجان دنيا جي جنهن ڪوني ۾ رهڻ چاهيو رهجو. مرتضيٰ،

شاهنواز ۽ صنم کي منهنجي طرفان بي تحاشا پيار جو سنديس ڏجو ۽ چئجو تہ توهان کي بابا ڏاڍو ياد ڪندو هو ۽ پوءِ ٿوري خاموشيءَ کان پوءِ آواز دبائي چڏي ٿو: "پنڪي مان سپاٽ آزاد ٿي ويندم مان پنهنجي ماٿهن ۽ مٽيءَ ڏي موٽي ويندم" ۽ پوءِ وري ڏيءَ کي مرجهايل ڏسي ان کي حوصلو ڏيندي چئي ٿو "پر پنڪي لاڙڪاڻو واقعي ڏاڍو گرم هوندو."

اڄ جڏهن هو C130 ۾ سندس پنڪيءَ جي لاش کي لاڙڪاڻي ڪٺي وڃي رهيا آهن. انهيءَ چڪلالا بيس کان جتان هنن پٽو کي ماري ڪنيو هو. . پر اڄ اهو لاڙڪاڻو ڏاڍو سرد آهي. ڏاڍو سرد. پر ان سرديءَ جي اندر سڄي سنڌ ٻري آهي. سڄي سنڌ شعلن جي لپيٽ ۾ آهي. جو سنڌي ماٺهو چون ٿا تہ "او ذوالفقار علي ڀٽو جي پنڪي. لاڙڪاڻو اڄ بہ 4 اپريل وانگر تتل آهي. سنڌ اڄ بہ ٻري پئي."

اهو ذوالفقار علي ڀٽو جيڪو جيلر کي چوندو هو "جيلر. مان مرد صحرائي آهيان. سياست منهنجو رومانس ۽ تاريخ جو آئون شاگرد آهيان."

پنڪي بہ ائين ئي هئي. هن جي سڄي تربيت هن جي بابا ڪئي هئي. سيني ٻارن مان سڀ کان وڌيڪ هن کي سياست جي سمجهہ رکندڙ پنڪي لڳي هئي. هن سيني ٻارن کي ملڪ کان ٻاهر ڪڍي ڇڏيو. صرف ڌيءَ کي ماءُ سان هٿ رکيائين. ۽ اها پيانڪ رات جڏهن سندس بابا کي هو ڦاهيءَ گهاٽ وٺي ويا ها. هن ماءُ سان اها سڄي رات گڏجي جاڳي هئي. هن کي پنهنجي بابا جو آخري ديدار بہ نصيب نہ ٿيو هو.

هن سڄي رزميہ داستان جهڙي حقيقت جو مک نقطو اهو آهي تہ بابا جي نقش قدم تي هوءَ بابا کان بہ اڳتي هلي وئي. ها ڀٽو پنهنجي عهد جي حقيقت هو ۽ بينظير پنهنجي عهد جي حقيقت هئي. بينظير عورت هئي. اها عورت جنهن جي لاءِ رومي چيو هو:

Woman is ray of God
She is not earthy beloved
She is Creative not created.

(عورت خدا جو عڪس آهي. هوءَ فقط محبوب ناهي. هوءَ ڪا پيدا ناهي ڪئي وئي. هوءَ تہ خود پيدا ڪندڙ آهي.)

بينظير جي من ۾ ماءُ هئي. هو پيرڻ بہ هئي. هن جي پائرن کي ماريو

ويو. هوءَ ڏيءُ بہ هئي, ان بابا جي جنهن کي بہ شهيد ڪيو ويو ڪير ڪٿندو ايڏو بار جيترو هن کنيو ۽ هوءَ مارجي وئي پر ٿڪي نہ انهن پيچرن تي هوءَ هلندي رهي. تمام محنتي, پرجوش ۽ مستحڪم ۽ سڀ کان وڏي ڳالهہ تمام همت واري

ڇا هو شرم محسوس ڪن ٿا جن اهو بيان ڏنو هو تہ عورت جي اقتدار ۾ اچڻ سان نحوست ڦهلجندي آهي.

فيض چيو هو:

نثار مين تيري گليون مين اي وطن ڪہ جهان
چلي هي رسم ڪي ڪوئي سر اٺا ڪي نہ چلي . .

واقعي هاڻ تہ رڳو ڪوڙا ڪانئر ڊوڙندا ٿا وتن. ايڏا ڪانئر, ايڏا ڪانئر جو هي سنڌ ڪنهن سرطان ۾ ورتل ٿي لڳي ۽ ان ۾ ويٺي هئي بينظير جيڪا سياست ڄاڻيندي هئي. نہ ڄاڻيندي هئي مذهبي جنون پرستي, فرقيواريت, آمريت سان سمجهوتو نہ ڄاڻيندي هئي.

هوءَ اوليائن, ولين ۽ صوفين جي مداح هئي. هوءَ انهن وٽ پٽ تي بہ ويهندي هئي. هوءَ سنڌ جي صوفي روايتن سان جڙيل هئي ۽ هو ڏسو اسان کان هو کسي ويا, اسان جي بينظير پٺو... خدا جو قسم اڄ هي آڱريون پاڻ پيون رقم ڪن. هي تہ ڪوئي ڪائنات جو روڄ آ. سڄي دنيا حيران رهجي وئي. هي سڄو پاڪستان ڪوئي مقتل گاهہ آهي؟؟

بينظير جي قتل ۾ ڇا حڪمران ملوث ناهن؟ سندس سيڪيورٽيءَ جي حوالي سان هنن ڪهڙا اپاءَ ورتا؟ ڪارساز جهڙو هيڏو واقعو ٿيو ان جي آزاد انڪوائري هنن نہ ڪرائي. بينظير اليڪشن جي حوالي سان پنجاب وئي تہ پيپلز پارٽي رڙيون ڪيون تہ بينظير جي جان کي پنجاب ۾ خطرو آهي. ان جي سيڪيورٽي لاءِ خطرو آهي. ان جي سيڪيورٽي لاءِ صحيح اپاءَ ورتا وڃن, پر هنن نہ ورتا. سابق وزيرن کي پوليس اسڪاڊ آهن. نگران حڪومت جا ادا چاچا, ماما, ڏيئرون ۽ پٽ اليڪشن وڙهن پيا. عدالتون بند, ميڊيا بند, هاڻ ڪير ڄاڻندو تہ ان قتل پويان اصل حقيقت ڇا هئي؟

سچ پڇو تہ اسان سنڌين تي هن وقت وڏي ذميواري عائد ٿئي ٿي,

هڪڙي ڳالهه سمجهي ڇڏيو ته پاڪستان جي 60 سالن ۾ جيتري قرباني اسان سنڌين ڏني آهي، اوتري ڪنهن به ڪانه ڏني آهي. واقعي به . .

هن وقت هوش کان ڪم وٺڻ جي ضرورت آهي. هن وقت هن غم ۽ غصي کي طاقت ۾ تبديل ڪرڻ جي ضرورت آهي. هن وقت ٻڌيءَ جي ضرورت آهي. هن وقت پوري پاڪستان ۾ جمهوريت جي بحاليءَ ۾ پاڻ کي شامل ڪرڻو آهي ۽ رکڻو آهي.

هوءَ واقعي به منصور حلاج جي صفت رکندڙ اڳواڻ هئي. هوءَ واقعي به وڏي بهادر هئي ۽ خدا جو قسم هن کي خبر هئي ته هوءَ مارجي ويندي پر تڏهن به هوءَ انهيءَ عظيم راهه تان نه هٽي.

(روزاني عبرت، حيدرآباد، 29 ڊسمبر 2007ع)

اهڙي قرباني تہ فقط ماءُ ئي ڏئي سگهي ٿي!

عرفان علي شاهہ

محترمہ بينظير ڀٽو جي شهادت واري عظيم سانحي کان هڪ ڏينهن پهرين، مون عامر خان جي نئين فلم "تاري زمين پر" ڏٺي. اها فلم هڪ اهڙي ٻار تي ٺهيل آهي، جيڪو تمام گهڻو شرارتي ۽ پڙهائي ۾ ڪمزور هجي ٿو. پيءُ ان کي بورڊنگ اسڪول ۾ داخل ڪرائي ٿو. جڏهن ان جا ماءُ پيءُ واپس وڃي رهيا هوندا آهن تہ ٻار جي چهري جا تاثرات ڏسڻ وٽان هوندا آهن. هو بلڪل سڪتي جي حالت ۾ پنهنجي ماءُ کي ڏسي رهيو هوندو آهي. ان وقت ان جي اندر جي احساسن کي گاني جي روپ ۾ ڪجهہ هن طرح ڏيکاريو ويو آهي. "مين ڪبهي بتلاتا نهين، پر اندهيري سي ڊرتا هون مين مان. . ." جڏهن محترمہ جي زخمي ٿيڻ جو اطلاع پهتو تہ پريشان تہ ٿياسين، پر اهو تصور بہ نہ ڪيوسين تہ محترمہ اسان کي ائين ڇڏي هلي وينديءَ. سموري قوم هن وقت جنهن ڏک ۽ تڪليف ۾ آهي، شايد ئي ڪڏهن رهي هجي. جڏهن ڪجهہ وقت کان پوءِ پنهنجي معمول واري زندگيءَ ڏانهن موٽي وينداسين تہ وقت گذرڻ سان گڏ پتو پوندو تہ قوم ڇا وڃايو آهي.

اسان ڪيترائي ڀيرا انهيءَ جي بيانن سان متفق نہ ٿيندا هئاسين، پر وقت سدائين هن کي صحيح ۽ اسان کي غلط ثابت ڪيو. اهي لفظ ڪير ڪيئن وساري سگهندو جيڪي ڪجهہ وقت پهرين محترمہ هڪ سوال جي جواب ۾ چيا هئا تہ "سياستدان ۽ رهنما ۾ اهو فرق هوندو آهي، جو سياستدان

قرباني گهرندو آهي ۽ رهنما قرباني ڏيندو آهي." مان جڏهن به مستقبل جي باري ۾ سوچيندو آهيان ته اسان جو ليڊر ڪير تيندو ته ڪو ماڻهو 10 سيڪڙو به محترمه جي برابر نظر نٿو اچي. دل ۽ دماغ ڪنهن بہ ڪي ميڻ لاءِ تيار ئي ناهي. هاڻي ڪو سياستدان اچي محترمه جي جاءِ ته وٺي سگهي ٿو پر رهنما نٿو بڻجي سگهي. شايد اسان ان جي ڳالهه ميڻ تي مجبور ٿيون. پر رهنمائي ته اسان محترمه جي تقريرن، انٽرويوز ۽ لکڻين مان وننداسين. جن کي اسان چاهنندي نه چاهنندي ايتري غور سان نه پڙهيو. محترمه سدائين لکڻ جي حوصله افزائي ڪندي هئي، پوءِ اهو ڪو آرٽيڪل هجي، ڪتاب هجي يا وري اي ميل هجي. هوءِ اڪثر ماڻهن کي چوندي هئي ته اوهان اي ميل ڪري سگهو ته جيئن اسان سيني جو وقت بچي. پر شايد تمام گهٽ ماڻهن ان پاسي ڌيان ڏنو هجو ته وقت جو قدر اسان وٽ ڪونهي. جيڪڏهن هڪ رهنما ڪچهري ڪندو ته هو پڙهندو ڪڏهن، سوچيندو ڪڏهن، عوام جا مسئلا پچندو ڪڏهن؟ اسان جي ناڪامي ۽ ڪاميابي جي خبر پئجي ويندي جيڪڏهن اسان رات جو سمهڻ کان اڳ پنهنجو احتساب ڪريون ته اڄ اسان ڇا ڪيو ڇا سکيو ۽ ڇا سيکاريو؟ سچي ڳالهه ته اها آهي جو اسان پنهنجي هٿن رهنمائن کي پاڻ وڃايو. اڄ جڏهن طاقتور قوتن ان کي شهيد ڪيو آهي ته پنهنجي مقصد جي تياري ۾ لڳل رهيون. پر اسان به ڪوتاهي جو شڪار رهياسين. هوءِ چوءِ ۽ ڇا لاءِ شهيد ٿي؟ اقتدار ڪڏهن به ان جو مقصد نه رهيو. ان اقتدار کي ڇا ڪبو جنهن کي حاصل ڪرڻ لاءِ هر وقت موت جو خوف رهي. جتي هڪ جڳهه کان ٻئي جڳهه تائين آزادي سان وڃي به نه سگهجي ۽ ڪنهن کي پڌائي به نه سگهجي. هن اسان کي جيڪو پروگرام ڏنو اسان ان کي ڪامياب ڪرڻ لاءِ ڇا ڪيو؟ ڇا اسان تعليم حاصل ڪئي، ڇا اسان پنهنجي ڳوٺ ۾ استاد کي پابند ڪيو؟ جيڪڏهن اڄ قوم مضبوط هجي ها ته يقينن اهو واقعو ڪڏهن پيش نه اچي ها. اسان جي ڪمزورين مان دشمن فائدو حاصل ڪيو. آخر اسان ڪڏهن سمجهنداسين؟ ڪيترا پٽو اسان جي لاپرواهين سبب شهيد ٿيندا؟ اسان ڪڏهن پاڻ مٿان اعتماد ڪنداسين؟ ڪڏهن پنهنجي حصي جي ذميواري پوري ڪنداسين. ڪڏهن اهو سوچڻ بند ڪنداسين ته "مون هڪڙي جي ڪجهه ڪرڻ سان ڇا ٿيندو؟
محترمه جي تدفين وقت به ملڪ جي خلاف نعرا هڻڻ لاءِ ملايا ۽

پنجاب جي ليڊرن کي ڏڪا ڏيڻ جا اطلاع مليا. جيڪو اسان جي رهنمائن ۽ پارٽي جي خلاف آهي. محترمه ڪڏهن به صوبائيت جي ڳالهه نه ڪئي هئي. هن هميشه وفاق جي ڳالهه ڪئي. اڄ اسان انهيءَ لاءِ نه پيا روئون جو چئني صوبن جي زنجير ٽٽي وئي آهي، سنڌ لاءِ اها فخر جي ڳالهه آهي، جو هن هڪ دفعو نه پر به پيرا بين الاقوامي ليڊر پيدا ڪيا. ان ڪري ان کي هڪ صوبي تائين محدود ڪرڻ انهن سان زيادتي هوندي، بلڪ اها پنهنجو پاڻ سان زيادتي هوندي. مون کي وڏو افسوس ٿيو جڏهن شاهه محمود قريشي کي اهو چوندي ٻڌم ته "اسان سنڌ جي غم ۾ برابر جا شريڪ آهيون" اهو غم ته اسان سڀني جو آهي. ڇا اسان ايترا خود غرض آهيون، جو اسان کي بابر اعوان، جهانگير بدر ۽ شاهه محمود قريشي کي پنهنجي تڪليف جو يقين ڏيارڻو پوندو. اسان سڀ محترمه جا وارث آهيون، اسان سڀ گڏ ويهي پنهنجي قائد جو غم ڪنداسين.

مون هميشه ان ۾ هڪ خاصيت نوٽ ڪئي ته هوءَ ماڻهن جي ڳالهه ڌيان سان ٻڌندي هئي ۽ انهن کي ڳالهه پوري ڪرڻ ڏيندي هئي. مون کي ياد آهي مون ان کي هڪ اي ميل لکي هئي ته ميرپورخاص جي ماڻهن سدائين اوهان کي ووٽ ڏنا آهن، پر اسان وٽ هڪ به يونيورسٽي ڪونهي. اوهان "زيبسٽ" جي هڪ برانچ ميرپورخاص ۾ به کوليو. ڪجهه ڏينهن اندر مون کي سليمان شيخ صاحب جو فون آيو ته محترمه چيو آهي ته "زيبسٽ" مالي لحاظ کان ايترو مضبوط ناهي پر جيڪڏهن اوهان زمين ڏيو ته اسان "زيبسٽ" جي ڪيمپس کولڻ لاءِ تيار آهيون. مون حامي ڀري ۽ زيبسٽ فوري طور تي ڪرائي تي جڳهه وٺي ڪلاسز شروع ڪري ڏنا ۽ مان اڄ تائين زمين ناهيان ڏئي سگهيو. هوءَ سچي نڪتي ۽ مان ڪوڙو.

مون پنهنجي پنجن سالن جي سياسي ڪيريئر ۾ محترمه کان صرف به شيون گهريون، جيڪي هن ڏئي ڇڏيون. هڪ ميرپورخاص لاءِ "زيبسٽ" جي ڪيمپس ۽ ٻيو منشور ڪميٽي ۾ ڪم ڪرڻ جي اجازت. مان هن کي تجويزون موڪليندو هئس، جن کي ايڏي وڏي ليڊر هجڻ باوجود هن ڪڏهن به حقير نه سمجهيو. لنڊن ۾ جڏهن پارٽي ٽڪيٽ لاءِ گڏجاڻي ٿي رهي هئي، ان وقت هوءَ نثار کهڙو کان منهنجي ڪارڪردگي جي باري ۾ پڇي رهي هئي ته صفدر عباسي وچ ۾ ڳالهيندي

چيو ته. "محترمه هي آرٽيڪلز به لکندو آهي" ته محترمه مون ڏانهن مسڪرائيندي ڏٺو ۽ چيو ته "۽ سٺيون اي ميلز پڻ" مطلب ته ان کي هڪ هڪ ڳالهه ياد رهندي هئي. 14 ڊسمبر تي بلاول هائوس مان هڪ فون آئي ته محترمه اوهان سان ملڻ چاهي ٿي. مان اتي جڏهن محترمه جي سامهون ويٺس ته پاڻ کي بونو محسوس ڪري رهيو هئس. هڪ قد آور شخصيت آڏو منهنجو ذهن بلڪل خالي ٿي ويو. ڪيترو سوچي ويو هئس ته هي ڳالهائيندس، هو ڳالهائيندس. پر مان فقط ان جي سوالن جا جواب ڏيندو رهيس. موڪلائڻ وقت محترمه مون کي هڪ ڪتاب ڏنو جيڪو پارٽيءَ جي 40 هين يوم تاسيس تي شايع ٿيو هو. ڪتاب تي محترمه لکيو هو. To Irfan Ali Shah, a future leader of PPP and our country.

منهنجي ڪنن ۾ اڄ به هن جو آواز هر وقت گونجي ٿو جڏهن هوءَ نعرا هڻندي هئي ته "کل بهي بهٽو زنده تها، آج بهي بهٽو زنده هي." جڏهن هوءَ زنده هئي ته قوم جي پيڻ هئي، ۽ هاڻي جڏهن هوءَ شهيد ٿي وئي آهي، تڏهن هوءَ قوم جي ماءُ بڻجي چڪي آهي. جو ايڏي وڏي قرباني ته فقط ماءُ ئي ڏئي سگهي ٿي.

اڄ جڏهن هوءَ اسان ۾ ناهي ته مان ان فلم "تاري زمين پر" جي ٻار وانگي خوفزده آهيان. مون کي خبر ناهي ته هوءَ مون کي پڙهي رهي آهي، يا نه. پر مان ان سان ڳالهائڻ چاهيان ٿو پنهنجن جذبن جو هيئن اظهار ڪرڻ ٿو چاهيان، "جڏهن کان تون شهيد ٿي آهين، مان سڪتي جي حالت ۾ آهيان. ڪاش! منهنجي ڳوڙهن جو ڪو رنگ هجي ها ته مان انهن سان توکي لکان ها ته اسين ڪيترا اداس آهيون. تنهنجي مسڪراهٽ سان اسان جون خوشيون هيون، تنهنجي رنج سان اسان به غمزده ٿي ويندا هئاسين. جڏهن تون جيپ مان هيٺ لهي ماڻهن کي هٿ لوڏي نعرن جو جواب ڏيندي هئينءَ، تڏهن تون ته خوش هوندي هوئينءَ، پر اسين فڪرمند هوندا هئاسون. ان ڏينهن جڏهن بلاول کي ٽي وي اسڪرين تي ڏسي رهيا هئاسين ته اسان فقط ان کي ڏسي رهيا هئاسين، چو ته اسان بلاول کي نه بلڪ ان ۾ توکي ڳولي رهيا هئاسين. تنهنجي وڃڻ کان پوءِ اسان ڏاڍا ڊنل آهيون، راتيون تمام ڊگهيون ۽ خوفناڪ ٿي ويون آهن. پهرين تون جاڳندي هئينءَ ۽ اسان سمهندا هئاسين، هاڻي تون سمهين پئي آهين، ۽ اسان جاڳون پيا."

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد 18 جنوري 2008ع)

مات ڏئي وئي موت کي. . . !

فياض چنڊ ڪليري

"ابا ڏس ظالمن ڪيڏو ڪيس ڪري ڇڏيو اسان جي نياڻيءَ کي ملڪ ۾ گهرائي، سازش ڪريب (فريب) ڪري، ويچاريءَ مٿان ايئن گوليون وساياڻون، ڄڻ هوءَ هن ديس جي سڄڻ نه ڪا دهشتگرد هئي، مولي ڪندو ته اسان جي نياڻيءَ جو خون ڪرائيندڙ به شڪ سان سمهي نه سگهندا. هوءَ ته حسيني قافلي جي سرواڻ هئي. جيئن ڪربلا ۾ يزيد اهلبيت سان ڪيس ڪيو هتان جي يزيدن هن حق ۽ سچ جي سپاهڻ سان به ساڳي ويڌن ڪئي، ابا! جڏهن کان امڙ بينظير کي قاتلن ڪُٺو آهي، مانيءَ جو هڪڙو گرهه به واتئون وريو ٿو اچي، هوءَ اسان سڀني جي اڳواڻ هئي، ڇئن ڏهاڙن کان اسان جي ٿي گهر جو چُلهو نه ٻريو آ. ڇڙو اسان جي گهر جوئي ڇا، سموري سنڌ ڄڻ لُٽجي وئي آهي، اُجڙي وئي آهي. . ." ڪراچيءَ جي قائدآباد کان ڪجهه ڪلوميٽر اڳتي جوکي موڙ واري علائقي ۾ جنوريءَ جي ٽرندڙ رات جو اِهي پيڙا ڀريا لَفظَ منهنجي عزيز ترين دوست، سنڌيءَ جي ليڪچرار نذير اوڍي جي پيرسن، ڳوٺاٽي سادي سُودي والد چاچي محراب اوڍي، پنهنجي اندر جو ڏک اوريندي چيا هئا. . ! مون جنوريءَ جي انهيءَ ٺرندڙ رات جو چاچي محراب جي جهونڙين اکين ۾ غم جي اُها سنگيني ڏٺي هئي، جيڪا ڪنهن پوڙهي جهور پيءُ جي روح ۾ جوان پٽ جي ڪمهلي موت ڪانپوءِ، جيون ڀر جو روڳ بڻجي، گونجندي رهندي آهي. گذريل ڏينهن، قائدآباد کان پنهنجي آفيس ايندي، ساڳئي پيڙا وچان

منهنجي پير ۾ وينل، پنجاب جي سرائيڪي بيلٽ جي هڪ اڌڙوٽ عمر جي شخص، پنهنجي اکين جا لڙڪ روڪيندي چيو.

"ميڏا ويرا انهان ظالمان تي، بابا بلهي شاهه، وارث شاهه تي بابا فريد دي ديس نون، تاريخ وچ شرمسار ڪر چوڙيا. ايجهي ظالم جنان دي بولي هٿياران دي هوندي اي انهان دا نا ڪوئي مذهب هوندا اي تي نا ڪوئي انسانيت تي عقيدا ئي هوندا اي، اي تي بس، معصوم لوڪان دا ناحق خون ڪرڻ چاڻندي هن. . . ويرا اسين پنجاب دي خير خواهه. جنان دي اپڻي حق ويهه اي مُٽي پِر سامراجي پنوئون ني غضب ڪيتي هن، انهان دي دل ماتم ڪدا بڻي هوئي هِن. . . بينظير تي چارون صوبون دي زنجير تي اسان غريبان دي پيڻ سِي، ساڏي بُوئي وچ اينج ئي ماتم برپا هي، جيوين ٿسان دي گهران وچ، ڏکڙا ڪيتا پيا ويندا هي. . ." مان گذريل سمورو ڏينهن، انتهائي اضطراب واري ڪيفيت ۾ رهيس، آفيس وڃڻ جي سگهه ساري نه سگهيس، ڏک جي سمنڊ ۾ منهنجو روح ٻُڏيو تري رهيو هو. . . رات جو دير سان، جڏهن تارن وڳوڙن ۾ سڙيل سنڌ جو حسين شهر ڪراچي، پنهنجي چڪنا چُور وجود تي پها رکي رهيو هو ۽ رکي رکي، هٿيارن جون هنيانءَ ڦاڙ رڙيون هن بدنصيب شهر جي بي ڪيف ننڊ جي پُٺيءَ ۾ وار ڪري رهيون هيون، تڏهن جناح اسپتال پٺيان، تاريخ جي عظيم عورت بزرڻا (جيڪا پنهنجي دور ۾ گورا قبرستان ۾ وجي، شهر خموشان ۾ ڏيئا روشن ڪندي هئي) جي نالي سان منسوب، ڪبوترن جي ڪُڏين جهڙي علائقي بزرڻا لائين ۾ پنهنجي فليٽ ۾ اڪيلو ويٺي مان، سنڌ جي جديد دور جي عظيم مارئيءَ کي پيڻا ڏيڻ لاءِ پنهنجي هٿ ۾ قلم کڻي، خالي خالي اکين سان، پنهنجي ڊائريءَ جي ڪفن جهڙن سفيد پنن ڏانهن نهاري رهيو هوس ۽ منهنجي تصور جي پرآشوب احساس سان پنجاب جي انهيءَ سرائيڪي شخص جا لفظ گهڙيءَ گهڙيءَ هم ڪلام ٿي رهيا هئا. تڏهن اوچتو منهنجو قلم ڪنهن زخمي ڪبوتر جيان، ڊائريءَ جي ڌرتيءَ تي ڦٿڪڻ لڳو هو لفظ اندر جي ماتم کي هڪڙي ئي ساهيءَ ۾ اظهارڻ لاءِ اتاولا ٿي پيا هئا. منهنجي اوجاڳيل، رت روئيندڙ اکين اڳيان سنڌ راڻيءَ جي گُلن جهڙن ٻارڙن بلاول، بختاور ۽ آصفه جا اُداس چهرا اچي ٿي ويا، جن جي اکين ۾ به

اها ساڳي ئي قيامت برپا ٿي جيڪا، چاچي محبوب اوڍي سميت، سنڌ جي هر فرد جي اکين جو مستقل درد بڻجي وئي آهي ۽ مون ڊائري سان پنهنجو اندر اورڻ شروع ڪيو.

هوءَ جا، ساري سنڌ جو اونهو هئي احساس،
پنهنجي ريتي رت سان، جوڙي وئي اتهاس،
وڏي ويو وشواس، هاڻ تہ ٿيندو سوجهرو.

. . .

هوءَ، جنهن ساري سنڌ جو اوچو ڪيو ڳاٽ،
اُن جي ريتِي رت مان، روشن ٿيندي لاٽ،
ڪائنر لاءِ چماٽ، بڻجي وئي تاريخ ۾.

. . .

ڪنڌ جُهڪائي سوچيو بابا بُلهي شاهہ
"ڪائنر منهنجي ديس کي ٺاهيو مقتل گاهہ
تو آڏو الله! ٿينداسين ڪيئن سُرخرو؟"

. . .

روئي ويٺو راتڙيون، هُو جو وارث شاهہ
"ڪنهن آهي بارود سان، رت ۾ رڱي راهہ؟
ٿين شال تباهہ، ماري جن آ مارئي!"

. . .

مات ڏيئي وئي موت کي، للڪاري هڪ ڀيڻ،
مُرڪي پيا تاريخ ۾، سنڌڙي! تنهنجا سيڻ
هُن جا نرمل، نيڻ، تارا ڪتيون ٿي ويا.

موهن جي دڙي جي لازوال تهذيبي قدرن جي اهڃاڻ، "شهيد جمهوريت" بينظير ڀٽو 21 صديءَ جي دور جي جديد سنڌ جي مارئي هئي. هوءَ جڏهن پنهنجي پيشانيءَ تان سِر ڪنڌڻ اجرڪ ڪي، احترام سان جاتتو ڪندي پنهنجي جينيس بابا وانگر، ٻئي هٿ جذبات وچان مٿي کڻي چوندي هئي تہ "گرتي هوئي ديوار ڪو ايڪ ڌڪا اور دو. . ." تڏهن لکين ماڻهن جي چپن منجهان، ساڳيا لفظ وِرد بڻجي گونجندا هئا. . .! هُن،

جون تقريرون، مايوس ۽ ويڳاڻپ نوجوان لاءِ انقلاب جو درجو رکنديون هيون. هن جا خيال، نظريا ۽ آدرش مٽيءَ سان غير مشروط عشق جو اهڃاڻ هوندا هئا. چاڪاڻ ته هوءَ پنهنجي روح ۾ تصوف جي عملي پيروڪار هوندي هئي. اخبارن ۾ شايع ٿيل، غريب، ميرن، ڪپڙن ۽ پڳهر ۾ ٿل عورتن کي پاتل سندس ڳل ڳراٽيون، سندس روح جي عاجزيءَ انڪساري ۽ مٽيءَ سان موهه جو ثبوت آهن. هوءَ بابا فريد گنج شڪر جي مريدياڻي هئي، جنهن مٽيءَ جي عظمت لاءِ چيو هيو ته.

فريدا! خاڪ نه نندئي، خاڪو جيڏ نه ڪوءِ،
جيو ناديان پيران تلي، مرتيئي اوپر هوءِ.

۽ سنڌ جو ڌڻي ته سندس سرشست ۾ شامل هيو جنهن چيو هو ته

جا پون ۽ پيرين مون، سا پون ۽ مٿان سڄڻين

بي بيءَ جي محبت ۽ روحانيت ۾ رڱجي، سندس ور آصف علي زرداري به ساڳي مٽي ۽ ماٿيپي جو معتقد ٿي پيو هو مون کي چٽيءَ طرح ياد آهي ته جڏهن آصف صاحب، سينٽرل جيل ڪراچيءَ ۾، قيد و بند جا ڏهاڙا ڪاٽي رهيو هو تڏهن مون پنهنجي پياري دوست (اردو اخبار جي عيوضي) بدر شاهه سان گڏجي، ساڻس ٻن ڪلاڪن تائين طويل ڪچهري زندگي، سياست، ادب، شاعري، فلسفي ۽ تصوف تي ڪئي هئي، هن ٻڌايو هو ته "آئون اڄڪلهه شمس تبريز سچل سرمست ۽ ٻين آفاقي صوفي شاعرن کي پڙهي رهيو آهيان ۽ جيل جي اونداهي ماحول ۾ رهنديءَ منهنجو باطن روشن رهي ٿو..." محترمه بينظير ڀٽو جتي پنهنجي روح ۾ تصوف جي پيروڪار هئي اتي ساڳئي وقت، هوءَ دنيا جي جديد عالمي نظرين ۽ سياسي فڪر سان هميشه سلهاڙيل رهندي هئي، سڄي دنيا جهان جي رهڻين، ڪهڻين، ريتن رسمن، ثقافتي، سماجي ڪار وهنوار، معاشي حالتن، اميري غريبي، بينڪي، راڄ، صنعتي سرمائيداريءَ کان وٺي گلوبلائيزيشن جهڙن نظرياتي موضوعن تي "شهيد جمهوريت" کي ايتري ئي گهري دسترس هئي، جيتري ڪنهن ذهين عالم کي پنهنجي هڪڙي مخصوص علم تي گهري دسترس هوندي آهي. دنيا جي وڏين وڏين

يونيورسٽين، ادارن ۾ عالمي سياست ۽ بين سياسي، سماجي ۽ معاشي موضوعن تي سحرانگيز ليڪچر ڏيڻ جي باوجود. سنڌ جي جديد مارئي بينظير ڀٽو وٽ حب الوطنيءَ جو اهو ساڳيو ئي آفاقي ۽ الهامي تصور هيو جيڪو ڀٽائيءَ جي مارئيءَ جو آهي. تڏهن ئي ته هن جلاوطنيءَ جي ڪچي ڳار جهڙي زندگيءَ کي هميشه هميشه جي لاءِ الوداع ڪري اچ، رچ، ڀٽن، ڪٽن، لوئين، ڳگرن، گولاڙن، ڪارن، ڪبڙن، ڏٿ ۽ ساڳ تي ساهه ڏيندڙ ماروئڙن سان گڏ جيئڻ ۽ مرڻ جو پنهنجو پاڻ سان وچن ڪيو هو. شهيد جمهوريت، پنهنجي ديس، پنهنجي وطن جي پڙهيل ڏتڙيل ۽ محڪوم ٻٽايل ماروئڙن، سانگيئڙن جي حق خود ارادیت جي مڪمل ۽ آزاداڻي حاصلات لاءِ، پنهنجي وطن پهچي، ڪروڙين معصوم عوام جا حق ڦٻائيندڙ چند سامراجي پُڇ لٽڪائن کي وڏي واڪي للڪاريو هيلوڪي سندس ڏيهه واپسي جڻ ته سندس ديس جي گهٽيل، ٻوساٽيل ۽ ويڳاڻي، وايو منڊل لاءِ نشاة الثانيه (Renaissance) ٿيڻ جي پئي هئي. پاڪستان ۾ ڪراچيءَ کان وٺي، حيدرآباد، نوابشاهه، ميرپور خاص جهڙن شهرن ۾ لکين ماڻهن جو اُٿلي پيل سمنڊ، فرانس ۽ آمريڪا ۾ برپا ٿيل انقلابن جون سڪون لاهي رهيو هيو. هن جي لفظن، تقريرن، تصورن، خيالن ۽ نعرن ۾ سڄاڳيءَ جو نئون سڏ شامل هو. هوءَ سورن، صدمن، ويڳاڻپ ۽ مايوسيءَ جي مرضن ۾ مبتلا ڪيل ديس واسين کي، طويل ننڊ مان سجاڳ ٿي، آمرن ۽ جابرن سان هڪ هڪاٽي ڪرڻ جو پيغام ڏئي رهي هئي.

"بندر جان پئي، ته سڪاٽيا مَ سمهو
ڪپر تو ڪُن ڪري جيئن ماتيءَ منجهه مهي
ايڏو سُور سهي، ننڊ نه ڪجي ناڪتا.

شهيد جمهوريت جي فرزند، سندس زنده تصوير ياءُ بلاول جا لفظ منهنجو حوصلو ۽ اتساهه ٿڃي پون ٿا.

"My Mother say democracy is th best revenge. . ."

يعني: "منهنجي امڙ چوندي هئي ته، جمهوريت ئي وڏو پلاند آهي. . ."

سو او منهنجي ديس جا امن پسند ۽ اعليٰ تهذيب جا وارثو! اچو ته پنهنجي قومي قائد جي انهن اکرن ۾ فڪر ۽ عمل جو ساهه وجهئون. . .!

(روزاني عوامي آواز ڪراچي، 4 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اي سنڌ! جن توکي پنهنجو رت ڏنو!

سهيل ميمڻ

. . . ۽ پنڊيءَ مان سنڌ جي ٽئين وزيراعظم جو لاش به سنڌ پهچي ويو. هيٺ ٽرڪ پوري ٽي. احتجاج ٿيو ياهيون لڳيون. ريلون ساڙيون ويون، گوليون هليون. ڪارڪن شهيد ٿيا. عوام زخمي ٿيو بينظير پٽو شهيد سنڌ ڏرتيءَ ۾ سموئجي وئي. ويران روڊ رستن تي اڄ ڪجھ موٽر سائيڪل سوار زندگيءَ جي وهنوار سانگي نظر آيا آهن. بازارون نه سهي پر گهٽين ۽ پاڙن جا ننڍڙا ننڍڙا دڪان کليا آهن. سياڻي بازارون به کلي وينديون، ريلون به هلنديون. زندگيءَ جو وهنوار به هلي پوندو بس نقصان ٿيو ته ڪنهن جو؟ مان پڪ سان چوان ٿو ته سنڌ جو! سنڌ سان جهٽ پل ۾ هيڏو وڏو ڪيس ٿي ويو آهي جو يقين ٿي نه ٿو اچي. سنڌي ماڻهو ڪاوڙ مستقبل جي خوف. پريشاني ۽ غير يقيني واري گڏيل سواليه نشان واري سوچ ۾ ورتل آهن.

بي شڪ هوءَ بهادر هئي پر لڳي ٿو ته هوءَ اڃا تائين هن ملڪ جي اصلي مالڪن کي مڪمل طور تي سمجهي نه سگهي هئي، هوءَ سمجهي به ڪيئن پئي سگهي. بهادر جو هئي. بهادر ماڻهو سازشن کي گهرائي سان سمجهڻ بدران بهادريءَ سان کليل للڪار ڪندا آهن. تڏهن ئي ته دنيا جي تاريخ اهڙن واقعن سان ڀري پئي آهي، جنهن ۾ دنيا جا ڪيترا سورما ۽

بهادر بزدل ۽ سازشي دشمنن هٿان سر وڃائي ويٺا. هو چون ٿا تہ بينظير ڀٽو کي مذهبي انتها پسندن شهيد ڪيو آهي. جيڪڏهن اها ڳالهہ ٺيڪ بہ آهي تہ سوال آهي تہ اهي بہ ڪير آهن؟ توهان جا ئي پاليل آهن. توهان ۾ هنن جو ڳٽ جوڙ ڊالر، پائونڊ ۽ يورو جي گڏيل زنجير سان مضبوطيءَ سان جڙيل آهي. جيڪڏهن ائين نہ هجي تہ انهيءَ پنڊيءَ ۾ توهان تي ڪيترائي حملا ٿين ٿا، پر بچي ٿا وڃو ۽ سنڌ جي نياڻيءَ تي پهريون حملو ئي ڪامياب ٿئي ٿو ۽ سنڌ هڪ وڏيڪ لاش وصول ڪري ٿي!

لڳي ائين ٿو تہ جيترو سنڌ بينظير جي شهادت تي رني آهي. اوترو ئي دشمن خوش ٿيا آهن، پر ڪين سمجهڻ گهرجي تہ سندن اهي خوشيون وقتي آهن. اولهہ جا ملڪ ۽ آمريڪا، جتي جي واڳ ڌڻين جي چڪ بہ توهان جون ننڍيون حرام ڪندي آهي، اهي بينظير ڀٽو جي شهادت واري واقعي تي اهڙا تبصرا ڪندي نظر اچن ٿا، ڄڻ توهان جا ڏينهن بہ ڳڻجي چڪا هجن. مون کي ٽيڪساس مان دوست زبير پنهور فون ڪري ٻڌايو تہ. آمريڪا جي ميڊيا (اليڪٽرانڪ توڙي پرنٽ) ۾ آمريڪا جي مقبول ترين صدر جان ايف ڪينيڊي جي قتل بعد جيڪڏهن ڪنهن کي ڪوريج ملي آهي تہ اها بينظير ڀٽو جي شهادت آهي. آمريڪي پريس اسان واري ملڪ لاءِ صاف لکيو آهي تہ Enough is Enough يعني گهڻو ٿي ويو. جن بوتل کان ٻاهر اچي چڪو آهي. آمريڪي تجزيہ نگار چون ٿا تہ افغانستان ۾ بہ خودڪش بمبارن جون فيڪٽريون وڏيڪ نہ ٿيون هلي سگهن، جو اتي آمريڪا ۽ اتحادي موجود آهن. پوءِ صرف هڪ ئي ملڪ باقي بچيو آهي ۽ ان باقي بچيل ملڪ ۾ پاڪستان جو نالو لکي آمريڪا جي ميڊيا لکي ٿي تہ تہ Enough is Enough.

مون "ڪاوش" ۾ ئي هڪ آرٽيڪل شڪاگو (آمريڪا) مان 4 آڪٽوبر 2000ع تي لکيو هو جنهن ۾ آمريڪا ۾ پاڪستان متعلق منظر تي آيل رپورٽ جو ذڪر ڪيو هئم. جيڪا آمريڪي ميڊيا ۾ ڪافي بحث هيٺ آئي هئي. اڄ ستن سالن بعد حالتن کي ڏسي ان رپورٽ کي ياد ٿو ڪجي تہ ائين ٿو لڳي تہ ڄڻ اها رپورٽ هڪ ليکو هجي، جنهن تي حالتون سفر ڪري رهيون هجن. 147 صفحن واري ان رپورٽ جو نالو "Asia 2010" هو. جنهن ۾ چيو ويو هو تہ 2010ع تائين ملڪ جي جيڪا صورتحال وڃي

بچنديءَ تنهن ۾ ملڪ جو بچڻ محال آهي. سنڌي، بلوچ ۽ پناڻ جيڪي عرصي کان هڪ وڏي صوبي پنجاب جو رويو ڏسي رهيا آهن، ان رويي مان هو خوش ناهن. ان رپورٽ تي ايتري ڏماچوڪڙي نہ مچي ها. جيڪڏهن اها رپورٽ آمريڪا جي انڊر سيڪريٽري فار ڊفينس پاليسيءَ جي لکيل نہ هجي ها، معنيٰ تہ هي آمريڪا جي آفيشل رپورٽ هئي. اها رپورٽ منظر تي اچڻ ۽ پڙڏڪ مچڻ ڪري ذميوارن کي چوٽو پيو هو تہ ان قسم جون رپورٽون وڏي مدت واري مطالعي جو حصو هونديون آهن، جن مان پاليسي سازن کي اهو ڏسڻ ۾ مدد ملندي آهي تہ "متبادل مستقبل" ڇا آهي؟ اڄ بينظير صاحبہ جي شهادت اهڙين آمريڪي رپورٽن جي اڳتي وڌڻ طور نظر پئي اچي. پاڪستان جي وزارتِ داخلا جي ترجمان برگيڊيئر چيما جي پريس ڪانفرنس ۾ صاف چيو ويو آهي، بلڪ ثابت ڪيو ويو آهي تہ بنياد پرست پشتو ڳالهائيندڙن ترقي پسند سنڌ جي نياڻي کي شهيد ڪيو آهي. پر اها ڳالهہ ايتري آسانيءَ سان مڃڻ جهڙي ناهي. هن ملڪ جو نظام هلائڻ وارن جهڙي نموني ماضيءَ ۾ ڪارناما سرانجام ڏنا آهن، اهي اسان جي ماٺهن کان وسريا ناهن. مون جيئن ئي بينظير ڀٽو صاحبہ جي ڀهريان زخمي ٿيڻ ۽ پوءِ شهيد ٿيڻ جي خبر ٻڌي تہ اکين ۾ پاڻي اچي ويو ۽ شڪدم مون کي سائين جي ايم سيد ياد اچي ويو.

هو جو پوڙهو جهور وڙهندي ٿيو ويڙهہ ۾
اچا ڏمري ڏاڍ تي، آڻ نہ مڃي مور
سوچي ڏسي ڏور ايندڙ آرهڙ ڏينهڙا!!

هو "سوچي ڏسي ڏور" وارو سائين ياد اچي ويو. هو جيڪڏهن اڄ حيات هجي ها تہ مون کي پڪ آهي تہ ڳڙهي خدا بخش پهچي ها ۽ آلين اکين ۽ لطيف جي سر مارئي سان هو سنڌ جي ان بهادر نياڻيءَ کي ڌرتيءَ ماءُ حوالي ڪري، سنڌ کي چئي ها تہ:

جن توکي پنهنجو رت ڏنو
سي تو سان پاڻ ملهائي ويا!

وڄ وارا ماٺهو غلط بيان ڪندا آهن، اهي وڄ وارا ئي تہ آهن، جيڪي

سنڌ جي انهن ﭘنهنجي خاندانن جي هن ڏرتيءَ سان لازوال محبت ڪي جدا جدا ڪري پيش ڪندا رهيا. سائين جي ايم سيد جي لاڙڪاڻي جي ان ڀٽو خاندان سان ڪاوڙ به محبت. سڪ ۽ ﭘنهنجائپ واري هئي سيد وڏي دل وارو هو. تڏهن ته لاڙڪاڻي جي ڀٽن جي عوامي مقبوليت ڪي مڃي ڪاوڙ ڪندو هو ته. ماڻهو توهان سان گڏ آهن ﭘر توهان ڪي شو ماري ڇڏيندا. ڪجهه سمجهو. هن جي ڪاوڙ اها ئي هئي بس! جا اها محبت نه هئي ته هو ذوالفقار علي ڀٽي جي ڦاسيءَ تي ڏکويل هو. ۽ بينظير جي آصف زردايءَ سان شادي تي خوش ٿيو هو ۽ چيو هئائين ته "سنڌ ۾ هڪ سنڌيءَ سان شاديءَ تي خوشي ٿي آهي" بينظير ڀٽو صاحب جي شهادت کان اڳ واري تقرير. سندس گاڏي تائين وڃڻ ۽ گاڏيءَ ۾ آخري ڏڪ لڳڻ تائين اڇي ۽ واڱڻائي ڪلر جا ڪپڙا پاتل هئا ۽ شال سان گڏ گلن جي مالا به مسلسل سندس ڳچيءَ ۾ پيل رهي اڳ ۾ مون ڪڏهن به ائين نه ڏٺو آهي. هوءَ جلسي بعد گل لاهي ڇڏيندي هئي ﭘر هن ڀيري ائين نه ٿيو. اها گلن جي مالها ائين هجي. جڻ سنڌ جي اها بهادر ڌيءَ ﭘنهنجي ماڻهن مٿان قربان ٿيڻ کان باخبر هجي ۽ خوشيءَ سان گلن جا هار پائي سر ڏئي امر ٿيڻ ويندي هجي

هي سِر هڪڙو آچيندي ﭘنهل کي لڄ مران.
هجن سِر گهڻا ته واري واري وڃان

سڄي سنڌ مطالبو ٿي ڪري ته بينظير ڀٽو جي قتل جي ايف آءِ آر سندس مائٽن ۽ پارٽيءَ پاران. جن ۾ به شڪ آهي انهن مٿان نالي وار درج ڪرائي وڃي ته جيئن قانون موجب ڪارروائي ٿي سگهي. جيتوڻيڪ هن ملڪ ۾ اهڙين ڪارروائين جي اميد رکڻ نه گهرجي. ﭘر بوءِ به تاريخ جي پني تي اهو ڪيس درج ڪرائڻ لاءِ ايف آءِ آر واضح ۽ نالي وار ضرور ڪٽرائڻ گهرجي

١روزاني ڪاوش. حيدرآباد ٩ جنوري ٢٠٠٨ع

هن پنهنجي ڳالهه تي قائم رهي ڏيکاريو!

سڪندر بلوچ

ڊانُ آف ايسٽ، سنڌ جي نياڻي، مارئي ملير جي ۽ شهيد جي ڌيءُ جهڙا خطاب ماڻيندڙ محترمه بينظير ڀٽو شهيد ٿي وئي. الائي ڪيترا ڀيرا اهو خبرون پڙهڻ دوران شهيد محترمه پڙهندي هڪ ٿيندي آهي. اجا لکين ماڻهن وانگي منهنجي دل ۽ دماغ به ان عظيم ليڊر جي شهادت کي قبول ناهي ڪيو. هونئن به شهيد ڪڏهن ناهن مرندا. اهي هميشه زنده رهندا آهن ۽ هو ته آهي ئي بينظير ۽ هميشه بينظير ئي رهندي. منهنجي اليڪٽرانڪ ميڊيا جي ؟ سالن جي نيوز ڪاسٽنگ ۾ منهنجي لاءِ سڀ کان ڏکي خبر محترمه جي شهادت جي خبر هئي، جنهن کي ٻڌائيندي الائي ڇو لفظ ساٿ ڇڏي ويا هئا. اشڪبار اکين ۽ ڏڪندڙ آواز سان. پنهنجون پروفيشنل ذميواري نڀائيندي ?? هين ڊسمبر جي شام جڏهن محترمه بينظير ڀٽو جي جلسي ۾ ڌماڪي جي خبر آئي ته اسان سنڌي نشريات ۾ ڪي ٽي اين نيوز جي اسٽوڊيو ۾ ويٺاسين. مون سان گڏ صورتحال جي تجزيي لاءِ سائين علي قاضي ويٺو هو. اجا اسان پنهنجي رپورٽرس کان ان ڌماڪي جا تفصيل ورتا پئي ته ڪيتريون جانيون ضايع ٿيون ۽ ڪيترا ماڻهو زخمي آهن. ان مهل اها به خبر آئي ته محترمه محفوظ آهي. پر ٿوري دير بعد اها خبر آئي ته محترمه زخمي ٿي پئي آهي. جيڪا مخدوم امين فهيم ميڊيا سان ڳالهائيندي ٻڌائي. علي قاضي تجزيو پئي ڪيو ته محترمه هميشه

خدشو پئي ظاهر ڪيو آهي تہ سندس زندگي کي خطرو آهي ۽ هڪ پيرو وري حڪومت محترمہ جي جلسي تي فول پروف انتظام وٺڻ ۾ ناڪام وئي آهي. انهيءَ لمحي اشفاق آذر جو آواز ڪنن ۾ لڳل ٽاڪ بيڪ وسيلي ڪنهن پهاڙ وانگي ٽڪرايو تہ "محترمہ شهيد ٿي وئي." ٿوري وقت لاءِ اسان بلڪل سانت ٿي وياسين. علي صاحب سامهون شيشي جي پٺيان بيٺل اشفاق آذر ڏي نهاريو اشفاق آذر وري چيو تہ. "سائين سيني چئنلز تي هلي پيو تہ محترمہ شهيد ٿي وئي. اسپتال ذريعن سندس شهادت جي تصديق ڪئي آهي." پوءِ علي صاحب ئي ٻڏل آواز ۾ چيو تہ. ناظرين هن مهل سيني چئنلز تي اها افسوسناڪ خبر پئي اچي تہ شايد محترمہ هن دنيا ۾ نہ رهيون آهن. علي صاحب جو آواز پرجي آيو. آئون ان مهل ان ڪيفيت کي سمجهي ٿي سگهيس. ساڳي ڪيفيت اسان جي بہ هئي. پر بهرحال ٽي وي اسڪرين تي اسان ويٺا هئاسين تہ خبر ٻڌائڻ اسان جي پروفيشنل ذميواري هئي. اسان تہ ٻين خبرن جيان اها خبر بہ ٻڌائي پر.مان پنهنجي سيني حواسن. اعصابن کي انتهائي مضبوط ڪندي آلين اکين سان چيو تہ ناظرين محترمہ بينظير ڀٽو اسان سان ناهن رهيون!! اسپتال ذريعن کانپوءِ حڪومت بہ سندس شهادت جي تصديق ڪئي. مون کي ان ڏينهن پنهنجو پيشو ڪنور لڳو جڏهن انسان روئڻ چاهيندو هجي، پر نہ روئي سگهي.

ان 27 هين ڊسمبر جي شام وارا ٽي ڪلاڪ پارٽ تي جبر ڪندي گذريا. اندر ئي اندر رناسين ٽئي. محترمہ جي شهادت تي سنڌ تہ سڄي رني. پر پوري ملڪ ۽ پوري دنيا مان هر ذي شعور ماڻهو سياست سان جنهن جي ٿوري گهڻي بہ واقفيت هئي ان کي شديد رنج ٿيو. مون کي ٿائي لينڊ. سنگاپور. لنڊن ۽ دبئي مان اتان جي رهاڪن جن سان منهنجو تعلق رهيو هو فونون ڪري تعزيتون ڪيون ۽ ايس ايم ايس ذريعي پنهنجي ڏک جو اظهار ڪيو. بهرحال منهنجي زندگيءَ ۾ سڀ کان ڏکي نيوز محترمہ جي شهادت هئي. ڏيهي توڙي پرڏيهي ميڊيا ۾ 6 ڏينهن گذرڻ باوجود بہ اها خبر چانيل رهي. سڄي دنيا شديد لفظن ۾ مذمت پئي ڪئي. دنيا جي نالي وارن اڳواڻن هيلري ڪلنٽن کان سونيا گانڌي جارج بش کان گورڊن برائون. نيلسن منڊيلا کان من موهن سنگهہ ۽ گڏيل قومن جي سيڪريٽري بان

کي مون پاران ڪيس شاندار لفظن ۾ پيٽا ڏني وئي. اسان جي وڏي بدنصيبي چئجي. جو محترمہ بينظير ڀٽو جهڙي عظيم ليڊر ڪان محروم ٿي وياسين. آئون ان ڪي پنهنجي لاءِ اعزاز سمجهندس تہ مون ناچيز کي محترمہ سان بہ ٻيرا ملاقات جو شرف حاصل ٿيو. محترمہ سان پهرين ملاقات گڏيل عرب اماراتن جي گادي واري هنڌ ابوظهبي ۾ 2004ع جي جنوري مهيني ۾ ٿي. جڏهن اسان ڪي ٽي اين نيوز ٽيم سان گڏ دبئي اسٽوڊيو ميڊيا سٽِ ۾ هئاسين. پ پ ابوظهبي پاران محترمہ جي شان ۾ هڪ پروگرام ڪيو ويو جنهن ۾ اسان کي بہ شرڪت جي دعوت ڏني وئي هئي. مان پنهنجن ڪوليگ شمائلا مگسي ۽ مرتضيٰ سان گڏ هئس. پروگرام ختم ٿيڻ کان پوءِ محترمہ سان تعارف ٿيو تہ محترمہ تمام گهڻي شفقت سان ڪيڪاريو ۽ چيائون تہ ڪڏهن چانهہ پارٽي تي منهنجي گهر اچو. ڪجهہ عرصو گذريو اسان سمجهيوسين تہ شايد محترمہ کان اها ڳالهہ وسري وئي هوندي، پر اهو هن عظيم ليڊر جو وڏو ماڻهپو هو جو ٻن هفتن کانپوءِ بينظير ڀٽو هائوس دبئي کان Invitation ڪال آئي. اتي وياسين تہ بہ ٻيا پاڪستاني صحافي بہ هئا. پر محترمہ جو اسان سان پنهنجائپ وارو رويو اڻ وسرندڙ رهيو. چيائون ڪي ٽي اين سنڌين کي ۽ انهن جي آواز کي ايوانن تائين پهچايو ۽ نوجوانن کي اليڪٽرانڪ ميڊيا جي نئين دور سان آشنا ڪرايو. محترمہ جو پاڪستان جي سياسي صورتحال، خاص ڪري سنڌ ۾ بيروزگاري ۽ نوجوان ٽيلنٽ جي زيان ۽ ٻين معاملن تي فوڪس رهيو. اها ملاقات 40 منٽن تائين رهي، جيڪا منهنجي لاءِ بهرحال وڏو اعزاز هو. اتي بلاول ۽ محترمہ جي نياڻين سان بہ ملاقات ٿي. مون چيو تہ محترمہ بلاول، آصفہ ۽ بختاور کي سنڌي سيکاريو ۽ اردو بہ. چيو تہ انهن کي اڳتي سياست ۾ اچڻو آهي. کلندي چيائون تہ. "بيٽا تون اگر شام جو ٽائيم ڪڍي اچين تہ سنڌي جي ٽيوشن ڏين ۽ تنهنجي اچڻ سان سنڌي سان گڏ بلوچي بہ سکندا." ڇا تہ هن عظيم نياڻيءَ جي شخصيت هئي، ڇا تہ پنهنجائپ وارو رويو. منهنجي لاءِ اها ملاقات محترمہ سان ڪنهن اعزاز کان گهٽ نہ هئي. آخر ۾ موڪلائيندي مون محترمہ ۽ سنڌس ٻارن کي ڪي ٽي اين دبئي آفيس وزٽ ڪرڻ ۽

چانهہ جي دعوت ڏني. پر ڪجهہ عرصي ڪانپوءِ اسان جي ڪي ٽي اين آفيس دبئي کان ٿائيلينڊ جي گادي واري هنڌ بينڪاڪ شفٽ ٿي وئي ۽ محترمہ جي پاران وٽ مهمان ٿيڻ واري شرف کان محروم رهياسين.

منهنجي تعجب جي حد تڏهن وڌي وئي، جڏهن گذريل سال ورلڊ سنڌي ڪانگرنس جي ساليانی ڪنوينشن ۽ جنرلزم سيمينار اٽينڊ ڪرڻ لاءِ لنڊن وڃڻ ٿيو. اتي خبر پئي تہ محترمہ بہ لنڊن ۾ ترسيل آهي. دوست کان نمبر وٺي سوچيم تہ محترمہ کي سلام ڪريان ۽ جيڪڏهن تہ پنهنجي دلي خواهش هئي تہ محترمہ جو ڪي ٽي اين لاءِ انٽرويو ڪريان، جنهن جو اظهار محترمہ سان مون دبئي ۾ بہ ڪيو هو. سو فون تي آپريٽر کي تعارف ڪرايم، هولڊ ڪرائڻ لاءِ چيائين. ڪجهہ سيڪنڊن ۾ آپريٽر چيو تہ، پنهنجو نمبر ڏيو. محترمہ اصل ۾ آمريڪا وڃي پئي، سو ڪجهہ فارينر مهمان آهن، توهان کي ڪال بيڪ ڪنداسين. مون پنهنجو نمبر لکرايو ڪلاڪ ڪانپوءِ فون آيو. پڇيائون تہ سڪندر بلوچ ڪي ٽي اين واري جو نمبر آهي، مون چيو تہ ڳالهايان پيو. آواز آيو تہ محترمہ بينظير پٽو ڳالهائيندي- ۽ عظيم سنڌ جائي جنهن جي پنهنجن تي شفقت جو ايڏو وڏو هٿ هو چيائون، "سڪندر بيٽا آپ يهان ڪيسي؟" ٻڌايم بي بي ڪانفرنس اٽينڊ ڪرڻ آيو آهيان ۽ جيڪڏهن اوهان وٽ ٽائيم هجي تہ ڳالهہ ٻولهہ بہ ڪرڻي هئي. ڪلندي چيائون، "تون کهڙو بلوچ آهين. پهرين تہ اهو ٻڌاءِ، تو دبئي چانهہ پارٽي جو واعدو ڪيو ۽ پوءِ وري ظاهر ئي ڪونہ ٿئين. بلوچ تہ ڏاڍا مهمان نواز هوندا آهن." ٻڌايم تہ محترمہ اسان جي آفيس ٿائيلينڊ شفٽ ٿي وئي، سو مون کي ڏاڍو افسوس آهي. چيائون تہ "هاڻي جيستائين تون پنهنجو واعدو پورو نہ ڪندين، تيستائين انٽرويو ناهي بابا." بهرحال اها ان عالمي اڳواڻ جي پنهنجائپ ۽ وڏ ماڻهپي جي جهلڪ هئي جيڪا شيئر ڪندي هڪ ڀيرو ٻيهر منهنجون اکيون اشڪبار آهن. بهرحال ٻڌايائون تہ هنن جي آمريڪا فلائيٽ آهي، ٿائيلينڊ اچي چانهہ ضرور پيئبي. ان ڪانپوءِ پاڪستان واپسي ڪانپوءِ محترمہ سان ڪي ٽي اين لاءِ ٽيليفونڪ ٽاڪس ٿيا. وري بہ محترمہ کي چانهہ واري ميار ياد هئي. مون ناچيز کي نالي سان سڃاڻڻ ۽ سندن پاران 4 سال اڳ دبئي واري ملاقات بہ ياد رکڻ مون لاءِ واقعي بہ اعزاز ئي هئي. هوءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهڙي نموني هتي آئي، ۽ جنهن انداز ۾ آئي، مون کي فيض جون هيٺيون سٽون جڻ ان لاءِ ئي لڳن ٿيون:

جب گهلي تيري راهون مين شامِ ستم
هم چلي آئي لائي جهان تک قدم
لب پي حرفِ غزل، دل ۾ قنديلِ غم
اپنا غم تها گواهي تيري حسن کي
ديکهہ قائم رهي اس گواهي پہ هم

هوءَ واقعي بہ پنهنجي ڳالهہ تي قائم رهي، هن عوام لاءِ ئي جيئڻ پئي چاهيو ۽ عوام لاءِ ئي زندگي ڏيڻ پئي چاهي، ان جي مخالفن کي هاڻي تہ سندس اهڙي ڪردار کي مڃڻ گهرجي.

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 8 جنوري 2008ع)

پنهنجي پنڪيءَ جو وڇوڙو ۽ سنڌ!

ذوالفقار قادري

هوءَ سنڌ ڄائي ذوالفقار علي ڀٽي ۽ ايران جي اصفهان ۾ جنم وٺندڙ نصرت جي پريم جي پهرين نشاني هئي. نصرت ڀٽو ڪراچي جي پنٽو اسپتال ۾ جڏهن هن ننڍڙي ٻارڙيءَ کي جنم ڏنو ته هوءَ گلاب جي گلن جي مکڙين جيان خوبصورت ۽ گلابي هئي. ذوالفقار علي ڀٽي کي جڏهن برطانيا جي هاسٽل ۾ اهو ٻڌايو ويو ته ڪيس نياڻي پيدا ٿي آهي ته هو خوشيءَ منجهان پيلو مودي ۽ ٻين دوستن کي ٻڌائڻ لڳو ته هو اڄ پيءُ بڻجي ويو آهي. ڀٽو فوري طور پنهنجي پهرئين ڌيءَ کي ڏسڻ وطن وريو. هن جڏهن پهرين نظر پنهنجي نياڻيءَ تي وڌي ته سندس گلابي چهرو ڏسي فوري طور هن چيو ته ”هيءَ پنڪي آهي.“ ذوالفقار علي ڀٽي پنهنجيءَ نياڻيءَ جو نالو ته پنهنجي پياري پيڻ بينظير جي نالي پويان بينظير ئي رکيو پر هو ڪيس پيار منجهان ”پنڪي“ سڏيندو رهيو. ذوالفقار علي ڀٽي پنهنجي هن پياري نياڻيءَ جي تربيت پٽن جيان ڪئي. بينظير جو اهو ڏينهن جڏهن هوءَ انگلينڊ پڙهڻ لاءِ رواني ٿيڻي هئي ته 70 ڪلفٽن مان ڪيس ماءُ قرآن جي ڇانوَ ۾ الوداع ڪيو. پنڪي برطانيا مان سياست، قانون، معاشيات جي تعليم حاصل ڪئي. ذوالفقار علي ڀٽي کي پنهنجي ڌيءَ تي ڀروسو هو تڏهن ئي هڪ دفعي جڏهن بينظير کي سندس ماءُ نصرت ڪراچيءَ مان ٽرين ذريعي لاڙڪاڻي وٺيو پئي اچي ته هن اتر سنڌ جي قدامت پسند ڀٽن جو خيال رکندي بينظير کي برقعو پارايو. المرتضيٰ ۾ جڏهن ذوالفقار علي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پٽي پنهنجي ڌيءَ پنڪي کي برقعي ۾ ڏنو تہ نصرت کي چيائين تہ بينظير کي برقعي پائڻ جي ضرورت ڪونهي. عورت جو اصل حياءُ سندس اکين ۾ هئڻ گهرجي. ذوالفقار علي ڀٽي پنهنجي ڌيءَ جي سياسي تربيت بہ پاڻ ڪئي.

71ع جي پاڪ - ڀارت جنگ ۾ بنگلاديش واري سانحي وقت بينظير لنڊن ۾ پڙهي رهي هئي. کيس ڀٽي فوري طور نيويارڪ گهرائي ورتو. سلامتي ڪائونسل جي تاريخي اجلاسن ۾ بينظير پنهنجي پيءُ سان گڏ رهي. ان بعد جڏهن سندس پيءُ پاڪستان جو صدر بڻيو ۽ شملا مذاڪرات جو وقت آيو تہ ذوالفقار علي ڀٽي ۽ اندرا گانڌي درميان اهم ملاقاتن ۾ بہ بينظير ذوالفقار علي ڀٽي سان گڏ رهي. بينظير انهيءَ رات بہ پنهنجي پاپا سان گڏ هئي، جڏهن 5 جولاءِ 1977ع واري ڪاري رات تي جنرل ضياءَ سندس پيءُ وزيراعظم ذوالفقار علي ڀٽي جي سرڪار جو تختو اونڌو ڪري اقتدار تي قبضو ڪيو. بينظير وئڪيشن جا ڏينهن گهارڻ پاڪستان پهتي هئي، پر کيس ڪهڙي خبر تہ سندس زندگيءَ جو رخ ئي تبديل ٿي ويندو. بينظير ننڍڙيءَ عمر ۾ جڏهن سندس عمر اڃا پڙهڻ جي هئي ڏکن ۽ مصيبتن جي ور چڙهي هئي. ڀٽي صاحب پنهنجي ٻنهي پٽن کي ملڪ ڇڏڻ جي هدايت ڪئي. جڏهن تہ بينظير انهن لمحن ۾ هڪ طرف قيدي پيءُ، بيمار ماءُ، چپ جيڏي پارٽيءَ کان علاوه جنرل ضياءَ جهڙي آمر کي منهن پئي ڏنو. بينظير پنهنجي پيءُ جي آزاديءَ لاءِ ڪراچي کان خيبر تائين هڪ ڪري ڇڏيو. بينظير جيل ۽ نظربنديءَ جا ڏينهن بہ گهاريا. بينظير لاءِ اهو لمحو ڀاري گذريو جڏهن ساٽس سهالا پوليس ڪيمپ ۾ نظربند بيمار ماءُ نصرت کي عوام جي محبوب اڳواڻ ذوالفقار علي ڀٽي سان راولپنڊي ڊسٽرڪٽ جيل جي ڦاهي گهاٽ ۾ آخري ملاقات لاءِ وٺتو پيو. چار اپريل جي اها ڀيانڪ رات جڏهن بينظير پنهنجي پياري پاپا سان دل کولي ڳالهيون بہ نہ ڪري سگهي. روئينداڙ بينظير کي جيل جي اختيارين زبردستي پيءُ کان ڌار ڪيو. بينظير کي پيءُ جي ڦاهي باغي بڻائي ڇڏيو. هن عوام جي قافلي جي سرواڻي ڪئي، ماڻهن کيس پاڪستان جي چئني صوبن جي زنجير ڪوٺيو سنڌين کيس "مارئي ملير جي" جا لقب ڏنا. هن عوامي جدوجهد خاطر سخت

گرميءَ وارن ڏهاڙن ۾ بہ سينٽرل جيل سکر ۽ ڪراچي ۾ قيد گهاريا. هوءَ ڪاڇي ڪان ڪارونجهر تائين ڪراچي ڪان ڪشمور تائين جدوجهد جو اهڃاڻ ٿي ابري. ماڻهن بہ بينظير تي ويساهہ ڪيو. بينظير هن ڌرتيءَ جي جهانسي جي راڻي، رضيہ سلطانہ ۽ چاند بيبي ٿي ابري. هن ڪئين بت ڪيرايا. هن عوام کي وڙهڻ ۽ حقن کي ڇنڻي وٺڻ جو حوصلو ڏنو. مون بينظير ۾ شڪتي ڏٺي وڙهڻ جي، آواز بلند ڪرڻ جي.

ڀٽو خاندان سان اهو ڪو پهريون سانحو ڪونهي. ذوالفقار علي ڀٽو شهيد شاهنواز ڀٽو مرتضيٰ ڀٽو ۽ هاڻ بينظير ڀٽو شهادت وٺي ان شهيدن جي قافلي کي اڳتي کڻي آئي. موت برحق آهي، دنيا ۾ جيڪو بہ نفس آيو ان کي موت جو ذائقو هڪ ڏينهن چکڻو آهي، پر ڪي موت تاريخ ساز ٿين ٿا. سنڌ اڳ ئي گهڻا گهاءَ کاڌا هئا. ذوالفقار علي ڀٽي جي ڦاهي سنڌين کي پاڪستان کان اوپرو ڪي ڇڏيو هو پر اها بينظير ئي هئي جنهن وري سنڌين کي ان وفاق جي رشتي ۾ ڳنڍي رکيو هو. بلوچن جا گهاءَ نوروز خان کان وٺندي اسد مينگل تائين، نواب اڪبر بگٽي کان وٺندي مير بالاچ مري تائين اڃا ڇٽا ئي نہ هئا تہ وري سنڌين کي هڪ گهاءُ ڏنو ويو آهي. راولپنڊي جي ڇانوٽيءَ واري علائقي ۾ واقع ڪمپني باغ اهو خوني باغ آهي، جنهن ۾ سنڌ جي ٻئي وزيراعظم کي گولي هڻي، سندس لاش سنڌ موڪليو ويو آهي.

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد 28 ڊسمبر 2007ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رئنديون رئڻ واريون!

سيد ماڪن شاهہ رضوي

دونهين، دونهين ديس جي ڌرتيءَ تي هڪ نئين قبر کوٽجي چڪي آهي. اکين جي ڪڪرن مان وسندڙ لڙڪن جي پلر سان هڪ ميت کي غسل ڏيڻ جون تياريون ٿي رهيون آهن. مزدورن، هارين ۽ مظلومن جي ڪلهن تي جنازو آهي. اگهاڙن پيرن وارن جو ڏکهو قافلو آهي ان جنازي سان گڏ. ايترو ڏکهو قافلو جنهن جو ڪو ڇيڙو نظر نٿو اچي. آهُن، دانهن ۽ ماتم جو شور آهي. پڙاڏا گونجن ٿا. مانار جي موسم ۾ سڏڪا سڙن ٿا ۽ رت جو هڪ ريلو آهي. جيڪو ڏکهي جدائيءَ جي ليڪ ٺاهيندو پيو وڃي.

درد جي ڏکهي ۽ سرد رات جو ڪارو ڪٽو اوڍي، بي رحم وقت جي وات تي زندگي اوندهہ ۾ هٿوراڙيون ڏئي ٿي. ڀ ڪا بہ سڃاڻپ باقي ناهي رهي. بس هڪ موت جو پڙاڏو رکي رکي گونجي ٿو ۽ چوي ٿو: هيءَ لاش ڪنهن ماٺهوءَ جو ناهي. هيءَ جنازو ڪو عام ناهي. هيءَ تہ مظلوميت جي ميت آهي. هي تہ ڌرتيءَ جو لاش آهي. هي تہ پورهيتن جو جنازو آهي. هن ميت جو ڪو نظير ڪونهي، ڇو تہ هي ”بينظير“ آهي. هي مارئي آهي، اها ئي ٻاگهي آهي، اها ئي سسئي آهي ۽ اها ئي سنڌ آهي. پوٺوهار جي پٽن تان، رنجيت سنگهہ واري اڪوٽي رياست وٽان، هي دردناڪ تحفو وري سڪل سنڌوءَ جي ويران پٽن کي موڪليو ويو آهي. ڪجهہ ڏينهن اڳ هڪ سياستدان چيو هو تہ ”انهين تاريخ، بينظير لاءِ شامِ غريبان هوندي“. پر انهين تاريخ تہ اڄا پري آهي. نئون ۽ انون سال بہ پري آهي.

ايترو صبر بہ نہ ٿي سگهيو ڏاڍ جي وحشي هٿن کان ۽ ڊسمبر جي 27 تاريخ ٿي شامِ غريبان جو تڏو وڇايو ويو. "هاءِ حسين، هاءِ وڇوڙا" جي سڏڪندڙ صدا سان ماتم منعقد ڪيو ويو آهي. هن مظلوم مٽيءَ جي مظلوم ماڻهن لاءِ، پٽ ڌڻيءَ جي رسالي جا ورق اڏامڻ لڳا آهن.

جان سين هئي جيئري، ورچي نہ ويئي
وچي پونءِ پيئي، سارينديءَ کي سڄڻين!

ورهين کان وٺي خاموش ٿيل لطيف جي تنبوري جي تار وري وڄڻ لڳي آهي

جا کهي ڪنيائين، تنهين وڪ ويجهي ڪئي
چڪي چنائين، پنڌ مڙيئي پب جو.

وحشتن جي ور چڙهيل سموريون فضائون، وياڪل موسمن جو نوحو ٻڌجي ويون آهن ۽ سنڌ جي پوڙهين اکين ۾ هڪ ڪربلا مٽل آهي. هاڻي سنڌ جي اجڙيل جهوليءَ ۾ رهيو بہ ڇا آهي؟ بي پهچ، لاوارث، بکيا ڏکيا ۽ چڙوچڙ ٿيل، ويڳاڻا مارو. ڊنل، هيسيل مهانگائي ۽ موتن جا ماريل پورهيت هاريہ شهيدن جون قبرون. قاتل تاريخ جا ورق. اجهاڳ اڄ، اڻ ڪٽ رڄ هڪ طرف ۽ ٻئي طرف ڪارين زبانن وارا ڪجھ ويساهہ گهاتيون ڪندڙ ماڻهو. ٻتال ۽ درندہ. ڌارين جي آڏر کي جهلي، وات مٿو ڪرڻ جي لالچ ۾ پنهنجن کي ڏنگيندڙ نانگہ.. يا وري اجڙيل وستين ۾ قتل ڪانڌيرن جهڙيون يادون.

بس اهو ئي ڪجھ ماڻيندڙ سنڌ تنها، وياڪل...
جهڳي اسان جي ڪکن پنن جي
نظر انهيءَ تي بہ دشمنن جي
لڪي ڇپي ويا، وڪوڙي ويري
ڪکن تي ڪوسي رکي ويا ڪيري
دکي دکي سا ٻري پئي آ .
زبان رت سان ٻري پئي آ.

ها، اهو سچ آهي تہ وقت بي رحم ۽ تاريخ وحشتناڪ حقيقتن جي دنيا آهي. ها، اهو بہ سچ آهي تہ دنيا جي دل تي، وڏا وڏا المناڪ واقعا بہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيند، رهيا آهن لکين ماڻهو هڪ ئي وقت ۾ مُئا يا ماريا ويا آهن. اهو به سچ هي ته ظالم جي ظلم ۽ مظلوم جي مظلوميت جو ٽڪراءُ هڪ فطري عمل آهي ها. اهو به سچ آ هي ته انقلاب قربانين مان ئي اسرندا آهن ۽ اهو به سچ آهي ته نجاتن جا رستا به ائين ئي نقصان کانئي ڳوليا آهن. پر جتي ۽ جنهن ماحول ۾ رڳو ماٺ جا مقبرا اڏيل هجن. جنهن ڌرتيءَ تي صدين کان رڳو نما شام ٽڪيل هجي. جنهن ماڳ تي رڳو درد جا پکي لٿا هجن. جتي عشق کي ڪارو ڪري ماريو ويو هجي. جتي سونهن کي شٽل ڪاڪ جهڙي برقعي ۾ لڪايو وڃي. جتي سُر. بي سُرن جي واڪ تي نيلام ٿين. جتي سچ سوريءَ تي چاڙهيو وڃي. جتي ڏک. دودي ۽ دلير جي قبر کي ڪلر وڪوڙي وڃي. جتي ڌاڙيلن، غدارن ۽ ويڪائو جٽن جي منڊين جي جمع بازار لڳندي هجي ۽ جتي هر حسرت يتيم ٻار جا لڙڪ هجي، اتي هيڏا هاڃا. برهه جي ينيور کي يڙيانگ ڪري ڇڏيندا آهن.

آقا بنيل وحشتن کي سُرت ۾ اها ستي آهي ته روئي ماٺ ڪندڙ بيوس ۽ غلام ڪجهه به ناهن ڪري سگهندا. ان ڪري هر پيري اها رت جي راند کيڏڻ هنن لاءِ عام ڳالهه آهي. هي غضب ناهي ته پيو ڇا آهي. جو هڪ ماڻهوءَ جي من پسندي آڏو لکن ماڻهن جي اميد ٻڌيل انصاف پسند منصف قيد ڪيا وڃن؟ ۽ چند ماڻهن جي اک جو ڪنڊ ٻڌيل مظلوم طبقي جا اڳواڻ سر عام لکين نگاهن آڏو ماريا وڃن؟ پر پوءِ به زبانن کي تالا. ماتم تي پابندي ۽ احتجاج جو حق کسڻ جي راند کيڏي پئي وڃي. اهڙين حالتن ۾ جتي سچ ۽ ساڃاهه جي ڳالهه ڪندڙ ماڻهن کي اغوا ڪري سالن جا سال تشدد جو نشانو بڻايو وڃي. قيد. ڪوڙا. خون. ڌاڙا. خوف. ڪتڪا ۽ دهشتگرديون ڪري سر موڙ ماڻهن کي جهڪائڻ جي ڪوشش ڪئي وڃي. اتي ڪو ڪيستائين خاموش رهي سگهندو؟ جتي حساب جو عمل ئي نه هجي. جتي انصاف اوپرو هجي. اتي جيون گهارڻ جو تصور عمر قيد کان به وڌ اذيتناڪ ناهي ته ڇا آهي؟

ملڪ نهڻ کان وٺي هتي انصاف ۽ حساب جي اميد رکڻ ديواني جو خواب ثابت ٿي آهي. سُبمي موت ته خواب ٿي ويو. پر روز مرڻ ۽ روز جيئڻ جي هيءَ راند به ختم ٿيڻ جو نالو نٿي وٺي. نفرتن. دشمنين ۽ ذلتن جا ٽيڪا رڳو اسان جي ڪاتي ۾ ئي ڇو هجن؟ اسان جي نسلن کي علم جي

روشنيءَ کان محروم رکي. نام نهاد سياست جي بهاني گولين جو بک بنايو پيو وڃي. اسان جي زمينن کي سوڪ ۽ زهريلي پاڻيءَ وسيلي کلرائو بنائي ناڪاره ڪيو پيو وڃي. ڌاربن جا لشڪر اسان تي مڙهيا پيا وڃن ڪاپي ڪلچر. بيروزگاري اٿهوند. ڌاڙيل ڪلچر اسان جي مقدر ۾ لکيا ويا آهن. لوڀ. لالچ ۽ اقتدار جي آسري تي. اسان جا ئي ماڻهو خريد ڪيا پيا وڃن. اسان جي اديب. شاعر. فنڪار هنرمند کي مالي مشڪلاتن ۾ وڪوڙي، هڪ ٻئي جي خلاف پڙڪائي. رسوا ڪيو پيو وڃي. اسان جي ميڊيا کي تالا هڻي، اسان کي اسان جي خبر کان محروم رکيو پيو وڃي. اسان جي زميندار هاري ۽ صنعتڪار کي قرضن ۾ ڦاسائي، خريد ڪرڻ جي منڊي لڳائي وئي آهي ۽ وڏو "لمر اهو ته اسان جي ڳالهه ڪندڙ اسان جي اڳواڻن کي، سر عام خون ڪري سنڌن لاش تحفي طور موڪليا پيا رڃن. ڇا اڃا به اسان سڄاڳ نه ٿينداسين؟ بينظير جو قتل ڪو عام ۽ اتفاقيه طور ٻئي جي آگر جهلي. ننڍي وڏي ڪرسي حاصل ڪرڻ واري اڳواڻ جو خون نه ناهي. هوءَ نه سڄي دنيا جي عظيم اڳواڻ ۽ ٽين دنيا جو تعارف ڪرائيندڙ سرواڻ هئي. ان جو خون لڙهي ويو نه تاريخ اسان کي ڪيئن معاف ڪندي؟

بينظير جو قتل نه نه ڪنهن هڪ فرد جو قتل آهي، نه نه ڪنهن هڪ ڪٽنب جي ڪنهن ياتي جو قتل آهي. ڳڙهي خدا بخش جي قبرستان ۾ جڙيل هن نئين قبر ۾، اڄ سنڌي ماڻهن جي سورهيه پيڙ سان گڏ سموري مظلوم عوام جا جذبا ۽ تبديليءَ جا خواب به دفن ٿي چڪا آهن. هر گهر ۾ تڏو وڇايل آهي ۽ عذر خواهي ونڻ لاءِ سنڌ اڪيلي آهي، ٻين کي نه رڳو هٿ ڪٽا آهن.

ڏکيون جان نه مڙن، تان تان پنڻ نه ٿئي
پنڻ واريون پڌريون، ڳاڙها ڳل سنڌن
پيون هُنئين هٿ هڻن، رُئنديون رُئڻ واريون!

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪڙي هئي بينظير. . .

اسحاق سميجو

هوءَ، جنهن کي پٽو پنڪي ۽ دنيا ”بي نظير“ سڏيندي هئي، سا نيٺ هن ملڪ جي سياهه ۽ سفيد جي مالڪن هٿان تاريڪ راهن ۾ ماري وئي. . ۽ سنڌ جي ڪمزور ڪلهن کي پنهنجي هڪ بهادر نياڻيءَ جي لاش جو ڀاري بار کڻڻو پيو جنهن بار سنڌس چيلهه ڀڃي وڌي آهي. شهيد بختاور ڪان پوءِ، جنهن جو نالو بينظير پنهنجي نياڻيءَ تي رکيو هو بينظير سنڌ جي هڪ ٻي عظيم عورت آهي، جنهن جام شهادت نوش ڪري، سنڌ کي فخر ڪرڻ لاءِ هڪ ٻيو سبب تہ بلاشڪ پيدا ڪري ڏنو آهي، پر هن جي شهادت سنڌ جي حوصلي ۽ همت کي ٽوڙي رکيو آهي ۽ ماڻهو بيوسي ۽ مايوسيءَ جي طوفان ۾ ڪک پن وانگر دربدر ڦري رهيا آهن.

18 آڪٽوبر تي، ساڍن اٺن سالن ڪان پوءِ هن پنهنجي وکن سان پنهنجي وطن جي مٽيءَ کي ڀهريون ڀيرو چميو هو تہ هن جو چهرو عجيب خوشيءَ مان ٻهڪي اٿيو هو. ڪراچيءَ جو شهر بہ نئين سر اوپر جي ڪنوار تي پيو هو. هڪ مايوس، محروم، بڏتر واري صورتحال جو شڪار ملڪ ۾ ڄڻ تہ عجيب تحرڪ ۽ زندگي اچي ويا هئا. سياسي اڳواڻن جي ڏنگيل ماڻهن ۾ ڄڻ نئون روح ڦوڪجي ويو هو ۽ سنڌن قدمن سان گڏ ڌڙڪنون بہ رقص ۾ مگن ٿي ويون هيون. جتي اڳواڻ 10 هزار ماڻهن جي جلسي ڪرڻ لاءِ پريشان هوندا آهن، اتي 30 لک ماڻهو الائي ڪٿان ۽ ڪيئن اچي پهتا هئا. ايئن ٿي لڳو تہ سنڌ ڄڻ چرڪ ڀري جاڳي پئي هئي. بينظير جي اهڙي آجيان، هن جي مخالفن جا ٿي نہ. ڪيس وطن ورڻ جي

اجازت ڏيندڙن جا منهن بہ هيڏا ڪري ڇڏيا هئا. ڇو تہ هو بينظير جي ڪردار ڪشيءَ تي ڪروڙين روپيہ لٽائي چڪا هئا. هنن سمجهيو هو هاڻ هنن شهيد پيءُ جي هن بهادر ڌيءُ عظيم ڌيءُ بابت ماڻهن جي دلين ۾ نفرت پيري ڇڏي آهي، تنهن ڪري وطن آئي بہ تہ اها سنڌن اقتدار ۾ سياسي هڪ هٽيءَ کي لوڏي نہ سگهندي پر هوءَ تہ پيءُ جي ڌيءُ هئي. اهو پيءُ جنهن جي زندگي بہ هن ملڪ جي عوام لاءِ وڙهندي گذري، تہ شهادت بہ ان عوام جي راهہ ۾ ٿي. اهوئي پيءُ جنهن لاءِ بينظير پنهنجي لاڙڪاڻي ۾ ڪيل آخري جلسي ۾ پوري جوش ۽ روح سان چوندي بڌي وئي:"زنده هَي پيءُ زندہ هي. . . زندہ هَي پيءُ زندہ هي..." تنهن پيءُ جي احسانن کي ماڻهو نيٺ بہ ايترو جلد ڪيئن ٿا وساري سگهن؟. ماڻهن کي خبر ناهي تہ پيءُ جا مخالف پيءُ تي ڪهڙو ڪيس ثاهيو ويٺا آهن. ماڻهن کي تہ پيءُ جي سياسي نظريي ۽ فڪر جي بہ پوري پروڙ شايد ئي هجي، پر ان جي باوجود ماڻهن جي دلين تي پيءُ جي حڪومت اهڙي ئي سچائي آهي، جهڙي اها ڳالهہ تہ پيءُ توڙي ان جي اولاد پنهنجون زندگيون ماڻهن مٿان صدقي ڪيون آهن. بينظير ڪراچيءَ پهتي تہ ملڪ جو سياسي وايومنڊل ئي تبديل ٿي ويو. هن کي بہ ان ڳالهہ جو مڪمل ادراڪ ۽ احساس هيو تہ هن جي آمد سان نہ ملڪ جو سياسي وايو منڊل ساڳيو رهندو نہ سياسي نظام ۾ نہ ئي حڪمرانن جا نت نانگر. هن کي اها بہ خبر هئي تہ جن ڌرين جي هوءَ دڪانداري بند ڪرڻ لاءِ واپس آئي آهي، سي هن کي منظر تان هٽائڻ لاءِ هر ڪا ڪِريل حرڪت ڪري سگهن ٿيون. ان ڪري ئي هن پاڻ کي پوندڙ ڪنهن بہ نقصان جي صورت ۾، اڳواٽ ئي ٽن ذميوار شخصن جا نالا جوابدار طور حڪومت کي ڏئي ڇڏيا هئا. پر پوءِ بہ انهن ماڻهن تي ڪا نظر نہ رکي وئي. نہ رڳو اهو پر ڪراچيءَ ۾ آجيان واري ريلي دوران بينظير تي بہ آپگهاتي بم حملا ٿيا. جن ۾ سنڌس 50 جان نثارن سميت 140 ماڻهو مارجي ويا. پر پوءِ بہ حڪومت ڪي بہ اپاءَ نہ ورتا. پر رهندو حڪومت جا اهم ماڻهو اهو چئي، ڪيس جلسا جلوس ڪرڻ کان روڪيندا رهيا تہ "توهان تي ڪنهن بہ وقت حملو ٿي سگهي ٿو حملي لاءِ هيترا آپگهاتي بمبار تيار ٿي چڪا آهن. هيترا اسلام آباد ۾ داخل ٿي چڪا آهن. هيترا هن پاسي روانا ٿي ويا آهن..." پر انهن بمبارن جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مڪمل چاڻ رکندڙ ۽ اطلاع ڏيندڙ ذريعن انهن جي گرفتاريءَ لاءِ ڪجهه به نه ڪيو. ٿي سگهي ٿو ته انهن کي ڪجهه ڪرڻ کان روڪيو به ويو هجي يا انهن جا هٿ ٻڌل هجن. پر پوءِ جيڪو ڪجهه ٿيو اهو سڀ سموريءَ دنيا پنهنجي اکين سان ڏٺو ۽ حڪومت توڙي ان جا ادارا اهو ٿي تماشو ڏسندا رهيا.

پنڊيءَ جي لياقت باغ ۾ هوءَ جنهن خوشيءَ ۽ مسرت سان سرشار نظر ٿي آئي. تنهن کي 27 ڊسمبر واري جلسي جي جهلڪين منجهان محسوس ڪري سگهجي ٿو. ايئن پيو لڳي ته هن کي پڪ ٿي وئي هجي ته هاڻ هن ملڪ جي عوام جي تقدير تبديل ٿيڻ ۾ گهڻي دير نه لڳندي، هاڻ ماڻهن جا حق ڦٻائيندڙ ظالم حڪمران گهڻو وقت هلي نه سگهندا. هاڻ جمهوريت. آمريت کي شڪست ڏيڻ ۾ گهڻي دير نه ونندي، پر پوءِ هوءَ اڃا جلسي مان نڪري، پنڊي جي روڊ تي مس چڙهي، ته ملڪي تاريخ جو اهو ڀيانڪ سانحو پيش آيو جنهن جو ڊپ هن جي وطن واپسيءَ واري ڀهرئين ڏينهن کان ئي شدت سان محسوس ڪيو پئي ويو ۽ جنهن جو خيال ايندي ئي سنڌ جا ساجاهه وند ڏڪي ٿي ويا. بينظير جي شهادت بعد هڪدم سڄو ملڪ تپي تامو ٿي ويو هر گهٽي ماتمي جلوس ۾ بدلجڻ لڳي ۽ هر اک رت جي ڳوڙهن ۾ ٻڏندي وئي. ماڻهو اوڇنگارون ڏئي، هڪ ٻئي کي ٻڌائڻ لڳا: "اڄ ملڪ جو عوام چورو چنو ٿي ويو. . . اڄ جمهوريت جو سج غروب ٿي چڪو. . . اڄ سنڌ يتيم ٿي وئي. . ." هن جي شهادت سڄي ملڪ کي هڪ تڏي ۾ تبديل ڪري ڇڏيو آهي. ماڻهن جون اکيون ۽ دليون ڪاوڙ ۽ رت جي ندين ۾ بدلجي ويون آهن. عجيب ماتمي ماحول آهي ۽ ماڻهن کي ڪجهه سمجهه ۾ نٿو اچي ته اهي ڇا ڪن. هن وقت تائين سڄي ملڪ جي اڪثر شهرن ۾ هزارين سرڪاري توڙي خانگي گاڏيون ۽ عمارتون رک جو ڍير بڻجي چڪيون آهن ۽ ماڻهو ديوانگيءَ منجهان ديوارن سان مٿا ٽڪرائي رهيا آهن. گاڏين جا شيشا ٽوڙي رهيا آهن ۽ هر شيءِ کي خاڪ بڻائي، پنهنجي مٿان وسائڻ چاهين ٿا. . . پر سنڌ جي آخري اميد ته ٻڏي چڪي. . . جمهوريت ۽ عوامي راڄ جو خواب ته رتو رت ٿي چڪو. . . ۽ ماڻهو هڪ پيرو بيهر هڪ اونداهي ۽ بارودي سُرنگهه جهڙي دور ۾ ته داخل ٿي چڪا. . . هاڻ ڇا ٿيندو!؟

بينظير جي شهادت سان جيترو نقصان سنڌ ۽ ان جي عوام کي پهتو

آهي. شايد ئي ملڪ جي بني ڪنهن صوبي ۽ ان جي عوام کي پهتو هجي. اهو ئي سبب آهي جو اڄ سنڌ ۾ قيامت صغريٰ جهڙو ماحول آهي هر گهر مان سڏڪا ۽ اوسارا ٻڌجن ٿا. جيءَ ته هر گهر کان پنهنجو محبوب ترين ياتي وچڙي ويو هجي. بين صوبن جي ته ڳالهه الڳ آهي. پر سنڌ وٽ بينظير ئي آخري آپشن ۽ سهارو هئي. جو ته سنڌ جي سياست ۾ موجود باقي ڪردارن ۾ ڪو هڪ به شخص اهڙو ڪونهي. جيڪو پاور ڪاريڊورس ۾ سنڌ جي حق ۽ حصي جي ڳالهه ڪري سگهي. هن ملڪ جي ظالم سگهارين ڌرين سان اکيون اکين ۾ وجهي ڳالهائڻ جي سگهه فقط هن ۾ ئي هئي. سڄي ملڪ ۾ اهو اعزاز فقط بينظير کي ئي حاصل هو. جنهن جي صورت ڏسڻ لاءِ ماڻهو پوليس جون لٺيون کائيندا هئا. آپگهاتي بمبارن جي پرواهه ڪرڻ بنا جلسن ۽ ريلين ۾ ڪاهي پوندا هئا ۽ جسمن تي زخم سهي به اهو چوندي ٻڌبا هئا ته " هيءَ ته هڪڙو سِر آهي. بينظير لاءِ ته سوين سر به هجن ته قربان ڪري ڇڏجن. . ." بينظير زندگيءَ گذارڻ کان وٺي، شهادت ماڻڻ تائين وک وک تي پنهنجي والد جي ڪردار جو ڳاٽ اوچو رکيو. هن جي شخصيت واقعي به حيرت جو مجسمو هئي. ڪراچيءَ ۾ مٿس ٿيل آپگهاتي حملي واري واقعي کان پوءِ جڏهن ڊپ وچان ٻين پارٽين جا ليڊر به گهرن ۾ لڪي ويا هئا. تڏهن بينظير بنا سيڪيورٽي انتظامن جي شهيدن جي گهرن ۾ تعزيتن لاءِ ويندي رهي ۽ اسپتالن ۾ زخمين جي عيادت ڪنديءَ کين خراج تحسين پيش ڪندي رهي. اهڙي بهادري ملڪ جي ڪنهن مرد ليڊر ۾ به نه هئي، جنهن ڪري بينظير سان پيار ڪندڙ به عجيب ديوانگي ۽ سرفروشيءَ جو مجسمو بڻجي ويا هئا. ان جو سبب اهو به آهي ته هو چاڻن پيا ته رڳو هو ئي بينظير لاءِ سر ترئيءَ تي رکي نڪتا گهمن، پر بينظير به مٿن سِر گهورڻ جو حوصلو رکي ٿي ۽ هوءَ جيڪو چوي ٿي، سو ڪري به سگهي ٿي. نيٺ بينظير پنهنجو سر قربان ڪري اهو وچن پاڙي ڏيکاريو جنهن کي پاڻي ڏيڻ لاءِ هوءَ زندگيءَ جو جوکم کڻي. پنهنجن ماڻهن ۾ موٽي آئي هئي. جيتوڻيڪ ڪيس پنهنجن ماڻهن سان ڪل به مهينا. نو ڏينهن ئي گڏ رهڻ نصيب ٿيا. پر انهن ٻن مهينن ۾ هن ماڻهن کي ايترو ڪجهه ڏنو آهي. جيترو هن ملڪ جا حڪمران، استيبلشمينٽ. ڳجها ادارا توڙي ٻيا دعويدار گذريل (60) سالن ۾ به نه ڏئي سگهيا آهن.

ڪالهه جڏهن شهيد بينظير ڀٽو جو لاش هن جي شهيد والد ذوالفقار علي ڀٽي جي پيراندي ۾ ڪان مٽيءَ ماءُ حوالي ڪيو پئي ويو. تڏهن هڪ طرف سڄي دنيا جي ماڻهن جون دليون ۽ اکيون ڏک ۾ لڙڪن سان ڀريل هيون ته ٻئي پاسي سنڌ جي ماڻهن جو ڪنڌ فخر وچان اوچو به هو جو ڪالهه کين ان ڳالهه جو احساس وڌيڪ شدت سان ٿيو ته هو هڪ اهڙي سياسي ڪٽنب جا وارث آهن. جنهن ڪٽنب جي ماڻهن سياست کي ڌنڌو نه بڻايو ۽ ان کي فقط پنهنجي جاگير ۽ ڌن دولت جا انبار لڳائڻ لاءِ حربي طور ڪتب نه آندو بلڪ انهن مان هڪ هڪ شخص پنهنجي زندگي ارپي ڇڏي. هن کي خبر هئي ته هن جي زندگي نشاني تي آهي، پوءِ به واپس موٽي آئي. هن پاڻ ئي چيو هو ته هوءَ شينهن جي هڪ ڏينهن جي زندگيءَ کي پسند ڪري ٿي. سو هن کي نصيب به شينهن جي هڪ ڏينهن واري زندگي ئي ٿي. سياسي گدڙن، ويڪائو وڏيرن، مفاد پرست سياسي سوداگرن سان ته سنڌ ڀري پئي آهي ۽ انهن جي زندگي به گهٽجڻ بجاءِ وڃي ٿي وڌندي، پر طبعي موت مرڻ بعد انهن جي قبر تي ڪو ڏيئو ٻارڻ وارو به نه هوندو. پر بينظير جي قبر سدائين سنڌ لاءِ روشن آئندي جي اميد رهندي جنهن تي رحمت جون بارشون ۽ ماڻهن جا ميلا متل رهندا. سنڌ جي ماڻهن کي پنهنجي هن بهادر ڌيءَ ۽ عظيم ڀيڻ تي هميشه فخر رهندو ۽ هو پنهنجي ايندڙ نسلن کي ڪنڌ مٿي ڪري ٻڌائيندا، ته "هڪڙي هئي بينظير... هوءَ سنڌ جي ماڻهن جي دلين تي راڄ ڪندڙ شهزادي هئي، جنهن جي شهادت تي سنڌ جي وڻن، ٽڻن ۽ پکين به ماتم ڪيو هو..."

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد 29 ڊسمبر 2007ع)

جمهوريت لاءِ وڙهندڙ
هڪ ديومالائي ڪردار جي
شهادت ۽ سنڌ جو ڏک

ڊاڪٽر ايوب شيخ

ڦاسي، زهر، گولين ۽ بمن کي برداشت ڪندڙ "ڀٽو فيمليءَ" جي باقي شهيدن وانگر هن بہ سمورن نعرن، چوٽين، ڪهاڻين ۽ داستانن کي معنيٰ ڏئي ڇڏي. ان فيمليءَ جي سياسي کاتي ۾ پاڪستان جي ماڻهن جي ذهنن ۾ هڪ چوٿين شهيد جو اضافو ٿي ويو: "شهيد" جو لفظ ان ساڳي بہ دفعا وزير اعظم رهندڙ محترمہ بينظير ڀٽو جي نالي سان لڳي چڪو آهي. جنهن کي ٽيون ڀيرو وزير اعظم ٿيڻ کان پري ڪرڻ لاءِ هن کي زندگيءَ کان محروم ڪيو ويو. ڪالهہ ٽن شهيدن جون مزارون هن جي انتظار ۾ هيون. جڏهن هوءَ ڪارساز سانحي (18 آڪٽوبر) ۾ بچي وئي هئي تہ هڪ هفتي ڪانپوءِ پنهنجي جيئري ئي ان ساڳئي هنڌ تي پنهنجي والد ۽ ڀائرن جي مزارن تي گلاب جا گل چاڙهڻ آئي هئي. هن کي اها خبر نہ هئي تہ "هو هر حال ۾ ڪيس قتل ڪرڻ چاهين ٿا. هن جو جيئرو بچڻ قاتلن جي ڪٿڪ لاءِ سٺو نہ هيو. نيٺ 69 ڏينهن ڪانپوءِ هن کي راولپنڊي ۾ قتل ڪيو ويو. هن جو بهادر ٿي جيئڻ ۽ مرڻ ۾ ايمان هيو. هن کي رڳو پنهنجي فيمليءَ جي فردن جي همت سان شهيد ٿيڻ واري ڳالهہ حوصلو نہ ڏنو هو پر هن ڌرتي ۽ هن فيمليءَ ۾ ضرور ڪا اهڙي ڳالهہ آهي، جيڪا هنن کي بقول محترمہ جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ڪوئٽ ۽ گدڙن وانگر“ زندگي گذارڻ کان روڪي ٿي. پٽو فيملي ”پُٽ“ ۾ رهڻ نہ سگهيو هو. ان ڪري هنن کي ”پُٽ“ ۾ ڪو بہ گهاءُ نہ هيو. شهيد پُٽي کان وٺندي شاهنواز ۽ مير مرتضيٰ کان وٺندي محترمہ تائين سڀني شهيدن کي سامهون ڏک لڳل هئا.

اپرنڊڙ سج جي روشن ڪرڻن جيئان ”اوپر چائي“ محترمہ بينظير ڀٽو جنهن جي لاءِ شهيد ذوالفقار مرحوم جا لفظ اوپرا اوپرا ۽ اڻ نهڪندڙ لڳن ٿا. تنهن پنهنجي عوام سان گڏجي آمريت خلاف جمهوريت جي جنگ ۾ پنهنجي جان جي بازي لڳائي. نيٺ پاڪستان کي اونداهہ ڏانهن ڌڪيندڙ قوتن هن کي قتل ڪري ڇڏيو. هوءَ نہ ڊني، نہ ڇرڪي، نہ آڻ مڃيائين ۽ سڀ پنهنجي سر تي سهي پنهنجي پيءُ جي قدمن جي نقش تي هلندي شهيد ٿي وئي. مان محترمہ جي وڇوڙي جي ڏک کي سندس ور آصف علي زرداري، سندس ٻارن بلاول، بختاور، آصفہ، محترمہ جي والده بيگم نصرت ڀٽو صاحبہ ۽ شهيد ڀٽي جي ٻچيل اڪيلي نياڻي صنم ڀٽو جو ڏک نہ پر دنيا، ملڪ ۽ سنڌ جي سمورن ماڻهن جو ڏک سمجهان ٿو. محترمہ ڪالهہ جسماني طور هتي پر اڄ ڪونهي. هوءَ پنهنجي مٽيءَ ماءُ جي حوالي ٿي وئي آهي. هن پنهنجي حياتي جي آخري گهڙيءَ تائين عوام جو ساٿ ڏنو عوام سان گڏ رهي. هن جان ڏني پنهنجو ايمان وڪرو نہ ڪيو.

هن جي قتل ٿيڻ جي گهڙي نوٽ ڪريو. هوءَ بمن ۽ گولين جي حملن کان بي خوف همت سان ماڻهن کي ڏسي جلسي گاهہ ڇڏڻ مهل پنهنجي آخري مرڪ ۽ پيار ماڻهن ۾ ورهائڻ لاءِ (گوليون بچائيندڙ گاڏيءَ مان) اٿي بيٺي. فاتح مرڪ سان پنهنجي عوام سان گڏ نعرن جا جواب ڏيڻ لاءِ هن سنڌن سڏ ورنايو. هن پنهنجا آخري هٿ لوڏيا. پنهنجي ماڻهن جي خوشيءَ سان گڏجي سنڌن نعرن جا جواب ڏنا پر آمريت خلاف اپا ٿيل هٿ گولين ۽ بمن جي حملي ۾ ساٿا ڪيا ويا. گهرو وزارت چيو هو تہ ”مٿس حملو 21 ڊسمبر تي ٿيندو.“ ان وارننگ مان لڳي ٿو تہ وزارتِ داخلا کي خبر آهي تہ ڪير ڪير آهي. 27 ڊسمبر تي خوني حملي ۾ هن کي شهيد ڪيو ويو پر انگريزي چينل ”سي اين اين“ تي محترمہ جي اها اي ميل انتهائي اهم آهي، جيڪا ان چينل جي صحافي ”وولف بلٽزر“ کي آمريڪا ۾ رهندڙ

"مارڪ سيگل" کان ملي آهي. محترمہ اها اي ميل مارڪ سيگل ڏانهن موڪلي هئي. ان اي ميل ۾ محترمہ لکيو هو تہ. "جيڪڏهن مون کي پاڪستان ۾ نقصان پهتو تہ ان جو ذميوار مشرف هوندو." هن وڌيڪ لکيو هو تہ. "مون کي هن جي ماڻهن ڊيچارڻ ۽ غير محفوظ هئڻ بابت خطرا ڀڏايا آهن. مون کي حفاظت لاءِ پوليس جون چار گاڏيون، گاڏين لاءِ ڪارا شيشا ۽ بمن ڦاڙڻ جي رموٽ سسٽم کي روڪڻ جا اوزار بہ نہ ڏنا ويا آهن."

ماڻهو هن جي ڳچيءَ تي نظر ايندڙ تِرَ کي ڏسي الله سائين کان هن جي وڏي عمر واسطي دعائون گهرندا هئا. هن جي تِرَ کي ڏسي ماڻهن کي جنرل ضياءُ الحق پاران بينظير جي والد جي گردن ۾ ڏنل ڦاسي ياد ايندي هئي. انهن دعائن جي موت ۾ هوءَ وريَ پاڻ در در وڃي ماڻهن لاءِ دعائون گهرندي هئي. هن ۽ عوام جي وچ ۾ هڪڙو سياسي ۽ روحاني رشتو هيو. ڏکڻ ايشيا جي ماڻهن سري نگر (ڪشمير) ۾ پيدا ٿيل نهرو خاندان ۽ اتان وهي ايندڙ سنڌو درياءَ جو پاڻي پيئندڙ ڀٽو فيمليءَ جي فردن کي پنهنجي جان جي پرواهہ نہ ڪندڙ هيرو طور ڏٺو آهي. سنڌن دل مان "ڀٽو فيملي هيرو هيرو باقي سڀ زيرو زيرو" سميت جيڪي بہ نعرا لڳايا ويا هئا، سي ڪي عام نعرا ناهن پر اهي ان ڀٽو فيملي جي روايتن جو تسلسل آهن.

جلاوطني جي خاتمي کان اڳ لنڊن ۾ آخري پريس ڪانفرنس ۾ هن جي دعا هيءَ هئي تہ " هر حالت ۾ اسان جي ماڻهن جو قتلام بند ٿيڻ گهرجي." هن دبئي کان ڪراچيءَ لاءِ وڃڻ کان هڪ ڏينهن اڳ 17 آڪٽوبر تي پريس ڪانفرنس ڪندي وري اها ڳالهہ ڪئي هئي تہ "پاڪستان هلائڻ لاءِ لاڙڪاڻي ۽ لاهور جو فرق ختم ڪرڻو پوندو." هنَ گذريل صديءَ جي آخري ورهين ۾ جلاوطن ٿي ملڪ ملڪ جهاڳيندي پاڪستان کي هڪ ناڪام رياست (Failure State) ٿيڻ کان بچائڻ لاءِ دنيا کي ڀڏايو تہ. "ملڪ جمهوريت ۽ ماڻهپي سان جيئرا رهندا آهن." نئين هزاري (2000ع) جي نئين صدي جي ستين ورهيہ (2007ع) ۾ پنهنجي اٺن ورهين جي جلاوطني ختم ڪري جڏهن سنڌ جي راڄڌاني ڪراچي ۾ لکين ماڻهن جي مرڪ پسڻ لاءِ گولين لڳڻ کان بچاءَ ڪندڙ گاڏي (Bullet Proof Vehicle) ۾ سوار ٿي تہ هن جي دل جي اڳڻ تي شاهہ جي شعر جون اهي سٽون روح ۾ رچي پيون:

مِيخُون مُحبَتَ سَندِيُون، هِينئڙي مَنجهہ هَزارَ
پَکا ۽ پَنوَهارَ ڏِني مُون ڏِينهَن ٿِيا!

هن ماٺهن کان پري رهڻ ٿي نہ سکيو هو. سڀ پروٽوڪول ڇڏي هوءَ ڀُٽي شهيد جي ڌيءُ بينظير ڀٽو بنجي سامهون نروار ٿي. انهن اٺن ورهين ۾ ماٺهن عيدن تي خوشيون نہ ڏٺيون هيون، جيڪي سنڌ جي هن نياڻيءَ کي پسڻ سان کين مليون هيون.

وِيئي وِيچارَنِ وِسِرِيہ خوشِي ۽ خَرِيدَ،
سِڪڙَ ڪِيا شهِيدَ، مارُو جي مَلِيرَ جا!

هن کي گلاب جا گل پسند هئا. انهن گلن جو ڳاڙهو رنگ هن سان ڇهٽي پيو هو. پر هن جي زندگي جو چوٿون حصو دبئي جي ريگستان ۾ گذريو. هن کي جمهوريت پسند هئي پر سنڌس زندگيءَ جي 54 ورهين مان هن کي رڳو 16 جمهوري ورهيہ نصيب ٿيا. هن کي شيڪسپيئر جا ڊراما پسند هئا. هن کي بهار، گل، ٻار، عوام ۽ مرڪ وڻندي هئي. هن کي بيوفائي نہ وڻندي هئي. اها ڪنهن پارٽي واري ڪئي هجي يا ڪنهن اتحادي جيتوڻيڪ هن کي گهٽي گرمي ۽ گهٽي سردي پسند نہ هئي پر هن پنهنجي زندگي ۾ سکر سينٽرل جيل کان وٺي سهالا ريسٽ هائوس ۾ قيد دوران رڳو گرمي ۽ سردي ئي برداشت ڪئي، پر هن کي ڪوهہ مري ۾ پڙهڻ ۽ لنڊن يونيورسٽِي واري زمانن ۾ برف جون شديد سردي واريون موسمون بہ مليون.

هن کي جيل ۾ قيد پنهنجي ور آصف علي زرداري سان ٻار ملائڻ پسند هيو تہ جيئن ٻارن کي خبر پئي تہ سندن پيءُ سان سرڪار ڇا پئي ڪري؟ پر آصف زرداري ان عمر ۾ ٻارن جي ذهن تي قيد ۽ جيل جي ملاقاتن جا اهي نقش چٽڻ جي خلاف هوندو هيو. محترمہ جو خيال هو تہ ٻارن کي پيءُ ۽ ماءُ ٻنهي جي صحبت ملڻ گهرجي. هوءَ شاهنواز جي نياڻي کي نہ ملندڙان قرب تي پڻ ڏکويل هوندي هئي. اها اتفاق جي ڳالهہ هئي تہ جڏهن محترمہ جلاوطن هئي تہ آصف علي زرداري بہ درياڻتو قيد ۾ هيو. ماٺهن کي ان ڳالهہ جي پوءِ خبر پئي تہ آصف زرداري رڳو پيپلزپارٽيءَ جي سموري "وزندار" ماٺهن جو وزن کڻي جيل ۾ نہ ويٺو هو پر بينظير ڀٽو جي مڙس طور سرڪار هن کي قيد ۾ رکيو هو جنهن ڪري محترمہ ۽ آصف

علي زرداري ماءُ ۽ پيءُ جي گڏيل حيثيت ۾ پنهنجي اولاد سان گڏ نہ رهي سگهيا. جڏهن محترمہ کي جلاوطني جا اهي اٺ سال ٻارن سان دبئي ۾ گڏ رهڻ جو موقعو مليو سگهيو هو تڏهن آصف زرداري وري ڪانئڻ پري جيل ۾ هيو. جڏهن زرداري صاحب ٻاهر آيو تہ ڪجهہ وقت هو ٻئي گڏ رهي سگهيا پر بينظير پنهنجو پاڪستان بچائڻ لاءِ بقول محترمہ جي تہ "رياستي ڏاڍ" سان مقابلي لاءِ دنيا ۾ ٻاهر رهڻ چاهيو ۽ جهر جهنگ جهاڳيندي رهي. آصف زرداري انهن ورهين ڪانپوءِ آزاد ٿي آيو تہ وري آمريڪا ۾ علاج ڪيس رهائي وڏو ۽ هو نہ محترمہ کي تائيمر ڏئي سگهيو نہ وري ٻارن کي.

محترمہ کي جنهن بہ قتل ڪيو ۽ جن بہ قتل ڪرايو تن کي محترمہ جي اهميت جي باري ۾ مڪمل ڄاڻ هئي. اهو رڳو پيپلزپارٽي جي باني اڳواڻ جي نياڻي جو قتل ڪونهي پر اهو پاڪستان کي هڪ "ناڪام رياست" ٿيڻ کان بچائڻ واري ليڊر جو قتل آهي، اهو رڳو پ پ مخالف سياسي قوتن جي تمام وڏي رڪاوٽ جو قتل ناهي پر اهو ملڪ ۾ جمهوري سلسلي ۽ جمهوري روايتن جو بہ قتل آهي جن جو فائدو رڳو ۽ رڳو جمهوريت جي دشمنن کي پهچندو. قاتلن ۾ موجود ڪن ماڻهن جو اهو خيال بہ هوندو تہ محترمہ جي قتل ٿي وڃڻ سان نہ رڳو پيپلزپارٽي ڪمزور ٿي ويندي پر خود ان پارٽي خلاف هڪ سازش شروع ٿي ويندي، اهي ماڻهو چاهيندا هوندا تہ ورڪنگ ڪلاس جي حامي اها تمام وڏي پارٽي پنهنجي محبوب اڳواڻ جي شهادت سان ختم ٿي وڃي. محترمہ بينظير ڀٽو جيڪا اميد هئي، آس هئي، حوصلو هئي، ڍال ۽ ٽيڪ هئي، ماءُ ۽ ڏيءُ هئي، ڀيڻ ۽ ياءُ هئي، هوءَ سمورن رشتن جو ميلاپ هئي. تنهن جو قتل ڪو عام معمولي واقعو ناهي پر سازش جي هڪڙي نئين غير عوامي سلسلي جي نئين شروعات آهي.

سنڌ توڙي پاڪستان کي هن نازڪ موقعي تي، سياسي يتيمي جي صورتحال ۾ نہ رڳو سنجيدگيءَ سان ڪي اهم فيصلا ڪرڻا آهن، پر محترمہ جي سياست جي سلسلي واسطي انتهائي اهم ڳالهيون طئي ڪرڻيون آهن. هن ڏک جي گهڙي تي سمورا فيصلا اسان جي ڪيئي ڏهاڪن جي نصيب بابت پنهنجي تاريخ جوڙيندا. ان ڪري اڄ جا فيصلا رڳو ڪجهہ ڏينهن جا نہ سمجهڻ گهرجن.

نوابزادي نصر الله خان پنهنجي مرڻ کان اڳ آخري انٽرويو ۾ محترمه جي باري ۾ هڪ ڏينهن لنڊن ۾ ٿي وي انٽرويو ۾ چيو هو ته. "بينظير ڀٽو رڳو عالمي ليڊر ناهي پر ملڪ جو اثاثو آهي. جيڪڏهن هن کي نظرانداز ڪيو ويو ته اها پاڪستان سان وڏي زيادتي هوندي "

ڦاسي، زهر، گولين کي برداشت ڪندڙان "ڀٽو فيملي" جي باقي شهيدن وانگر محترمه بينظير ڀٽو به سمورن، نعرن، چوٽين، ڪهاڻين ۽ داستانن کي سڀ معنائون ته ڏنيون پر پنهنجي والد جي نقش قدم تي هلندي هن انهن اڳين روايتن کي پنهنجو خون ڏئي پنهنجي سچائيءَ جي ليڪ پٽرائي ڇڏي هوءَ شهيد ٿي وئي، هن شهادت جي سمورين روايتن کي معنيٰ ته ڏني پر سندس شهادت سان سموريون شيون بي معنيٰ ٿي چڪيون آهن. دنيا لاءِ پاڪستان هڪ "اجنبي ملڪ" بڻجڻ واري رستي تي گامزن آهي.

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنڊيءَ ڪان لاڙڪاڻي موڪليل هڪ پيو لاش!

منظور ميراڻي

چوندا آهن تہ تاريخ پاڻ کي ورجائيندي آهي. . . ۽ مان سوچيان ٿو تہ هن ملڪ ۾ تاريخ پنهنجو پاڻ سدائين ڀٽو فيملي تي ڇو ٿي ورجائي؟ تاريخ پنهنجو پاڻ ورجايو ۽ هڪ ڀيرو ٻيهر هڪ وزيراعظم کي قتل ڪيو ويو. ڪالهہ 1979ع هو ۽ اڄ 2007ع جا آخري ٿي ڏينهن. . . هن سال جو ڪيلينڊر اڃا تبديل ئي نہ ٿيو جو هن ملڪ ۾ گهڻو ڪجهہ تبديل ٿي ويو. بينظير ڀٽو جي آمد جا جشن ماتم ۾ تبديل ٿي ويا. . . ساڳي 79ع واري سينہ ڪوبي، ساڳيو لياريءَ جي عورتن جو ماتم. ساڳيو روڊن تي احتجاج. ۽ ساڳي هر اک آلي. . . گهٽ ۾ گهٽ سنڌ جي تہ هر اک آلي ئي هئي. ممڪن آهي تہ ڪالهہ شام ڪيترن ئي گهرن ۾ چلهہ بہ نہ ٻري هجي. ممڪن آهي تہ ڀٽي جي شهادت جيان، ڪيترن ئي گهرن ۾ تڏا وڇايا ويا هجن. ڀٽو جي شهادت تي ماڻهن ڪيئن محسوس ڪيو هو اهي درد جي ڪهڙيءَ ڪيفيت مان گذريا هوندا. ان جو اندازو اڄ جي جنريشن کي نہ هو پر ڪالهہ جڏهن بينظير ڀٽو جي قتل جي خبر پهتي هوندي تہ اڄ جي جنريشن کي اندازو ٿي ويو هوندو تہ ماڻهو ڀٽي جي شهادت تي ڪهڙي اذيت مان گذريا هوندا! هڪ اهڙي ڪيفيت جيڪا لفظن ۾ بيان نٿي ڪري سگهجي. اها تہ بس ڳوڙهن ۾ ئي بيان ٿي سگهي ٿي. بس سينہ

ڪوبي ۽ مٽي ۾ خاڪ وجھڻ سان ٿي ان جو اظهار ٿي سگهي ٿو ۽ ڪالھ اسان اوهان هر ٽي وي چئنل تي اهڙي اظهار جا ڪيترائي منظر ڏٺا.

رڳو منظر ئي نہ پر الائي ڪيتريون اهڙيون فون ڪالز بہ آيون، جن تان رڳو سڏڪا ئي ٻڌڻ لاءِ مليا. . . ماڻهو ڪنهن سياسي ليڊر سان ايئن بہ محبت ڪن ٿا، اهو ٻڌو تہ هئوسين، پر ان جو تجربو ڪالھ ٿيو. ماڻهو ائين روئي رهيا هئا، جڻ انهن جو ڪو ويجهو عزيز انهن ڪان جدا ٿي ويو هجي.

بينظير ڀٽو سنڌ جي ڌيءُ هئي، ۽ فطري طور تي پنهنجي نياڻيءَ جي قتل تي ان جي امڙ ئي وڏيڪ ماتم ڪري رهي آهي، پر بينظير ڀٽو ان نصرت ڀٽو جي بہ ڌيءُ هئي، جيڪا مون کي ڪنهن المياتي ڊرامي جو ڪردار لڳندي آهي. نصرت ڀٽو جنهن جي زندگي هڪ وزيراعظم سان شادي ڪرڻ باوجود الميڻ سان ئي ڀريل رهي. هن پنهنجي زندگيءَ جا چار وڏا الميا برداشت ڪيا. نصرت ڀٽو پهرين پنهنجي ور جو لاش ڏٺو ان کان پوءِ پنهنجي جوان پٽ شاهنواز جي پراسرار موت جي خبر بہ هن جي ئي نصيب ۾ آئي، وري ڪيس مرتضيٰ جو لاش تحفي ۾ مليو. الميا هر چند سالن کان پوءِ هن جي آجيان ڪندا رهيا، ۽ هاڻي ڪجھ ئي سالن کان پوءِ بينظير جو قتل. . . ڇا اڳيان ڏک نصرت ڀٽو لاءِ ڪافي نہ هئا، جو هڪ ٻيو الميو بہ هن جي ئي نصيب ۾ لکجي آيو!؟

دنيا ٿي سگهي ٿي تہ تبديل ٿي وئي هجي، پر ڀٽو فيمليءَ لاءِ ڄڻ تہ ڪجھ بہ تبديل نہ ٿيو. . . ملڪ جي هر موڙ تي موت انهن کي نشانو بڻائڻ لاءِ گهات هنيو ويٺو رهيو ۽ جڏهن بہ ان کي موقعو مليو ڀٽو خاندان جو ڪو نہ ڪو فرد ان جو شڪار ٿي ئي ويو. . . جيڪڏهن گهات هڻي ويٺل موت 18 آڪٽوبر تي ناڪام ٿيو تہ ان وري 27 ڊسمبر تي پنهنجو زور آزمايو ۽ ان زور ۾ رڳو بلاول، بختاور ۽ آصفہ ئي يتيم نہ ٿيا، پر اها جمهوريت بہ يتيم ٿي وئي، جنهن جو خواب هن ملڪ ۾ تعبير ماڻڻ لاءِ بيتاب آهي. . . رڳو اهي لکين ماڻهو ئي لاوارث نہ ٿيا، جيڪي بينظير ڀٽو جي واپسيءَ تي هڪ نئين صبح جي اميد ڪري رهيا هئا، پر ڄڻ تہ اهي سڀ ڌريون بہ لاوارث ٿي ويون، جيڪي انتهاپسنديءَ خلاف ويڙھ ڪندي ڪندي ٿڪجي پيون هيون، ۽ سمجهيو پئي تہ انتها پسنديءَ سان مقابلو پاڪستان کي جمهوري بڻائڻ سان ئي ڪري سگهجي ٿو ۽ جمهوريت جي

ڳالهه ڪجي، ۽ ان مان ڀٽو فيمليءَ کي الڳ ڪري ڇڏجي، سو ممڪن ئي نه هو. اهو ئي سبب هو جو هن کي واپس اچڻ ڏنو ويو پر انتها پسندن ان جي آجيان هڪ آپگهاتي حملي سان ڪئي، جنهن حملي ۾ بينظير ڀٽو ته بچي وئي، پر ڏيڍ سئو ماڻهو زندگيون وڃائي ويٺا. جڏهن 18 آڪٽوبر جو واقعو ٿيو هو تڏهن گهڻن ماڻهن اهو ئي سوچيو هو ته بينظير ڀٽو جيڪڏهن بچي وئي آهي ته هيءُ حملو ڪيس واپس موڪلڻ جو ڪم ضرور ڪندو ۽ هوءَ واپس دبئي هلي ويندي . . پر هن نه رڳو هتي ئي رهڻ جو فيصلو ڪيو پر حملي جي ٻئي ڏينهن تي زخمين سان عيادت ڪرڻ لاءِ اسپتال ۾ پهتي ۽ اجل جو شڪار ٿيندڙن جي پونئيرن سان تعزيت لاءِ سندن گهر وڃي نڪتي. هن جي اعصابن جو ڪو جواب نه هو نه ته پنهنجي سامهون ايترا سارا لاش ڪرندي ڏسڻ ۽ اها خبر به هجي ته اهو حملو ڪيس ئي نشانو بڻائڻ لاءِ ٿيو ان ڪان پوءِ ائين تحرڪ جاري رکڻ انهن انتها پسندن کي چئلينج ڪرڻ برابر ئي هو. جيڪي مسلسل بينظير ڀٽو جي لاءِ ڪڏهن لاڙڪاڻي ۾، ڪڏهن لاهور ۾ ته ڪڏهن حيدرآباد ۾ گهات هڻندا رهيا.

پنڊيءَ سڏائين سنڌ کي اهڙا تحفا ڏنا آهن، جن تحفن تي سنڌ وٽ ماتم ڪرڻ کان سواءِ ڪجهه به ناهي هوندو. هن وقت به پنڊيءَ پاران سنڌ کي جيڪو تحفو مليو آهي، ان تي ايئن ئي ٿي سگهي ٿو جيڪو ڪالهه سڄي ملڪ ۽ خاص ڪري سنڌ جي روڊن تي ٿيندو رهيو. ماڻهن کي سمجهه ۾ نه پئي آيو ته هو ڇا ڪن، بينظير ڀٽو جي قتل تي ڪهڙو ردعمل ڏيکارين، ماتم ڪن، احتجاج ڪن، ٽائرن کي باهيون ڏين، هوائي فائرنگ ڪن، ٽريفڪ بلاڪ ڪن، يا ڪو ٻيو اهڙو ئي انتهائي قدم کڻن. ايئن ئي جيئن ڀٽو جي شهادت وقت ٿيو هو.

جڏهن ذوالفقار علي ڀٽو کي ڦاهي ڏني وئي هئي، تڏهن ٻڌو هئوسين ته ان ڏينهن ڀٽي جو ڪيترن ئي چاهيندڙن پنهنجو پاڻ کي باهه ڏئي ساڙڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. . . اهڙن واقعن تي اسان واري جنريشن سوچيندي هئي ته ايئن ڪيئن ٿيو هوندو؟ ڇا ائين به ٿي سگهي ٿو جو ڪو ماڻهو ڪنهن سياسي ليڊر جي ڪري پنهنجو انت آڻڻ جي ڪوشش ڪري!؟ ڇا ايئن به ٿي سگهي ٿو جو ڪو سياسي ليڊر قتل ٿئي، ۽ عوام

ايئن ديوانن وانگي گهرن کان ٻاهر نڪري اچي پنهنجي ڏک جو اظهار ڪري؟ اهو ذوالفقار علي ڀٽو جو دور هو ۽ اهي ڀٽي جا چاهيندڙ هئا. جيڪي ان جي ڪمهلي موت تي ديوانن وانگي گهرن کان ٻاهر نڪري آيا هئا. ۽ هيءُ بينظير ڀٽو جو دور آهي. جنهن ۾ بينظير ڀٽو سان چاهه رکندڙ پنهنجي ڏک جو اظهار ڪري رهيا آهن.

جڏهن هن ملڪ لاءِ جمهوريت جي ڳالهه ٿئي ٿي، تڏهن اها ڳالهه واضح ٿي وڃي ٿي تہ ان جمهوريت لاءِ ڏيهي توڙي پرڏيهي قوتن وٽ فقط هڪ ئي آپشن هجي ٿو ۽ اهو آپشن ڀٽو فيملي آهي. . . پر سوچجي تہ هاڻي جڏهن ڀٽو فيمليءَ جو آخري فرد بہ غير فطري موت جو شڪار ڪيو ويو تڏهن جمهوريت لاءِ ڏيهي توڙي پرڏيهي قوتن وٽ ڪهڙو آپشن بچي ٿو؟ ڇا ايئن سمجهجي تہ جمهوريت جي هن ملڪ ۾ ڪابہ گنجائش ڪونهي، جو جيڪو بہ جمهوريت ۽ عوامي حقن جي ڳالهه ڪري ٿو ان جو انجام اهو ئي ٿئي ٿو جيئن 79ع ۾ شهيد ذوالفقار علي ڀٽو سان ٿيو ۽ 2007ع جي آخري ڏينهن ۾ بينظير ڀٽو سان ٿيو آهي.

جڏهن 86ع ۾ بينظير ڀٽو وطن وري هئي، تڏهن حبيب جالب مرحوم چيو هو تہ "جنرل ڪرنل ڪانپ رهي هين ايک نهتي لڙڪي سي" پر هن پيري ڳالهہ گهڻو اڳتي نڪري چڪي آهي. . . هاڻي رڳو جنرل ۽ ڪرنل ئي نہ پر اهي سمورا سياستدان بہ هڪ اڪيلي عورت کان ڇرڻ تہ خوفزده آهن. جيڪي هو شايد سياستدان نہ هجن. جيڪڏهن انهن جي پويان جرنل ڪرنل نہ هجن. . . هڪ هٿين خالي عورت کان اهي سڀ ماڻهو ڏنل هئا. جيڪي ڪنهن بہ صورت ۾ نہ پيا چاهن تہ هن ملڪ ۾ جمهوريت بحال ٿئي، جيڪي ڪنهن بہ صورت ۾ نہ پيا چاهن تہ انتها پسنديءَ کي شڪست اچي، جيڪي قطعي بہ نہ پيا چاهن تہ اهي "قوتون" ڪمزور ٿين، جيڪي گذريل 60 سالن کان هن ملڪ کي ڪائي رهيون آهن. 86ع واري ان هٿين خالي ڇوڪري ۽ 2007ع واري هٿين خالي عورت کان حبيب جالب واري دور ۾ بہ اهي ان ڪري ڏنل هئا. جو ان جي پٺيان عوام هو ۽ هاڻوڪن ڏينهن ۾ بہ ان ڪري خوفزده هئا. جو ماڻهن جي جذبن ۾ اڃا ڪا گهٽتائي نہ آئي هئي.

بينظير ڀٽو جي نالي موڪليل پراسرار خطن کان وٺي سرڪاري

ادارن پاران خبردار ڪرڻ تائين وارا لقاءَ ٻڌائين ٿا ته بينظير جي موجودگي ڪيترين ئي ڌرين لاءِ پريشانيءَ جو سبب هئي، جو جڏهن 18 آڪٽوبر تي آپگهاتي حملو ٿيو ته ساڳين ڌرين ان قسم جا بيان ڏنا ته "پيپلز پارٽيءَ پاڻ حملا ڪرايا" پر ان موت ۾ بينظير ڀٽو اهو سوال اٿاري پچندي رهي ته اعجاز الحق، پرويز الاهي ۽ چوڌري شجاعت جي جلسن تي حملا ڇو نٿا ٿين؟ ان سوال سان هوءَ انتها پسندن سان انهن جي تعلق جي سڌي ڳالهه نه ڪندي به انتها پسندن سان انهن جو تعلق جوڙيندي وئي ٿي. هوءَ حملي ٿيڻ کانپوءِ مسلسل چئي رهي هئي ته حڪومت ۾ ويٺل ڪجهه ماڻهو انهن حملن ۾ ملوث آهن، جنهن جو مقصد اهو هيو ته جنرل مشرف جي سياسي ٽيم ڪنهن نه ڪنهن حوالي سان انتها پسندن کي سپورٽ ڪندي رهي آهي.

بينظير ڀٽو جڏهن جلاوطن هئي، تڏهن ڪٿي پاڪستاني سياست جو ميدان هن لاءِ نه هو ۽ هن کي ٻاهر ويهاري جنرل مشرف به چئي پئي سگهيو ته "هاڻي بينظير جو ڪو سياسي رول ڪونهي" پر پاڪستان جي سياسي ميدان ۾ ٻيهر اچڻ کان پوءِ بينظير ڀٽو جهڙي نموني سياست ڪري رهي هئي، ان مان آسانيءَ سان مستقبل واري سياست ۾ ان جو وڏو ڪردار هو. بينظير ڀٽو جهڙي نموني سان سياسي ذهانت جو مظاهرو ڪري رهي هئي، اها ذهانت جمهوريت پسندن کي ته اپيل ڪري رهي هئي، پر اها ذهانت شايد پنڊيءَ جي انهن قوتن کي اپيل نه پئي ڪري، جن جا لنڪس اڃا تائين انتها پسندن سان آهن. ان ڪري اهي قوتون ڪوشش ڪنديون رهيون ته مستقبل جي سياست ۾ بينظير ڀٽو جو ڪردار ئي نه هجي.

پيپلز پارٽيءَ جا ڪارڪن ته چاهين پيا ته بينظير ڀٽو اقتدار ۾ اچي، سنڌ به چاهي پئي ته اختيار بينظير ڀٽو کي ملن. . . پر اهي "خفيه قوتون" ڇا ائين چاهن پيون، جيڪي بظاهر دهشتگرديءَ خلاف جنگ ۾ شامل هجڻ باوجود انتها پسنديءَ کي جيئرو به رکڻ چاهين پيون؟ ان سوال جو جواب ڳولڻ ان ڪري به ضروري آهي، جو هن ملڪ ۾ اقتدار جي منتقليءَ ۾ فيصلا ڪن ڪردار عوام ۽ ڪنهن مقبول پارٽيءَ جي ڪارڪنن جي خواهشن کان وڌيڪ انهن قوتن جو ئي رهيو آهي، پر جيڪڏهن ڪا شيءِ تبديل ناهي ٿي ته اها انهن "خفيه قوتن" جي ذهنيت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي، جيڪا چاهي ٿي ته ڪنهن سياسي ليڊر جي پويان پلي ڪٽي ڪروڙين ماڻهو هجن. پر هو هر صورت ۾ اهو ئي سياسي نظام جيئرو رکڻ چاهين ٿا. جيڪو نظام گذريل 60 سالن کان ساهه کڻندو آيو آهي.

جڏهن 18 آڪٽوبر وارو واقعو ٿيو تڏهن جنرل مشرف جي ٽيم اهو به چئي رهي هئي ته بينظير ڀٽو تي ان ڪري حملو ٿيو آهي. جو هن انتها پسندن خلاف بيان ڏنا هئا. بينظير ڀٽو جي سياست ۾ ان جي اقتدار ۾ اچڻ سان انتها پسند يقينن ناخوش ٿيندا. پر خوش ته پاڪستان جون اهي ڌريون به نه هيون. جن کي پنهنجو سج لهندي نظر اچي رهيو هو.

ان حوالي سان ريلوي واري اڳوڻي وزير شيخ رشيد جو ڏنل اهو بيان به انتهائي اهم آهي. جنهن ۾ هن چيو هو ته. "بينظير ايجنسين جي خلاف ڳالهائي خاڪ سياست ڪندي" ڳجهن ادارن جي ايتري طاقتور هجڻ جي خبر بينظير ڀٽو کان وڌيڪ ڀيو ڪنهن کي هوندي؛ پر جڏهن اقتدار ۾ اچڻ کان اڳ ئي هوءَ انهن کي چئلينج ڪري پئي. تڏهن ڪيترا ماڻهو اهو سمجهن پيا ته ڳجهن ادارن سان ٽڪراءَ ۾ اچڻ جي همٿ ته تڏهن ئي ٿي سگهي ٿي. جڏهن انهن ادارن کان به ڪا وڏي قوت چاهيندي هجي ته ملڪ ۾ جمهوريت قائم ٿئي. ڪونڊا ليزا رائيس جا بينظير ڀٽو سان فون تي رابطا. پونٽي جا بينظير ڀٽو جي حق ۾ بيان. ۽ يورپي يونين ۾ بينظير ڀٽو تي 18 آڪٽوبر واري حملي جي مذمت واري قرارداد مان پاڪستان جي "جمهوريت مخالف قوتن" کي به اندازو ٿي ويو ته بينظير ڀٽو مان جند ڇڏائڻ ايئن آسان ناهي. جيئن انهن نواز شريف مان جان آجي ڪرائي. هن ڳالهه جو مقصد اهو ڪونهي ته ڪو بينظير ڀٽو جي اهميت ان ڪري هئي. ڇاڪاڻ جو عالمي برادري ان جي حق ۾ آهي. پر اها ڳالهه سمجهجي ته عالمي برادريءَ جو بينظير ڀٽه مٿان ان ڪري اعتماد وڌيو جو هن 18 آڪٽوبر تي نه رڳو اهو ثابت ڪيو ته هوءَ ئي ملڪ جي اڪيلي مقبول ليڊر آهي، پر مٿس حملي مان عالمي طور تي اهو سنيهو ويو ته هتي پاڪستان ۾ جيڪڏهن ڪا پارٽي يا ڪو ليڊر اعتدال پسند آهي ته اها پيپلز پارٽي ۽ بينظير ڀٽو ئي آهي. جنهن مان انتها پسندن کي خطرو ٿي سگهي ٿو.

ان سموريءَ صورتحال ۾ جمهوريت مخالف قوتن، انتها پسندن ۽ ان جي سهڪارين لاءِ اهو چئلينج هو تہ بينظير کي مڪمل اختيارن کان پري ڪيئن رکجي؟ ان لاءِ هڪ پاسي خوف واري فضا قائم ڪئي وئي تہ جيئن بينظير پنو واپس وڃڻ جو فيصلو ڪري ۽ جيڪڏهن اها واپس نٿي وڃي تہ گهٽ ۾ گهٽ چونڊ مهم ۾ سرگرم نہ ٿي سگهي. بينظير پنو جيڪڏهن چونڊ مهم ۾ سرگرم نہ ٿئي ها تہ ان جو جمهوريت مخالف قوتن کي اهو فائدو ٿئي ها. جو اليڪشن ۾ ٽرن آئوٽ گهٽ اچي ها. جنهن کي مينيوپليٽ ڪرڻ وڌيڪ آسان ٿئي ها. جيڪا بہ هڪ قسم جي ڌانڌلي ئي آهي.

اصل ۾ "خفيہ قوتون" بينظير کي ان ڪري بہ مڪمل اختيارن واري حڪومت نہ پئي ڏيڻ چاهي، جو ان نٿي چاهيو تہ بينظير واقعي بہ انتها پسندن خلاف ڪارروائي ڪري ۽ انهن جيئن چاهيو پئي، انتها پسندن جي سهڪار سان ڪري ڏيکاريو!

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 28 ڊسمبر 2007ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بينظير جي شهادت:
وارتا ۽ ڪجهه تاثر

رئوف نظاماڻي

27 ڊسمبر جي شام آفيس مان نڪرڻ مهل منهنجو خيال هو تہ اڄ گهر ڪلاڪ ڪن اڳ ۾ پهچي سگهبو. اٽڪل ساڍي ڇهين وڳي جو وقت هو. گاڏي قائدآباد کان ٿورو اڳتي هلي تہ ماڻهن جي پاڻ ۾ ڪيل سڻ ٻاڻن مان بينظير جو نالو منهنجي ڪنن تي پيو. مون ان کي ان ڪري ٻڌو اڻ ٻڌو ڪري ڇڏيو تہ چونڊن جو وقت آهي ۽ سياسي اڳواڻن جو اهو ذڪر هڪ عام ڳالهہ آهي.
ٿوري دير ۾ ماڻهن جو موبائل واري سرگرميءَ ۾ غير معمولي واڌارو اچي ويو. اها سڄي گاڏي ۾ هلي تہ بينظير ڀٽو کي مٿي ۾ گوليون لڳيون آهن ۽ هوءَ شهيد ٿي وئي آهي. ان ڳالهہ تي يقين ڪرڻ تي دل نہ پئي مڃي ۽ اِها اڻ تڻ وڌي ٿي وڃي تہ ٿُرت گهر پهچي ان سلسلي ۾ وڌيڪ معلومات حاصل ڪجي. پر اها ڳالهہ ممڪن نہ هئي. اِها ڳالهہ ٻاهہ جيان سڄي شهر ۾ پکڙجي چُڪي هُئي ۽ ماڻهو وڏي تعداد ۾ روڊ رستن تي نڪري آيا هئا. رزاق آباد کان اڳتي ٻاهہ ۽ فائرنگ واضع طور اچي رهي هئي. گاڏي لاءِ اڳتي وڃڻ ممڪن نہ هو. ڊرائيور ۽ مسافر سڀ منجهيل هئا تہ هاڻي ڇا ڪجي. واپس قائد آباد انهن موٽڻ جو ڇيو پر ان خيال کي بہ فورن رد ڪيو ويو. ڇاڪاڻ تہ پوئتي بہ صورتحال ساڳي هئي. اڳيان ٻاهہ ۽ پويان پاڻي

واري حالت هئي. هر ڪو پنهنجي ليکي ڊرائيور کي مختلف صلاحون ڏئي رهيو هو. نيٺ گاڏي کي قاسم پورٽ ڏانهن موڙيو ويو پر ٿورو اڳتي هلي هو بيهي رهيو. ماڻهن جو مٿس زور هو تہ پورٽ کي اسٽيل مل سان ڳنڍيندڙ رستي تان هلي پر سندس چوڻ هو تہ جيڪڏهن گاڏي کي ڪو نقصان ٿيو تہ چا مسافر ان جو پورائو ڪندا. اِنهي اڻ ترڻ ۾ ڏي وٺ ۾ هن گاڏي کي پوئتي موٽايو پر پوئتي موٽڻ بہ ممڪن نہ هو. نيٺ هُن قاسم پورٽ ۽ اسٽيل مل جي وچ واري رستي تان هلڻ جو فيصلو ڪيو ۽ مسافرن کي اسٽيل مل جي مرڪزي دروازي تان وٺي آيو.

گاڏي ۾ هر مسافر ان ڪوشش ۾ هو تہ ڪٿين پنهنجي گهر وارن سان رابطو قائم ڪري سندن خيريت معلوم ڪري ۽ کين پنهنجي خيريت کان آگاهہ ڪري. مون سان گڏ ويٺل هڪ همراهہ جا ٻار اسٽيل ٽائون جي قائداعظم پارڪ ۾ پڪنڪ ملهائڻ لاءِ آيل هئا ۽ هو انهن کي اتان گهر وٺي وڃڻ لاءِ اوڏانهن وڃي رهيو هو. واٽ تي ان صورتحال کي ڏسندي هن انهن کي تاڪيد ڪئي تہ اهي پنهنجي ليکي احتياط سان گهرن ڏانهن روانا ٿين. ۽ هو اتان ئي واپس موٽي رهيو هو. پر جيئن تہ موٽڻ بہ ممڪن نہ هو ان ڪري هو لاڳيتو ان پريشانيءَ ۾ ورتل رهيو تہ پنهنجي خاندان جي حفاظت کي ڪيئن يقيني بڻائي.

اسٽيل مل جي مرڪزي دروازي ۽ گهر وچ ۾ اٽڪل اٺ نو ڪلو ميٽرن جو مفاصلو هو. سامهون نيشنل هاءِ وي تي فائرنگ ۽ نعري بازي ٿي رهي هئي. پهرين تہ اڳتي وڌڻ ۾ ڪجهہ هٻڪ ٿي پر پوءِ اهو ڏسڻ ۾ آيو تہ مظاهرو ڪندڙ پنڌ هلندڙ ماڻهن سان ڪا هٿ چراند نہ ڪري رهيا هئا. ان کي ڏسي نيشنل هاءِ وي تائين پهتا سين جت وِڪ وِڪ تي باهہ جا ڀنڀٽ ٿي نظر آيا. ماڻهن مختلف هنڌن تي ٽينڪرن، ٽرڪن، مختلف گاڏين ۽ ٽائرن وغيره کي باهيون ڏنيون هيون. گهر پهچڻ لاءِ رڳو هڪ ئي واٽ هئي تہ قائداعظم پارڪ مان اسٽيل ٽائون ۾ داخل ٿجي ۽ اتان گلشن حديد ڏانهن روانو ٿجي پارڪ جيڪو رات جو دير تائين روشن ۽ آباد رهندو آهي بلڪل ويران ۽ اونداهہ هو ۽ دروازن تي تالا لڳل هئا. ڪوشش ڪري هڪ دروازي کي کوليو ويو. اندر گهڙڻ سان مون کي فورن اڳ همراهہ جي ٻارن جو خيال آيو جيڪو گاڏي ۾ مون سان گڏ هو ۽ جنهن پنهنجي خاندان

کي آخري هدايتون اِهي ڏنيون ته اُهي پارڪ ۾ ئي رهن ۽ ٻاهر نه نڪرن. ٻر پارڪ بلڪل ويران هو ۽ اتي ڪير ئي ڪونه هو. ڪنهن جي شاديءَ جي ماني لاءِ شاميانا لڳل هئا پر اتي به ويراني ۽ اونده هئي. ٻئي پاسي دروازي مان اسان اسٽيل ٽائون ۾ داخل ٿي وياسين جيتوڻيڪ اتي ڪجهه گڙٻڙ ڏسڻ ۾ نه پئي آئي پر ڊپ ۽ حراس واٽ ويندڙ سڀني ماڻهن جي مُک تي نظر اچي رهيو هو. نيشنل هاءِ وي واري پاسي کان لاڳيتو فائرنگ ۽ نعرن جا آواز ٻڌڻ ۾ اچي رهيا هئا.

اهڙي صورتحال گهڻن اڻ واقف ماڻهن کي به هڪٻئي تي ويجهو آڻي ڇڏيندي آهي. پارڪ مان نڪرندي به اهڙا نوجوان گڏيا. جيڪي رزاق آباد مان پنڌ اچي رهيا هئا. هڪ ڄڻو ته اتان جو رهاڪو هو جڏهن ته ٻيو پنجاب مان آيل هو ۽ کيس گلشن حديد ۾ پنهنجي ڪجهه مائٽن وٽ وڃڻو هو. هڪ ٻئي جي آسري ۽ دلاسي تي اسان ان نوجوان کي به سندس گهر پيڙو ڪيو ۽ پاڻ به گهر پهتاسين. گلشن حديد اندر به صورتحال ڪا گهٽي چڱي نه هئي. بينڪن . ٽيلفون ايڪسچينج, ڪي اِي ايس سي جي دفتر ۽ نادرا جي يوٽيلٽي بلز وارن مشينن کي باهه ڏئي تباهه ڪيو ويو هو ۽ علائقي ۾ مختلف جاين تي ڏنل باهين جا نشان نظر اچي رهيا هئا.

خاص طور تي ڪراچي جي حوالي سان ڇئي سگهجي ٿو جتي هڪ ڏگهي عرصي کان سياسي تبديلين کي ڏسڻ جو موقعو مليو آهي ته ايڏو شديد رد عمل جيڪو بينظير ڀٽو جي وفات وقت ڏسڻ ۾ آيو آهي. پهرين ڪڏهن به نه ٿيو آهي. ايستائين ته 4 اپريل 1979ع تي جڏهن ذوالفقار علي ڀٽو کي ڦاهي ڏني وئي تڏهن نه ماڻهن جو اهڙو رد عمل نظر نه آيو هو. اهو رد عمل ڪنهن رٿا بندي ۽ سياسي حڪمت عملي جي نتيجي ۾ نه پر پاڻ مرادو ظاهر ٿيو هو. ان جو بنيادي ڪارڻ اهو آهي ته ڀٽو خاندان ۽ پيپلزپارٽي سان ماڻهن جو واسطو جذباتي آهي ۽ اهي ڄڻ پاڻ کي ان جو هڪ حصو ڪري ليکين ٿا. ان ڪري ئي پارٽي جي قائم ٿيڻ کان وٺي ايستائين لاڳيتي مخالف پروپيگنڊا جي باوجود به ماڻهن جي وڏندڙ حمايت گهڻن مبصرن ۽ تجزيه نگارن کي حيران ڪري ڇڏيو آهي.

پاڪستان جي تاريخ ۾ ايستائين جيڪي سياسي قتل ٿيا آهن. اهي

اجا تائين اسرار جي پردي ۾ لڪل آهن. ان سلسلي ۾ بينظير جو قتل نهايت اهم آهي ممڪن آهي تہ اهو پتو نہ پئي سگهي تہ ان جي پويان ڪير ڪير آهي؟ پر ان ۾ ڪو شڪ ناهي تہ ان جا اثر پري پري تائين پهچندا.

حڪومت پاران ان لاءِ القائده ۽ خاص طور تي بيت الله محسود جو نالو ورتو ويجي ٿو. جڏهن تہ بيت الله محسود جي ترجمان ان ڪان لاتعلقي جو اظهار ڪيو آهي. هٿي پاسي اسامہ بن لادن جي نائب الزواهري جي هڪ بيان جو ذڪر پڻ ڪيو پيو وڃي جنهن ۾ هن چيو آهي تہ القائده آمريڪا جي بينظير کي قتل ڪري هڪ اهم اثاثي کان محروم ڪري ڇڏيو آهي. پيپلزپارٽي جي اڳ ۾ ان جو چوڻ آهي تہ حڪومت انهي ماڻهن تان ڌيان هٽائڻ لاءِ القائده جو نالو استعمال ڪري رهي آهي.

گهڻن ماڻهن لاءِ ڇڻ هاڻي سياسي لحاظ کان ڀٽو خاندان جو باب ختم ٿي ويو آهي. جيتوڻيڪ حتمي طور في الحال ڪجهہ نہ ٿو چئي سگهجي پر اِهو سوال پنهجي جاءِ موجود آهي تہ ڇا بينظير جي خال کي ٿوري عرصي تائين پرڻ ممڪن ٿي سگهندو؟

ساڳئي ريت سنڌ جي ماڻهن ان کي پنهنجو هڪ ذاتي نقصان ڪري ورتو آهي. ان کي سهسائڻ ۾ گهڻو وقت ٿو لڳي ان متعلق ڪجهہ چئي نہ ٿو سگهجي.

آئون پاڪستان جي ڏورانهن علائقن جهڙوڪ چترال ۽ گلگت وغيره جي گهڻن اهڙن ماڻهن کي سڃاڻان جن لاءِ ذوالفقار علي ڀٽو اڪيلو اڳواڻ هو جنهن روڊ رستا، اسڪول ۽ اسپتال وغيره ڏئي کين جديد دنيا سان ڳنڍيو. ڪلهو ڪلهي ۾ ڏئي هلڻ جهڙو ڪيو هو. بينظير جي شهادت تي جڏهن سڄي پاڪستان کان سرينگر تائين مظاهرا ٿين ٿا تہ اها ڳالهہ سمجهہ ۾ اچي ٿي تہ پارٽي ۽ ان جي اڳواڻ جون پاڙون واقعي پري پري تائين ڦهليل هيون. بينظير ڪانپوءِ پارٽي لاءِ اهو هڪ وڏو چئلنج هوندو تہ اها پنهنجي انهي ملڪي سطح واري حثيت کي ڪيئن ٿي برقرار رکي.

بينظير جي موت گهڻن سوالن کي جنم ڏنو آهي انهن جا هڪ کان وڌيڪ جواب ٿي سگهن ٿا. مختلف قوتن پاران ان لاءِ ڪوشش ڪئي ويندي. ڏسڻو اهو آهي تہ ڪنهن جو جواب ماڻهن جي توقعات جو پورائو ڪري سگهي ٿو.

(روزاني عوامي آواز ڪراچي، 10 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هوءَ سنڌ جي آخري اميد هئي!

لطيف جمال

هن سال جو سچ ڪنهن شاعر جي الوداعي نظم وانگر آخري سٽ پڙهي اُلهي ويندو ۽ دنيا ڪي اونده ۾ اڇلي ڇڏيندو ۽ رات جا پاڇا گهرا ٿيندا. تڏ اندارين گهٽين مٿان غمگين موسيقيءَ وانگر وسندي رهندي. تڏهن سچي سنڌ سُڏڪن جي سوڳ ۾ ويڙهيل هوندي ۽ ڪيترين ئي دلفريبين جا داستان ۽ دلين جي ڪُليل درين جون ڪهاڻيون ياد نہ هونديون. بس هُن جي پيرن جا رهجي ويل نشان هوندا. جنهن لاءِ ٽئگور چيو تہ:

”۽ جڏهن تون هلي وئين تہ مون ڏٺو تہ ديوتا جي پيرن جا نشان فرش تي ٽهيل هئا.“

۽ هن سال جي هن آخري رات ۾ اُها بينظير بيحد ياد ايندي، جيڪا جڏهن ڳالهائيندي هئي تہ سِتارا اُن جا لفظ تي پوندا هئا. چانڊوڪي اُن جو آواز بڻجي پوندي هئي ۽ صبح جي روشني اُن جو لهجو ٿي ويندي هئي. سمنڊ جهڙي فڪري گهرائي سندس پيشانيءَ مان جهاتيون پائڻ لڳندي هئي. هوءَ جيڪا اولهہ ۽ اوڀر جي مقبول سياسي اڳواڻ هئي. تنهن لاءِ لياقت باغ جو جلسو آخري جلسو ثابت ٿيو ۽ هوءَ سياسي سفر جي پهرين واري پنڌ جي پڄاڻي ڪري هلي وئي.

ڪجھ خوف ٿا چهري پر نہ تشويش ذرا ٿي
هر ايڪ ادا مظهر تسليم و رضا ٿي
هر ايڪ نگهہ شايد اقرار وفا ٿي

پهلي تو پيار سي هر فرد ڪو ديکا
ڦر نام خدا ڪا ليا اور يون هوتي گويا
(فيض)

ڪڏهن ڪڏهن ساهميءَ ۾ هڪ ماڻهوءَ جو وزن ملڪن کان بہ مٿي ٿي ويندو آهي. بينظير ڀٽو پنهنجي سياسي قد ڪاٺ ۾ هن ذهانت جي زماني جي اُها وڏي اڱواڻ هئي. جنهن جي UNEXPECTED DEATH هن پاڪستان جي بنيادن کي لوڏي ڇڏيو آهي - هن سالِ جي اجوڪي رات سنڌ جا ماڻهو پنهنجي محبوب اڱواڻ جي وڇوڙي تي گَنريل وقت جي بهار جا پيلا پَن تلاش ڪندا ۽ سندن دليون تنهائيءَ جي تتل رِڻ ۾ پٽڪي رهيون هونديون ۽ نيڻن جون نديون نوحا پڙهنديون هونديون- اُها بينظير جنهن هيءَ عيد پنهنجي ٻارڙن کي ائين چٽي گذاري ڇڏي تہ "هر عيد اوهان سان گڏ ڪئي اٿم پر هيءَ عيد پاڪستان جي عوام ۽ انهن جي ٻارڙن سان گڏ ڪنديس." اها بينظير جنهن جمهوريت جي بحاليءَ جي جنگ مقبول نعرن "جيئي ڀٽو" جي هٿيارن سان ڪٽي هئي. جيڪي نعرا جهنگن، ٻرن، رستن ۽ گهٽين ۾ گهمڻ لڳا. بينظيراُها عورت اڱواڻ هئي، جنهن موت جو مقابلو زندگيءَ سان پٽي ڪيو جنهن وٽ سياسي CRAZE جو مفهوم سرد جنگ جي خاتمي کانپوءِ بہ ساڳيو هو. پنهنجي پياري پيءُ ۽ ڀن نوجوان ڀائرن جي زندگين جا سرَ سنگينن تي چڙهندي بہ هُن اُها واٽ ورتي- جنهن واٽ جا سمورا رمتا سياسي سوڳ جي گهٽين ۾ گُم ٿي پئي ويا- سنڌ لاءِ هن سال جي اُداس شام بيروت جي ڪاري رات جو اُهو پهر هوندي جنهن لاءِ نذار قابانيءَ چيو تہ:

"منهنجي محبوب ڌرتيءَ جي سمورن سڙيل گهرن جون ڪهاڻيون، ساڳيون ۽ هر ٻهرَ مٿان رَت جا ڇنڊا آهن" ۽ ائين ئي شهيد ذوالفقار علي ڀٽو کانپوءِ بينظير ڀٽو جو وڇوڙو هن صديءَ جو وڏو سانحو آهي. ائين ٿو لڳي جڻ چنڊ وسامي ويو هجي- تارا اُجهامي ويا هجن- پکين جي اکين جهڙي معصوم دل رکندڙ بينظير جي قتل پويان اُهي ڪهڙا سياسي مفاد هئا!؟ اُهو تہ سيني ۾ سنگين ۽ وحشي دل رکندڙ قاتلن کان پڇڻ گهرجي- جن لاءِ هر رشتو بي معنيٰ آهي ۽ جيڪي هن ديس جي بهارن جي بدن ۾

خنجر ڪوڙيندا رهن ٿا. هوءَ جيڪا ايتري رحمدل هئي، جو جنهن زندگيءَ ۾ جهرڪين جي بہ دل آزاري نہ ڪئي پر هن جي سياسي سفر جي سانجهي گوليءَ جو بک بڻائي وئي- اڄ جي شام سنڌ جي هر اک آلي هوندي ۽ آهستي آهستي هي سال 2007ع بہ ماضيءَ جي مزار بڻجي ويندو پر هُن جي آواز کي خودڪش حملن جي نظر ڪرڻ ڪنهن جي وَس ۾ نہ هوندو ڇو تہ هُن جيڪو وچن هن ديس جي گَسن تي سياسي سُرهاڻ وڇائڻ جو ڪيو هو- سو پنهنجي رت جو نذرانو ڏئي نڀائي ڏيکاريو

هين لبريز آهون سي ننديٰ هوائين
اُداسي ۾ ڊوبي هوئي هين گهٽائين
محبت کي دنيا پر شام آ چڪي هي
سيہ پوش هين زندگي کي فضائين
مچلتي هين سيني ۾ لاک آرزوئين
تڙپتي هين آنکون ۾ لاک التجائين
تغافل کي آغوش ۾ سو رهي هين
تمهاري ستم اور ميري وفائين
مگر ڦر ڀي اي ميري معصوم قاتل
تمهين پيار ڪرتي هين ميري دعائين

(فيض)

اڄ اسان وٽ سواءِ خشڪ ٿي ويل ڳوڙهن ۽ سڏڪن جي ان سنڌ ڄائيءَ کي ڏيڻ لاءِ ڪجهہ بہ ناهي. جيڪا ان شهر ۾ گولين جو بک بڻجي وئي، جنهن شهر جي جيل ۾ سندس پيءُ کي سلاخن جي طويل سفر ڪانپوءِ ڦاسيءَ جي جُهولي ۾ سُمهاريو ويو هو "TEARS TO SHARE ONLY" ڪنهن دوست اُن ڏينهن ميسيج موڪليو هو جنهن ڏينهن لياقت باغ ۾ بم ڦاٽو هوءِ جنرل اسپتال ۾ سنڌ ساهہ جي آخري هڏڪي پري هئي.

اسان فقط انهن منظرن کي ڏسون ٿا ۽ عوام جي اُٿليل سمنڊ ۽ جذباتي منظرن کي ڏسي روئي پئون ٿا. ائين لڳي ٿو ڄڻ هڪ وڏي باهہ جي طوفان مان گذري رهيا آهيون، جنهن ۾ سڀ ڪجهہ سڙي رَک ٿي ويو هجي- بينظير پٽو جي شهادت ڪو ننڍڙو حادثو يا واقعو ناهي- پر اُن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

معصوم ورڪر ڪان ڪو پُڇي ڏسي. جنهن زندگيءَ ۾ بينظير کي فقط تصويرن ۾ ئي ڏٺو آهي، پر هُن کي بہ اڄ ائين ٿو لڳي ڄڻ سنڌ جي تاريخ جي پويتر پوتي ڇيهاڙيون ٿي وئي آهي ۽ سنڌ جي اکين ۾ ہرندڙ سلاخون وڌيون ويون هجن. تنهنڪري هن سال جي پڄاڻي سنڌ لاءِ نئين سال جو نوحو بڻجي ايندي، ڇو تہ هِن سال جي پڄاڻيءَ بلوچستان کان "بالاچ خان" ۽ سنڌ کان بينظير ڀٽو ڦري ورتا!

سنڌ ۽ بلوچستان سوڳ جا سوين سنيها پڙهڻ جا هيراڪ ٿي ويا آهن پر اهڙيون شاڪنگ خبرون جيڪي دنيا کي لوڏي ڇڏين. جيڪي دل کي تڙپائي وِجهن ۽ ڪيترائي سچ سُڏڪن ۽ ڳوڙهن ۾ بدلڻ لڳن. اُن لاءِ ذهني طور تيار ناهيون هوندا پر دنيا جي عظيم شخصيتن ۾ ڳڻي ويندڙ محترمہ تاريخ جي اهڙي ڇيخ بڻجي وئي آهي جنهن جي آڏو دنيا بيحد ننڍي ٿي پئي آهي ۽ سُر سامونديءَ جي ڳوڙهن سان هن جي شخصيت جا عنوان جوڙيا وڃن ٿا.

جيئن "سندر بن" جي گهاٽن جهنگلن ۽ سِٽيءَ جي فصل جهڙي سهڻي شاعر نذرالاسلام چيو هو.

مون پنهنجو ڪنڌ اُوچو رکيو آهي!
هماليہ ڏسي ٿو ۽ ان جون چوٽيون، پنهنجو ڪنڌ جُهڪائي ڇڏين ٿيون
مان ڪائنات جي وڏي آسمان وچان گذري رهيو آهيان.
مان زمين ۽ ستن آسمانن جون سرحدون لتاڙي ويون آهيان ۽ هميشہ اُيري رهيو آهيان

منهنجو ڪنڌ هميشہ اوچو رهي ٿو.
مونکي ڪو بہ طابع ڪري نٿو سگهي.
مان طوفان آهيان، تباهي آهيان
مون کي ڪو بہ روڪي نٿو سگهي
مان هر قرباني جي نفي آهيان
مان زندگيءَ جي پراسرار خوشي آهيان.
مان قرباني جي باهہ آهيان
مان رات جي پڄاڻي ۽ روشنيءَ جي شروعات آهيان

۽ ٻيوهہ جي اکين جو ڳوڙهو آهيان،
منهنجو ڪنڌ هميشہ اوچو رهي ٿو!

پر اڄ دنيا مان باغي نظرين ۽ گيتن جو سج لهندي نظر اچي رهيو آهي ۽ ٻُڪ کي ختم ڪرڻ واري سياست پنهنجو لباس مٽائي LEAGAL MAFIA بڻجي پئي آهي. قانون جا ڪتاب ازل کان اُبيڙيءَ حاڪمن جي پيرن ۾ اُڇلايا ويا آهن. زندگيءَ جي مندر ۾ اونداهي اوتي وئي آهي.
تڏهن هن ڊسمبر جي هيءَ آخري سرد رات من جي مُرجهايل مورن جا ڳوڙها ثابت ٿيندي، نذرل جي انقلابي گيتن سان پيار ڪندڙ باغي اجوڪي رات ان سنڌياڻيءَ کي ضرور ياد ڪن، جيڪا سنڌ جي آخري اميد هئي، جيڪا لبرل ۽ سيڪيولر خيالن سبب، جمهوريت جي بحالي جي جنگ وڙهندي شهيد ٿي وئي، مون کي خبر ناهي تہ سنڌ ۾ پيپلز پارٽي بحيثيت سياسي پارٽي هاڻ ڪهڙو سياسي رستو اختيار ڪندي؟ پر سنڌ جي ماڻهن لاءِ نئين سال جي شروعات هڪ نئين سال جو "نوحو" هوندي، جيڪو نوحو بہ اُهي ماڻهو ئي پڙهي سگهن ٿا. جيڪي بينظير سان بغير لالچ جي پيار ڪن ٿا، غير مشروط ۽ معصوم محبت ڪن ٿا.

(روزاني عبرت، حيدرآباد 31 ڊسمبر 2007ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تاريخ رت جو ڪفن اوڙهي سمهي پئي آهي

مظهر ابڙو

ستاويهه ڊسمبر جي شام سنڌ لاءِ ڪنهن قيامت کان گهٽ نه هئي. جو ته ان شام جو سج ٻڏڻ وقت سنڌي ماڻهن جا ڪتوريءَ جهڙا خواب ۽ ارمان هڪدم ٻڏي ويا هئا. جيئن سمنڊ جون لهرون ڪناري تي ويٺل ماڻهوءَ جي پيرن هيٺان واري کسڪائي ويندي آهن. تيئن اهو وقت اسان جون سموريون خوشيون ۽ امنگون کسڪائي ويو هو. ان شام سنڌي قوم جون اکيون پٿرائجي ويون هيون ۽ ڪنهن به سنڌيءَ وٽ ڪوبه خواب باقي نه بچيو هو. بچي هئي ته فقط حقيقت. پوائنٽي ۽ اذيت ناڪ ۽ ظالم حقيقت!

ستاويهه ڊسمبر جي شام تاريخ جي اها تاريڪ شام هئي، جنهن سنڌ کي اچانڪ "سنڌ" مان "ڪربلا" بڻائي ڇڏيو هو ان اياڻي شام جو سالن کان سٽيل سازش تحت سنڌ جي ويرين پاران سنڌ جي سينڌ اجاڙي وئي هئي. ان شام جو راولپنڊيءَ مان اوچتو اها خبر آئي هئي ته "پنجاب، سنڌ جي سار سنڀالي نه سگهيو آهي ۽ سنڌ جي نماڻي نياڻي بينظير ڀٽو کي لياقت باغ ۾ بينگاهه شهيد ڪيو ويو آهي." ها. اها شام دنيا ڀر ۾ سنڌين جو تشخص مڃائيندڙ پورب جائي. سنڌ جي راڻي "بينظير ڀٽو" جي شهادت واري شام هئي. جنهن شام سنڌين جي دلين ۾ تڏا وڇرائي اسان لاءِ سورهن ذوالحج کان ئي ماتم جا ڏينهن شروع ڪري ڇڏيا آهن. اهو ماتم جيڪو شايد "حسين" جي ماتم جيان ڪڏهن به ختم ناهي ٿيڻو اهو تڏو جيڪو سنڌين جي دلين مان ڪڏهن ناهي کڄڻو.

ڪربلا جي نضيبي جهڙي ان شام جو سنڌين جي محبوب سياسي اڳواڻ ۽ "قائد عوام" شهيد ذوالفقار علي ڀٽو جي پياري نياڻي ۽ سڄي غيرت مند سنڌين جي پيڙ محترمہ بينظير ڀٽو جي شهادت جي خبر جڏهن منهنجي ڪنن تائين پهتي هئي تہ منهنجي پيرن هيٺان زمين ۽ مٿي مٿان آسمان نہ رهيو هو ان افسوسناڪ لمحي جو ڪو ڪرب مون لاءِ صدين جو ڏک بڻجي پيو هو. وقت ڄڻ هڪ هنڌ رڪجي ويو هو ۽ منهنجي زندگيءَ ۾ ڪوبہ تحرڪ نہ رهيو هو ان گهڙيءَ ذهن تي بي تحاشہ فيض احمد "فيض" جو هي شعر تري آيو هئم:

نثار تيري گليون پہ اي وطن! ڪہ جهان!
چلي هي رسم ڪہ ڪوئي نہ سر اٺها ڪي چلي.

ساڳي وقت مون پنهنجي روح کي اهڙيءَ ريت ٿڪل محسوس ڪيو هو ڄڻ اهو ڪنهن خطرناڪ مرض ۾ مبتلا ٿي چڪو هجي. منهنجي انهيءَ حال جو سبب بيبيءَ جي شهادت جي خبر جو گهرو رنج ۽ يقينن انهيءَ الميي جي نتيجي ۾ من اندر پيدا ٿيل ويڳاڻپ وارو شديد احساس بہ هو جيڪو ڪنهن طوفان جيان منهنجي وجود جي وڻ کي ڌوڏي رهيو هو پنهنجا احساس شيئر ڪرڻ لاءِ ان پل مون پنهنجي ذاتي دوستن ۽ قلمڪار ساٿين سميت پنهنجي موبائل جي فون بڪ ۾ موجود ٿورو بہ سياسي شعور رکندڙ هر سنڌيءَ جي cell نمبر تي "ايس ايم ايس" اماڻي ساڻن بينظير ڀٽو جي شهادت تي ڏک ونڊيندي کين اها آگاهي ڏني هئي تہ "ساٿيو! سنڌ يتيم ٿي چڪي آهي" مون کي منهنجي "ايس ايم ايس" جو جيڪو پهريون جواب پهتو هو، اهو ڄامشوري مان دوست "طارق عالم" جو هو جنهن موٽ ۾ فقط "ياحسين!" لکي منهنجي احساسن ۾ ويتر قيامت برپا ڪري ڇڏي هئي. مٿان حبيب ساجد "ها مظهر. صحيح ٿو چوين يار!" جهڙو مختصر. پر بيوسي ۽ لاچاريءَ سان ڀرپور جملو لکي ڪجهہ بہ نہ چوڻ باوجود گهڻو ڪجهہ چئي ڇڏيو هو. اسان جي يار مهر خادم بہ "مظهر. بلڪل سنڌ يتيم ٿي وئي!" جهڙو جملو "ايس ايم ايس" ذريعي اماڻي منهنجي خيال، منهنجي احساس جي تائيد ڪئي هئي. سکر مان "اياز گل" صاحب جو ميسيج بہ اچي پهتو هئم. هن منهنجي "ايس ايم ايس" جي

موت اماڻيندي لکيو هو تہ:

"سنڌ جي آخري اميد بہ ختم ٿي وئي، وٽس ڪجھہ نہ بچيو آهي. سواءِ ڳوڙهن جي. . . تون، مان ۽ رڳو ڳوڙها. ناول جي پڄاڻي آ. . ." اياز گل بعد ۾ موقعي جي مناسبت سان هڪڙو ٽيڙو بہ تخليق ڪري مون ڏانهن اماڻيو هو جيڪو هن ريت هو تہ:

هيءَ ڪهڙي گهڙي آهي؟
جو لفظ نٽوا ڪلي. . .!
چو ڇپ ڪڙي آهي؟

ڪراچي مان اسحاق انصاريءَ سندس احساسن جي عڪاسي "شيخ اياز" جي لفظن جو سهارو وٺندي هن طرح ڪئي هئي:

سئو درد ها، سئو دک هئا،
پر زندگي پياري هئي،
اڄ رات جو پہرن مٿان چا چاندني پياري هئي
اڄ چنڊ ڏي آڪاش ۾ تو وک وڌايان، الوداع!
اي سنڌ توکي الوداع!
تو ۾ هيو سارو جڳت، اي جند توکي الوداع!

دادو مان منظور ابڙي هيٺيون نظم اماڻي جڻ تہ هر سنڌيءَ جي جذبن جي ترجماني ڪئي هئي.

هي ويران وستيون، اجاڙ آستانا
اجا چا پچو ٿا سنڌوءَ جا فسانا.
لهو لال ٿي رقص آ وحشتن جو
اسان موت کي مات ڏيندا سين، ڏسجان!
ادائون اسان جون نراليون زمانا
لکي وار پٺ ۾ ڪرڻ بزدلي آ.
مُنهان منهن ڪندا مرد آهن نشانا.

ڏسندي ئي ڏسندي ٿوري ئي دير ۾ سموري سنڌ مان مون ڏانهن "ايس ايم ايس" اچڻ شروع ٿي ويا هئا. جن دوستن ان قومي سانحي وقت پنهنجا

پنهنجا تاثر ۽ شعر موڪلي مون سان درد ونڊيو هو انهن ۾ مٿي ذڪر ڪيل ساٿين کان علاوه ادل سومرو، مراد قريشي، ضراب حيدر، حفيظ ڪنير، گل ڪتوهر، رضوان گل، احسان دانش، فياض لطيف، ميڊم نجمه نور ۽ منهنجي هڪ گمنام "انقلابي دوست" سميت ڪيترائي ٻيا پڻ شامل هئا. پنهنجي ادبي سفر جي ساٿين جا جذبا ٻه پاڻ وانگر گهايل محسوس ڪندي مان "ايگزاس" تيئن بجاءِ وڏيڪ ذڪارو تي چڪو هئس. جنهن ڪري هاڻي مون کي ڪنهن سهاري جي ضرورت هئي، لهذا ڪنهن مضبوط سهاري جي تلاش ۾ گهر کان ٻاهر نڪري پيو هئس. ٻاهر مون کي جيڪو پهريون سهارو مليو هو اهو منهنجي شاعر دوست "امر اقبال" جو پاڪر هو. امر کي سندس گهران سڏي، ڪيس زوردار پاڪر ۾ ڀريندي مون ڪيس چيو هو "يار اسان سنڌي ننڍڙڪا تي چڪا آهيون" ۽ پوءِ هن جي ٻانهن ۾ مان ڪيتري دير ڏانديون ڪندي روندو رهيو هئس. منهنجي حالت ڏسي امر جون اکيون ٻه اشڪبار ٿي پيون هيون. هن مون کي آٿت ڏيندي من تي صبر جو پٿر رکڻ لاءِ چيو هو پر ان وقت صبر ڪنهن کي ٿي آيو؟ اهو وقت اهڙو هو جڏهن مون سميت سموري سنڌ حال کان بي حال هئي. هر دل ۾ درد جو آڙاهه ۽ هر اک ۾ ٻاهه جا اُلا هئا.

خيرپور جي "گلشن نظير" ڪالونيءَ جون گهٽيون لتاڙي اسان جيئن ئي "نم موڙ" تي پهتا هئاسون تہ سامهون اسان کي رڳو تباهي ئي تباهي نظر آئي هئي، اسان جي منهن مقابل هٽن ۾ سوٽيون ۽ داسا ڪنيل مچريل نوجوانن جا ٽولا هئا. جن ڪاوڙ ۽ ڪروڌ جو مظاهرو ڪندي هر پاسي محشر مچائي ڇڏيو هو جيڏانهن ڏس تيڏانهن آهون. ٻاهيون ۽ پيچ ڏاهه هئي، هر طرف "يا الله يا رسول! بينظير بي قصور" جا اپ ڏاريندڙ نعرا ۽ "يا حسين!" جا اوسارا هئا. هر اک آلي هئي ۽ هر اک ۾ هڪ شهيد ٿيل خواب جو عڪس چٽو اچي رهيو هو. سنڌي عوام جو اهو سونهري خواب جنهن کي دنيا "بينظير" سڏي ٿي!

اناويهہ ڊسمبر تي جڏهن شهيد راڻي بينظير ڀٽو جو مڙهه راولپنڊيءَ کان نئون ديرو پهتو هو تہ سنڌ ۾ قيامت صغري برپا ٿي پئي هئي. ان ڏينهن شهيد ذوالفقار علي ڀٽو ۽ شهيد راڻي بينظير ڀٽو سان جذباتي لڳاءُ رکندڙ

جانثارن جي احساساتي دنيا اندر جيڪو مانڌاڻ متل هو تنهن جي ترجماني فقط "اقبال" جو هي شعر ئي ڪري سگهي ٿو:

جس کيت سي ميسر نہ هو دهڪان کو روٽي
اس کيت کي هر گوشہء گندم کو جلادو.

اها بينظير ئي هئي، جنهن جي بدولت سنڌين جي سياسي جماعت "پيپلز پارٽي" ملڪ جي سڀ کان وڏي پارٽي ليکي ويندي هئي. اها بينظير ئي هئي جيڪا چئني صوبن جي زنجير ٻڌجي سنڌ کي وفاق سان جوڙيون ويٺي هئي ۽ اڄ جڏهن بينظير نہ رهي هئي تہ جڻ وفاق جو تصور ئي ڇسو لڳڻ لڳو هو.
ان ڏينهن وڳوڙن جي نتيجي ۾ ملڪ ۾ متل تباهيءَ سبب گاڏين جو "فيول" نہ ملڻ ڪري لکن جو انگ رڪندڙ عوام هزارين جتن ڪرڻ باوجود شهيد راڻي بينظير ڀٽو جي جنازي ۾ شرڪت لاءِ ڳڙهي خدا بخش پٽو پهچي نہ سگهيو هو پر پوءِ بہ سنڌ جي هر حلالي پٽ ۽ نياڻي ان ڏينهن پنهنجي پر ۾ ڪنهن نہ ڪنهن طرح محترمہ سان محبت ۽ عقيدت جو عملي مظاهرو ضرور ڪيو هو. اٺاويهہ ڊسمبر واري ڏهاڙي کان تقريبن هر غيرتمند سنڌيءَ جي گهر ۾ ٽن ڏينهن تائين تڏو وڇايل رهيو هو. ڪيترائي ماڻهو ٽيليويزن اڳيان ويهي محترمہ متعلق نشريات ڏسندي مسلسل روئيندا ۽ بيهوش ٿيندا رهيا هئا. ڪيترن شهيد راڻيءَ جي سوڳ ۾ خودڪشيون ڪري پنهنجو ابنت آڻي ڇڏيو هو. ڪيترن سندن زندگين جا ڏيئا اجهائڻ جون ڪوششون ڪيون هيون ۽ ڪيترن جي دل گهريو هو تہ جيڪر هر پل ۾ سڀ ڪجهہ جلائي ڀسم ڪري ڇڏين.
ستاويهہ ڊسمبر جي ڏهاڙي کان جتي سنڌ سراپا احتجاج آهي اتي سنڌ جا ڪجهہ ساڃاهہ وند پنهنجي پنهنجي انفرادي مفادن ۽ مصلحتن تحت چپ جي چادر اوڙهي سمهي بہ پيا آهن. ڪن کي پنهنجي ڪل بچائڻي آهي تہ ڪن کي سرڪاري ملازمتون. اهڙن سڀن ۽ ڪوئن لاءِ ڀٽائي سرڪار جي بيت "حيف تنين کي هوءِ، وطن جن وساريو" کان سواءِ ڪجهہ بہ چئي نٿو سگهجي. اڄ جڏهن سنڌي قوم مٿان انتهائي اداسي ۽ مايوسيءَ واري ڪيفيت ڇانيل آهي. اتي سندن دلين ۾ هڪ اميد جي لاٽ

پڻ جرڪي رهي هئي. جنهن جو مثال منهنجي پياري دوست امر اقبال جي هينئين مختصر مگر پرمقصد نثري نظم مان چٽيءَ ريت ملي ٿو.

وقت جي ڳلي ۾ گولي لڳي،
تاريخ رت جو ڪفن اوڙهي سمهي پئي
ڊسمبر جا نيڻ پٿرائجي ويا،
ڌرتيءَ جي سرد جسم ۾ حرارت پيدا ٿي چڪي آهي.

اڇو ته ان حرارت کي هميشه لاءِ زنده رکون، اچو ته سمورا سنڌي پاڻ وچن ڪريون ته اڳتي اسان سڀ منظر تي ڌرتي ماتا کي رت جو ريج ڏيندڙ شهيدن جي پارٽي "پاڪستان پيپلز پارٽي" جا هٿ مضبوط ڪنداسين. اسان کي شهيد ذوالفقار علي ڀٽو جو مقصد ڪنهن به طرح اڌ ۾ ڇڏڻو ناهي. اسان کي شهيد راڻي بينظير ڀٽو جو خواب هر حال ۾ پورو ڪرڻو آهي. اچو ته گهر گهر تي شهيدن جي پارٽيءَ جو جهنڊو جهولايون. اچو ته هر گهٽي، هر چوڪ تي احتجاجي پوسٽر ۽ بينر لڳايون. جن تي "يا الله يا رسول بينظير بي قصور" ۽ "گهر گهر مان ڀٽو نڪرندو تون ڪيترا ڀٽو مارينديون؟" جا نعرا لکرايون.

(روزاني خبرون، حيدرآباد، 3 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بينظير دلين اندر
ڏيئو ٿي ٻرندي رهندي

فقير محمد ڏول

جڏهن سڄ سموري سگهه وڃائي، اڀ تان الهي چڪو هو ۽ اوندهه ڦهلجي چڪي هئي، تڏهن لائيٽ ته اچي وئي، پر هوءَ موڪلائي وئي. هوءَ، جا اسان لئه آفتاب هئي، تنهن جي جدائيءَ جي خبر دل مٿان وڄ وانگر ... ۽ جيئڻ مان اتساهه ئي نڪري ويو.

جن کو ديکهه کر جيتے تھے ناصر
وہ لوگ آنکھوں سے اوجھل ہوگئے

زندگيءَ جي راڻي رُسي وئي آهي، ته اندر ۾ اوپرائپ جي موسم لهي آئي آهي. زندگي زنگ جي ور چڙهيل آهي ۽ منجهائنس سمورا رنگ اڏامي ويا آهن. ڳالهه رنگن جي نڪتي آهي ته رنگ پيءُ پيءُ جا به پورا ٿيا. ... پيءُ مان بي بي (بينظير ڀٽو) جو باب بند ٿيو. گلاب جو گل پتيون پتيون ٿيو ۽ وطن کي واسي ويو. رنگن درد جو ڪارو رنگ ڏاريو آهي ۽ هر جاءِ ڪارو رنگ هاريو آهي.

درد جي رنگ اٺاويهه سال پهرين ڪارو رنگ پهريو هو ۽ ڪوٽ لکپت ۾ ٽنڪيو هو. پوءِ "تين تلوار" ويجهو روڊ تي رتو ٿي ڳاڙهو ملواڻ ڏيکيئين ۽ هاڻ. . هاڻ درد جو رنگ سائو آهي، جيڪو سنڌ ۾ ته سدائين سائو ئي رهڻو آهي. . پيڙهي به پيڙهي. . . سنڌ جون حدون ۽ سرحدون، زمينون ۽ زندگيون سائي رنگ سان سينگاريل رهنديون. درد جو سائو رنگ در در تان گهر گهر تان پلٽجي رهيو آهي. هنڌان هنڌان جتان ڪٿان سِمي رهيو آهي.

ان درد کي وسارڻ ۾ عمر لڳنديءَ پر پوءِ بہ لڳي ٿو وسري نہ سگهندو سڏڪا ۽ سارون اندر ۾ گهر ڪري رهنديون زندگيءَ جي پوين پساهن تائين ۽ پوئين پهر تائين! دل ٻڏل آهي، روح ريهون پيو ڪري ۽ ڪنائجي ٿو تہ واويلا ڙي واويلا. . . دل ڏاريندڙ دانهون آهن، جيڪي جيءَ جيءَ مان، جيءَ جيءَ ۾ منتقل ٿي رهيون آهن ۽ مقتل گاهہ ۾ بيهاري رهيون آهن. لڙڪ هاري رهيون آهن. جهان سڄو لڙڪ لڙڪ آهي، اکيون آهن، جيڪي لڙڪن جو فصل لٽي رهيون آهن. دلين جا اڱڻ اجڙيل آهن. من چادر اڏڙيل آهي ۽ اک اک ۾ صفِ ماتم وڇايل آهي. هڪڙو ڦتڪو آهي ۽ بي سڪوني آهي. ڏينهن ٿيا جو اک لڳي ناهي، جي گهڙي پلڪ لڳي آهي تہ بي بي (بينظير ڀٽو) نظر آئي آهي. جا ڇانوَ هئي، سا هلي وئي، سنڌ جي سورن کي ڪو سنڌوئي ناهي.

ڪنهن گهڙيءَ سور بہ سڏڪو ڪائي ٿو ۽ رت جي رت کي راڳ ۾ ڳائي ٿو. سورن جو سنڌ سان ازلئون رشتو آهي، جو ٽٽڻو ناهي، باقي ٻت ٻنيءَ هيڻان هوندا. روح جا رشتا، سنڌڙيءَ سان ۽ جندڙيءَ سان ٽٽندا رهندا. جسم ٽڏا ٿي هلڪا ٿيندا ويندا. روشن ڏينهن جي تمنائي ڌرتيءَ تي ڏينهن وري اونداها ٿي ويا آهن ۽ ڏکيون ڪاريون راتيون ويتر وڌيڪ خوفائتيون ٿي پيون آهن. سج چنڊ بنا اپ تي سج ۽ رج پکڙيل آهي. آهون ۽ دانهون سمورا دڳ جهلي بيٺيون آهن. راهون ۽ واهون ٻيهر وڃائجي ويون آهن. دل گهڙي گهڙي نپوڙجي پئي ۽ هانوَ کي چڪ لڳل آهي. ڪالهہ قائد عوام ڪال ڪوٺڙين جون عصوبتون سٺيون ۽ نيٺ ڦاهيءَ جي ڦندي تي لڙڪي ويو پر آڻ نہ مڃيائين. پوءِ مير مرتضيٰ ڀٽو کي ماريو ويو راهہ ويندي سرعام شڪار ڪيو ويو ۽ هاڻ مظلوم عوام جي آواز کي دٻايو ويو آهي. اڄ راڻيءَ جو رت وهايو ويو آهي. ملڪ جي مارئي کي ماريو ويو آهي، ديس ڏيائيءَ کي ڌرتيءَ کان ڌار ڪيو ويو آهي، سنڌ کي ڪچليو ويو آهي. ڪونج ولر کان وڇڙي وئي ۽ ولر ڪونج کان ٽٽو. ويرين جو وار وهي چڪو اميدن جو سج لهي چڪو منزل جو نشان ڊهي چڪو.

هيءُ حادثو اکين کي جا آلاڻ اربي ويو آهي، سا سڪڻ واري ناهي، نڪو ئي دل چاهي تہ ڳلن تا تان ڳوڙهن جون بوندون بس ڪن، بلڪ دل تہ ائين چاهي ٿي تہ ڳوڙهن ۾ ڳاڙهاڻ اچي، ڳل ڳاڙها ٿين، جو هيءُ هڪ

ڳوڙهو ڏک آهي. ڳوڙهن جو تيل تمام نہ ٿئي. ٽانڊا ٽپيل ئي رهن. سورن جو سون سدا جرڪندو رهي. ڏيل ڪي ڏنل اهو ڏنپ شل هر گهڙي ۽ هر لمحي ڏنيپندو رهي. اهو درد زندگيءَ ۾ دور دور تائين دکندو ئي رهي. درد جي اها دونهين دلين اندر سدا دکيل رهي، جو ان جو سيڪ ئي سکن جي سيج تائين رسائيندو ۽ منزل جي مومل کي ماڻي سگهبو اندر پورو ۽ خالي آهي. احساسن جي پيچ ڊاهہ ۾ سڀ ماڻهو اندران پڇجي ۽ پري پيا آهن. جڻ آرا مشين جي اڏيءَ تي آهي ۽ آرائي وارو بليڊ سنڌن بتن کي چيريو ڪپي، ٽڪر ٽڪر ڪندو ٿو وڃي.

ڪجھ سالن کان ڊسمبر اهڙو ڏيکاريو آهي. جو ڊسمبر ڏپ جو سمبل ٿي پيو آهي. ڊسمبر هر پيري ويندي ويندي اهڙا ويل وهايا آهن جو نظر ڦيري ڏسڻ سان ڏيل ڏکي وڃي ٿو. اهو ڊسمبر ئي آهي، جنهن شيخ اياز پوپٽي هيرانندائي. اياز قادري، درشهوار سيد. سرمد سنڌي، پرم ابيچندائي. حافظ محمد بخش خاصخيلي، ڊاڪٽر پرسو گدواڻي، عبدالرزاق شاھ جلالي، قاسم پٽر ۽ . . ۽ الائي ڪيترا پيا گل چنا آهن. ان ڪري اهو ڊسمبر جيئڻ جيئڻ ويجهو ٿيڻ شروع ٿئي ٿو ساھ ۾ ڪا سوڙهہ پيدا ٿيڻ شروع ٿئي ٿي، جا جيئڻ کي ڏکيو ڪرڻ لڳي ٿي. ڪهڙي خبر هئي تہ ستاويهين ڊسمبر جو سج جيڪو الهي رهيو آهي، سو پاڻ سان گڏ هڪ پيو سج بہ وٺي ويندو جيڪو انين جنوري 2008ع تي ا پرٽو هيو. سو سج ايرڻ کان اڳ "آسائتي عوام" جي اندر ۾ الهي ويو پر اهو سج هاڻ عوام جي دلين اندر ايريو آهي ۽ سدا روشن رهندو. هميشہ هميشہ لاءِ عوام جي اندر ۾ ايريل اهو سج هاڻ ڪڏهن بہ الهي نہ سگهندو. دشمن طاقتون هاڻ ڪيتري بہ ڪوشش ڪن. پر بينظير تاريخ ۾ روشن رهندي

بيشڪ بينظير جو بت آرامي ٿي چڪو ۽ مٽين مٿي هينان دٻجي چڪو پر دلين اندر سندس آواز جاڳي ٿو ۽ سرت جي واڳ کي واڳي ٿو. مظلوم عوام جي دلين جي در تي هن جي دستڪ ۽ پيرن جي آهٽ هر گهڙيءَ ايرندي رهندي هن جي غم جو وچايل تڏو ڪڏهن بہ ويڙهجي نہ سگهندو.

ڏوڏن ڏمڻ چڏيو اجهاڻا اڱار
لڏي ويا لوهار ڪير گهڙيندو رُڪ کي. (شاھ)

(روزاني ڪاوش. حيدرآباد. 6 جنوري 2008ع)

بينظير ڀٽو جو وڇوڙو: اُميد جو قتل. . .!؟

حميد سومرو

جنهن ڀيانڪ، خوفناڪ، هيانءَ ڇني وجهندڙ رات شبير نظاماڻي ”پنهون ڀُڄاڻان ڏجي ٻاهه ڀنڀور کي“ پٽي لکيو ”ڪوشش“ آفيس جي ٻاهر حيدرآباد شهر ۾ ڪراچيءَ کان ڪيٽلاري ۽ ڪشمير تائين سنڌ پنهنجي ڀنڀور کي ٻاهه ڏيئي رهي هئي. 4 اپريل 1979ع تي جڏهن ذوالفقار علي ڀٽو جي موت جي خبر جهنگ جي باهه جيان پکڙجي ويئي، تڏهن هڪ عرصي تائين ملڪ ۾ عمومن، سنڌ ۾ خصوصن ۽ ڳڙهي خدا بخش ڀٽو جي وسنديءَ ۾ آباد ماڻهن کي ذوالفقار علي ڀٽو جو موت ويساهه جوڳو ئي نه پئي لڳو. ڀُٽي کي ”پهتل شخص“ ۽ ”پير“ سمجهي ان سان سوين ويساهه ۾ نه ايندڙ ڪهاڻيون جوڙيون ويون پر سنڌ جي دلين تي راڄ ڪندڙ شهزادي بينظير ڀٽو جي موت جي خبر جڏهن اليڪٽرانڪ ميڊيا ذريعي منٽن ۾ ملڪ جي ڪُنڊ ڪڙڇ ۾ بجليءَ جيان ڊوڙي ويئي، تڏهن اردو انگريزي ۽ سنڌيءَ جي اليڪٽرانڪ ميڊيا ۾ ماهراڻي راءِ ڏيندڙ نالي ڪٿين دانشورن ۽ صحافين جي اوجاڳيل ڳاڙهين آلين اکين بينظير ڀٽو جي موت جي خبر کي ناقابل يقين قرار ڏنو. ”ڊان“ جي سينيئر صحافي ايم ضياءُ الدين چواڻي هن جڏهن ”سي اين اين“ تان بينظير ڀٽو جي موت جي بريڪنگ نيوز ٻڌي ته هن جي ذهن ۾ فوري سوال اڀريو ته بينظير کان سواءِ پاڪستان ڪيئن هوندو؟ پر هن ملڪ جي سنڌ جو عجيب ماڻهو آهي، جنهن 27 ڊسمبر جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شام سج لهڻ کان اڳ سمجهي ورتو هو تہ سندس اميدن، آدرشن ۽ سپنن جو سج لهي چڪو آهي. 28 ڊسمبر جي تاريخ منجهہ واري رات جي پهر ۾ ئي سموري سنڌ پنهنجي پنيور کي باهہ ڏيئي روڄن رستن تي ٻيٺل هئي. 28 تاريخ جي اينڌڙ ڏينهن سنڌ اندر صرف سوڳ، غم، نفرت، ڪروڌ ۽ ڪاوڙ هئي، جنهن هر ان نشان کي تهس نهس ڪري ڇڏيو جنهن ۾ بينظير سان معمولي عداوت جو بہ ڪيس شڪ هو. بينظير دشمن رياست جا سمورا آثار مٽيا ويا. بينظير مخالف سياست کي باهہ ڏيئي ساڙيو ويو ڊانو ويو گهٽ ۾ گهٽ تقريبن 36 ڪلاڪن تائين سنڌ اندر رياست مفلوج ٿي ويئي هئي ۽ سنڌ ۾ ڪاوڙ جو راڄ هو. اسٽيبلشمينٽ پاران سنڌ جي سيني اندر پريل چيري جي ڄر سڪن سان گڏ ساون کي بہ ساڙي رهي هئي.

27 تاريخ تي بينظير جي موت کان فورن پوءِ مون ڏي لاهور مان امداد سومري جو ايس ايم ايس آيو تہ "بينظير هاڻي نہ رهي آهي، بينظير جي موت آخري پٿو جي موت آهي ۽ هاڻي هتي ڪجهہ بہ نہ رهيو آهي." "پنهون پڄاڻان ڏجي باهہ پنيور کي" جو اهو پهريون نياپو هو. راڻيپور مان هڪ نوجوان ڊاڪٽر غلام شبير ملاح جو ايس ايم ايس آيو هو جنهن جا لفظ هتي لکڻ جهڙا ناهن. مايوسي ۽ نراسائي انهيءَ ايس ايم ايس ۾ جهلڪا پئي ڏنا تہ "پنهون پڄاڻان ڏجي باهہ پنيور کي." منهنجي گهر سويري پهچڻ تي تي ويءَ ۾ اکيون کُپائي ويٺل گهر ڀاتي جيستائين ڪو سوال ڪن منهنجي ننڍڙي مون کي چيو تہ "بابا هاڻي سنڌين جو ڇا ٿيندو؟" پنيور کي باهہ لڳائڻ جي ڳالهہ نہ هئي پر ان سوال ۾ پنيور کي لڳل باهہ جا پاڇا ضرور هئا. پنهنجي ننڍڙي ڳوٺ نما شهر ۾ هر طرف هيانءَ ڏارينڌڙ رڙيون، روڄ، ماتم ۽ سينہ ڪوبي جهڙو منظر پهچي وڃي ٿو. بينظير پٿو جو موت منهنجي ڳوٺ جي هر گهر جي ان ماڻهو جي موت جيان هو جنهن جي دم سان گهر جو ڪاروبار هلندو آيو جنهن جي هوندي گهر ۾ خوشيون هونديون ۽ جنهن جي جيون سان ئي جيون آهي. جڏهن اهو نہ رهيو تہ پوءِ ڪي پنيور کهڙي ڪم جو اهو احساس ڪرنٽ جيان سنڌ ۾ ناهيل تعلقي، ضلعي ڊويزنن، ذات پات، مذهب، رنگ، نسل ۽ برادريءَ جون حدون چيري ايستائين بہ پهتو جتان ڪڏهن هن عظيم سنڌ جائيءَ لاءِ اها ڪاري زبان بہ هيانءَ ڏاري وجهندي هئي تہ "عورت منحوس ۽ بينظير نحوست جي علامت

آهي." ان جملي 27 ڊسمبر جي لڙندڙ سج ڪيئن نہ ڇيهہ ڇني وڌا هوندا. ان جو اندازو سنڌ جي ڪروڙ مان لڳائي سگهجي ٿو. سنڌ جي عزت آبرو ناز، نخري هٺ ۽ معتبريءَ جي شروعات 1970ع ڪانپوءِ جي ذوالفقار علي ڀُٽي جي حڪومت سان شروع ٿي، جنهن ڪان اڳ سنڌي ماڻهو نہ صرف پنهنجا ڪپڙا، ٽوپي ۽ اجرڪ پائيندي شهرن ۾ داخل ٿيڻ ڪان ڪيٻائيندا هئا. بلڪ پنهنجي سنڌي موسيقي ۽ راڳ ٻڌڻ کي عجيب. اوپرو ۽ گهٽ سمجهندا هئا. انهن جا ڳاٽ فخر سان اوچا هجڻ شروع ٿيا.

اٻالي ۽ اياڳي سنڌ جي گهرن ۾ نوڪريون ۽ جديد دور جون سهوليتون آيون. بينظير ڀٽو جي پهرئين ۽ ٻئي دور ۾ نراسايون بہ هيون پر اهي ٻئي دور ۾ بہ 90ع واري ڏهائيءَ ۾ روزگار جي علامت طور ياد ڪيا ويندا آهن ۽ سنڌ ۾ ڪنهن نہ ڪنهن حوالي سان سنڌ جي حاڪميت جي حوالي سان ياد ڪيا وڃن ٿا. اسپيني چوڻي آهي تہ "بک ماني کائڻ جي تجربي سان ئي لڳندي آهي." سنڌ گذريل هڪ ڏهائيءَ کان اها ماني کائڻ کان محروم هئي پر آڪٽوبر 1999ع کان تہ سنڌ ان نالي ماتر اقتدار اعليٰ کان بہ محروم هئي، جنهن کي عوامي راءِ جي حڪومت سمجهيو وڃي ٿو. 2002ع ڪانپوءِ سنڌ اڃا بہ بدترين دور ڏٺو نہ صرف سنڌ ۾ سڀ کان گهٽا ووٽ ۽ سيٽون کٽي ايندڙ پارٽيءَ حوالي حڪمرانيءَ کان انڪاري ڪيو ويو بلڪ سنڌ نڳن ۽ پتا خورن حوالي ڪئي ويئي ۽ اها سنڌ پوءِ 18 آڪٽوبر تي پنهنجي ايري ميري حال جي بحاليءَ لاءِ ڪراچيءَ ۾ گڏ ٿي ويئي. چون ٿا تہ 18 آڪٽوبر تي ڪراچيءَ ۾ ماڻهن جو تعداد 30 لک هو اهو بہ ٻڌڻ ۾ آيو آهي تہ صرف 17 ۽ 18 آڪٽوبر واري رات ڪراچيءَ ڪان باقي ملڪ ڏانهن ويندڙ سپر هاءِ وي جي ٽول پلازا تي 52 هزار گاڏين ٽڪيٽ ورتي هئي، ٽڪيٽ نہ وٺندڙ نيشنل هاءِ ويءِ آر سي ڊي هاءِ وي ڪانسواءِ ٻين رستن تان ايندڙ گاڏين ۽ ماڻهن جو تعداد ان ڪان الڳ آهي. 18 آڪٽوبر جي انهيءَ تاريخي ميلي ۾ اهي ماڻهو هئا. جن کي روشن خيال پاڪستان انتهاپسنديءَ طرف گهلجندي ۽ لال مسجد هٿان يرغمال ٿيڻ جي ڏپ اچي ورايو هو. پاڪستان جي معاشري جي ان حصي ۾ عورتون. اقليتون ۽ ننڍين قومن جا ماڻهو بہ شامل هئا. جن لاءِ پاڪستان هڪ قيدخانو بڻجڻ شروع ٿيو هو. چون ٿا تہ ان ۾ 18 آڪٽوبر واري ان ميڙ ۾ اردو ڳالهائيندڙ ان آباديءَ جو نئون نسل شامل

هو. جيڪو اجا تائين دليو اڻ دليو ايم ڪيو ايم سان گڏ هو. بينظير ۽ پ پ جا نعاد چون ٿا تہ اهو ميڙ وڏيرا گاڏيون گڏ ڪري ماڻهو واڙي وٺي آيا هئا. سوال اهو آهي تہ جيڪڏهن ڳالهہ پئسي جي آهي تہ ڇا چوڌري شجاعت ۽ نواز شريف کان وڌيڪ پئسو پيپلز پارٽيءَ جي قيادت وٽ هو؟ ۽ ڇا پيپلز پارٽي وسيلن ۾ جنرل مشرف جي وسيلن سان مقابلو ڪري سگهي ٿي؟ جيڪي گذريل 10 ورهين ۾ ڪٿي بہ هڪ لک ماڻهو گڏ نہ ڪري سگهيا هئا پر سچ اهو آهي تہ پاڪستان جي سياسي منظرنامي جي هيءَ واحد پارٽي آهي، جتي ئي ماڻهو گڏ ٿين ٿا. جڏهن منجهن تبديليءَ جي تڙپ پيدا ٿئي ٿي. 18 آڪٽوبر تي ڪراچيءَ ۾ ماڻهن جو ميڙ ان جو عڪس هو. پيپلز پارٽيءَ جي قيادت جي گذريل چار ڏهائين جي قلابازين، موقعي پرستين ۽ عوامي امنگن جي برعڪس سياست ڪرڻ باوجود 18 آڪٽوبر تي ڪراچيءَ ۾ پيپلز پارٽيءَ جي پليٽ فارم تي ڪٺا ٿيا. انهيءَ ميڙ ڪي جيڪڏهن خير خوبيءَ سان پنهنجو سفر پورو ڪرڻ ڏنو وڃي ها تہ شايد اڌ ڪروڙ ماڻهن جي ريفرنڊم جو تاثر هن سرڪار/ اسٽيبلشمينٽ کي لوڏي ڇڏي ها ۽ خود پيپلز پارٽيءَ جي قيادت گهڻو ڪجهہ سوچڻ تي مجبور ٿئي ها پر ڪارساز جي ڪارستاني ان سڀ ڪجهہ کي نہ ٿيڻ ڏيڻ جي ڪوشش هئي. ماڻهن جي اميدن جي ڪڏهن بہ پورو نہ ٿيڻ تي اهو وار هو.

بينظير پڻ دهشتگرديءَ انتها پسندي ۽ جهادي سياست جي مخالف هئي. پاڪستان جي ائٽمي پروگرام جي ڦهلاءَ جي مخالف هئي، ان تي هن هڪ ڏينهن لاءِ وار ڪرڻ بند نہ ڪيو. اڄ جي جهادي سياست جا طالبان ۽ القاعده سان رشتا ڪٿي ملن ٿا، ان جو ڪجهو ڇنو زاهد حسين جي ڪتاب فرنٽ لائين پاڪستان ۾ ڇاٽايل آهي. بينظير پڻ بلوچ سوال تي 18 آڪٽوبر کان 27 ڊسمبر تائين مسلسل ڳالهائيندي رهي ۽ خير بخش مريءَ سان ملاقات ڪنهن کي پسند نٿي ٿي سگهي؟ ان سوال جو جواب بہ ايترو ڏکيو ناهي ۽ بينظير پڻ 17 ڊسمبر تي حيدرآباد مان پنهنجي چونڊ مهم جو آغاز ڪري 24 ڊسمبر تي رحيم يار خان ڪانپوءِ بهاولپور، جهلم، مظفر ڳڙهہ ۽ پشاور کان ٿيندي راولپنڊي پهتي تہ آئينده عام چونڊن ۾ عوام جي فيصلي تان ڏُنڊ هٽندي پئي آئي. آمريڪا ۾ مشرف مخالف هيلري ڪلنٽن وائيٽ هائوس جي در تي دستڪ ڏيئي رهي هئي، بينظير پڻ ڪانسواءِ پيپلز پارٽي واڳ ڏٽين لاءِ قابل قبول هئي ۽ پوءِ 27 ڊسمبر تي بينظير

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڀٽو کي راهه تان هٽايو ويو. ان اميد کي ٿي ختم ڪيو ويو جيڪا گذريل ڇاليهه ورهين کان دکي، ٻري ۽ اجهامي وچي ٿي ۽ 18 آڪٽوبر تي پيڙ ٻڌجي ڪراچيءَ ۾ ظاهر ٿئي ٿي. بينظير ڀٽو جو موت ان جو تسلسل آهي، جيڪا هن ملڪ جي اسٽيبلشمينٽ 1977ع کان جاري رکيو پئي اچي. ڀٽو جي موت کانپوءِ بينظير ڀٽو جو قتل انهيءَ خواهش کي ٿي ختم ڪرڻ جو نالو آهي. جنهن کي اڃا تائين صرف شخصيتن سان ٿي تعبير ڪن ٿا. جڏهن تہ پيپلز پارٽيءَ جو ڪينواس شخصيتن کان وڌيڪ اوچو ۽ گهرو آهي.

ذوالفقار علي ڀٽي جي قتل کي متنازعہ بڻائي عوامي ردعمل کي محدود ڪرڻ ۾ اسٽيبلشمينٽ ڪامياب ٿي هئي پر پنهنجي شهيد بابا جي ڪڇ ۾ رت ۾ ٻڏل شهيد نياڻيءَ جي خون جي گرميءَ جو سيڪ ڊسمبر جي شديد سرديءَ ۾ ڪراچيءَ کان ڪيٽلاري ۽ ڪشمور جون حدون ٽپي پنڊيءَ جي سرد راتين لنڊي ڪوتل، باجوڙ ۽ پاراچنار تائين جي منظر کي سيڪاتي ڇڏيو آهي. بينظير ڀٽو جو ماتم اتي بہ ٿيو آهي، جتي اڄ تائين هن ملڪ جون ايجنسيون بہ داخل ٿي نہ سگهيون آهن. ڪن پل ۾ بينظير جي خون ڪيس پاڪستان جي سڀ کان گهٽي تڪراري سياستدان منجهان انتهائي محبوب ليڊر بڻائي ڇڏيو آهي، جنهن جي سڏڙيا صرف سڏ ٿي ڪري سگهن ٿا. پاڪستان جي مسڪين ماڻهن بنا ڪنهن رنگ، نسل، ذات پات، ٻولي ۽ جنس جي جيڪا ڪيس پيٽا ڏني آهي، ان جو مثال گهٽ ۾ گهٽ پاڪستان جي تاريخ ۾ نٿو ملي. پاڪستان جي اسٽيبلشمينٽ جي حرڪت ڪيس ڪيترو فائدو ڏنو آهي، ان جو ليکو چوکو تہ 2007ع جي اجهامندڙ سال جي ڊسمبر جي سرد راتين ۾ پنهنجي نرڙ تان پگهر اگهي ٿنڪ ٽينڪ جا چڱا مڙس لڳائي رهيا هوندا پر شهيد بينظير ڀٽو جي پارٽي قيادت پنهنجو نڙيل پڪڙيل سامان سنڀالڻ ۾ ڪيترو حوصلو سگهه ۽ وسعت رکي ٿي، ان جو فيصلو اڄ جي پيپلز پارٽيءَ جي قيادت کي ئي ڪرڻو آهي تہ هن سياسي انقلابي وارثيءَ جي مالڪي عوام وٽ رهڻي آهي يا اقتدار پرست استحصالي طبقي وٽ؟ سنڌ سميت ملڪ جي عوام ۾ موجود اٿاهہ اُڻ تُڻ ۽ اُلڪوان جو ئي مظهر آهي.

(روزاني ڪوشش، حيدرآباد، 3 جنوري 2008ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"درد اور جنگ مين
ڪڇ ميل نهين هي، اي دل"

امداد سومرو

رات، فيض پئي پڙهيوسين، پيو ڇا پئي ٿي سگهيو. دل کي گولي لڳي رئي آهي. دل ٻاهر نڪرندي ٿي محسوس ٿئي. فيض جي هن نظم تي دل جي ڌڙڪڻ بند ٿيندي محسوس ٿئي ٿي.

"دل سي ڦر هوگي ميري جان ڪ اي دل اي دل
يہ تو مهمان هين گهڙي پر ڪا، چلا جائي گا.
اس سي ڪب تيري مصيبت ڪا مداوا هوگا
مشتعل هو ڪي ابي اٿين گي وحشي سائي
يہ چلا جائي گا، رہ جائين گي باقي سائي
رات پر جن سي ترا خون خرابا هوگا،
جنگ ٺهري هي، ڪوئي کيل نهين هي اي دل،
دشمنِ جان هي سبهي ساري ڪي ساري قاتل
يہ ڪڙي رات بهي، سي سائي بهي، تنهائي بهي،
درد اور جنگ مين ڪڇ ميل نهين هي اي دل!"

منٽگمري جيل ۾ هن اهو نظم پهرين ڊسمبر تي لکيو هو ۽ اسين 27 ڊسمبر جي شام کان تاريخ جي ڏکهي رسيس تي هليا ويا آهيون. ڏکهي ۽ سياهہ رسيس تي. . . ڪاري رات ۾ هيڪلي سڙڪ ڪيستائين وڃي ٿي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هاڻ شايد منهنجي نسل کي منزل واري سلور لائين (Silver Line) ڪٿي به نه ملي؟

اور ڪڇ دير مين، جب قر ميري تنها دل ڪو
فڪر آلي گي ڪ تنهائي ڪا ڪيا چارا ڪرين،
درد آئي گا دبي پائون، لئي سرخ چراغ
وه جو اڪ درد دهڙڪتا هي ڪهين دل سي پري
شعلہ درد جو پهلو مين لپڪ اٺي گا
دل ڪي ديوار پہ اڪ نقش دمڪ اٺي گا
حلقہ زلف ڪهين، گوشہ رخسار ڪهين،
هجر ڪا دشت ڪهين، گلشن ديدار ڪهين.

هيءَ پوهہ جي ڪاري رات آهي، هيءَ ويراني ۽ هيءَ سنسان سڙڪ ۽ سڙيل ٽائرن جي بوءِ. . ۽ انڌيرن ۾ لڪل قوتون اسان جو پيڇو ڪري رهيون آهن. پر قاتل قوتن پنهنجو ڪم ڪري ڏيکاريو. . اڄ هر طرف اهڙن چهرن تي لڳل رت ڪي سڃاڻو. اهي لڪل نہ آهن. هو پڌرا آهن. هو لڪي نٿا سگهن، پر هو ايترا تہ طاقتور آهن جو هڪ هنڌ گڏ آهن. ڪير بہ هنن جي پوري چال ڪي بي نقاب ڪرڻ لاءِ تيار ناهي. سڀ جا سڀ قاتل. . اهي ڪيتري وقت کان تاڙ ۾ هيا؟ خود ڪش بمبار. . القاعده. . طالبان. .

"القاعده هن ڪي قتل نہ ڪيو آهي. پاڪستان جو ڪوبہ سياسي اڳواڻ اسان جي هٽ لسٽ تي ناهي، بيت الله محسود ان ۾ ملوث ناهي."
ملان عمر.

"هوءَ القاعده جي هٽ لسٽ تي هئي." گهرو وزارت جو ترجمان.

"هي جنگ بنياد پرستن ۽ اعتدال پسندن وچ ۾ آهي" ڪونڊيا ليزا رائيس.

اعتدال پسند ۽ روشن خيال پرويز الاهي، چوڌري شجاعت حسين، شيخ رشيد، مشاهد حسين، شوڪت عزيز الطاف حسين. . اهي القاعده جي هٽ لسٽ تي ناهن. جن دهشتگرديءَ خلاف عالمي جنگ ۾ اقتدار ماڻيو ۽ بلين ڊالرز ايڊ جي مد ۾ ورتا.

جلاوطن رهندڙ اسان جي راڻيءَ جي طاق ۾ هو پهرئين ڏينهن کان هيا؟ ڪير. . ؟ اهو سمجهڻ ڏکيو نہ آهي. دشمنِ جان هيا تنهن جا سڀ، سڀ جا سڀ قاتل. .

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسان جو پوبون ارمان ڳڙهي خدا بخش پٽو ۾ دفن ٿيو. اسان جي پورن سياسي ارمانن جو قتل ٿيو. اسان ڪنهن جو ڪهڙو تصور ڪيو هو: آمريڪا جو؟ عالمي دنيا جو؟ القاعده جو؟ طالبانن جو؟ جنگ هڪڙن جي، مفاد ٻين جا ۽ ٻليدان اسان ڏنو؟ ڇا تصور جي وسعت ۾ اهو سڀ ڪجهه اچي ٿو؟

فيض، آگست، ماسڪو- 63ع

تم نہ آئي تو هر چيز وهي ٿي جو هي،
آسمان حد نظر راهہ گذر شيشہ شيشہ مئہ
اور اب شيشہ مئہ راهگذر رنگ فلڪ
رنگ هي دل ڪا ميري، "خونِ جگر هوني تڪ"
چمپئي رنگ ڪا راحت ديدار ڪا رنگ،
زرد پتون ڪا، خس و خار ڪا رنگ،
سرخ ڦولون ڪا دهڪتي هوئي گلزار ڪا رنگ،
زهر ڪا رنگ، لهو رنگ، شبِ تار ڪا رنگ،
آسمان، راهگذر، شيشہ مئہ،
ڪوئي ڀيگا هوا دامن، ڪوئي دکتي هوئي رگ،
ڪوئي هر لحظہ بدلتا هوا آئينہ هي،
اب جو آئي هو تو ٺهرو ڪہ ڪوئي رنگ، ڪوئي رُت، ڪوئي شي
ايڪ جگہ پہ ٺهري،
ڦر سي اڪ بار هر اڪ چيز وهي ڪہ جو هي،
آسمان حدِ نظر، راهگذر راهگذر شيشہ مئہ شيشہ مئہ."

جڏهن درد وڌي ويندو آهي تہ اظهار بي معنيٰ ٿي ويندو آهي. دوستو اڄ پنهنجي بہ حالت اهڙي آهي. ڏک کي طاقت ۾ تبديل ڪرڻ ۽ ان کي ڪنهن ٻيترن ڏيڻ کان مان پاڻ کي في الحال ڪمزور ٿو سمجهان. سنڌ جي هيءَ شام غريبان آهي.

"تنهائي کولي ٻک ڪڙي آ،
دل کي ڊوڙيندڙ هيءَ گهڙي آهي،
شام لڙي آهي".

سنڌ جي تاريخ ۾ هيءَ شام غريبان اڳ بہ آئي آهي پر منهنجي نسل لاءِ اهو پهريون ڀيرو آئي آهي. دل کي ڏوڏيندڙ گهڙي- جيئن اياز لکيو.

18 آڪٽوبر کان وٺي مون انهيءَ خوف هيٺ گذاريو هو. نيٺ زندگيءَ جون قاتل قوتون پنهنجو ڪم ڪري ويون. زندگيءَ جي اميد کي هيئن گولي هڻي شهيد ڪيو ويندو؟ هيءَ سنڌ کي گولي آهي. هيءَ اسان جي پوري نسل ۽ ايندڙ نسلن کي لڳل گولي آهي.

مان سمجهان ٿو تہ منهنجو نسل هاڻ انهيءَ غم هيٺ رهڻو آهي ۽ ان جو زوال (Fall) 27 ڊسمبر جي شام واري پهر کان شروع ٿي چڪو آهي. هاڻ سڀ ڪجهہ سڙي رکي ٿي وڃي. ان سان ڪهڙو فرق پوڻو آهي. جيئن پٽائي چيو هو "پنهل کان پوءِ ڏينديس باهہ ڀنڀور کي."

توکي اسان کي ڇاجي سزا ڏني وئي؟ اسان جي آخري اميد کي ڇو قتل ڪيو ويو؟ ذوالفقار علي ڀٽو واري سانحي مان ئي نہ نڪتل سنڌ کي هڪ ٻئي غم جي چادر ۾ ڍڪيو ويو.

هو سڀ هڪ ٻئي سان مليل آهن. هنن جا چهرا برف جي پوٽين وانگر سفيد آهن جن تي ناحق خون جا داغ چٽا نظر اچي رهيا آهن. انهن مڪروهہ چهرن کي سڃاڻو. طاق ۾ لڳل اکين کي سڃاڻو. . . منهنجي آئيندي کي گوليءَ سان اڏائيندڙن کي ڳوليو سڃاڻو. .

دوستو هيءَ گهڙي محشر جي گهڙي آهي. هيءَ اسان جي اهڙي شام غريبان آهي جيڪا شام جيتري ڊگهي نہ پر تا عمر اسان سان گڏ رهڻي آهي. هيءَ شام غريبان اسان جي عمر وٺي ويندي ۽ مون کي معلوم ناهي تہ اها اسان کي ڪيستائين Haunt ڪندي رهندي. مان پنهنجي ديس جي پوئين ڪاري رات جو شاهد آهيان ۽ مان هڪ اهڙي اونداهي راهہ وٺيو وڃي رهيو آهيان. جنهن جي ڇيڙي تي ڪابہ روشني نہ آهي. هيءَ غم منهنجي نسل کي کائي ويو يارو. . .

(روزاني عبرت. حيدرآباد 30 ڊسمبر 2007ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خوابن ۽ اميدن جي شهادت

نياز نديم

منهنجي هڪ دوست، جيڪو پيپلز پارٽيءَ جو ڪارڪن نہ آهي، البتہ هن جون ۽ سندس خاندان جون همدرديون سالن کان ڀ ڀ سان رهيون آهن، تنهن بينظير جي شهادت واري واقعي تي چيو: "مون کي هاڻ خبر پئي آهي تہ ڪو قومي ڏک ذاتي ڏک ڪيئن محسوس ٿيندو آهي ۽ ڪيئن اها ڳالهہ صرف هڪ جملو تہ هوندي آهي، پر هڪ چٽي حقيقت هوندي آهي تہ ڄڻ اسان جي پنهنجي گهر ۾ تڏو وڇايل آهي." سچ پچ بہ اها محسوسات هر ان شخص جي آهي، جنهن هن واقعي کي جذبي جي شدت سان محسوس ڪيو آهي. اسان جو نسل جنهن ذوالفقار علي ڀٽي کي نہ ڏٺو هو ۽ ان جي ماڻهن سان محبت نہ ڏٺي هئي، تنهن کي اڄ ڏينهن تائين اها ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ اچي سگهي هئي تہ نيٺ بہ ذوالفقار علي ڀٽي ۾ اهڙي ڪهڙي ڳالهہ هئي، جو هو اسان جي وڏڙن کان اڄ تائين نٿو وسري، هن جي ذات ۾ اهڙو ڪهڙو جادو هو جو اڄ تائين ڪئين حڪمرانن ۽ سياسي اڳواڻن کي تجربي هيٺ آڻيندڙ ماڻهو اڄا تائين پنهنجي دلين تان ڀٽي جي راڄ کي ختم ٿيندي نٿا ڏسن. پهرين بينظير جي زندگيءَ ۽ هاڻ ان جي شهادت اها ڳجهارت بہ سلجهائي ڏني آهي، تہ ملڪ جي غير سياسي ۽ بيحد عام ماڻهن جي دلين تي بہ ذوالفقار علي ڀٽي جي حڪمرانيءَ پنيان ڪهڙي مامَ آهي.

هن ڀيري جشنن ۽ خوشين بجاءِ ڏک ۽ ماتم ڪٽي ايندڙ نئين سال جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نئين ڏينهن تائين سموري ملڪ ۾ عجيب سوڳواريءَ جي فضا آهي.
جيتوڻيڪ سنڌ جي شهيد راڻيءَ جي رت ۾ ريٽو ٿيڻ کي اڄ ست ڏينهن گذري چڪا آهن ۽ سندس قبر جي مٽي به شايد هورئان هورئان سڪڻ شروع ٿي وئي هجي، پر سڄي ملڪ ۾ اهي هزارين اکيون اڃا تائين آليون آهن، جن اکين هن ڀيري موٽي آيل بينظير جي اکين ۾ هڪ نئين اميد ۽ نئون آسرو ڏٺو هو.

ڇا سنڌ، ڇا پاڪستان، سڄيءَ دنيا جون اخبارون، ميڊيا ۽ ٽي وي چينل لڳاتار ان سانحي تي ماتم ڪري رهيا آهن ۽ بينظير ڀٽو جي قتل کي پاڪستان ۾ جمهوريت جي اميد جو قتل سڏي رهيا آهن. ٽي مهينا اڳ 18 آڪٽوبر واري سانحي کان به پهرين اسلام آباد ۾ رهندڙ هڪ مغربي خاتون، جيڪا پاڪستاني سياست جي پيچيدگين کان اڃا مڪمل طور آگاهه نه آهي، تنهن ڪاوڙ ۽ اچرج مان پڇيو هو ته "آخر سڄو ملڪ، سڀ پارٽيون، سول سوسائٽي جا گروپ ۽ دانشور هر معاملي ۾ هڪ شخصيت يعني بينظير ڀٽو ڏانهن ئي ڇو ٿا واجهائن ۽ پاڻ ڪجهه ڇو نٿا ڪن؟".
هاڻ جڏهن بينظير ڀٽو شهيد ٿي چڪي آهي ۽ گذريل ڇهن ڏينهن کان ملڪ تي سڪتو طاري آهي، تڏهن ان خاتون کي پنهنجي سوال جو جواب ملي ويو آهي. هوءَ پنهنجي ئي پڇيل سوال جو جواب پنهنجن ئي لفظن ۾ هن ريت ٿي ڏئي ته She Knew very well about people and that politics اهو سچ آهي ته هن ماڻهن ۾ رهڻ چاهيو ماڻهن ۾ مرڻ چاهيو ۽ هن ائين ڪري به ڏيکاريو.

گذريل ڇهن ڏينهن ۾ جيترا به ماڻهو بينظير جو سوڳ ملهائيندي مليا آهن، انهن جي ان ڇوڙ تي ڪنهن به قسم جو شڪ نٿو ڪري سگهجي ته ان ڏک کي هو پنهنجو ذاتي ۽ پنهنجي گهر جو ڏک ۽ صدمو سمجهن ٿا. انهن ۾ ڪئين ماڻهو اهڙا به آهن، جن ڀٽو خاندان جي ٻنهي نسلن کي تمام ويجهي کان ڏٺو آهي ۽ کين خبر آهي ته ذلفي ڀٽو ڪير هو ۽ سندس ٻچڪي ڪير هئي. اسان جي نسل ۾ ڪجهه ماڻهو اهڙا آهن، جن صرف بينظير ڀٽو کي ڏٺو پر پوءِ به کين ڀٽو خاندان سان ماڻهن جي محبت ۽ هن خاندان جي سرفروشيءَ واري سياست جي فلاسافي سمجهه ۾ اچي وئي.

آهي. اسلام آباد ۾ پيپلز پارٽي جي مرڪزي سيڪريٽريٽ تي تعزيتون وصول ڪندڙ اچي مٽي واري جيالي وٽ بہ ڪجھ اهڙيون ئي يادون آهن. "چاليھ سال هن پارٽيءَ کي ڏيڻ ۽ بي بي جي لاءِ ڪم ڪرڻ کان پوءِ، هاڻ تہ ڪجھ نظر ئي نٿو اچي. اکين اڳيان اجا اونده آهي ۽ روشنيءَ جي اميد ڪٿي بہ نہ آهي." هن کان 27 ڊسمبر جي جلسي کان اڳ وارو اهو منظر بہ نٿو وسري، جڏهن سندس قافلو جلسي گاھ ڏانهن وينديءَ بي بي جي گاڏيءَ ويجهو پهتو هو ۽ بي بي ماڻهن جي هجوم مان بہ ڪيس سڃاڻي ورتو هو ۽ هٿ لوڏي، ساڻس خير عافيت ڪئي هئي. "مون کي پنجن راتين کان ننڊ نٿي اچي ۽ هر گهڙي بي بي جو اهو نڏندڙ هٿ ياد ٿو اچي... ان هٿ جي تصور تي آءٌ ننڊ مان ڇرڪ ڀري جاڳي ٿو پوان." اها ڳالھ ڪنديءَ هن جي اکين ۾ ڳوڙها لهي اچن ٿا.

پيپلز پارٽيءَ ۾ اهڙا هزارين ڪارڪن آهن، جن کي هن جيالي وانگر اونده کان سواءِ ڪجھ نظر نٿو اچي، جيتوڻيڪ هيءُ ڏک صرف پيپلز پارٽيءَ جي ڪارڪنن جو نہ پر ملڪ جي هر ماڻهوءَ جو ڏک بڻجي ويو آهي. ڇو تہ هن سانحي، منهنجي دوست وانگر هر ماڻهوءَ کي اهو سمجهائي ڇڏيو آهي تہ ڪو قومي سانحو دل تي صدمو بڻجي ڪيئن گذرندو آهي. هيءُ هڪ اهڙو ڏک آهي، جنهن جي اظهار لاءِ لفظ بہ ساٿ ناهن ڏيندا. عام ماڻهوءَ کان وٺي، باشعور ۽ پڙهيل لکيل ماڻهو بہ اڄ ڏينهن تائين هڪ ٻئي کي ايس ايم ايس وسيلي نعرا ۽ شعر موڪلي، درد هلڪو ڪرڻ ۾ رڌل آهن. هر ماڻهو سنڌ جي هن عظيم نياڻي ۽ شهادت جو اعليٰ رتبو حاصل ڪندڙ پيڻ کي پيتا ڏيڻ لاءِ لفظن جا سهارا تلاش ڪري رهيو آهي. موبائل فون جي ميمري نئين سال جي مبارڪباد وارن نياپن بجاءِ تعزيتي پيغامن، شعرن ۽ بينظير کي ڏنل پيتائن وارن ميسيجن سان پرجي وئي آهي.

سرءُ جهڙن ڏينهن ۽ سياري جي سرد راتين ۾ جڏهن سڄي ملڪ ۾ ويرانيءَ جو واسو هوندو آهي، ان وقت پيپلز سيڪريٽريٽ اسلام آباد ۾ شهيد بينظير جي پورٽريٽ اڳيان سوين ماڻهو روزانو گلدستا ۽ تعزيتي ڪارڊ رکڻ لاءِ ايندا رهن ٿا. راولپنڊي جي جنرل اسپتال وٽ سندس هڪ وڏي پورٽريٽ تي پيل گلن جا هار روزانو تازا ٿيندا رهن ٿا. ڳڙهي خدابخش ۾ اجا بہ هر وقت سوين ماڻهو سندس قبر ۽ اباڻي گهر آڏو ماتمي

ڪپڙن ۾ سوڳوار چهرن سان ويٺل ڏسجن ٿا. سڄي ملڪ ۾ محرم کان اڳ ئي ماتم واري ڪيفيت آهي. اهڙي وقت ۾ اها ڳالهه وڏيڪ درست لڳي ٿي ته يتن کي حياتيءَ کان به وڌيڪ مرتئي کان پوءِ مچتا ملندي آهي ۽ سندن وجود جو احساس وڌيڪ شدت سان سندن غير موجودگيءَ ۾ رئي محسوس ڪيو ويندو آهي. هن پيري "هر گهر سي ڀٽو نڪلي گا" وارو نعرو جيالا ئي نعرو عام ماڻهو به هڻندي پڌجن ٿا.

ايندڙ وقت ۾ ڪٽي چا به ٿئي، پر حقيقت ۾ جيترو نقصان ٿي چڪو آهي، تنهن جو ازالو قطعي به ممڪن نه آهي. لڳي ٿو ته پاڪستان ۾ جمهوريت جي اميد، تبديليءَ جا آسرا ۽ خواب مٽيءَ ۾ ملي ويا آهن.

مٽيءَ منجهه ملي ڪي ماڻهو ڇڏي وڃن ٿا واس
تن جي سار ۾ سالن تائين، سارو لوڪ اداس!

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هوءَ، ديس جي وجود ۾
ٻَڳي هڏ جئن ڏکندي رهندي!

امير منڊرو

هوءَ ٻرهه جي رنگن جي پوشاڪ پائي. دکي ديس جي دامن تي پکي ٿي لٿي هئي. آمريت جي انهن اذيتناڪ ڏينهن ۾ هوءَ هڪ ڏڍ ۽ حوصلو هئي. جيتوڻيڪ ميرن، پيرن، چوڌرين ۽ جاگيردارن جي محلن ۾ قيد سياست جي رقاصه کي غريبن ۽ مزدورن جي جهوپڙين اڳيان گوڏا کوڙائيندڙ لاڙڪاڻي جي راڻي جو وڇوڙو به ڪو هلڪو گهاءُ نه هو پر وطن واسي اهو سور به سهي ويا. چو ته سندن ڦٽن تي پَهَا رکڻ لاءِ ذلفي جي پنڪي جو موجود هئي. اها گلابي گلن جهڙي پنڪي، جنهن کي وقت لطيف جي سورمي سسئي ثابت ڪيو. جنهن وٽ هماليه کان وڏيڪ حوصلا هئا ۽ جنهن جي هڪڙي نڪار ۾ وڄ وراڪي جهڙو تجلو ۽ طاقت هئي. ٻٽائي صديون پهرين "آڏو ٿَڪر ٿر. متان روهه رتيون ٿئين" جهڙي سٽ جڻ ته انهيءَ سچ وڙاءَ سورميءَ لاءِ ئي سرجي هئي. جنهن جي هڪڙي هڪل سبب آمريتي حامين جو خون پاڻي ٿيندو هو. جنهن جي همت ۽ بهادري وڏا ڪوٽ ۽ برج پور پور ڪري ڇڏيا هئا. جاگيرون هن جي جرئت اڳيان جهڪي پيون ۽ گادين هن جي بلند ڪردار کي ڪنڌ مٿي ڪٿي ڏنو.

هوءَ دنيا جي سياسي آڪاش تي همت ۽ ڏاهپ جو سج بڻجي ايري هئي. سنڌ جي هن سدا سلڇڻي نياڻي تحريڪن جي سرواڻي به ڪئي ته جيلن جي باريڪن ۾ تنهائين ۽ تڪليفن جا عذابناڪ ڏينهن به ڏٺا. هن

پنهنجي پياري پاپا جي آگر پڪڙي، بين الاقوامي سياست جا ورن وڪڙن تي مشتمل پيچرا بہ لنگهيا تہ پنهنجي مٿان آيل قيامت جون ڪئين گهڙيون بہ برداشت ڪيائين. جن ڪي رقم ڪرڻ لاءِ هن ويڳاڻي وطن وٽ ڪو بہ ايان سرويچ ۽ منشي نہ بچيو آهي. منهنجي دور جا ڪوي خبر نہ آهي تہ ڪهڙي پاڻمرادي زندان ۾ قيد ٿيجي ويا آهن!

اها رات، جيڪا هن جي آخري رات هئي، پنهنجي پياري پاپا سان! جنهن ۾ هن ڪيس ويندي ويندي، غريب ماڻهن جي پارت بہ ڪئي هئي تہ اهو بہ سبق ڏنو هئائين تہ ڊڪٽيٽر هڪ خوفناڪ جانور ٿيندو آهي، جنهن کي پڃري ۾ بند ڪرڻ ضروري هوندو آهي. ڪنهن کي ڪهڙي ڳل تہ هوءَ راجستاني مورن جهڙو لباس پهريل پدمڻي ساڳئي پنڌيءَ ۾ ٿي موت جو ڪاڄ ٻڌجندي، جنهن پنڌيءَ ڪان هوءَ پنهنجي "پاپا" جو لاش بہ وصول ڪري چڪي هئي. هن لٽيل ڪاروان کي سنڀاليو هو ۽ جدوجهد جي علم کي ڪنهن ماهر رفوگر جيان چتيون بہ هنيون هيون. هڪ طرف وقت جي ڊڪٽيٽر قوم جي محبوب قائد ۽ سندس پيءُ کي قتل ڪري ڇڏيو تہ ٻئي طرف سڀ پوتار، سردار، ملڪ، رئيس ۽ مير پير هڪ هڪ ٿي هن ڪان منهن مٽي ويا هئا. هر ڪنهن وٽ پڇڻ جا پنهنجا بهانا هئا. ڪنهن کي لنڊن ۾ چيڪ اپ ڪرائڻو هو ڪنهن کي ضياءَ جي مجلس شوري ۾ ميمبر ٿيڻو هو تہ ڪنهن کي ڪيٽيون آباد ڪرڻيون هيون. هوءَ پوءِ بہ اٽل بيٺي رهي. سندس ڪارڪن سرن تي ڪفن ٻڌي، هن سان شريڪ سفر رهيا. تاريخ ڪيترا ئي اذيت ڀريا منظر ڏٺا هوندا، پر ڇا اها اذيت ڀري گهڙي نہ هئي، جڏهن هوءَ اڪيلي ڇوڪري پنهنجي"پاپا" جي تڏي تي ويهي، تعزيتون وصول ڪري رهي هئي ۽ سنڌ خون جا ڳوڙها ڳاڙي رهي هئي؟. جلاوطن ڀائرن مير ۽ شاهنواز جي غير موجودگيءَ ۾ هوءَ پيءُ جي غم کي طاقت ۾ تبديل ڪرڻ وارو ڪم نهايت همت ۽ بهادريءَ سان سرانجام ڏيئي رهي هئي تہ وري پنهنجن غريب ڪارڪنن کي آٿتون ڏيڻ لاءِ پنڌ بہ ڪري رهي هئي. بدين جي غريب ڪارڪن عثمان قريشي جو اڱڻ اڄ بہ هن جي انهن ڏينهن جي ساروٽين سان مهڪي ٿو جڏهن هوءَ سندس جيل ۾ هئڻ دوران فوت ٿيل پٽ جي تعزيت لاءِ "ڪچي پاڙي" ۾ اچي پهتي هئي.

اڄ بہ پيپلز پارٽيءَ جي قيادت لاءِ ڀٽو لفظ ڪرنگهي جي هڏيءَ جهڙي حيثيت رکي ٿو تہ ان جي پوئيان شهيد ذوالفقارعلي ڀٽي جي خاندان جي انهن قربانين جو ڪرشمو آهي، جنهن ۾ هنن پٽنگن جيان وڃي "شهادتن" کي ڳلي لاتو آهي. انهيءَ سرفروشيءَ واري باغي ڪيفيت کي پاڻ "ڀُٽڪي" بہ چئي سگهون ٿا. جيڪا "ڀُٽڪي" هر ڪنهن جي دل گرڙدي جي ڳالهہ بہ نہ آهي.

هوءَ ائين ڪارڪنن جي هجومن ۾ "جيئي ڀٽو" جا نعرا هڻنديءَ جڏهن ضياءَ جهڙي ڊڪٽيٽر لاءِ وقت سوڙهو ڪندي رهي، تڏهن هوءَ پڃري ۾ بند ٽيڙ واري خوف ۾ مبتلا ٽيڙ لڳو هو. اهي ڏينهن بينظير ۽ پيپلز پارٽي لاءِ نهايت ئي امتحان وارا ڏينهن هئا. سنڌ تڏهن بہ جلي اٿي هئي. بي بي سي ۽ مارڪ ٽيلي انهن ڏينهن جا ڏيڍ هئا، جڏهن موري، ميهڙ ۽ دادوءَ ۾ ڊائيٽڙا ڊول پٽ قتل ٿي رهيا هئا. هوءَ پوءِ جلاوطن ٿي تہ تحريڪ اڃا بہ وڌيڪ زور ورتو. هڪ اميد اندر ۾ اسرڻ لڳي ۽ هر گهر جي اڱڻ ۾ بينظير ڪنهن وڻ جيان وڌڻ لڳي. قوم انهيءَ وڻ جي آبياري پنهنجي خون سان ڪئي ۽ اياز تڏهن ئي لکيو هو تہ:

تون هڪ ڏينهن آخر موٽي ايندينءَ
ڪا سج سنهري شال ڍڪي
تلوار هٿن ۾ لوڏيندي
۽ لوئيءَ هيٺان ڍال ڍڪي!

۽ اهو ڏينهن بہ آيو جڏهن لاهور جي آسمان تي سج هن کي سلامي ڏني. جنرل ضياءَ هن جي خوف ۾ جيڪا لولي لنگڙي جمهوريت بحال ڪئي هئي، ان ڏينهن سا سندس هڪ حڪم اڳيان واريءَ سندو ڪوٽ هئي. انهيءَ ڏينهن آمريت ۽ ڊڪٽيٽر شپ جو آدم خور پڃري ۾ بند ٽيڙ جي خوف کان لرزي رهيو هو پر هن سهپ ۽ صبر جو انتهائي ڏاهپ وارو ڏيک ڏيتو. پوءِ وقت تڪڙو تڪڙو تاريخ جا ورق ورائيندو رهيو. اها گهڙي بہ آئي، جڏهن آڪاش کي لکڻو پيو تہ:

زندگيءَ جي ذليل گهڙين ۾
ضياءَ جي موت جي خبر آهين!

اهو ضياءَ، جيڪو الذوالفقار جي خوف کان راتيون جاڳي گذاريندو هو سو پاڻ تہ اجل جو شڪار ٿي ويو پر پنهنجي پويان "پٽو جين" سان جنگ جوٽڻ لاءِ پنهنجيءَ باقيات جو اڻ کٽ ٻج ڇٽي ويو. هوءَ ملڪ جي وزير اعظم ٿي ۽ ضياءَ جي باقيات پنهنجو مشن پورو ڪرڻ ۾ لڳي وئي ڊڪٽيٽر شپ جو ديو هن جي ٻنهي دور حڪومتن ۾ پيجري ۾ بند نہ ٿي سگهيو. جيتوڻيڪ هن لک ڪوششون ڪيون. پر نتيجي ۾ ڪيس وري بہ اقتدار تان هٽ ڏوٽڪا پيا.

هن جي ٻئي دور حڪومت ۾ ڪيس پنهنجي "شينهن ڀاءُ مير بابا" جو صدمو بہ سهڻو پيو. ضياءَ جي باقيات جو هن جي روح مٿان اهو خطرناڪ حملو هو جنهن ڪيس صفا جهوري وڌو. نہ تہ هوءَ تہ ايتري بهادر هئي، جو پنهنجي شهيد پيءُ ۽ شهيد ڀاءُ شاهنواز جا"جنازا" هٿن سان دفن ڪرڻ جي باوجود هن جي حوصلي ڪي ذري برابر بہ لوڏو نہ آيو پر ڪراچيءَ جي اها شام هن مٿان قيامت بنجي ڪڙڪي هئي. هن لاءِ اهو لاڙڪاڻي جو سفر سمورن پنڌن کان ڳرو هو ۽ انهيءَ پڄاڻان وقت هن سان انيڪ ويساهہ گهاتيون ڪيون. لطيف جي هيءَ سورمي ۽ موهن جي دڙي جي پنج هزار سالہ تهذيب جي وارث ڪيترين ئي سازشن جو شڪار ٿي. هوءَ پيا تہ سمورا گهاءَ سهي وئي، پر بيوفائين ۽ ويساهہ گهاتين جا خنجر هن جي ارڏي وجود کي رتورت ڪري ويا.

ڊسمبر 2007ع جي شام محترمہ تي حملو ڪيو ويو ان ڏينهن جڏهن مٿس ڪراچيءَ ۾ حملو ڪيو ويو هو تڏهن ئي هوءَ گهڻو ڪجهہ سمجهي وئي هئي. پر ڌرتيءَ جي اڏول ڌيءُ لاءِ موٽڻ مهڻو هو. هوءَ "ليپٽ ڪر جهپٽنا ۽ جهپٽ ڪر ليپٽنا" وارين حڪمت عملين ۽ آدائن کان واقف هوندي بہ خوفزده نہ ٿي. هن جا آخري جلسا سندس سمورين غلطين جو ازالو هئا ۽ گلي ۾ گل رتا پائي، هوءَ شهيدن جي قافلي جي سرتاج سنڌ راڻي، پنهنجا سڀ حساب چڪائي وئي.

اڄ سنڌ هن جي وڇوڙي تي ماتم ڪدو ٻڌيل آهي ۽ هر گهر ۾ تڏو وڇايل آهي. ڇو تہ هن جي شهادت انهن ٽيهن سالن جي آسن، اميدن ۽ خوابن جي شهادت آهي، جيڪي ساڻس سلهاڙيل هئا. پٽي صاحب جي شهادت کان وڌيڪ هن جي شهادت تي جيڪو رد عمل سامهون آيو

آهي. انهيءَ جو هڪ وڏو سبب اهو به آهي ته بينظير کي هڪ نسل وڻ جيان پاليو هو. هن جي ارڏائين کي اولاد جيان درگذر ڪيو هو ۽ هن سان پنهنجن واري پيار جهڙا رنج رساما رکيا هئا. سنڌيءَ ۾ چوندا آهن ته ”ڄائي کان نيپاج عزيز هوندو آهي“ ۽ هيءَ وچوڙو شفيق محبتن ۽ پيار پري آبياريءَ جو وچوڙو آهي، جنهن کي شايد صديون وساري نه سگهجي. مورن جي قافلي جي سرواڻ هوءَ سنڌ راڻي، ورهين تائين هن ديس جي وجود ۾ پکڙي هڏ جيان ڏکندي رهندي جڏهن به اتر واءُ ورندا. ته هن جي ياد جا سَر به سرير ۾ نسري پوندا.

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد. 22 جنوري 2008ع)

مادر! مون موت، پسٽا پرائيو. . .

آڪاش سنتورائي

اوير جي ڏيءُ ڪڏهن سوچيو بہ نہ هو تہ جنهن شهر ۾ سندس والد ۽ ملڪ جي پهرئين چونڊيل وزيراعظم ذوالفقار علي ڀٽو کي شهيد ڪيو ويندو ان ساڳي ئي شهر ۾ ڪيس بہ زندگيءَ جا پساهہ پورا ڪرڻا پوندا. اڄ ڌرتيءَ ڪان وٺي آسمان تائين هڪ سوڳ آهي. هڪ سڪتو آهي. ماڻهن جو خبر ٻڌندي ئي ساهہ رڪجي ويجي ٿو هر ماڻهو سڪتي ۾ اچي ويجي ٿو هڪ تيون سچ لهي ويو ملڪي تاريخ جو هڪ ٻيو وڏو الميو ٻي وڏي المناڪ خبر. وڏو ظلم. وڏو ڏهر. . . "بينظير ڀٽو راولپنڊي ۾ خودڪش بم ڌماڪي ۽ فائرنگ ۾ شهيد ٿي وئي". . .!!! هڪ خبر وڏو جبر ڪري وئي. ڪنهن کي بہ پنهنجي ڪنن ۽ اکين تي يقين نہ پئي آيو تہ "بينظير ڀٽو شهيد ٿي وئي آهي" اهو جملو ڪير بہ قبول ڪرڻ لاءِ تيار نہ هو پر ڀٽو خاندان سان ظلم جي انتها جو سلسلو جاري رکيو ويو. ڀٽو خاندان جي شهيدن واري لسٽ ۾ "هڪ" جو واڌارو ڪيو ويو. هن هيڏي وڏي المناڪ سانحي تي لکڻ لاءِ ڪنهن وٽ لفظ ملندا. ڪهڙا لفظ آهن. جن سان هن المناڪ سانحي جو نوحو لکجي. اڄ تہ فضائن ۾ ئي ماتم آهي. رستن تي ماتم آهي. ملڪ جي پهرئين وزيراعظم لياقت علي خان کي راولپنڊي ۾ شهيد ڪيو ويو ملڪ جي پهرئين چونڊيل وزيراعظم کي راولپنڊي جي ڪال ڪوٺڙيءَ ۾ ڦاهي تي لٽڪائي شهيد ڪيو ويو اسلامي دنيا ۽ پاڪستان جي پهرين عورت وزيراعظم هئڻ جو اعزاز رکندڙ بينظير ڀٽو کي پڻ راولپنڊي ۾ ئي شهيد ڪيو ويو جون جي گرم ڏينهن ۾ جنم وٺندڙ بينظير

ڀٽو کي سياري جي سرد ڏينهن ۾ شهيد ڪيو ويو. اڄ پوريءَ دنيا ۾ سڪتو ڇانيل آهي. پوريءَ دنيا ۾ بينظير جي پرستارن ۾ سوڳ آهي، بينظير ڀٽو جهڙي بهادر عورت شايد ئي ڪا هن دنيا ۾ آهي، جيڪا زندگيءَ جي ڪنهن به لمحي ۾ ڪنهن به آمر، جابر، دهشتگرد ۽ ظالم کان نه ڊني. 18 آڪٽوبر 2007ع تي 8 سالن جي جلاوطنيءَ کان پوءِ ڪراچيءَ پهچڻ تي جيڪو بينظير ڀٽو جو شاندار استقبال ڪيو ويو اهو شايد سندس دشمنن کان هضم نه ٿي سگهيو. 18 آڪٽوبر تي خودڪش بم حملن ۾ سوين ڪارڪنن جي شهيد ٿيڻ کان پوءِ به بينظير ڀٽو جي چوڌاري جلسن ۾ هزارين ماڻهن جي شرڪت ان ڳالهه جي نشاندهي ڪري رهي آهي ته بينظير ڀٽو ئي هن ملڪ جي مقبول ليڊر آهي. 18 آڪٽوبر جي سانحي ۾ شهيد ٿيل ٿيل جي هڪ ڪارڪن جي امڙ جي حالت اڄ الائي ڪهڙي هونديءَ جنهن پنهنجي پٽ جي شهادت تي چيو هو ته "مون کي پٽ جي شهادت جو ڏک ضرور آهي پر بينظير ڀٽو لاءِ پٽ جي شهادت تي خوشي به آهي." اڄ اهڙين لکين عورتن، لکين مردن ۽ لکين نوجوانن جي پيرڻ پاڻ شهيد ٿي وئي آهي، اها بينظير جنهن جي جيئڻ ۽ حياتيءَ جا نعرا ، ٻاتا ٻول ٻولينڊڙ معصوم ٻار کان وٺي عمر جي آخري حصي ۾ پهتل پيرسن به هڻندا هئا.

بينظير ڀٽو 21 جون 1953ع تي جنم ورتو هن آمريڪا ۽ برطانيا جي مشهور يونيورسٽين مان تعليم حاصل ڪئي، هوءَ پهرين ايشيائي عورت هئي، جنهن کي آڪسفورڊ يونيورسٽي جي يونين جي سربراهي ماڻڻ جو اعزاز مليو. آڪسفورڊ ۾ ئي تعليم دوران مارگريٽ ٿيچر اپوزيشن اڳواڻ جي حيثيت ۾ بينظير ڀٽو کي "هائوس آف ڪامنز" ۾ چانهه تي گهرايو بينظير ڀٽو لاءِ هڪ شاگرديائيءَ جي حيثيت ۾ اهو يادگار واقعو هو. آڪسفورڊ ۾ ئي پڙهڻ دوران بينظير ڀٽو تقرير جو فن سکيو ۽ سندس شخصيت ۾ اعتماد پيدا ٿيو شروع ۾ بينظير ڀٽو کي سياست ۾ اچڻ جو شوق نه هو ۽ ذوالفقار علي ڀٽو کيس عالمي سطح جي سفارتڪار بڻائڻ پئي گهريو جنهن ڪري ئي ڀٽو صاحب اهم عالمي سفارتڪاريءَ ۾ بينظير ڀٽو کي پاڻ سان گڏ رکندو هو. لاهور ۾ اسلامي سربراهي ڪانفرنس دوران بينظير ڀٽو پڻ لاهور ۾ موجود هئي، شملا وڃڻ وقت به ذوالفقار علي ڀٽو بينظير کي پاڻ سان گڏ وٺي ويو هو. ڀٽو حڪومت ۾

بينظير ڀٽو ڪجهه عرصي تائين پرڏيهي آفيس ۽ وزيراعظم سيڪريٽريٽ ۾ ڪم ڪيو ۽ سفارتڪاريءَ جي عملي تربيت بہ حاصل ڪئي. بينظير ڀٽو پنهنجي والد جي شهادت ڪانپوءِ سياست ڏانهن آئي. 1986ع ۾ بينظير لاهور ۾ قدم رکي پنهنجي سياسي ڪيريئر جي شروعات ڪئي. جنرل ضياءُ الحق ۽ سندس ساٿين کي يقين هو تہ ذوالفقار علي ڀٽو جي شهادت کان پوءِ ڀٽو خاندان مايوس ٿي سياست ڪرڻ ڇڏي ڏيندو ۽ پاڪستان ۾ پيپلز پارٽي تاريخ جو حصو بڻجي ويندي پر بينظير ڀٽو پنهنجي ماءُ بيگم نصرت ڀٽو سان گڏ جڏهن سياست جي ميدان ۾ آئي تہ پوريءَ دنيا کي ڏندين آڱريون اچي ويون. ڀٽي کي ڦاهي ملڻ ڪانپوءِ بيگم نصرت ڀٽو ۽ بينظير ڀٽو جي پرعزم ۽ جرئت منداڻي فيصلي ڪانپوءِ پاڪستان جي عوام جي دلين ۾ ڀٽو روان دوان آهن. بينظير ڀٽو جي زندگيءَ جو مشڪل ترين دور سکر سينٽرل جيل ۾ نظربنديءَ دوران گذريو. اهڙيءَ ريت بينظير ڀٽو جدوجهد ڪندي مسلم دنيا جي پهرين عورت وزيراعظم هجڻ جو اعزاز ماڻيو. ملڪ جي 2 ڀيرا وزيراعظم رهندڙ بينظير ڀٽو ٽيهر وزيراعظم لاءِ پارليامينٽ جي چونڊن ۾ اليڪشن مهم هلائيندي شهادت ماڻي. اڄ بينظير ڀٽو جو گجگوڙ ڪندڙ اڄ هوائن جي سرگم ۾ ماتم آهي. ڳڙهي خدا بخش ڀٽو جي قبرستان ۾ هڪ وڌيڪ "ڀٽو" کي آخري آرام گاهہ ڏني ويندي. اڄ بينظير ڀٽو جي شهادت تي اهڙي ڪابہ اک نہ هوندي جيڪا آلي نہ ٿي هجي. چاڪاڻ تہ بينظير ڀٽو جي شهادت هڪ اهڙو ڏک آهي. جنهن جي ڪابہ پڇاڻي ناهي. ڪوبہ انت ناهي. اڄ اوير ڪان اپرندڙ سج بہ سوڳوار هو. "اوير جي نياڻي" جي شهادت تي اوير ڪان نروار ٿيندڙ صبح جا ڪرڻا اداس هئا. انهن ڪرڻن جي اداسي هڪ تاريخ لکي آهي. هڪ تاريخ. جنهن کي ڪڏهن بہ وساري نہ سگهبو.

دبا سڪو تو گلا دبا دو
بجها سڪو تو ديئا بجها دو
گلا دبي گا، حشر هوگا،
ديئا بجهي گا، سحر هوگي. . .!!!!

(روزاني ڪاوش، حيدرآباد، 28 ڊسمبر 2007ع)

خوشبوءِ جو قتل

جئه پرڪاش موراڻي

هوءَ جيڪا بهار جي خوشبودار هوا جي جهوٽي جيان هئي، هوءَ جيڪا اداس دلين لاءِ آٿت، مايوس ماڻهن لاءِ همٿ، ملڪ لاءِ اڪيلو آسرو جمهوريت پسندن لاءِ اميد جو آخري ڪرڻو هئي، هوءَ جيڪا جڏهن لکين ماڻهن جي ميڙ ۾ جڏهن مسڪرائي نعرن جو جواب ڏيڻ لاءِ هٿ کڻندي هئي ته غريبن کي غربت، بکايلن کي بک ۽ بيروزگارن کان بيروزگاري وسري ويندي هئي، هر طرف چئن ته خوشين، اميدن ۽ سنهري خوابن جا گل ٽڙي پوندا هئا. هوءَ جيڪا جڏهن ملڪ کان پري هوندي هئي ته سندس غير موجودگيءَ ۾ ته سندس هئڻ جو احساس سڄي ملڪ جي جمهوريت پسند عوام لاءِ آٿت جو سبب بڻبو هو ۽ اهي ان آس سهاري ته هاڻي آمريت جا ڪارا ڪڪر جلد هٽي ويندا. پنهنجي جدوجهد جو سفر اڃا به وڌيڪ تيزيءَ سان جاري رکندا هئا. هوءَ جڏهن ملڪ ۾ پنهنجي ماڻهن ۾، پنهنجي ماروئڙن ۾، پنهنجي ڏيهه واسين ۾ هوندي هئي ته هر ڪو ڪيس پنهنجي چپر چانوَ سمجهندو هو ۽ ان گهڙيءَ ڪو به نڌڻڪو نه هوندو هو ڪو به اباڻڪو نه هوندو هو ڪو به مايوس نه هوندو هو. هر طرف هڪ ئي گونج ٿي ويندي هئي ته "آئي آئي بينظير، ڇائي ڇائي بينظير".

پر وقت جي ويرين، خوشين جي ويرين، روشنين جي ويرين، جمهوريت جي ويرين، مسڪراهٽن جي دشمنن، روشن خيالي جي ويرين، عوامي خوشحاليءَ جي دشمنن، پيار جي ازلي ويرين کي اهي خوشيون،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهي آسون، اهي اميدون، اهي آڌتون بلڪل نہ وٽيون ۽ انهن روشنيءَ ڪي وسائي ڇڏيو. ان خيال سان تہ هاڻي ڪو بہ خوشين جي آس نہ رکندو هاڻي ڪو بہ خوشحاليءَ جي اميد نہ رکندو ڪو بہ جمهوريت جي جدوجهد نہ ڪندو هاڻي ڪو بہ اک کٽي انهن پيانڪ اکين ۾ ڏسڻ جي ڪوشش نہ ڪندو جيڪي پنهنجي ناپاڪ ارادن سان اسان جي خوشين جو قتل ڪري رهيا آهن.

پر اسان نہ بلڪ اهي پليل آهن. رت جي هر بوند اميدن جا نوان ڏيئا ٻاريندي ۽ خاتمو عوام جي اميدن جو نہ پر انهن مڪروه چهرن جو ٿيندو.

شهيد ذوالفقار علي ڀٽي جي پنڪي جيڪا وڏي ٿي سندس جانشين ٿي اها نہ رڳو پاڪستان پر اسلامي دنيا توڙي سڄيءَ دنيا جي اهم ترين ۽ مقبول ترين اڳواڻن مان هڪ هئي. هوءَ ان شهيد ڀٽي جي نياڻي هئي، جيڪو اسلامي دنيا جي ٻڌيءَ جي علامت هو ۽ ان کي جڏهن دنيا جي لٽ سردارن پنهنجي لاءِ خطرو سمجهيو تڏهن انهن پنهنجن ڇاڙتن معرفت ڪيس رستي تان هٽائي ڇڏيو ۽ ان وقت هنن اهو سمجهيو تہ اهو باب بند ٿي ويو آهي پر ائين نہ ٿيو ۽ بينظير ڀٽو جدوجهد، ان مشن ۾ ان قافلي کي انهيءَ جاءِ تان اڳتي وڌايو جتي سندس محترم والد ڇڏي ويو هو. هوءَ مقبوليت جي ميدان ۾ پنهنجي پيءُ کان بہ اڳتي نڪري وئي، اهو ئي سبب هو جو 2 ڀيرا سندس حڪومت اچڻ ۽ هر ڀيري اليڪشن ۾ سندس پارٽي پاران سڀ کان وڌيڪ ووٽ کڻڻ باوجود ڪيس سک سان حڪمراني ڪرڻ نہ ڏني وئي، نہ وري ڪيس عوامي مسئلا حل ڪرڻ لاءِ فري مينڊيٽ ڏنو ويو. انهن سمورين رڪاوٽن بينظير ڀٽو کي جمهوريت لاءِ جدوجهد هلائڻ کان روڪڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪئي پر هوءَ تہ خوشبوءَ جي ان جهونڪي وانگر هئي، جيڪا پنهنجي منزل پاڻ ڳولهي وٺندي آهي. شهيد ڀٽي کانپوءِ پاڪستان تي مسلط ٿيل هر آمر اها ڪوشش ڪئي تہ هو پيپلز پارٽي يا بينظير ڀٽو کانسواءِ هتان هتان ڪک پن گڏ ڪري هلائيندو. ماڻهن کي ڀلائيندو ۽ پنهنجو مقصد ڪڍندو پر سڀ منهن ڀر ڪريا.

هن حڪومت بہ اهڙي ئي ڪوشش ڪئي پر نيٺ کين وري بہ مشرق جي نياڻيءَ ڏانهن ڏسڻو پيو هوءَ جڏهن پاڪستان موٽي تہ ڪراچيءَ ۾ عوام جي سمنڊ ڇوليون هڻي سندس مقبوليت جي سند تي مهر هڻندي ۽ اها

مقبوليت ڪجهه اندر جي ڪارن ڪي نه وٺي ۽ ان جو نتيجو اهڙي سانحي جي صورت ۾ سامهون آيا. جنهن بابت سوچڻ تي به دل نٿي چوي. اڃا اسان 18 آڪٽوبر واري سانحي جي سورن کي صحيح طرح وساري نه سگهيا آهيون ته هي گهرو گهاءَ اندر کي چهڪ ڏئي ويو آهي. خبر ناهي ته هاڻي ڇا ٿيندو. اهي ماڻهو جيڪي هن چونڊ مهم دوران پراميد هئا ته هاڻي جمهوريت جو سج ايرندو ۽ آمريت جي اونداهه ختم ٿيندي. ملڪ ۾ خوشحالي ايندي ۽ غربت دور ٿيندي. انهن وري پنهنجو منهن مونن ۾ ڏئي ڇڏيو آهي. مايوسي ڪفر آهي پر جڏهن چوڌس ماتم هجي ۽ ڪنهن به پاسي کان اميد جي ڪا روشني نظر نه اچي ته پوءِ مايوس نه ٿجي ته ڇا ڪجي!

اسان مايوس آهيون. ڏکويل آهيون پر اسان اميد ناهي ڇڏي. اسان آس جو ڏيئو هينئر به جلائي رکيو آهي. انڪري ته اسان چاهيون ٿا ته هيءُ ملڪ جيڪو عوام لاءِ ٺهيو جيڪو خوشحالي لاءِ ٺهيو جيڪو محبتن لاءِ ٺهيو ان تي ويرين جو وس نه هلي. ان ڪري دعائن سان گڏ اهو عزم به ڪرڻ گهرجي ته زندگي جيڪا روان رهڻي آهي. ان جي مستقبل کي ۽ ايندڙ نسلن کي ان قسم جي اندوهناڪ سانحن کان بچائڻ لاءِ ڪو نه ڪو گس. ڪو نه ڪو ڏس ضرور ڳولي ڪڍنداسين.

(روزاني عبرت. حيدرآباد. 28 ڊسمبر 2007ع)

ٻه اکر

سنڌ جي عظيم بهادر نياڻي شهيد بينظير ڀٽو جي شهادت ڪانپوءِ، انگريزي، اردو ۽ سنڌيءَ ۾ ڪيترائي ڪتاب ڇپجي بازار ۾ اچي چڪا آهن. ٿوري ۽ مختصر عرصي ۾ ئي، اسان جي اُن شهيد نياڻيءَ جي حوالي سان ايترا ڪتاب اچي ويا آهن جو شايد ئي ڪنهن موضوع تي تڪڙ ۾ ايڏا ڪتاب آيا هجن. اخبارن ۾ ڪيترو ئي لکيو پيو وڃي. هر ماڻهو پنهنجي پنهنجي نقطہ نظر کان، سنڌ جي مان مٽانهون ڪندڙ، هن شهيد نياڻيءَ کي، پنهنجن لفظن جي پيتا ڏئي رهيو آهي.

شهيد بينظير ڀٽو جي شخصيت ايڏي ته عالمگير آهي ۽ اُن جي شخصيت جا ايترا ته پهلو آهن جو ان تي ڪيترو ئي لکجڻ لاءِ اجا ڪيترا ئي موضوع پيا آهن.

ان ۾ ڪوبه شڪ ڪونهي ته سنڌيءَ ۾ آيل ڪتابن ۾ اخباري ڪالمن جو هيستائين ورجاءُ ئي ٿيندو رهيو آهي ۽ ڪيترن ئي ڪتابن ۾ ڪجهه مضمونن ڪانسواءِ، ڪافي مضمون ساڳيا آهن.

سنڌي ساهت گهر طرفان هن کان اڳ "اي سنڌ جائي" ڪتاب ڇپجي مارڪيٽ ۾ اچي چڪو آهي. جنهن کي اسان جي نوجوان دوست ذوالفقار هاليپوٽي مرتب ڪري ڏنو هو. ان ۾ ايڪيتاليهه مضمون هئا. پر عجلت ۾ مرتب طرفان، رئوف نظاماڻي جي هڪ مضمون کي، ساڳي ڪتاب ۾ ٻه دفعا ڏنو ويو.

هن ڪتاب ۾ آيل مضمون ٻه ظاهر آهي ته مختلف اخبارن جي زينت بنجڻ ڪانپوءِ، ڪجهه ڪتابن ۾ به اچي چڪا آهن. سنڌي ساهت گهر طرفان مضمونن جا هاڻي جيڪي به ڪتاب ايندا، اهي مضمون سنڌي ساهت گهر جي طرفان ايندڙ ٻئي ڪنهن ڪتاب ۾ نه هوندا. جيئن هن کان اڳ آيل ڪتاب ۾ آيل مضمون سمورا نيا آهن. اهو خيال رکيو ويندو ته جيڪو ڪتاب سنڌي ساهت گهر طرفان اچي ان ۾ آيل ٻين ڪتابن ۾ مضمونن جي هڪجهڙائي نه هجي.

حيدرآباد سنڌ

2- مارچ 2008

ناز سنائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڙهندڙ نسُل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، جُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، ياڙي، ڪاٺو، ياڄوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بِين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصِي ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَ سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو بوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڙ ڪي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۾ سماجي حالتن تان نظر ڪڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسُل جا پَنَ سيني کي **چو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽڙر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڙ پڙهڻ ۽ وڌ ڪان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو ته ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سندس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book